

Ι. ΑΡΓΥΡΙΑΔΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

και μέλους τῆς ἐπὶ τῶν ἐν Ἀθήναις Γυμνασίων
και ἑλληνικῶν σχολείων ἐφορείας

Ἑκθέσις

περὶ τῶν ἐν Ἀθήναις Γυμνασίων και ἑλληνικῶν σχολείων
πρὸς τὸ ἐπὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ὑπουργεῖον,
ἀποσταλεῖσα μετὰ τὰς γενικὰς ἐξετάσεις
τοῦ σχολικοῦ ἔτους
1875—6. *)

*) Ἐν τέλει προσετέθη και πίναξ στατικὸς τῶν ἐτῶν
1875—6 και 1876—7.

Χίμαι
27

ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ Σ. ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ.

Ἡ ἐφορεία ἀποστέλλει σήμερον τῷ Σ. Ὑπουργείῳ τὰ ἀποτελέσματα τῶν γενικῶν ἐξετάσεων τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ δημοσίων ἑλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων. Ταῦτα δὲ ἀποστέλλουσα κατὰ τὰ κεκανονισμένα ὄφειλε νὰ συνοδεύσῃ καὶ μετὰ λεπτομεροῦς ἐκθέσεως περὶ τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς τάξεως καὶ καταστάσεως αὐτῶν, ἥτοι περὶ παντὸς, ὅ,τι αὐτὴ ἐκ τῶν ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ ἔτους γενομένων ἐπισκέψεων τῶν σχολείων καὶ τῆς ἐν ταῖς παραδόσεσιν αὐτῶν ἀντιλήψεως τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς τάξεως τῶν μαθητῶν ἠρύσατο, καὶ περὶ τούτων, ὧν ἰδοῦσα καὶ ἀκούσασα ἀντελάβετο ἐν ταῖς ἄρτι ληξάσαις γενικαῖς ἐξετάσεσιν.

Ἐν ᾧ δὲ κατὰ νόμον τοιοῦτο τυγχάνει τῆς ἐφορείας ὄν τὸ ἔργον, αὕτη ὅμως δὲν ὀκνεῖ παρρησιαζομένη πρὸς τὸ ὑπουργεῖον νὰ εἴπῃ, ὅτι δὲν δύναται καὶ νῦν τοιαύτην νὰ πέμψῃ ἐκθεσιν, ἣν τό τε ἔργον καὶ ἡ ἀποστολὴ αὐτῆς αὐστηρῶς ὑπαγορεύουσι καὶ αἱ προσδοκίαι τοῦ ὑπουργείου ἀπαιτοῦσιν. Δὲν δύναται δὲ πλήρῃ καὶ ἀκριβῆ πρὸς τὸ ὑπουργεῖον ἡ ἐφορεία περὶ τῶν σχολείων τῶν Ἀθηνῶν νὰ ἀποστείλῃ ἐκθεσιν δι' οὓς ἐν τῇ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐκθέσει αὐτῆς ἐξέθηκε λόγους, βραχεῖς μὲν, πάνυ δὲ δηλωτικούς, ὡς αὐτὴ πιστεύει, ὧν τὴν ἐπανάληψιν ἀποφεύγει. Οὐχ ἦντον δὲ ἡ ἐφορεία τολμᾷ νὰ παράσχῃ, ἔστω καὶ βραχείας καὶ ἡμιτελεῖς, ὡς εἰκός, τὰς ἐαυτῆς γνώψεις περὶ τῆς τῶν σχολείων ἐν γένει καταστάσεως, ἃς ἐκ τῆς ὀλιγοχρονίου πείρας καὶ τῆς ἰδίας ἀντιλήψεως ἐσημάτισε· διότι νομίζει, ὅτι καὶ οὕτω δίδωσι μικρὰν τινα τῆς τῶν σχολείων λειτουργίας εἰκόνα, ἐν ἣ ἀπεικονίζονται κατὰ τὴν κρίσιν αὐτῆς αἱ κυριώταται τῶν ἐλλείψεων. Εἰς τούτων δὲ τὴν ἄρσιν καὶ θεραπείαν ἀνάγκη νὰ συντελέσῃ ἔνθεν μὲν αὐτοῦ τοῦ ὑπουργείου ἡ πεφωτισμένη καὶ εἰλικρινὴς συνδρομὴ, κρατυνομένη καὶ ὑποστηριζομένη ὑφ' ὅλης τῆς πολιτείας καὶ τῶν

τοῦ ἔθνους ἀντιπροσώπων, ἔθεν δὲ αὐτοῦ τοῦ συλλόγου τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων, ἀνωτέρων τε καὶ κατωτέρων ἢ ἐπιστημονικῆ δύναμις καὶ παιδαγωγικῆ γνῶσις. Διότι τοῦτο πᾶσιν ἡμῖν ἐπιτάσσει μάλιστα μὲν τὸ πρὸς τὸ ἔθνος καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἰερόν καὶ ἅγιον συμφέρον, ἔπειτα δὲ ἢ πρὸς τοὺς νέους τῆς γαλεπῶς ἀναγεννωμένης πατρίδος ἡμῶν ἀγάπη.

Πρὶν ἢ δὲ ἡ ἐφορεία ὑποβάλλῃ τὰς ἰδίας αὐτῆς ἀντιλήψεις καὶ σκέψεις καὶ τὰ ὑφ' ἑαυτῆς ὑποδεικνυόμενα μέσα, δι' ὧν ἐπιτυγχάνεται πῶς ἡ κανονικώτερα λειτουργία τῶν σχολείων καὶ ἡ ὡς οἶόν τε ταχύτερα ἐπίτευξις τοῦ ὑψηλοῦ αὐτῶν σκοποῦ, δὲν κρίνει ἄσκοπον οὐδ' ἄλυσιτελὲς πρότερον νὰ ἀφηγηθῆ διὰ βραχέων τινά, ἅπερ ἐκάστοτε καὶ λέγονται καὶ ἐπισήμως γράφονται παρά τε τῶν ἀνδρῶν τῶν ἐπιτετραμμένων τὴν διεύθυνσιν τῶν σχολείων καὶ πολλῶν ἄλλων πολιτῶν, ἐμπείρων τε καὶ ἀπείρων. Ἡ ἐφορεία δὲ δι' οὐδένα ἄλλον λόγον προτάσσει τὴν ἀφήγησιν τούτων, ἢ ὅπως τὸ ὑπουργεῖον, περὶ πάντων ὄν ἐν γνῶσει, δυναθῆ ἀσφαλεστέραν περὶ τῆς τῶν σχολείων καταστάσεως νὰ ἔχῃ γνώμην, ἀσφαλέστερον δὲ ὀδηγηθῆ εἰς τὰς δυνατάς καὶ ἀναγκαίας μεταρρυθμίσεις καὶ βελτιώσεις, ἃς ἐν τῇ φιλοπατρῖα καὶ τῇ πεφωτισμένῃ αὐτοῦ διανοίᾳ μελετᾷ νὰ ἐπενέγκῃ εἰς τὰ κακῶς ἔχοντα καὶ οὐχὶ κατὰ κόσμον γιγνόμενα.

Πάντες σχεδὸν οἱ πεπιστευμένοι τὴν διεύθυνσιν τῶν σχολείων, τῶν ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων, ἐν τοῖς λόγοις, οὓς συνήθως ἐπισήμως ἐν ταῖς δημοσίαις ἐξετάσεσιν ἀπαγγέλλουσι πρὸ τῶν παρισταμένων ἀρμοδίων ἀρχόντων καὶ τῆς ἄλλης ὀμηγύρους τῶν πολιτῶν, ἀμιλλῶνται νὰ παραστήσωσιν, ἄλλοι μὲν ὅτι ἀνθρώπῳ ἐν τοῖς πλείστοις ἔχουσι τὰ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν αὐτῶν σχολεῖα, πάντων μὲν τῶν ἐν αὐταῖς διδασκόντων μετὰ ζήλου ἐπιτελούντων τὸ καθήκον, ἀλλὰ μαθητῶν οὐχὶ ὀλίγων, ὡς τὰ πολλὰ, τῶν δὲ γονέων τῶν πλείστων ἀγνοούντων τὸ καθήκον καὶ ἐμποδῶν γιγνόμενων εἰς τὴν κανονικὴν καὶ ἔρρυθμον τοῦ σχολείου πορείαν. Διότι ἐκεῖνοι μὲν, οἱ παῖδες, ἐν πολλοῖς χωλαίνουσι, οὗτοι δὲ, οἱ γονεῖς, ἢ οὐδεμίαν, ἢ τὴν ἐλαχίστην, λέγουσι, ποιοῦνται τῆς ἀγωγῆς τῶν υἱῶν τὴν ἐπιμέλειαν. Ἄλλοι δὲ διεκτραγωδοῦσι καὶ μετὰ ἄλγους ψυχικοῦ περιγράφουσι τὴν καχεξίαν τῆς κατωτέρας παιδείσεως τῶν πλείστων ἑλληνικῶν σχολείων, τῶν δὲ δημοτικῶν ἀπάντων.

Ἐν ᾧ δὲ τοιαῦτα καὶ παραπλήσια, ὡς γνωστὸν, παρὰ πάντων, ὡς εἶπεν, τῶν διδασκάλων καὶ καθηγητῶν καὶ λέγονται καὶ γράφονται, τὸ πλεῖστον δὲ τοῦ πταίσματος τῆς περὶ

τὴν ἐκπαίδευσιν ἀνωμαλίας καὶ καχεξίας ἀναφέρεται (δικαίως ἢ ἀδίκως, ἡ ἐφορεία δὲν ἐξετάζει) ἔνθεν μὲν εἰς τοὺς παῖδας καὶ τοὺς γονεῖς, ἔνθεν δὲ εἰς τὴν σαθρότητα καὶ τὴν ἀρρωστίαν τῆς κατωτέρας παιδείσεως, ὑψοῦνται ἐτέρωθεν παρὰ τῶν γονέων καὶ τῶν μαθητῶν καὶ ἄλλων πολλῶν (εὐλόγως, ἢ παρὰ λόγον, καὶ τοῦτο δὲν ἐξετάζει ἡ ἐφορεία) φωναί, ὅτι οὐχὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς, ἀλλ' ἐν ἄλλοις οὐκ ὀλίγοις ζητητέον τὸ ἐπιπολάζον κακὸν καὶ ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν τοῖς σχολείοις ἀσθένεια, καὶ δὴ αὐτοὶ οἱ διδάσκαλοι καὶ καθηγητοὶ καὶ ἡ διάστροφος καὶ πλημμελής μέθοδος, ἐν ἧ τὰ διάφορα ἐν τοῖς διαφόροις σχολείοις διδάσκονται μαθήματα, εἶναι τὸ τρωτὸν μέρος τῶν σχολείων καθόλου. Διότι καὶ μὲν, διαλαλοῦσιν, ἀληθεύει ὅτι ἐν μέρει πολλὰς τῶν διδασκαλικῶν καθηρῶν ἀναβαίνουσιν ἄνδρες, οὓς διακοσμοῦσιν εὐρεῖα παιδεία, ἐνεργῶς ἐπιστημονικὴ σπουδὴ καὶ προθυμία, γνησία ἠθικὴ καὶ ἀμεμπτος τρόπος καὶ πίστις πρὸς τὸ ἔργον αὐτῶν, ἀλλὰ δὲν εἶναι αὐθις διαβολὴ οὐδὲ ψεῦδος, λέγουσι, καὶ συκοφαντία, ὅτι τὰς πλείστας αὐτῶν κατέχουσι τοιοῦτοι, ὧν ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδία οὐδόλως παρεσκευασθῆ πρὸς τὸ ἀνέλαβον ὕψιστον ἔργον τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ διαπαιδαγωγήσεως ὧν ἐπιστεύθησαν νέων. Οἱ δὲ πλείστοι ἢ οὐδαμῶς, ἢ πάνυ ὀλίγον καὶ οὐχὶ προσηκόντως ἐξετίμησαν τὴν σπουδὴν τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ, παραμελοῦντες τοῦ διδάσκειν τὴν χαλεπωτάτην τέχνην, ἢ οὐδόλως γνωρίζουσι τὰς προόδους αὐτῆς, ἢ ἐλάχιστα ἐξ αὐτῶν ἐπωφελοῦνται.

«Οὕτω δ' ἔχοντες οἱ καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι ἐπιβαρύνουσιν, ἐξακολουθοῦσιν ἰσχυριζόμενοι οἱ πολλοὶ, τοὺς μαθητὰς δι' ἐπισωρεύσεως καὶ μακροῦ ὄραμαθῶ περιπτῶν καὶ ἀχρήστων γνώσεων· καὶ ἐν τῇ ἀπομιμήσει τῆς τῶν πανεπιστημιακῶν καθηγητῶν διδασκαλίας δὲν κέκτεται ἡ ἰδία αὐτῶν διδασκαλία τὴν ζωοποιὸν ἐκείνην ἐνεργεῖαν καὶ ἀκμὴν, τὴν χάριν καὶ τὴν τερπνότητα, ὥστε νὰ προσαρμοζῆται μὲν πρὸς τὴν τῶν νέων διάνοιαν, ὀρθῶς δὲ νὰ ἐκτιμᾷ τὰς τῆς ψυχῆς ἐν γένει ἀνάγκας καὶ δυνάμεις καὶ, διήκουσα εἰς τὰς καρδίας τῶν νέων, νὰ διαθερμικίνη καὶ ζωογονῆ τοὺς πλείονας ἐξ αὐτῶν. Τοιούτων δ' ὄντων πολλῶν τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων, καὶ τὸ τῆς διδασκαλίας ἀποτέλεσμα, λέγουσιν οἱ πολλοὶ, δὲν εἶναι, ὡς εἰκὸς, εὐάρεστον, οὐδ' ἀνάλογον πρὸς τὴν μεγάλην συντονίαν, ἣν αὐτοὶ τε οἱ διδάσκαλοι ἐπιδείκνυνται καὶ εἰς ἣν τοὺς μαθητὰς νὰ ὑποβάλλωσι ζητοῦσι καὶ ἐν ἄλλοις μὲν πολλοῖς τῶν μαθημάτων, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς ἀρχαίαις γλώσσαις, τῇ ἑλληνικῇ

και λατινικῆ, οὐ μὴν ἀλλὰ και ταῖς νεωτέραις, ἔτι δὲ τῆ γεωγραφία και ἱστορία, τὸ δὲ πάντων ἀλγεινότερον, ἐν τοῖς ἱεροῖς μαθημασιν. Τὸν λόγον δὲ και τὴν αἰτίαν τούτου οἱ διδάσκοντες, ἐξακολουθοῦσιν οἱ πολλοί, τυφλοῦμενοι κατὰ Πλάτωνα περὶ τὸ φιλούμενον, δὲν ἀνευρίσκουσιν ἐν ἑαυτοῖς μόνον και ἐν τῆ μεθόδῳ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν, ἀλλ' ἐν τῆ νοθρότητι τῆς διανοίας, ἐν τῆ ἀδιαφορία και στασιμότητι τῶν μαθητῶν και ἐν τῆ τῶν γονέων ῥαθυμία και ἀκηδεΐα, και διὰ ταῦτα δὲν ἀπαυδῶσι καταμεμφόμενοι νῦν μὲν τὴν νοθρότητα και ἀκίνησιαν τῶν μαθητῶν, νῦν δὲ τὴν ἀσύγγνωστον ἀμέλειαν και ὀλιγωριαν τῶν γεννητῶρων. Τοιαῦται και παραπλήσια μομφαί ἐπεγεύρονται ὑπὸ τῶν πολλῶν, οὐχι ὠρισμένως κατὰ τούτων ἢ ἐκείνων, ἀλλ' ἀορίστως κατὰ τῶν πλειόνων γυμνασιακῶν και ἑλληνικῶν διδασκάλων.

Ἡ δὲ ἐφορεία οὔτε τὴν ἀναίρεσιν, οὔτε τὴν ἐπικύρωσιν τούτων προτίθεται νὰ ἀναλάβῃ. Τοῦτο δὲ ἀποφεύγουσα, νομίζει ὅτι, πρὶν ἢ ἀναφέρῃ ἑλλείψεις τινὰς οὐχι ἐπουσιώδεις ἐν τισι τῶν μαθημάτων, δὲν εἶναι ἀσύμφορον νὰ εἴπῃ τίνα και αὐτὴ ὑπολαμβάνει, ὅτι εἶναι ἡ κυριωτάτη ἑλλειψις τῶν σχολείων. Διότι οὕτω παρέχεται σμικρὰν συμβολὴν εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τῆς γνώσεως τῆς φύσεως και τῆς κυριωτέρας πηγῆς τοῦ κακοῦ και τῆς ἀσθενείας.

Και δὴ ἡ ἐφορεία ἠγεῖται, ὅτι ἡ τῶν σχολείων, τῶν τε ἑλληνικῶν και τῶν γυμνασίων, κυριωτέρα και καταφανέστερα ἑλλειψις εἶναι, ὅτι δὲν κατενοήθη εἰσέτι παρ' ἡμῖν ὁ γενικὸς σκοπὸς, εἰς ὃν τὰ σχολεῖα τείνουσι· δὲν κατενοήθη ἄρα τὸ τῶν διδασκομένων ἐν αὐτοῖς μαθημάτων πρόγραμμα. Ἴνα δὲ τὸ ῥηθὲν σαφέστερον γένηται, ἐπάναγκες κρίνομεν μείζονα και πληροτέραν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ νὰ δώμεν. Γὰ ἐν τοῖς γυμνασίοις και ἑλληνικοῖς σχολείοις μαθήματα πρέπει δηλονότι νὰ συμβαδίζωσιν οὕτως, ὥστε πάντα ὁμοῦ νὰ συμβάλλωνται εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ κοινοῦ σκοποῦ, ὃν ἡ διδασκαλία ἐν γένει προτίθεται και μηδὲν αὐτῶν νὰ θεωρῆται ὡς σκοπὸς, ἀλλ' ἕκαστον ὡς μέσον, δι' οὗ ἐπιτυγχάνεται ὁ γενικὸς τῶν σχολείων σκοπὸς. Οὗτος τοίνυν ὁ ζῶν σύνδεσμος, δι' οὗ δέον νὰ περιλαμβάνωνται πάντα τὰ ἐν τοῖς σχολείοις μαθήματα και εἰς ἐνότητα ἀγωνται, δὲν τηρεῖται ἀκριβῶς και ἀπαραβάτως, ἡ δὲ ἐπίτευξις τοῦ κοινοῦ σκοποῦ χαλεπωτέρα, ἢ μᾶλλον ἀδύνατος καθίσταται. Διότι τινὰ τῶν μαθημάτων ἐπὶ ζημία μὲν και βλάβῃ τῶν λοιπῶν παραδίδονται, ἡ δὲ ἀμοιβαία σχέσις αὐτῶν και αἰ

ἀνάγκαι τῶν τάξεων ἀφίνονται, ὡς τὸ πολλὰ, ἀπαρατήρητοι οὕτως, ὥστε ἐν τε τῷ τρόπῳ τῆς μεταδόσεως τῆς εἰς ἐκάστην τῶν τάξεων διδασκαλίας καὶ ταῖς παρὰ τῶν ἐν αὐταῖς μαθητευομένων ἀπαιτήσεις τῶν διδασκομένων δὲν τηρεῖται μὲν τὸ ἀναγκαῖον μέτρον, συγγέονται δὲ ἀνευλαβῶς τὰ ὅρια, ἅτινα κατ' ἀνάγκην πρέπει νὰ διαχωρίζωσιν οὐ μόνον τὴν τῶν γυμνασίων παιδευσιν ἀπὸ τῆς τῶν ἑλληνικῶν καὶ δημοτικῶν σχολείων ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν ἐκάστῳ μαθήματι καὶ ἐν ἐκάστη τάξει, ὅπως ἥρεμα καὶ βαθυηδὸν ἡ ἀρμονικὴ ἀνάπτυξις καὶ ἄσκησις τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τῆς σπουδαζούσης νεότητος ἐπιτυγχάνηται.

Διὰ τὴν σύγκυσιν δ' ἴσως καὶ παράβασιν ταύτην ἐνισχύθη ἡ τῶν πολλῶν ἡμαρτημένη γνώμη, ὅτι ἡ ποικιλία τῶν ἐν τοῖς σχολείοις μαθημάτων καὶ ἡ ἀφθονία τῶν διδασκόντων ἀντὶ νὰ ἀκονῶσι καὶ διαφωτίζωσι καὶ ἐπὶ τὰ πρόσω προοιδοῦσιν τὴν τῶν νέων διάνοιαν, τὸναντίον συγγέουσι καὶ ἐπισκοπεῖουσιν αὐτήν. Εἰκότως· διότι ἐν τοῖς διαφόροις μαθήμασι δὲν καταφαίνεται συγκέντρωσις τις τοιαύτη, ὥστε ἡ ποικιλία σκοπίμως καὶ μετὰ τέρψεως νὰ ἐπενεργῇ καὶ ὡς ἐνότης νὰ ἐκφαίνηται.

Ἐγκτεται δὲ ἡ συγκέντρωσις ἐν αὐτοῖς τοῖς ὑπὸ τοῦ σκοποῦ τῶν σχολείων καθόλου ὑπὸ τοῦ θεμελιώδους παιδευτικοῦ νόμου διαγραφόμενοις ῥητοῖς ὁρίοις τῶν διδασκῶν κατὰ τε τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν περιοχὴν αὐτῶν, ἐν τῇ ζώσῃ ἀλληλεπιδράσει, ἐν τῇ ὀρθῇ ἐκτιμῆσει τῆς ἀλληλουχίας τῆς ὕλης, ἣτις ὠρίσται ἐν ἐκάστη τάξει νὰ διδάσκηται, καὶ ὅλως ἐν τῇ ὀρθῇ μεθόδῳ, ἣν ἐπιστημονικὸς ἅμα καὶ παιδαγωγικὸς διαγράφει νοῦς. Τοῦ Σ. Ἐπιτομίου δὲν διαλανθάνει τὴν ὀξυδέρκειαν, ὅτι οἱ θεμελιώδεις ὅροι τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ αἱ ἀνάγκαι τῆς πνευματικῆς διαίτης ἐν τῇ τῶν νέων μάλιστα ἡλικίᾳ ἀείποτε παραμένουσιν οἱ αὐτοί, ὅσον ἂν ᾖ θορυβώδης ἡ κίνησις ἢ ἐπὶ τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ τῶν τῆς τέχνης ἐρευνῶν καὶ ἀνακαλύψεων. Μόνον δὲ ἐν τῷ εὐ τεταγμένῳ περριορισμῷ καθίσταται δυνατὴ βαθύτης καὶ ἀκριβοῦς ἰδιοποίησις τῶν διδασκομένων, τῆς δὲ παιδαγωγικῆς ἢ σεβαστῆς αὐθεντίας καὶ τὸ ἀξιοπίστον κύρος ἐπιβεβαίωσιν τὸ τῆς πείρας, ὅτι ἐν τῇ πυκνότητι τοῦ σπόρου οὐχὶ ἀφθονος, ἀλλ' ἐνδεῆς καὶ γλίσχρα ἢ συγχομιδῆ τοῦ καρποῦ γίγνεται· ὀλίγον δὲ, δεξιῶς καὶ μετὰ νοῦ καλλιεργούμενον, διεγείρει ἐν τοῖς πλείοσι τῶν μαθητῶν διαρκῆς καὶ μόνιμον διαφέρον, ἐν ᾧ τὸ πολὺ, ἀπαμείβον τὴν τοῦ πνεύματος δεκτι-

κόττητα, οὐδὲν ἄλλο συνεπιφέρει καὶ τοῖς φιλομαθεῖσι καὶ σπουδαίοις μαθηταῖς, ἢ φανερώς τὴν νεκρὰν γνώσιν.

Τὴν θεραπείαν δὲ τῆς εἰρημένης σπουδαιοτάτης καθ' ἡμᾶς ἐλλείψεως, ἥτις, κατὰ τὴν ἀντίληψιν καὶ τὴν κρίσιν ἡμῶν, ἐπικρατεῖ σχεδὸν ἐν ἅπασιν τοῖς σχολείοις τῆς πρωτευούσης (ἴσως δὲ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς τοῦ κράτους), δὲν δύνανται νὰ θεραπεύσωσι νόμοι καὶ ὑπουργικαὶ διατάξεις, ὅταν μάλιστα ζωηρῶς τις ἐν ὄψει ἔχῃ μὴδὲ τὸ παράπαν ἐπιλανθάνηται τὰς χαλεπότητας καὶ τὰ παρεμπύπτοντα εἰς τὰ σχολεῖα ἐμπόδια ἐκ τῆς ποικιλίας καὶ περιοχῆς τῶν διδασκομένων, ἐκ τῆς πληθύος τῶν τάξεων, ἐκ τῆς ὑπερμέτρου πλησμονῆς τῶν μαθητῶν, ἐκ τῆς διαφορᾶς αὐτῶν ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ τάξει, ἐκ τῆς στρεβλῆς, ὡς τὰ πολλά, κατ' οἶκον ἀγωγῆς, καὶ τὸ μέγιστον, ἐκ τῆς ἀκαθέκτου φορᾶς τοῦ γενικοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς, τῆς ἐπὶ τὴν ὕλην ὀσημέραι τρεπομένης.

Ἡ φαινομένη δ' αὕτη ἔλλειψις, δι' ἣν τὰ παρ' ἡμῖν σχολεῖα παρίστανται εἰς τὰ ὅμματα τῶν πολλῶν δεινὴν καὶ οἰοῦναι ἀνίατον ἀσθένειαν πάσχοντα, ἐπεκράτει ἐπὶ χρόνον πολὺν (ἐνιαχοῦ δ' ἴσως καὶ νῦν) καὶ ἐν πολλοῖς σχολείοις ἄλλων ἐθνῶν, ὧν ἡ ζωτικότης καὶ ἡ πνευματικὴ ἀκμὴ σήμερον πάντας ἡμᾶς δικαίως ἐκπλήσσει. Μακρὰ δὲ μόνον σειρὰ ἐνιαυτῶν πολλῶν ἐν διηρηκεῖ καὶ συντόνῳ σπουδῇ, ἐν παραδειγματικῇ καὶ ὁμοφώνῳ ἐργασίᾳ, τὸν θαυμασμὸν διεγειροῦση, ἠδυνήθη αὐτὴν ἐκποδῶν νὰ ποιήσῃται, ἀλλ' οὐχὶ νόμοι καὶ διατάξεις· διότι ἐν τοῖς σχολείοις τὸ ἀριστον δὲν ἐπιτυγχάνεται διὰ νόμων καὶ διατάξεων. Διότι ταῦτα δὲν σκοποῦσι τῶν διδασκόντων τὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ τὸ τέλος καὶ τὰ ὅρια αὐτῆς νὰ κανονίσωσιν· αἱ δὲ διατάξεις πᾶσαι δὲν περιλαμβάνουσι τὸν νόμον καὶ τὴν ἐλευθερίαν ὡς ἀντιθέσεις, ἀλλ' ὡς ἀναγκαίαις συμπληρώσεις ζωσῆς ἐνόητος, ἐν ἣ ἔγκειται τὸ ὕψιστον τοῦ διδασκάλου δικαίωμα καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ παιδαγωγικοῦ αὐτοῦ ἔργου πρὸς τοὺς μαθητάς. Τὸ διδάσκειν εἶναι τέχνη ἐλευθέρα, τὸ δὲ παιδαγωγεῖν ἢ ἐν ἔργῳ ἐπίδειξις ζωσῆς ἀγάπης καὶ ἀληθοῦς σοφίας.

Οὕτω δὲ σὺν τῷ χρόνῳ προῖοντι διεμορφώθησαν ἐν ἐκεῖνοις τοῖς ἔθνεσιν ἱκανοὶ καὶ ἐν πᾶσιν εὐρωστοὶ καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι, μάλιστα δὲ διευθύνται καὶ σχολάρχαι τοιοῦτοι, ὧν τὰ ὀνόματα μετὰ δικαίου μὲν θαυμασμοῦ ἐν τῷ στόματι μυριάδων νέων καὶ ὄλου τοῦ ἔθνους φέρονται, ἢ δὲ περὶ τὴν διευθύνσιν καὶ τὴν διδασκαλίαν δύναμις αὐτῶν συγκρατεῖ τὸ σχο-

λείον και ἐν τοῖς μᾶλλον τεταραγμένοις καιροῖς και θεῖον ἐπ' αὐτὸ ἐπιχέει σεβασμὸν και δέος. Διότι οἱ μὲν διευθύνονται τῶν σχολείων ἐν τῷ ἑαυτῶν δικαιοῦματι και τῷ καθήκοντι, ὧν εἶχον πεφωτισμένην συνείδησιν, ἀντεστρατεύοντο μὲν και ἀντεπεξήρχοντο εἰς τὰ σφάλματα, εἰς ἃ ἐξ ἀπειρίας πολλοὶ τῶν διδασκάλων περιέπιπτον, διὰ δὲ τῆς ἔμμερονος πείρας και τῆς ὀρθοφροσύνης αὐτῶν συνετέλουν, ὅπως ἰσχύη κατὰ τῆς μονομεροῦς διευθύνσεως τῶν σχολείων ὁ κοινὸς σκοπὸς ὁ ὑπ' αὐτῶν ἐπιδιωκόμενος, μετὰ ἀκάμπτου δὲ σταθερότητος ἐπέμειναν, ὥστε ἕκαστος διδάσκαλος νὰ τηρῇ τὸ ἐπιτεταγμένον αὐτῷ τῆς διδασκαλίας ἔργον ἐν ἐκάστη τάξει, παριστάμενοι πυκνότερον ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν νεωτέρων και ἀπειροτέρων, ὁ δὲ σύλλογος τῶν καθηγητῶν και διδασκάλων δὲν ἔπαυεν ἐνθυμούμενος, ὅτι ἔχει πρὸ αὐτοῦ ἀπαλὰς νὰ ἀναπτύξῃ ψυχὰς, και δὲν ἔθετο ὑπεράνω τῆς παιδείσεως τὴν ἀνατροφὴν, οὐδ' ὑπεράνω τοῦ μαθητοῦ τὸ καθόλου ἰδεῶδες τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' εἶχον πάντοτε ἐν ὀφθαλμοῖς τὸν σκοπὸν, ὃν κοινῇ ἐπιδιώκει τὸ σχολεῖον, και τὴν ἀμοιβαίαν σχέσιν τῶν εἰς ἕκαστον αὐτῶν διδομένων μέσων ὑπὲρ τῆς ἐπιτευξέως αὐτοῦ. Πάντων δὲ τούτων ἡ γνῶσις παρηκολουθεῖτο ὑπὸ τῆς δυνάμεως τῆς αὐταπαρήσεως, ἥτις, ἐν τῇ συνειδήσει, ὅτι ὁ πνευματικὸς ἀγὼν ἦν περὶ σπουδαιότητας, ἅμα δὲ και ἔθνηκατώτου κοινού πράγματος, ὑπέβαλλε τὰς προσωπικὰς θεωρίας και τὰς ὀρέξεις εἰς τοὺς ἀπαραιτήτους ὅρους, ἐφ' οἷς κατορθοῦται ἡ ἐπιτευξις τοῦ γενικοῦ σκοποῦ τῶν σχολείων.

Οὕτω δὲ σὺν τῷ χρόνῳ προϊόντι κατωρθώθη, ὥστε σήμερον ἅπαντες, ὡς εἰπεῖν, οἱ τῶν μεγάλων ἐκείνων ἐθνῶν διδάσκαλοι διδάσκοντες δὲν ἐκδηλοῦσιν ἦν αὐτοὶ ἔχουσι κλίσει και ἀγάπην πρὸς ταύτην, ἡ ἐκείνην τὴν εἰδικὴν αὐτῶν μάθησιν. Διότι τὸ παιδαγωγικὸν δικαίωμα, ὅπερ κέκτηται ἕκαστον ἐν τοῖς σχολείοις μάθημα, ἡ ἡρέμα και κατὰ βαθμὸν ἀναπτυσσομένη και προβιβαζομένη διανοητικὴ πρόοδος τοῦ μαθητοῦ, και τὸ ἔργον, ὅπερ ἐν ἐκάστη τάξει ὀφείλει νὰ περανθῇ, πάντα ταῦτα διαγράφουσι ἐκάστω τῶν διδασκάλων και καθηγητῶν ὠρισμένα ὅρια, ὧν ἡ παράβασις διαταράττει τὴν ἐνότητα τῶν σχολείων και ἀντιστρατεύεται ἀντικρυς εἰς τὴν ἐπιτευξιν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ. Ἐπιστημονικὴ ἄρα, ἅμα δὲ και παιδαγωγικὴ γνῶσις καθίστησι τὸ σύνολον τῶν διδασκάλων ἐκείνων ἰκανὸν και ἐπιτήδειον νὰ διανοίγῃ μὲν τὰ ἐλέμματα τῶν μαθητῶν πρὸς τοὺς ἀχανεῖς τῆς ἐπιστήμης χώρους, οἷτινες πέραν τῶν τοῦ σχολείου κείνται, ὑποδεικνύον δὲ αὐτοῖς ἅμα μὲν ὑψηλοτέρους, ἅμα δὲ

πρακτικωτέρους σκοπούς, ἐφ' οὓς ἄγει ἢ ἐν ὑστέρῳ χρόνῳ σπουδῆ καὶ τάσις αὐτῶν, καὶ διεγείρον ἐνωρὶς ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν μᾶλλον ιδεώδεις φρόνημα, νὰ κατέχη αὐτοὺς ἐν σοβαρᾷ καὶ ἀνδρική ἐπιμελείᾳ περὶ τὴν καταπόνησιν καὶ τὴν τριβὴν τῶν ἀπλουστερώων, ἅτινα εἶναι ἢ προϋπὸθεσις τῶν μετὰ ταῦτα χαλεπωτέρων. Τούτου δ' ἕνεκεν παρὰ τοῖς σχολείοις τῶν ἐθνῶν ἐκείνων (μάλιστα δὲ παρὰ τοῖς πρωσσικοῖς) ἤρθη, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον, καὶ δὲν εἶναι οὕτως ἐπαισθητὴ ἢ δυσαναλογία τῆς ἀνωτέρας παιδεύσεως πρὸς τὴν στοιχειώδη μὲν μορφῶσιν τῶν μαθητῶν, ὡς παρὰ τοῖς ἡμετέροις φαίνεται, δι' ἃς τὸ ἡμέτερον ἔθνος ἀπαντᾷ, ὡς εἰκός, ἐν τῇ ἀναπτύξει αὐτοῦ ποικίλας ἀνωμαλίας καὶ διὰ τὰ προσκόμματα, πρὸς ἃ καθ' ἐκάστην ἀντιπαλαίει.

Τὰ ἔθνη ἄρα ἐκεῖνα μετὰ λελογισμένης μερίμνης κατέβαλον στερεὰν τὴν πρώτην βᾶσιν, ἐφ' ἣ ἐποικοδομεῖται ἢ καθύλου ἐπιστήμη, καὶ ἠσφάλισαν πάσας τὰς στοιχειώδεις γνώσεις οὕτως, ὥστε μηδεμία αὐτῶν ἀρχεται καὶ μηδεμία διακόπτεται, πρὶν ἂν ἐπιτευχθῆ σκοπὸς ἀντάξιός τῆς ἀρχῆς. Ἐντεῦθεν δ' ἐγένετο, ὥστε τὰ σχολεῖα ἐκεῖνα ἀπὸ τῶν ἀνωτάτων μέχρι τῶν κατωτάτων, δι' ὃν ἔχουσι ζῶντα ἐσωτερικὸν ὄργανισμὸν καὶ δι' ὃν μετ' ἀλλήλων συνδέονται ἀρρηκτον σύνδεσμον, δικαίως διεγείρουσι παντὸς τοῦ εἰς αὐτὰ εἰσερχομένου τὸν μέχρως ἐκπλήξωσ θυμασμὸν, ἐνορῶντος τὴν καινικὴν καὶ ἔρρυθμον λειτουργίαν αὐτῶν καὶ τοὺς μεγάλους καὶ, ὡς εἶπεν, ψηλαφητοὺς ἀγλαοὺς καρπούς, οἵτινες ἄφθονοι τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῷ ἔθνει ἐκχέονται. Διότι αἱ γνώσεις, ἃς ὁ νεανίας τῶν ἐθνῶν ἐκείνων ἐν τοῖς διαφόροις σχολείοις προσκτᾶται, δὲν μένουσιν ἐπιπολιῆς οὐδ' ἀρριζῶται ἐν τῷ πνευματικῷ καὶ τῷ πρακτικῷ βίῳ αὐτοῦ· διότι δὲν ἀναγκάζεται, ὡσπερ ὁ τῶν ἡμετέρων σχολείων, περὶ ὑψηλότερα καὶ ἀκαταληπτότερα νὰ ἀσχολῆται, ἐν ᾧ τυγχάνει τελέως ὢν ἀνάσκητος καὶ ἀχειραγώγητος εἰς τὸ ὀρθῶς διανοεῖσθαι, πάντῳ δ' ἑλλιπὴς περὶ τὸν προφορικὸν ἅμα καὶ γραπτὸν λόγον· διότι, δι' ὃν ἦδη τὰ σχολεῖα ἐκεῖνα, εἰς ἃ φοιτᾷ, ἔχουσιν, ὡς εἶρηται, ἐσωτερικὸν ὄργανισμὸν καὶ διὰ τοὺς διδασκάλους, ὑφ' ὧν χειραγωγεῖται καὶ ὑφ' οἷς διδάσκεται, μανθάνει ἐνωρὶς τὴν ὀργανικὴν συνάφειαν καὶ ἀλληλουχίαν τῶν ἐν ἐκάστῳ σχολεῖῳ διδασκομένων μαθημάτων, ἅπερ δὲν φαίνονται αὐτῷ ὡς συμπύλημα ἀσυνδέτων καὶ ἀσυναρτήτων πραγμάτων.

Καὶ ἐν τοῖς ἡμετέροις ἄρα σχολείοις, ὧν ἡ διαίρεσις εἶναι ἀρίστη, ὅπως σὺν τῷ χρόνῳ θεραπευθῆ καὶ ἐκποδῶν γένηται ἢ

σήμερον επικρατούσα, κατά γε τὴν κρίσιν τῆς ἐφορείας, οὐσιω-
δестаτῆ ἔλλειψις, ἢ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν διὰ γενικῶν ὑπεδείξα-
μεν, ὅπως δηλονότι θεραπευθῆ τὸ ἡμιτελὲς καὶ ὡς τὰ πολλὰ
ἄγονος τῆς διδασκαλίας τῶν ἐν αὐτοῖς μαθημάτων, καὶ ἀρξάν-
ται ταῦτα τὴν κανονικωτέραν καὶ σκοπιμωτέραν πρὸς τὴν ὑψη-
λὴν αὐτῶν ἀποστολὴν καὶ τὰς χρεῖας τῆς πατρίδος καὶ τοῦ
ἔθνους ἡμῶν νὰ λειτουργῶσι λειτουργίαν, πρωτίστη ἀνάγκη
εἶναι ἡ παρασκευὴ καὶ τελειότερα μὲθωσις διδασκάλων καὶ
καθηγητῶν τοιούτων, οἷους ἠδυνήθησαν τὰ πεφωτισμένα καὶ
ἐν ταῖς ἐπιστήμαις ἐγγηράσαντα ἔθνη νὰ παρασκευάσωσιν.
Ἄλλ' ἡ ἡμετέρα πατρίς δὲν ἔχει ἄρα τοιούτους διδασκάλους ;
Τὸ ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον δὲν ἐκφέρει τοιούτους εἰς τὰ γυμνά-
σια, ταῦτα δὲ εἰς τὰ ἑλληνικὰ καὶ δημοτικὰ σχολεῖα ; Ἡ
ἐφορεία ὑπολαμβάνουσα, ὅτι δὲν εἶναι αὐτῆς ἔργον οὐδὲ τοῦ
πρόντος διὰ μακρῶν εἰς τὴν ἐρώτησιν καὶ ἀπορίαν ταύτην νὰ
ἀποκριθῆ, περιορίζεται μόνον νὰ εἴπῃ, ὅτι δὲν δύναται μὲν νὰ
ἀρνηθῆ, ἄπαγε ! τὴν τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων πληθύν,
ἥτις, συγκρινομένη πρὸς τὴν τοῦ αὐτοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων
καὶ τῶν μαθητῶν τοῦ πρωτοσικου ἔθνους, φαίνεται πολλῶ ἴσως
ὑπερέτρα, ὀφείλει ὅμως ἀποκεκαλυμμένως νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι οἱ
πολλοὶ αὐτῶν, καὶ τοὶ κέκτηνται πολλὰς καὶ ποικίλας γνώ-
σεις, ταύτας ὅμως δὲν εἶναι οὕτω παρεσκευασμένοι νὰ παρέ-
χωνται τοῖς ἑαυτῶν μαθηταῖς, ὡς ἀπαιτεῖ ὁ γενικὸς τῶν scho-
λείων σκοπὸς καὶ αἱ πνευματικαὶ τούτων ἀνάγκαι. Οὐχ ἦσαν
δὲ, ἵνα μὴδ' ἡ ἐλαχίστη ἀποδοθῆ παρεξήγησις, εἰς ἣν ἡ ἐφο-
ρεία ἐκ πεποιθήσεως ἀποφαίνεται γνώμην, θέλει ὀλίγῳ ὑστε-
ρον εἰπεῖ τινά, ἐξ ὧν καὶ αὐτὸ τὸ Σ. Ὑπουργεῖον θέλει, κατὰ
τὴν δόξαν τῆς ἐφορείας, πεισθῆ περὶ τῆς ὀρθότητος τῆς ῥηθεί-
σης γνώμης.

Ὅπως τοίνυν σὺν τῷ χρόνῳ τελειότερον καὶ πρὸς δὲν τὰ
σχολεῖα ἐπιδιώκουσι σκοπὸν συμφωνότερον καὶ ἐγγύτερον κα-
ταρτίζωνται οἱ καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς μέσης καὶ κα-
τωτέρως παιδείας, καὶ μὴ παραβαίνηται τὸ τῆς διδασκα-
λίας τῶν ποικίλων μαθημάτων πρόγραμμα, φυλάττωνται δὲ
μετὰ τῆς δεύσης αὐστηρότητος τὰ διαγεγραμμένα ὅρια, τὰ
διαχωρίζοντα ἀπ' ἀλλήλων τὰ σχολεῖα, τηρεῖται δὲ συνάμα
ἀκέραιος καὶ ὁ σύνδεσμος, δι' οὗ ταῦτα μετ' ἀλλήλων συνδέ-
ονται, ἀνάγκη, κατὰ τὴν γνώμην τῆς ἐφορείας, νὰ ὑπάρχῃ

1) Μεγίστη εὐλάβεια καὶ προσοχὴ περὶ τὸν τελειότερον κα-
ταρτισμὸν τῆς τοῦ ἀνωτάτου παιδευτηρίου φιλοσοφικῆς μάλι-

στα σχολῆς. Διότι δὲν πρέπει νὰ ἐπιλανθανώμεθα, ὅτι τὰ σχολεῖα, καὶ δὴ τὰ γυμνάσια εἶναι τὰ εἰλικρινῆ ἔργονα ἐκείνης, ἣ δὲ προκοπῆ καὶ ἐπίδοσις τούτων θαίνει κατ' εὐθὺν λόγον τῆς ἀκριβοῦς καὶ ἀνθρωπότητος ταύτης οὕτως, ὥστε, ὅσῳ μᾶλλον αὐτὴ ἐπιδίδωσι καὶ ἀνθεῖ, τόσῳ μᾶλλον γενναιοτέρους καὶ εὐθαλεστέρους παρέχει τοὺς πνευματικοὺς καρποὺς αὐτῆς τοῖς ἀνωτέροις σχολεῖοις.

2) Τὸ Σ. ὑπουργεῖον νὰ παραγγείλῃ τὴν φιλοσοφικὴν τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου σχολὴν, ὅπως ἐπενέγκῃ μὲν τοιαύτας τινὰς μεταρρυθμίσεις εἰς τὰ φροντιστήρια αὐτῆς, ὥστε οἱ τούτων μετέχοντες σπουδασταὶ, διδάσκαλοι καὶ καθηγηταὶ γενόμενοι, ἐκείνας τὰς ἐξ αὐτῶν ποριζομένας γνώσεις νὰ δύνωνται νὰ ἀνακοινώσῃ τοῖς τῶν σχολείων μαθηταῖς, αἵτινες ἀναγκαστικῶς προβιβάζουσι περαιτέρω τὴν ἀνάπτυξιν τῶν μαθητῶν ἐν τε τῷ θεωρητικῷ καὶ τῷ πρακτικῷ βίῳ αὐτῶν.

3) Νὰ συστάσῃ δὲ φροντιστήρια τῆς ἱστορίας καὶ τῶν φυσικομαθηματικῶν ἐπιστημῶν, ἐν οἷς παρασκευάζονται διδάσκαλοι, δυνάμενοι προσιτὰ καὶ εὐληπτα νὰ καθιστῶσι τῇ σπουδαζούσῃ νεολαίᾳ τὰ κυριώτατα καὶ ἀναγκασιότατα ἐν τῷ βίῳ καὶ τῇ μετὰ ταῦτα σπουδῇ τῶν ἐπιστημῶν τούτων. Διότι, κατὰ τῆς ἐφορείας τὴν κρίσιν, ἣν αὐτὴ ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως ἐσχημάτισεν, ἣ σπουδῇ πασῶν μὲν τῶν εἰρημένων μαθήσεων, μάλιστα δὲ τῶν φυσικῶν, οὐ μόνον δὲν θαίνει παρὰ κλήλως πρὸς τὰς λοιπὰς, ἀλλ' ἐπαισθητικῶς λίαν τούτων ὑπολείπεται. Αἰτία δὲ κυριωτάτη, δι' ἣν κατὰ τὴν πεποιθῆσιν τῆς ἐφορείας, χωλαίνουσι τὰ σχολεῖα ἐν ταῖς σπουδαιοτάταις ταύταις μαθήσεσιν, εἶναι πάλιν ἡ ἔλλειψις ἐιδικῶν διδασκάλων, δυνάμενων ταύτας μετ' ἐπιτυχίας νὰ διδάσκωσιν. Διότι, ἐὰν ἐξαιρέσωμεν ἐν μέρει τὴν ἐν τοῖς γυμνασίοις τῆς πρωτευούσης διδασκαλίαν τῶν μαθηματικῶν καὶ τῆς ἱστορίας, ἣτις ὁμολογουμένως εἰς ἐμπειροὺς καὶ οὐχὶ ἀδρανεῖς, ἀλλ' εἰς εἰδήμονας ἀνδρας εἶναι πεπιστευμένη, τῶν λοιπῶν ἡ διδασκαλία, ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς μάλιστα σχολεῖοις, ἣ ἐλλεῖπει παντελῶς, ἣ εἶναι ἀνατεθειμένη εἰς διδασκάλους, οἵτινες φαίνονται, ὅτι δὲν κέκτηνται τὴν περὶ ταύτας εἰδικότητα, πλὴν τοῦ ἐνός, οὔτινος ὅμως μόνου ἐν ἅπασιν τοῖς γυμνασίοις, καὶ περ εὐδοκίμως διδάσκοντος τὴν φυσικὴν καὶ τὴν χημείαν, ἣ διδασκαλία δὲν δύναται τοὺς ποθομένους καρποὺς νὰ ἀποφέρῃ.

Ἡ δὲ ἐφορεία τοσοῦτῳ μᾶλλον κρίνει, ὅτι εἶναι κατεπείγουσα ἀνάγκη νὰ θεραπευθῇ ἡ ἔλλειψις καὶ ἀνορθωθῇ ἡ σπουδῇ

τῶν εἰρημένων μαθήσεων, ὅσῳ μᾶλλον μετὰ λόγου πιστεύει, ὅτι ἡ ἐν τοῖς σχολείοις κατάλληλος καὶ σκόπιμος διδασκαλία τῶν μαθήσεων τούτων, πλὴν τῆς καθόλου χρησιμότητος, ἦν αὐταὶ ἐπαγγέλλονται ὅτι θέλουσι παράσχει πᾶσι σχεδὸν τοῖς νέοις, θέλει συνάμειν τὰ μέγιστα συντελέσει, ὅπως διεγερῆν εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν μαθητῶν τὴν ἐν αὐτοῖς ὑπνώττουςαν ἐκείνην δύναμιν, ἥτις, ἐνωρὶς ἐξεγειρομένη μέλλει νὰ διανοίξῃ τὰ ἅμματα τῆς διανοίας αὐτῶν, ὅπως συνίδωσιν εἰς τίνα ἐν τῷ βίῳ ἐκλήθησαν ἀποστολήν. Οὕτω δέ, ὅσῳ μείζων προσοχὴ δίδεται εἰς τὴν ἐπιτυχῆ διδασκαλίαν τῶν εἰρημένων ἐν τοῖς σχολείοις μαθήσεων, τόσῳ μᾶλλον εὐκολώτερον καὶ ἀκινδυνώτερον ἐπιλύεται ἀπ' ἐαυτοῦ τὸ μέγα καὶ χαλεπὸν ζήτημα, ἀν παραλλήλως τοῖς ὑφισταμένοις σχολείοις ὀφείλει ἡ κυβέρνησις νὰ ἰδρῶσῃ καὶ τὰς λεγομένας ἀλλαχοῦ πραγματικὰς σχολὰς, ὧν ἦτε σύστασις καὶ ἡ συντήρησις, καὶ τοὶ ἀναγκάσιον καὶ χρησίμων, κατὰ τὴν ἐφορείαν, δὲν εἶναι τῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ τῶν κοινοτήτων, ἐὰν αὐταὶ ἀληθῶς αἰσθάνωνται τούτων τὴν ἀνάγκην. Διότι ἡ ἐφορεία φρονεῖ, ὅτι εἶναι καιρὸς νὰ διεγερθῆ καὶ παρ' ἡμῖν κατ' ὀλίγον ἡ συνείδησις τοῦ λαοῦ, ὅτι, ὡσπερ ἔχει αὐτὸς μεγάλην καὶ ἀκατάσχετον φιλομάθειαν, οὕτως ὀφείλει καὶ νὰ ἐξέρῃ αὐτὸς τοὺς τρόπους, δι' ὧν θεραπεύεται αὕτη καὶ πληροῦνται αἱ πνευματικαὶ ἅμα καὶ ὑλικά αὐτοῦ ἀνάγκαι, ἔτι δὲ ὀφείλει νὰ συναισθανθῆ βαθέως, ὅτι δὲν πρέπει τὰ πάντα παρὰ τῆς κυβερνήσεως νὰ ἀναμείνῃ.

4) Νὰ κανονισθῶσιν αἱ ἐξετάσεις τῶν τὴν ἀκαδημαϊκὴν παιδευσιν ἀποπεραιόντων φοιτητῶν τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς καὶ τῶν ἀπὸ αὐτῆς πρωϊότερον ἀποφοιτώντων, ὅπως ὑποστῶσι τὴν τοῦ διδασκάλου ἐξέτασιν ἥτοι νὰ ὑποβάλλωνται καὶ οὕτοι μὴ μόνον εἰς τὴν πρώτην ἐξέτασιν, ἦν κατὰ τὰ κανονισμένα νῦν ὑφίστανται, ἀλλὰ καὶ εἰς δευτέραν. Διὰ ταύτης δὲ οὐδὲν ἄλλο σκοπεῖται, ἢ, ὡσπερ ἐν τῇ πρώτῃ ὁ ἐξεταζόμενος κρίνεται καθόλου, ἀν ἦναι, ἢ οὐ ἄξιος νὰ καταταχθῆ εἰς τὴν ὑψηλὴν καὶ σεμνὴν χορείαν τῶν ἐπιστημόνων, οὕτως ἐν τῇ δευτέρῃ δοκιμάζεται, ἀν, καὶ εἰς τί εἰδικῶς δύναται, ἵνα ἀναταχθῆ αὐτῷ ἡ διδασκαλία τούτων, ἡ ἐκείνων τῶν μαθήσεων ἐν τοῖς γυμνασίοις τῆς πολιτείας ἢ μὲν δηλονότι εἶναι καθαρῶς θεωρητικὴ καὶ ἀπόλυτος, ἢ δὲ σχετικὴ καὶ πρακτικὴ. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν δευτέραν πάλιν ὁ οὕτω δοκιμαζόμενος, δὲν ἐπαναπαύεται, εὐθὺς διοριζόμενος, ἀλλὰ διέρχεται τὸ ἀλλαχοῦ δοκιμαστήριον καλούμενον ἔτος, ἐν ᾧ θέλει διδάσκει (ἀμισθὶ ὡς

τὰ πολλὰ) ἐν τινι τῶν γυμνασίων τοῦ κράτους, ἐφ' ὃ κατ'ἐκ-
 λογὴν αὐτοῦ πέμπεται, ἐκεῖνα τῶν μαθημάτων, ἅπερ τῇ αἰτή-
 σει μὲν αὐτοῦ, τῇ συγκαταθέσει δὲ ὢν τὸ μάθημα ἀναλαμβάνει
 ἀρμοδίων καθηγητῶν καὶ τοῦ γυμνασιάρχου δίδονται. Ὁ
 δὲ γυμνασιάρχης κατὰ καθήκον ἐποπτεύει μὲν διδάσκοντα τὸν
 δοκιμαζόμενον, χειραγωγεῖ δὲ αὐτὸν, ἐπανορθῶν τὰ σφάλματα,
 εἰς ἃ ἐξ ἀπειρίας ἤθελε περιπίπτει, μετὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ ἔτους
 δίκαιον καὶ αὐστηρὸν ἔλεγχον ἐγχειρίζει τῆς τοιαύτης, ἢ τοι-
 αύτης διδασκαλίας, τῆς ἐν τῷ γυμνασίῳ γεγενημένης. Ἡ δὲ
 ἐφορεία θεωρεῖ τὸν διχασμὸν τῶν ἐξετάσεων καὶ τὴν παραδο-
 χῆν τοῦ δοκιμαστηρίου ἔτους οὐ μόνον χρήσιμον, ἀλλὰ καὶ λίαν
 ἀναγκαῖον, ἐκεῖνοι μὲν, διότι διακρίνονται πῶς οἱ ὠρισμένοι τὸ
 χαλεπώτατον τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς διαπαιδαγωγήσεως
 τῶν νέων ἔργον νὰ ἀναλάβωσι, περιορίζονται δὲ καὶ ἀποφράσ-
 σονται ἀπ' αὐτοῦ ἐκεῖνοι, οἵτινες κέκτηνται μὲν τὸ τῆς ἐπι-
 στήμης πνεῦμα, τυγχάνουσι δὲ ἀναρμόδιοι εἰς νεανικὰς ψυχὰς
 αὐτὸ νὰ μεταδώσωσι· διὰ δὲ τοῦ δοκιμαστηρίου ἔτους, ὅπερ
 νῦν ὑφίστανται μὲν οἱ τῆς νομικῆς καὶ ἰατρικῆς σχολῆς διδά-
 κτορες, δὲν ἔχουσι δὲ μόνον οἱ τῆς φιλολογίας, ὥσπερ ἂν τὸ
 ἔργον αὐτῶν ἦν οὐχὶ τῶν χαλεπωτάτων, διὰ τοῦ ἔτους, λέγο-
 μεν, τούτου, οὐ μόνον ὡς ἐν λυδία λίθῳ μέλλει νὰ δοκιμάζη-
 ται ἡ τῶν διδασκόντων διδασκαλικὴ ἀξία καὶ παιδαγωγικὴ
 ἱκανότης, ἀλλὰ καὶ οἱ τῶν γυμνασίων τοῦ κράτους γυμνασιάρ-
 χαι θέλουσιν ἀμιλλᾶσθαι τὴν εὐγενῆ πρὸς ἀλλήλους ἀμιλλαν
 ἐν τῇ πολυμόχθῳ παλαίστρᾳ τῶν γραμμάτων, τίς ἐξ αὐτῶν θέ-
 λει δυναθῆ ἐν ἀνθρωπότηρᾳ καταστάσει νὰ ἔχη ὅπερ διευθύνει
 γυμνάσιον, ἵνα τοῦτο προτιμᾶται ὑπὸ τῶν δοκιμαζομένων, τὴν
 ἡδίστην δὲ θέλουσιν αἰσθάνεσθαι ἡδονὴν, ὅτι χειραγωγοῦσι καὶ
 συντελοῦσιν ὑπὲρ τῆς διαμορφώσεως ἐν τῇ πράξει ἀληθῶς διδα-
 σκάλων τῆς νεότητος τῆς πατρίδος. Ταῦτα μὲν καὶ ἔτι μεί-
 ζονα ἀγαθὰ προσδοκῶνται ὑπὲρ τῆς ἀληθοῦς προδιβάσεως τῶν
 τῆς πατρίδος γυμνασίων ἐκ τῆς τῶν ἐξετάσεων τροποποιήσεως·
 τὸ ἡμιτελὲς δὲ καὶ ἐπιζήμιον, ὅπερ νῦν ἔχουσιν, γιγνόμεναι,
 ὥσπερ γίνονται, πάντες δοκιμαζόμεν ἐκ τῆς ἀνωμαλίας καὶ
 ἀσκόπου λειτουργίας, ἣν λειτουργοῦσιν καὶ ἐν τῇ κοινονίᾳ τὰ
 σχολεῖα. Διὰ τοῦτο δὲ ἐκ πεποιθήσεως εἶπεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν
 ἢ ἐφορεία, ὅτι οἱ διδάσκαλοι ἡμῶν δὲν παρασκευάζονται οὐδὲ
 μαθητῶν τὴν τέχνην νὰ ἦναι ἀπαλῶν καὶ ἀμόρφων ψυχῶν
 διδάσκαλοι.

Ἐνταῦθα δὲ γενομένη ἡ ἐφορεία δὲν κρίνει ἄκαιρον, πρὶν ἢ

καὶ ἕτερα ὑποδείξει λίαν κατ' αὐτὴν συντελεστικά εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἀνωτέρων σχολείων τῆς πατρίδος, πρὸ τούτων νὰ ὑποβάλλῃ εἰς τὴν σκέψιν τοῦ ὑπουργείου καὶ τὸ ἀκόλουθον, ὅπερ κατὰ τὴν γνώμην αὐτῆς, ἐπίσης τυγχάνει ὄν σπουδαιότατον. Ἡ ἐφορεία δηλαδὴ φρονεῖ, ὅτι εἶναι ἄριστον νὰ συσταθῇ καὶ παρ' ἡμῖν ἴδιον σχολεῖον, οὐδένα ἄλλον σκοπὸν προτιθέμενον, ἢ τὴν προπαρασκευὴν καὶ μόρφωσιν ἐν τε τῇ θεωρίᾳ καὶ τῇ πράξει γυμνασιακῶν διδασκάλων. Τοιούτων ἐιδικῶν σχολείων, ἅτινα φέρονται ὑπὸ τὸ ὄνομα παιδαγωγικὰ σχολεῖα ὑπὲρ τῶν γυμνασίων, συνιδούσαι τὴν ἀνάγκην αἱ πεφωτισμέναι τῆς Γερμανίας κυβερνήσεις συνέστησαν πρὸ χρόνων πολλῶν, οἱ δὲ ἐξ αὐτῶν καρποὶ θαυμάσιοι. Διότι ἐκ τῶν σχολείων τούτων, ὡς ἐκ πλουσίου πνευματικοῦ ἐργαστηρίου, ἐξέρχονται ἄριστα περὶ τε τὴν πράξιν καὶ τὴν θεωρίαν συγκεκροτημένοι καθηγηταί, εἰς οὓς ἀνατίθεται ἡ διδασκαλία τῶν ἀνωτέρων ὡς τὰ πολλὰ γυμνασιακῶν τάξεων. Ἐκ τούτων ἐν τοῖς πρώτοις διαπρέπει τὸ τοῦ Βερολίνου, ὅπερ ἐν ἔτει 1812 συσταθὲν, ἐπὶ πέντε μὲν δεκαετηρίδας διηύθυνε μέχρι τῶν δυσμῶν τοῦ βίου αὐτοῦ ὁ διασημώτατος ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις φιλόλογος Böckh, ἔκτοτε δὲ μέχρι τοῦ νῦν διευθύνει ὁ σοφώτατος καὶ διαπρεπὴς διδάσκαλος ἡμῶν Bonitz, ὁ διοργανωτὴς τῶν τῆς Αὐστρίας σχολείων. Ὅπως δὲ τὸ ὑπουργεῖον ἀκριβέστερον μάθη τὸν ἐιδικὸν σκοπὸν, ὃν ἐπιδιώκουσι τὰ ρηθέντα σχολεῖα ἐν Γερμανίᾳ, ὧν πρωτεύει τὸ ἐν Βερολίνῳ, ἔτι δὲ τὰ ἐξ αὐτῶν ἄριστα ὑπὲρ τῶν γυμνασίων ἀποτελέσματα, ὅποιοι δὲ πόσοι καὶ πόθεν παραλαμβάνονται οἱ νέοι, περὶ πάντων ἡ ἐφορεία εἶναι πρόθυμος νὰ δώσῃ μεζζονας πληροφορίας, ἂν τὸΣ. ὑπουργεῖον θελήσῃ.

5) Τὸ πάντων σπουδαιότατον, νὰ συσταθῶσι δύο, ἢ τὸ πολὺ τρία ἰσοβάθμια μὲν καὶ ὁμοιόμορφα διδασκαλεῖα, ἐπιδιώκοντα δὲ σκοπὸν τὴν μόρφωσιν τοιούτων διδασκάλων, οἷους προϋποτίθησιν ἡ δι' αὐτῶν ὑγιὲς κατάρτισις δημοτικῶν καὶ ἐλληνικῶν σχολείων· διότι καθ' ἡμᾶς τὰ διδασκαλεῖα ταῦτα πρέπει νὰ ἔχωσι τοιοῦτον τὸν διοργανισμὸν, ὥστε νὰ ἐξέρχωνται οὐχὶ μόνον δημοτικῶν, ἀλλὰ καὶ ἐλληνικῶν σχολείων εὐπαιδευτοὶ καὶ ἔμπειροὶ διδάσκαλοι. Οἷα καὶ ἡλικία εἶναι ἡ ἐθνικὴ ὠφέλεια ἢ ἐκ τῆς ταχείας συστάσεως τοιούτων διδασκαλείων, πόσον δ' αὖθις ἀναγκαῖα ἢ ἀψιλεστέρα ἐξάπλωσις τῆς ὀρθῆς καὶ ὑγινοῦς δημοτικῆς παιδείσεως, θέλομεν καλῶς ἐνοήσει, ἐὰν μόνον ἐνθυμηθῶμεν καὶ ὀρθῶς σταθμίσωμεν ἔνθεν μὲν τὰς ὁσημέραι

ἀναφουρένας ἐθνικάς ἀνάγκας, ἔνθεν δὲ τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν κατὰπτωσιν, ἐν ᾗ, ὡς ἐν ζοφώδει σκότει, διατελοῦσι πλείστοι τοῦ κράτους ἐπαρχίαι κατὰ τὰς αὐθεντικάς πολλῶν μαρτυρίας.

6) Νὰ ἐξασφαλισθῇ, ὅσον τὸ δυνατόν, οὕτως ἡ τῶν διδασκάλων καὶ τῶν καθηγητῶν θέσις, καὶ μάλιστα τῶν διευθυνόντων τὰ σχολεῖα, εἰς ὧν τὴν ἐκλογὴν οὐχ ἡ τυχοῦσα δέον νὰ δίδηται προσοχὴ, ὥστε μηδεμίᾳ ἀνευ ἰσχυροτάτου καὶ δεδικαιολογημένου λόγου μεταβολὴ καὶ μεταθέσις νὰ γίνηται πάντοτε μὲν, ἰδίᾳ δὲ διαρκοῦντος τοῦ σχολιακοῦ ἔτους. Διότι αἱ συχναὶ καὶ ἀκαιροὶ μεταβολαὶ καὶ μεταθέσεις οὐδὲν ἄλλο, οὐδὲν (ἐγχαραχθῆτω καλῶς ἐν τῷ νῷ) ἔχουσιν ὡς τὰ πολλὰ τὸ ἀγαθόν, ἢ τὴν φθορὰν καὶ ἀναστάτῳσιν τῆς διδασκαλίας, ἅμα δὲ καὶ τὴν ἄρσιν τοῦ ἀναγκαιοτάτου παρ' ἡμῖν πειθαρχικοῦ πνεύματος, ὅπερ, εἴτι καὶ ἕτερον, τὸ σχολεῖον μάλιστα ἐπαγγέλλεται, ὅτι θέλει τῇ νεότητι ἐμποιήσει, ἄλλως τε καὶ ἐγγηράση ἐν τῷ ἔργῳ τῆς διευθύνσεως ὁ προσετηκῶς αὐτοῦ. Ἀλλαχοῦ, ὡς ἰδίῳις ὀμμασιν ἡ ἐφορεία εἶδεν, τοὺς πλείστους τῶν διευθυντῶν τῶν σχολείων οὐδεὶς ἄλλος δύναται νὰ ἀπαλλάσῃ, ἢ νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τῆς ὑπηρεσίας, ἢ τὸ βαθὺ γῆρας αὐτῶν καὶ ὁ θάνατος. Διότι ὁ διέπων τὰ σχολεῖα τῶν σοφῶν ἐκείνων ἐθνῶν νόμος καὶ οἱ αὐστηροὶ καὶ ἀκαμπτοὶ τοῦ νόμου ἐκτελεσται ἠσφάλισαν οὕτω πάντων τῶν διδασκάλων, ἰδίᾳ δὲ τοῦ διευθυντοῦ τῶν γυμνασίων τὸ ἀξίωμα, ὥστε οὐδεὶς διὰ τοῦ γυμνασιαρχικοῦ ἀξιώματος νὰ περιβληθῇ δύναται, ἐὰν μὴ πρότερον δοκιμασθῇ καὶ ἀποδειχθῇ ἔχων τοῦ διευθύνειν τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἰκανότηπα. Διὸ δικαίως ἔλεγεν ἡμῖν ποτε ὁ σοφὸς καὶ τὴν ἀκριβεστάτην ἔχων πείραν τοῦ βίου καὶ τῆς ἱστορίας πάντων τῶν σχολείων τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, ἀνώτερος σύμβουλος τοῦ ὑπουργείου τῆς παιδείας ἐν Πρωσσίᾳ, τὰ ἀξιομνημόνευτα καὶ ἀξιοσημείωτα ταῦτα λόγια· «Ἡ ψυχὴ, ἔλεγε, καὶ ὁ δεξιὸς βραχίον καὶ οἱ πρῶτοι παράγοντες τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ τε προγράμματος τῶν σχολείων καὶ τῆς αὐστηρᾶς τηρήσεως τῆς πειθαρχίας, εἶναι, εἴ τι καὶ ἕτερον, οἱ διευθύνται μάλιστα αὐτῶν. Οὐδεὶς ὑπάρχει, λέγει ὁ αὐτός, ἐν τῇ Πρωσσίᾳ διευθυντῆς, ἐὰν ὄντως κατὰ τὴν παιδαγωγικὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν ἀξίαν τυγχάνῃ ὧν διευθυντῆς, ὅστις τὸ παράπαν ἤθελε παρακωλύεσθαι ὑπὸ τῶν ὑφισταμένων περὶ παιδείσεως νόμων καὶ διατάξεων, ἢ τῶν ἐφόρων καὶ ἐποπτῶν τῶν σχολείων, νὰ ποιήσῃ τοῦτο, ὅπερ κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ εὐ-

ρίσκεται ὃν ὀρθὸν καὶ ἀναγκαῖον νὰ εἰσαχθῆ εἰς τὸ διαπεπτευμένον αὐτῷ σχολεῖον». Τίς δὲ καὶ παρ' ἡμῖν τῶν ἐπιζώντων μαθητῶν δὲν ἔχει ζωηροτάτην ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ τὴν μνήμην τοῦ γυμνασιάρχου ἐκείνου, ὃν ἐποίουν τρισέβαστον τοῖς πᾶσιν οὐχὶ ἢ ἐκ τοῦ μυριονέκρου πολέμου δόξα καὶ ἡ ἀγλή, μεθ' ἧς ἦν περιεχυμένος, μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀληθῆς καὶ γνησία καὶ ἡ ἐν ἔργοις δεδοκιμασμένη αὐτοῦ παιδεία, ἡ πρὸς τὸν Θεὸν εὐσέβεια, ἐπὶ δὲ πᾶσιν ἢ πρὸς τοὺς μαθητὰς διάπυρος καὶ ἀκένωτος ἀγάπη, ἡ ἀπεικονιζομένη ἐν ὄλῃ τῇ ὄψει καὶ τῷ ἀπαστρέπτοντι αὐτοῦ ὀφθαλμῷ, δι' οὗ συνεκράτει μετὰ τῆς στιβαρᾶς καὶ δικτατορικῆς χειρὸς ἐπὶ ἔτη μακρὰ ταραχῶδες γυμνάσιον, τοῦ ἀειμνήστου Γενναδίου; Οἷα τῷ ὄντι ἀληθοῦς γυμνασιάρχου εἰκὼν προτίθεται εὐθὺς ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς πολιτικῆς ἡμῶν ἀναγεννήσεως!

7) Νὰ γένηται βαθυτέρα καὶ ἐμβριθεστέρα σκέψις περὶ τοῦ πόσου καὶ ποιοῦ καὶ πῶς ἐκλεγόμενοι θέλουσιν ἐπιτελεῖν τὸ βαρὺ καὶ σπουδαῖον καθήκον τῶν κατὰ τόπους ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζομένων ἐφορευτικῶν τῶν σχολείων ἐπιτροπῶν. Διότι μέχρι τοῦδε διὰ λόγους πολλοὺς οὐδὲν ἄλλο αὐταὶ εἶναι, ὡς νομίζομεν, ἢ *ψιλὸν καὶ νεκρὸν γράμμα τοῦ νόμου*. Ὅσον δὲ ἀναγκαῖαν ἢ ἐφορεία κρίνει τὴν ὑπαρξίν τῶν κατὰ τόπους ἐφορευτικῶν τῶν σχολείων ἐπιτροπῶν, τόσον πάλιν ἐπιβλαβῆ νομίζει τοῦ ἀρίστου τούτου θεσμοῦ τὴν κατάργησιν, ἢν τινες προτείνουσιν, ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἀργίας αὐτοῦ εἰς ταύτην ἄνευ λόγου παρωθούμενοι. Διότι ἐκ τούτου, ὅτι ὁ θεσμὸς δὲν λειτουργεῖ, δὲν ἔπεται τὸ παράπαν, ὅτι ἦν ἐσφαλμένη ἡ διάνοια τοῦ σοφοῦ νομοθέτου, τοῦ ὀρίσαντος τὰς ἐφορευτικὰς ἐπιτροπὰς τῶν σχολείων. Διότι ὁ νομοθέτης διὰ τῆς συστάσεως αὐτῶν οὐδὲν ἄλλο ἐν τῇ βαθείᾳ διανοίᾳ αὐτοῦ εἶχεν, ἢ ὅπως σὺν τῷ χρόνῳ ἐξεγείρῃ ἐνεργὸν τὴν συνείδησιν καὶ ὑπεκκαύσῃ τῶν κοινοτήτων ἐνεργὸν τὸ διαφέρον καὶ τὴν συναίσθησιν τοῦ καθήκοντος καὶ δικαιοῦματος ὑπὲρ τῆς ὑπ' αὐτῶν ἀμέσου καὶ ἀγρόπνου φυλακῆς καὶ τοῦ συνεχοῦς ἐλέγχου τῶν ἰδίων αὐτῶν σχολείων. Ἡ περὶ τῆς συστάσεως δὲ τῶν ἐφορευτικῶν ἐπιτροπῶν διάνοια τοῦ νομοθέτου δὲν κατανοεῖται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἔχοντος, ὥσπερ ἔχει, οὕτω ῥαδίως καὶ ἐν οὕτω βραχεῖ χρόνῳ, ὥσπερ οἱ πολλοὶ φαντάζονται. Τοῦτο εἶναι χαλεπώτατον καὶ μακροῦ χρόνου ἔργον. Αὕτη δὲ εἶναι ἡ ὑψίστη ἐντολή, ἢν ἐντεταλμένα εἶναι νὰ ἐπιτελέσωσι τὰ σχολεῖα μάλιστα τῆς πατρίδος ἡμῶν. Αἱ παρ' ἡμῖν δὲ κοινότητες, κατὰ τὴν δόξαν

τῆς ἐφορείας, δὲν ἤρξαντο κἄν καλὰ καλὰ νὰ κατανοῶσι τὸν θεσμόν τῶν ἐφορευτικῶν ἐπιτροπῶν καὶ δι' ἄλλας μὲν αἰτίας, ἀλλὰ καὶ διὰ ταύτην, ὅτι κακῶς εἰθίσθησαν μὴ ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως πάλιν μόνης πάντα νὰ ἀναμένωσιν τὴν ὀλεθρίαν δὲ ταύτην ἔξιν, δι' ἣν ὁ ἄνθρωπος τὴν αἰτίαν τῆς εὐδαιμονίας, ἢ κακοδαιμονίας αὐτοῦ οὐχὶ ἐν ἑαυτῷ, ἀλλ' ἐν ἄλλῳ πειρᾶται νὰ ἀνευρίσκῃ, ἀνάγκη νὰ μὴ περιθάλψῃ τις, ἀλλὰ τελῶς νὰ ἐκριζώσῃ. Διὰ ταῦτα ἡ ἐφορεία ἀποδέχεται μὲν ἀναγκαίαν καὶ λίαν ἐπωφελεῖ τὴν ὑπαρξίν τῶν κατὰ τόπους ἐφορευτικῶν ἐπιτροπῶν, ἐκφράζει δὲ μόνον τὴν εὐχὴν ὑπερ τῆς ζωηροτέρας καὶ ἐνεργητικωτέρας ὑπάρξεως αὐτῶν.

8) Νὰ συσταθῇ διαρκὲς μὲν, ἀλλ' ἔμμισθον ἀνώτατον συμβούλιον, ὅπερ θέλει ἔχει τὴν ἀνωτέραν ἐποπτεῖαν ὄλων τῶν ἀνὰ τὸ κράτος σχολείων καὶ γυμνασίων. Τὸ ῥηθὲν συμβούλιον, ἐκ πέντε λογάδων τὸ πολὺ ἀνδρῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος συγκείμενον, θέλει διαμένει μὲν ἐν Ἀθήναις, ἐργάζεσθαι δὲ παρὰ τῷ ὑπουργεῖῳ τῆς παιδείας ὑπὸ τὸ ὄνομα *γνωμοδοτικὸν συμβούλιον* αὐτοῦ, ὡς καὶ ὁ νόμος ὀρίζει. Ἐὰν τὸ Σ. ὑπουργεῖον ἐνθυμηθῇ, ὅτι ἐν ἄλλοις μᾶλλον πεπολιτισμένοις καὶ εἰς τὰς ἐπιστήμας μᾶλλον προηγημένοις ἔθνεσιν καὶ δὴ τῷ γερμανικῷ, τὰ τοιαῦτα γνωμοδοτικά καὶ ἐποπτικά συμβούλια συντέλεσαν καὶ συντελοῦσιν ὑπερ τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς κρείσσονος καταστάσεως τῶν σχολείων, ἔτι δὲ εἰς τὴν διευκόλυνσιν τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων ἐργασιῶν τοῦ ὑπουργείου, θέλει οὐ μόνον ἀποδεχθῆ τὴν γνώμην ταύτην τῆς ἐφορείας, ἀλλὰ καὶ ὀριστικῶς, ὡς ἐλπίζομεν, τὰ ὀρόντα πράξει, ὅπως ἐφαρμοσθῇ καὶ παρ' ἡμῖν ὁ ἀριστος οὗτος θεσμός. Ἰσοσούτῳ δὲ μᾶλλον τὸ ὑπουργεῖον ἐν τῇ ὀρθοφροσύνῃ αὐτοῦ θέλει θεωρῆσει, ὡς ἡ ἐφορεία πιστεύει, κατεπίγουσαν τὴν ὀριστικὴν σύστασιν τῶν ἐποπτῶν, ὅσῳ μᾶλλον εὐθέως συναισθάνεται καὶ κατανοεῖ τὴν κατεπίγουσαν ἀνάγκην τῆς ἀνορθώσεως καὶ δυνατῆς βελτιώσεως τῶν παρ' ἡμῖν σχολείων, ἅτινα ἔκ τε τῆς καταστάσεως τοῦ καθ' ἑκάστην, ὡς εἶπεῖν, ἡμέραν συνταρασσομένου καὶ κυμαινομένου πολιτικοῦ βίου τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἀναποδράστου πορείας, ἣν ἡ παρ' ἡμῖν καθόλου παιδεία ἀπὸ τῆς πολιτικῆς ἀναγεννήσεως ἐβάδισε, δὲν ἦν δυνατὸν ἄλλως νὰ ἔχουσιν, ἢ, ὡσπερ νῦν ἔχουσιν, οὐδ' ἄλλην νὰ παριστῶσιν εἰκόνα, ἢ ταύτην, εἰς ἧς τὸν τελειότερον καταρτισμὸν ὑπὸ πάντων σχεδὸν, πολιτευομένων τε καὶ ἰδιωτῶν, κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν, ἐγγραμμάτων τε καὶ ἀγραμμάτων, ἤχθησαν (πρέπει νὰ ὁμολο-

γήσωμεν) γραμμαὶ πολλαὶ μὲν ἐπιδέξιαὶ καὶ λαμπραὶ, πλεῖσται δὲ ἐπαρίστεροι καὶ σκιεραὶ. Πόσον δὲ θέλει συντελέσει τὸ ῥηθὲν συμβούλιον ὑπὲρ τῆς κατ' ὀλίγον ἀνορθώσεως τῶν ἡμετέρων σχολείων, ἐὰν ὀρθῶς ὀρισθῇ ἐκ τῶν ἐνότων ἢ τε ἐνέργεια καὶ ὁ σκοπὸς αὐτοῦ, τοῦτο ἕκαστος κατανοεῖ, ἀναλογιζόμενος τὰς συνεχεῖς καὶ πυκνάς μεταβολάς, αἵτινες ἐπιγίγονται μὲν δι' ἅ πάντες γινώσκομεν αἷτια εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῆς παιδείας, συνεπάγονται δὲ συνθέστατα καὶ εἰς τὸν ἀτυχῆ διδασκαλικὸν κλάδον οὕτως, ὥστε τὸ ὑπουργεῖον, οὐ μόνον τὸ ποιὸν τε καὶ τὸ ποσὸν ἐνὸς ἐκάστου τῶν ὑπαρχόντων διδασκάλων καὶ καθηγητῶν τοῦ κράτους, ἀδυνατεῖ, ὡς ἡ ἐφορεία ὑποτοπάζει, μετὰ τῆς δεύσης ἐκτιμήσεως καὶ ἀκριβείας νὰ γινώσκῃ, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν διδακτικῶν βιβλίων, τῶν ἀναγκαίων καὶ ἐπιτηδείων νὰ εἰσαχθῶσιν εἰς τὰ σχολεῖα, δὲν ἔχει τὴν ἀσφαλεστάτην γνώμην.

9) Νὰ διατάξῃ τὸ ὑπουργεῖον καὶ παρ' ἡμῖν τὴν κατὰ τόπους σύστασιν συνόδων, ἢ συνελεύσεων τῶν διδασκάλων, ὧν αἱ συνεδριάσεις δεῖον νὰ γίνωνται τρεῖς, ἢ τετράκις τοῦ ἔτους. Πόσον αὐθις ἀναγκαῖα, κατὰ τὴν πεποιθήσιν τῆς ἐφορείας, εἶναι καὶ ὠφέλιμος ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τῶν σχολείων ἀρμονικῆς σύμπραξις, δι' ὀρθῶν συμβουλίων κεκανονισμένη, περὶ τῆς διδασκαλίας, τῆς τῶν παιδῶν ἀγωγῆς καὶ ὅλων περὶ τῶν τοῦ σχολείου διατάξεων, δὲν προτιθεταὶ διὰ μακρῶν τοῦτο νὰ καταδείξῃ ἡ ἐφορεία· διότι νομίζει ὅτι τὸ ὑπουργεῖον ἀριστα γινώσκει οἷων καὶ ἡλικίων ἀγαθῶν αἱ τοιαῦται τῶν διδασκάλων σύνοδοι ἐν ἄλλοις ἔθνεσι, καὶ δὴ τῷ γερμανικῷ, πρόξενοι γίνονται τοῖς σχολείοις.

Ἐκεῖνο δ', ὅπερ κατὰ τὴν ἀκράδαντον τῆς ἐφορείας πεποιθήσιν μεγίστας μὲν καὶ οἰοεὶ ψηλαφητὰς ἐπαγγέλλεται, ὅτι θέλει παράσχει τὰς ὠφελείας ἅπασιν τοῖς σχολείοις, δύναται δὲ σπουδαίοντα σὺν τῷ χρόνῳ νὰ συμβάλῃται εἰς τὴν ἄρσιν μὲν τῆς νῦν ἐν αὐτοῖς ἐπικρατούσης κυριωτάτης ἐλλείψεως, ἣν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν διὰ γενικῶν ὑπετυπώσαμεν, εἰς τὴν κανονικὴν δὲ καὶ σκόπιμον λειτουργίαν τοῦ ὅλου διδακτικοῦ προγράμματος, ἅμα δὲ καὶ τὴν ταχύτεραν καὶ ὡς οἶόν τε πληρεστέραν ἐπιτεῦξιν τοῦ σκοποῦ τῶν σχολείων εἶναι.

10.) Καὶ ἡ Παιδαγωγικὴ, ἣν ἅπαντες σχεδὸν οἱ καθηγηταὶ καὶ διδασκαλοὶ ὀφείλουσι νὰ ἐπίστανται. Διότι, ὅσας ἂν ἔχωσιν ἄλλας γνώσεις οἱ τὴν τοῦ νοῦ καὶ τοῦ ἤθους τῆς νεότητος τῆς πατρίδος μετὰ λόγου ἀνάπτουσιν καὶ ῥύθμισιν διαπε-

πιστευμένοι διδάσκαλοι, δὲν ὀκνοῦμεν νὰ εἰπώμεν, ὅτι διὰ τούτων μόνον ἄνευ καὶ τῆς βαθείας γνώσεως τῆς καθόλου Παιδαγωγικῆς καὶ τῶν μερῶν αὐτῆς καὶ τῆς περὶ ταῦτα ἀσκήσεως ἐλάχιστα τοῖς μαθηταῖς χρήσιμοι γίνονται. Διότι, ὅπως ἕκαστος αὐτῶν ὑπακούσῃ μὲν εἰς τὸ πρῶτον θεμελιώδες ἀξίωμα τῆς Διδακτικῆς «δίδασκε κατὰ φύσιν», ἡ δὲ διδασκαλία αὐτοῦ τοὺς προσδοκωμένους ἀποφέρῃται καρποὺς, ὀφείλει μετ' ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας νὰ κατανόησῃ πρότερον τὰ κεκρυμμένα οὕτως εἰπεῖν θαύματα τῆς ὅλης μὲν ἀνθρωπίνης φύσεως, μάλιστα δὲ τὰ τῆς ψυχῆς ὄργανα καὶ τὰς λειτουργίας αὐτῶν. Ἄνευ τῆς γνώσεως τῶν κυριωτάτων δυνάμεων τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν δὲν δύναται ὁ διδάσκαλος ἐν τῇ παιδαγωγικῇ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ τὰς ὁρμὰς νὰ κρούσῃ χορδὰς καὶ εὐφωμίαν ἀρμονικῆς καὶ ἐμμελοῦς παιδείας νὰ παραγάγῃ. Ἀλήθεια δὲ, ὑπὸ τῆς αὐθεντικῆς γνώμης πάντων τῶν περὶ τὴν Ψυχολογίαν καὶ τὴν Παιδαγωγικὴν ἀσχολουμένων σοφῶν ἀνδρῶν ἐπικυρουμένη, ἣν οὐδεὶς μὲν τῶν εὐφρονούντων ἀρνεῖται, ὀφείλομεν δὲ καὶ ἡμεῖς προσηκόντως νὰ ἐκτιμῶμεν, εἶναι, ὅτι ὁ διδάσκαλος δὲν δύναται ὁ ἀληθὴς νὰ ὀνομάζεται μορφωτὴς τῆς νωότητος καὶ ὁ παιδαγωγὸς αὐτῆς, ἐὰν αὐτὸς μηδεμίαν ἔχῃ γνώσιν περὶ τῆς ψυχικῆς καὶ σωματικῆς φύσεως τῶν νέων, οὗς προτίθεται νὰ διδάξῃ, ἔτι δὲ καὶ τῶν νόμων τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν. Ἀνάγκη δὲ, ὅπως δυνατὴ τις ἐπέλθῃ θεραπεία, μετὰ παρησίας νὰ ῥηθῇ, ὅτι πολλοὶ τῶν διδασκόντων ἐν τε τοῖς ἑλληνικοῖς σχολείοις καὶ γυμνασίοις, τελῶς ἄμοιροι καὶ ἥκιστα ἡμέτεροι τυγχάνοντες παιδαγωγικῶν γνώσεων, μηχανικῆν τινα καὶ ὅλους ἀντιπαιδαγωγικὴν διδασκαλίαν μέθοδον ἀκολουθοῦσιν, ὡς ἄψυχα ὄντα οἱ πολλοὶ αὐτῶν τοὺς ὑφ' ἑαυτῶν διδασκόμενους ὑπολαμβάνοντες. Τοῦτο δὲ λέγουσα ἡ ἐφορεία, δὲν διανοεῖται, ἄπαγε! νὰ ἀναφέρῃ τὴν αἰτίαν τοῖς διδάσκεισι· διότι γινώσκει, ὅτι οἱ πλεῖστοι αὐτῶν οὔτε ἐν ταῖς πανεπιστημιακαῖς σπουδαῖς τῆς Παιδαγωγικῆς ἠκροάσθησαν, ἄτε μὴ διδασκομένης ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πανεπιστημίῳ, οὔτε βιβλία παιδαγωγικὰ ἐν τῇ γλώσσῃ ἡμῶν νὰ ἀναγνώσων ἔχουσιν, (ὡν βρῆθαι τὸ γερμανικὸν μάλιστα ἔθνος), ἵνα ἐξ αὐτῶν ὅπωςδήποτε τὴν προσήκουσαν καρπῶνται ὠφέλειαν. Ὅθεν ἡ ἐφορεία τὴν θερμότητην εὐχεταὶ εὐχὴν, ὅπως τὸ ὑπουργεῖον χάριν τῆς ἀληθοῦς καὶ υἱοῦς ὀρθοποδήσεως τῶν ἑλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων τῆς πατρίδος κοινῇ μετὰ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου διὰ νόμου ἐπιτρέψῃ τὴν εἰς τὸ Πα-

νεπιστήμιον εισαγωγὴν τῆς διδασκαλίας τῆς Παιδαγωγικῆς. Ἡ ἐφορεία δὲ, ἐκθύμως συνιστάσα τὴν εἰς τὸ ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον εισαγωγὴν τῆς διδασκαλίας τῆς Παιδαγωγικῆς χάριν τῶν μελλόντων τὸ τοῦ διδασκάλου καὶ τοῦ καθηγητοῦ σοβαρὸν ἀξίωμα νὰ περιβληθῶσι, καὶ ἀποφεύγουσα ἐκτενῆ ἐναυθὰ νὰ ποιήσῃται ἀνάπτυξιν ἔνθεν μὲν τῶν ἐκ τῆς εἰρημένης ἐπιστήμης προσδοκωμένων ἀνεκτιμητῶν ἀγαθῶν, ἔνθεν δὲ τῶν προσγυνομένων ἀνυπολογίστων ζημιῶν τοῖς τε διδάσκεισι καὶ διδασκόμενοις τῶν ἐκ τῆς ἐλλείψεως καὶ ἀγνοίας ταύτης, κρίνει ἀναγκαῖον τοῦτο νὰ μὴ παραλίπη, ὅτι ἀνάγκη νὰ συναισθανθῶμεν, ὅτι, καθὼς δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἀληθῆς δημοδιδάσκαλος οὐδ' ἄρα ἀληθὲς δημοτικὸν σχολεῖον ἄνευ τῆς γνώσεως τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ τῆς περὶ ταύτην ἀσκήσεως, οὕτως οὐδ' ὁ διδάσκαλος τοῦ ἐλληνικοῦ σχολείου καὶ ὁ καθηγητὴς τοῦ γυμνασίου (οὐδ' ἄρα τὰ ἐλληνικὰ σχολεῖα καὶ τὰ γυμνάσια) δύναται πρὸς τὸν ὑψηλὸν προορισμὸν αὐτῶν νὰ προσεγγίσῃ χωρὶς καὶ τῆς Παιδαγωγικῆς. Τῷ ὑπουργεῖῳ δὲ κείτῃ νὰ ἐκτιμῆσῃ ἐν τῇ ὀρθοφροσύνῃ αὐτοῦ τὴν τῆς ἐφορείας εὐχὴν.

11) Νὰ ἐκδίδῃται ἅπαξ τοῦλάχιστον τοῦ μὲνδὸς δαπάνῃ καὶ ἐπιστάσιᾳ τοῦ ὑπουργείου τῆς παιδείας ἐπίσημον περιοδικὸν σύγγραμμα, ἐν ᾧ πρέπει νὰ καταχωρίζωνται τοῦτο μὲν πάντες οἱ νόμοι καὶ πᾶσαι αἱ ὑπουργικαὶ διατάξεις περὶ τῆς παιδείσεως καὶ τῶν σχολείων καθόλου τοῦ Κράτους, τοῦτο δὲ τὰ ἀποτελέσματα τῶν συζητήσεων, τῶν γενομένων ὑπὸ τοῦ ἀνωτάτου γωμοδοτικοῦ συμβουλίου καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτροπῶν, ἃς θέλει ἐκάστοτε συγκλεῖ τὸ ἐπὶ τῆς παιδείας ὑπουργεῖον, ὅπως συσκεφθῶσι περὶ τῶν τὴν παιδείαν ἐν γένει ἀφορώντων. Ἐπειτα δὲ παιδαγωγικὰ καὶ ἄλλα τοιαῦτα διατριβαί, δι' ὧν σκοπεῖται ἢ ἐκ παντὸς τρόπου μετὰδοσις καὶ μετοχέτευσις εἰς τὰ ἡμέτερα σχολεῖα παντὸς χρήσιμου καὶ ἀγαθοῦ, ὅπερ ἢ ἐπιστήμη καὶ αἱ παιδαγωγικαὶ γνώσεις τῶν ἄλλων σοφῶν ἐθνῶν εἰς τὸ φῶς ἀναφέρουσι. Ἐπὶ δὲ πᾶσι δέον διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ εἰρημένου συγγράμματος νὰ ἀνακινήθῃ ἐπιστημονικώτερον τὸ περὶ τῆς λαλουμένης γλώσσης ζήτημα οὕτως, ὥστε νὰ προκληθῶσιν πάντων αἱ τῶν ἀπανταχοῦ τῆς γῆς λογίων Ἑλλήνων καὶ ἄλλων δαδούχων τῆς σοφίας γνώμαι καὶ κρίσεις περὶ αὐτῆς. Διότι διὰ τοιούτων μάλιστα ἐρευνῶν καὶ συζητήσεων θέλει κατορθωθῆ σὺν τῷ χρόνῳ, ὅπως κρυσταλλοποιηθῇ, οὕτως εἰπεῖν, ποιά τις γραμματικὴ τῆς λαλουμένης γλώσσης, δυναμένη νὰ χρησιμεύσῃ τοῖς κατωτέροις δημο-

τικοῖς σχολείοις, καὶ μετ' ἐπιγνώσεως δοθῆ στερεωτέρα καὶ μο-
νιμωτέρα τις μορφή εἰς πολλὰ γραμματικῶν καὶ συντακτικῶν
τύπων καὶ ἐκφράσεων εἶδη, ὧν ἡ χρῆσις νῦν οὕτως αὐθαίρετος
καὶ ἀμφορρεπῆς τυγχάνει, ὥστε δὲν δύναται κοινῇ τοῖς πᾶσι
κτῆσις νὰ γένηται. Πόσον ἀναγκαῖα εἶναι καὶ ἡ ἐκδοσις καὶ ἡ
εἰς πάντα τὰ σχολεῖα τοῦ Κράτους διάδοσις τοιοῦτου συγγράμ-
ματος, ὅπερ καθ' ἡμᾶς πρὸ χρόνου ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ, θέλομεν
πάντες ἀνομολογήσει, ὅταν ἀναλογισθῶμεν καὶ καλῶς ἀναμε-
τρήσωμεν ἔνθεν μὲν τὰ ἐκ τῆς ἐλλείψεως αὐτοῦ πηγάζοντα
δεινὰ κακὰ, ἔνθεν δὲ τὴν χρησιμότητα, ἣτις θέλει προκύψει
πᾶσι μὲν, ἰδίᾳ δὲ τοῖς διδασκάλοις καὶ καθηγηταῖς τῶν σχο-
λείων, ὧν οἱ πλείστοι πεπαλαιωμένην, ὡς εἰκός, καὶ ἀλυστε-
λεστάτην, ἵνα μὴ εἴπωμεν ἐπιβλαβῆ καὶ φθοροποιὸν, ἔχουσι
διδασκαλίας μέθοδον. Τὰ σχολεῖα οὐδαμοῦ οὐδέποτε οὐδ' ἡ
γλῶσσα ὑπὸ τῆς ἀγνοίας ἀνωρθώθησαν, πολλῶ δὲ μᾶλλον παρ'
ἡμῖν, ὧν οἱ διδάσκαλοι δὲν παρεσκευάσθησαν εἰσέτι, ὡς ἦν
ἐπόμενον, οὕτως ἐν πᾶσιν, ὥστε οἱ πλείστοι νὰ κατανοῶσι τὴν
ὑψίστην ἐντολήν, ἣν τὰ σχολεῖα τῆς πατρίδος ἐφ' ὅλου τοῦ
ἐλληνισμοῦ ἔχουσι.

Ἡ ἐφορεία ἐν τοῖς μέχρι τοῦδε ὑποδείξασα διὰ γενικῶν ἔνθεν
μὲν τὴν κατὰ τὴν κρίσιν καὶ ἀντίληψιν αὐτῆς κυριωτάτην
ἐλλειψιν, ἣτις ἐπαισθητῶς ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν σχολείοις ἐπικρα-
τεῖ, ἔνθεν δὲ τὰ ὀλίγα ἐκ τῶν πολλῶν μέσων, ἅτινα κατὰ τὴν
δόξαν αὐτῆς συντελοῦσιν εἰς τὴν ἄρσιν μὲν καὶ θεραπείαν ταύ-
της, εἰς τὴν κανονικὴν δὲ λειτουργίαν τῶν σχολείων, κρίνει νῦν
ἀναγκαῖον νὰ ἀναφέρῃ μὲν εἰδικῶς ἐλλείψεις τινὰς οὐχὶ ἐπουσι-
ώδεις ἐν τοῖς τῶν γυμνασίων καὶ τῶν ἐλλ. σχολείων μαθήμασι,
νὰ ὑποδείξῃ δὲ καὶ ἄλλα τινὰ, ἅπερ, καὶ τοὶ ὀρίζονται ἐν
ὑπουργικαῖς ἐγκυκλίοις καὶ διατάξεσι, δὲν ἐφαρμόζονται. Καὶ
ἐκείνων δὲ καὶ τούτων ἡ ἐφορεία κατὰ καθῆκον ποιεῖται μνει-
αν, ὅπως, ἔτι σαφέστερον καταδεικνυμένων τῶν τοῦ σχολείου
καθόλου ἐλλείψεων καὶ τῶν ἐκ τούτων οὐχὶ εὐαρέστων συνε-
πειῶν καταληπτοτέρων τοῖς πᾶσι γιγνομένων, συντονωτέρα καὶ
δραστικωτέρα γένηται καὶ ἡ φροντίς ὑπὲρ τῆς τελειοτέρας δια-
μορφώσεως, ὡς ἐν τοῖς ἄνω εἶρηται, διδασκάλων καὶ καθηγη-
τῶν, ἐὰν σωφρονῶμεν. Διότι ἐπαναλαμβάνομεν καὶ πάλιν νὰ εἴ-
πωμεν, ὅπερ οὐδέποτε θέλομεν παύσει ἀνακρηρῶντες, ὅτι
τότε, καὶ μόνον τότε, θέλει ἀξιώθῃ τὸ ἀναγεννώμενον ἡμῶν
ἔθνος νὰ ἴδῃ ἀνθούonta μὲν τὰ διάφορα αὐτοῦ πνευματικὰ παι-
δευτήρια, ἀπταιστώως δὲ καὶ ἀκινδύνως χωροῦντα εἰς τὴν ἐπί-

τευξιν τῆς ὑψίστης αὐτῶν ἀποστολῆς, ἣν πρὸς τε τὴν ἐπιστήμην καθόλου καὶ πρὸς τὸ ἔθνος ἰδίᾳ ἔχουσιν, ὅταν καλῶς συνειδῆ ὅτι, εἴ τι καὶ ἕτερον, οἱ διδάσκαλοι μάλιστα, ἐὰν συνειδήσιν ἔχουσι τοῦ σοβαροῦ ἔργου, εἰς ὃ ἐκλήθησαν, εἶναι οἱ μόνοι, οἵτινες διδῶσι σάρκα καὶ ζῶην εἰς ὃν ἡ θεωρία ὀρίζει ἐνὸς ἐκάστου τῶν σχολείων σκοπὸν καὶ εἰς ὃ διαγράφει μᾶ ἐκάστη αὐτῶν τάξει διδακτικὸν πρόγραμμα.

Τίνας δὲ τυγχάνουσιν ἐιδικῶς αἱ ἐλλείψεις καὶ τίνα τὰ ἄλλα, δι' ὧν τὴν παράβασιν χωλαίνει οὐκ ὀλίγον ἢ ἐν τοῖς σχολείοις τῶν νέων παιδευσίς ; Περὶ τούτων ἡ ἐφορεία εὐθὺς ἐν τοῖς ἐπομένοις βραχείαν ποιεῖται μνειάν. Καὶ δὴ πρῶτον τῆς τῶν ἱερῶν μαθημάτων διδασκαλίας. Πρὶν ἢ περὶ τούτων λόγον ἡ ἐφορεία ποιήσῃται, θέλει ἐπιτραπῆ αὐτῇ νὰ παραθέσῃ αὐταῖς λέξουσιν ὀλίγα, ἅτινα ἀναγράφει ἐκ τοῦ νομοσχεδίου, ὅπερ ἀναλαμβάνον τὸ ἐπὶ τῆς παιδείας Ὑπουργεῖον, συνέταξεν ὁ τὰς πρώτας στερεάς καὶ ἀδικασίτους βάσεις τοῦ εκπαιδευτικοῦ συστήματος ἐν Πρωσσίᾳ καταβαλὼν βαθύνους ὑπουργὸς **Altenstein**. Ἰδοῦ δὲ οὗτος τί ἐκ τῆς βαθείας αὐτοῦ διανοίας ἐξήγαγε περὶ τῆς τοῦ σχολείου τοῦ πρωσσικοῦ μεγάλης ἀποστολῆς, ἀποστολῆς, ἣτις κρατύνεται καὶ καθαγιάζεται διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν ἱερῶν μάλιστα μαθημάτων. «Ἡ σχολή, λέγει ἐν τῷ νομοσχεδίῳ ὁ ἀνὴρ, ὡς καθόλου εκπαιδευτικὸν κατὰστημα, πρέπει νὰ περιλαμβάνῃ τὸν ὅλον ἄνθρωπον ὑπὸ τὴν ὄψιν τῆς τε διδασκαλίας καὶ τῆς πειθαρχίας· ἀμφοτέρω ὅμως ταῦτα, ἢ τε διδασκαλία καὶ ἢ πειθαρχία, δὲν ἀποχωρίζονται ἐν τῇ ἐνασκήσει ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλὰ μετ' ἀλλήλων ἀμοιβαίως συμπλέκονται καὶ σφικτικώτατα συνεννοῦνται διὰ τῆς εὐσεβείας, ἣτις ὀφείλει νὰ καταβάλλῃ εἰς τὸ ὅλον εκπαιδευτικὸν ἔργον τὸν θεμέλιον λίθον. Ἐκαστον δὲ σχολεῖον πρέπει ὕψιστον καὶ σπουδαιότατον ἔργον αὐτοῦ νὰ ἔχῃ τοῦτο, νὰ συμπράξῃ, ὅπως οἱ νέοι χάριν τοῦ αἰωνίου τελικοῦ σκοποῦ οὕτως ἀνατρέφονται, ὥστε τὸ αἶσθημα αὐτῶν μετὰ τῆς γνώσεως περὶ τῆς ἑαυτῶν ποιότητος καὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν σχέσεως ἐν τῷ πνεύματι τοῦ χριστιανισμοῦ ζωηρῶς ἐν αὐτοῖς νὰ ἐπιδρᾷ, ὅπως, δύνανται ἐξ αὐτοῦ ἀντλοῦντες, κατὰ τὸν αἰώνιον σκοπὸν ζῶσι καὶ εἰς τοῦτον πάντα ἔτερον σκοπὸν καὶ πᾶσαν ἑτέραν σπουδὴν καὶ τάσιν ὑποτάσσουσιν. Διὰ τοῦτο ὀφείλει τὸ σχολεῖον ἐνωρὶς νὰ ἀναβιβάσῃ μὲν τοὺς ἑαυτοῦ τροφίμους ἐπὶ τὴν εὐσεβείαν καὶ ἐν αὐτῇ αὐτοὺς νὰ κρατύνῃ καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν κατ' οἶκον ἀγωγήν, ἢ, ὅπου εἶναι ἀνάγκη, νὰ συμπληροῖ αὐτήν, νὰ ζητῇ δὲ νὰ διδῇ εἰς

τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς νέους ἐπίδρασιν ἐνόητα καὶ διαρκῆ ἀξίαν.» Ἐπτά δὲ ἔτη ὕστερον ὁ αὐτὸς ἀνὴρ ἐν τινὶ ἐγκυκλίῳ ἔγραφε περὶ τῆς ἐν τοῖς γυμνασίοις διδασκαλίας τῶν ἱερῶν μαθημάτων καὶ ταῦτα· «Πρὸ παντὸς ὀφείλει ὁ διδάσκαλος τῶν ἱερῶν μαθημάτων νὰ ἔχῃ πάντοτε ἐν ὄψει, ὅτι τὴν πολιτείαν μέλει τοῦτο, νὰ ἀναθρέψῃ ἐν τοῖς μέλεσι τῶν ἑαυτῆς σχολείων ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥΣ, καὶ ὅτι ἄρα τὸ σχολεῖον ὀφείλει νὰ ἐνεργάζηται τοῖς νέοις οὐχὶ τὴν ἐπὶ τοῦ ἀέρος αἰωρουμένην, παντὸς δὲ βαθυτέρου λόγου ἐστερημένην ἠθικὴν, ἀλλ' εὐσεβῆς καὶ ἠθικὸν φρόνημα, ἐπεριδόμενον ἐπὶ τῆς εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν πίστεως καὶ τῆς συνειδήσεως τῶν χριστιανικῶν ἱερῶν ἀληθειῶν.»

Ἐκ τῆς παραθέσεως δὲ τούτων δῆλον γίνεται, ὅτι ἡ ὄλη τοῦ πρωσσιακοῦ σχολείου ἐνέργεια χάριν τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ ἐπὶ θρησκευτικῆς μάλιστα βάσεως στηρίζεται. Ἐκτοτε δὲ μέχρι σήμερον, καὶ τοὶ σφοδραὶ καὶ κχυστικαὶ συζητήσεις ἠγέρθησαν περὶ τῆς ἐλαττώσεως τῆς ἐπὶ τὰ σχολεῖα τὰ πρωσσικὰ μεγάλης ἐπιρροῆς τῶν ἱερῶν μαθημάτων, ἡ διδασκαλία ὅμως αὐτῶν κατὰ πολὺ μὲν ἠπλοποιήθη, ἐλάχιστα ὅμως ἐν τῇ πράξει ἠλαττώθη, καὶ διατελοῦσι παρέχοντα αὐτῇ τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν ἀξίαν, ἥτοι τὴν κατάταξιν αὐτῶν ἐν τοῖς σπουδαιότατοις μαθήμασι. Διότι ἡ ἀρχικὴ διάνοια τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, εἰς οὗ τὰ ἔχνη ἀπαρεγκλίτως χωροῦσι πάντες οἱ θεοσεβεῖς καὶ σοφοὶ διάδοχοι αὐτοῦ, ἦτο, ὅτι ἡ πολιτεία δὲν σώζεται, ἐὰν μὴ τὰ σχολεῖα αὐτῆς ἐπεριδωνται ἐπὶ τῆς ἀκλονήτου βάσεως τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ οὕτως, ὥστε νὰ σπουδάζωσι παντὶ σθένει τὰς μεγάλας καὶ σωστικὰς ταύτης ἀληθείας μὴ μόνον καταληπτὰς, ἀλλὰ καὶ ἐνεργοῦς νὰ ποιῶσι πάντες, εἰ δυνατόν, τοῖς νέοις. Τοῦτο δὲ, ὡς ἡ ἐφορεία ἰδίως εἶδεν ὁμμασιν, ἐν συνόλῳ ἄριστα ἐν τοῖς σχολείοις ἐκείνοις ἐπιτυγχάνεται. Ὅποια δὲ εἶναι τὰ ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν ἱερῶν μαθημάτων ἐν τῷ γερμανικῷ λαῷ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα, ἐν τίνι δὲ κείται καὶ διὰ τίνων μάλιστα κατωρθώθη, ὅπως δῆποτε, τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους τὸ νῦν μεγαλεῖον, περὶ τούτου ἡ ἐφορεία δὲν ἔρχεται οὐδένα λόγον νὰ ποιήσῃται, διότι δὲν εἶναι τοῦ παρόντος· ἀλλ' ἐρωτᾷ μετὰ ταῦτα, πῶς ἔχει ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν σχολείοις ἡ διδασκαλία τῶν ἱερῶν μαθημάτων. Ἄ'Εξαιρέσιν ἀποτελοῦσι, λέγει ἐν τῇ κατὰ τὸ ἐνεστῶς ἔτος πρὸς τὸ ὑπουργεῖον ἐκθέσει αὐτοῦ εἰς τῶν δοκίμων γυμνασιαρχῶν, ὁ κύριος Α. Παπαγεωργίου, ἐξαιρέσιν ἀποτελοῦσιν, ὡς μὴ ὄφελε, τὰ ἱερά μαθήματα, ἅτινα ἐδίδαξε μὲν ὁ ἀρμόδιος καθηγητὴς μετὰ ζήλου ἀξίεπαί-

νου, ἀλλὰ δὲν ἐπήνεγκον εἰς τὰς ψυχὰς τῶν διδασκομένων καὶ ἀνάλογον ὠφέλειαν. » Καὶ ταῦτα μὲν λίαν ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ γυμνασιάρχης, ἡ δὲ ἐφορεία, δι' ἣν ἔχει πείραν καὶ ἀντιληψὶν τῆς δικασκαλίας τοῦ σπουδαιστάτου καὶ ἱερωτάτου μαθημάτου ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ πλείστοις τῶν ἑλληνικῶν σχολείων, παρακαλεῖ τὸ Σ. Ὑπουργεῖον, ὅπως σοβαρώτερον ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν ἐπὶ τούτο. Διότι τὰ ἱερὰ μαθήματα οὐ μόνον τὴν ἀνάλογον, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ γυμνασιάρχου, δὲν ἀποφέρουσι τοῖς μαθηταῖς ὠφέλειαν, ἀλλὰ, τὸ δεινότατον, καὶ ὑπὸ πάντων, ὡς εἰπεῖν χλευάζονται καὶ ἐν οὐδεμιᾷ τίθενται μοῖρα. Τίνα δὲ ὀδυνῆρά καὶ ἀποτρόπαια συνεπιφέρει ἀποτελέσματα αὐτῇ τε τῇ σπουδαζούσῃ νεότητι καὶ πάσῃ τῇ ἀρτιγενεῖ κοινωσίᾳ ἡμῶν ἢ τῶν ἱερῶν μαθημάτων οὐ μόνον παντελῆς ἄγνοια, ἀλλὰ, τὸ φοβερώτατον, ἡ χλεύη καὶ ἡ περιφρόνησις αὐτῶν, εἶναι εὐνόητον καὶ πασιφανές, ἄλλως τε ἂν μετὰ προσοχῆς τις ἀποβλέψῃ ἐπὶ τὴν ὁσημέραι αὔξουσαν θρησκευτικὴν τῶν πάντων ἀδιαφορίαν καὶ τὴν ἐπίτασιν τῶν τὴν κοινωσίαν ἡμῶν λυμαινομένων ἠθικῶν κακιῶν. Θρησκευτικὴ ὀλιγωρία, ψυχρότης καὶ ἀπόσθεσις τοῦ θρησκευτικοῦ συναίσθηματος, ἐὰν μὴ ἐγκαίρως πάσῃ σπουδῇ ἐκκοπῇ καὶ φυγαδευθῇ μακρὰν ἀπὸ τοῦ ἔθνους ἡμῶν, οὕτινος τὰ κλονιζόμενα εἴδηματα ἢ εἰς Χριστὸν δέον νὰ στηρίζῃ πίστιν, εἶναι σύμπτωμα, βέβαιον προαναγγέλλον, ἂν μὴ τὸν πολιτικὸν θάνατον, ἀλλ' ἄλλον πολλῶν τούτου χείρονα. Ἀνάγκη ἄρα καὶ ἀνάγκη κατεπείγουσα νὰ ληφθῇ σπουδαιστάτη, ἂν σωφρονῶμεν, πρόνοια ὑπὲρ τῆς θρησκευτικῆς ἀνατροφῆς καὶ παιδεύσεως τῶν νέων καὶ ἐνωρὶς διεγερθῶσι μὲν ἐν αὐτοῖς ἀληθεῖς γνώσεις χριστιανικαί, ἐνισχυθῶσι δὲ εἰς τὴν ἁγίαν πίστιν τῶν Πατέρων καὶ ἐν εὐσεβεῖ φρονήματι διατραφῶσιν. Ἐφ' ὅσον δ' ἂν τὰ σχολεῖα μὴ δύνωνται νὰ κατανοῶσιν ἡλικίος ἐγκλείεται θησαυρὸς ἐν τῇ ἱερᾷ καὶ σεβαστῇ ἐκείνῃ βίβλῳ, τῇ ἑλληνιστὶ γεγραμμένῃ, μὴ δύνωνται δὲ εἰς αὐτῆς θεῖαν ἰσχὺν ἑαυτοῖς νὰ ἀρῶνται καὶ τοῖς μικροῖς παιδίοις ταύτῃ νὰ μεταδίδωσιν, ἐπὶ τοσοῦτον θέλουσιν ἀπέχει νὰ προσεγγίζωσιν εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ἀληθοῦς καὶ πραγματικοῦ σκοποῦ αὐτῶν.

Κατὰ τὴν ἀκράδαντον δὲ τῆς ἐφορείας πεπειθησιν, τὴν ἐν τοῖς σχολείοις ψυχρότατα νῦν γιγνομένην καὶ οὐδένα ἀποφέρουσαν καρπὸν διδασκαλίαν τῶν ἱερῶν μαθημάτων θέλει ζωογονήσῃ καὶ ἀνορθώσει, ἀφθονον δὲ καὶ ὑγιᾶ τὸν πνευματικὸν καρπὸν αὐτῆς τοῖς νέοις παρέχει, εἴ τις καὶ ἕτερος, αὐτὸς μά-

λιστα ὁ τῶν ἱερῶν διδάσκαλος, ἀλλ' ὁ διδάσκαλος ἐκεῖνος, ὃν δέον νὰ κοσμῶσι μὲν θεολογικαὶ γνώσεις καὶ θεολογικὴ ἐπιστήμη, ἀλλὰ νὰ διαλάμπωσιν ἐν αὐτῷ αἱ χριστιανικαὶ ἀρεταὶ τὸ χριστιανικὸν φρόνημα καὶ ζῶσα πίστις νὰ πληροῖ καὶ διαθερμαίνῃ τὴν καρδίαν αὐτοῦ οὕτως, ὥστε πᾶσι τοῖς σπουδασταῖς ὡς φωτεινὴ καὶ οὐρανία λαμπρὰς οἱ τε λόγοι καὶ αἱ πράξεις αὐτοῦ νὰ προβάλλωνται. Τοιοῦτος, ναί, διδάσκαλος θέλει ζωογονήσῃ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἱερῶν μαθημάτων, οὐδέποτε δὲ οὐδαμῶς ἐκείνοι, δι' οὓς αὕτη χλευάζεται καὶ περιφρονεῖται καὶ οὐδένα καρπὸν ἀποφέρει. Τὸ Ὑπουργεῖον καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος φέρουσι βαρυτάτην εὐθύνην, ἐὰν μὴ ἐκ τῶν ἐνόνητων ἀνορθώσωσιν ἐν τοῖς σχολείοις τὴν διδασκαλίαν τῶν ἱερῶν μαθημάτων, ὡς ἐμπρέπει τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει καὶ τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ.

Ἀπὸ τῶν ἱερῶν δὲ μαθημάτων, ὧν ἡ διδασκαλία οὐδένα ἀποφέρει καρπὸν, ἡ ἐφορεία νομίζει ἐπίσης ἀναγκαῖον νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τοῦ Σ. Ὑπουργείου ἐπὶ τὴν ἐν τοῖς γυμνασίοις διδασκαλίαν τῆς στοιχειώδους προπαιδευτικῆς φιλοσοφίας. Ὁμολογητέον, ὅτι μέγα ἀπ' ἀλλήλων διαχωρίζει χάσμα τὸ γυμνάσιον καὶ τὸ πανεπιστήμιον. Τὸ χάσμα τοῦτο πληροῦται διὰ τῶν ἐν τῷ γυμνασίῳ προπαιδευτικῶν φιλοσοφικῶν σπουδῶν, αἵτινες μάλιστα ἀποτελοῦσι τὸν πολυτιμότεον κρίκον, τὸν συνάπτοντα στενῶς τὴν γυμνασιακὴν μετὰ τῆς καθόλου πανεπιστημιακῆς παιδείσεως. Εἶναι δὲ φανερόν, ὅτι ἐκτενὴς καὶ συστηματικὴ παιδείσις ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τοῦ γυμνασίου, ἀλλ' ἢ ὡς οἶδόν τε ἀκριβέστερα γνώσις καὶ σπουδὴ τῆς στοιχειώδους ἀνθρωπολογίας, ἥτοι τῆς σωματολογίας καὶ ἐμπειρικῆς ψυχολογίας, καὶ ἡ διεγερσις φιλοσοφικοῦ ἐν τοῖς γυμνασίοις διαφέροντος εἶναι τῶν σπουδαιωτάτων ἔργων τῶν ἀνωτέρων τάξεων. Καὶ εἶναι μὲν ἐπίσης ἀληθές, ὅτι πᾶσα ἡ ἐν τοῖς γυμνασίοις ἐπιστημονικὴ παιδείσις, ἰδίως αἱ περὶ τὴν πάτριον ἡμῶν γλῶσσαν θεωρίαι καθόλου καὶ τὰ μαθηματικά ἀποτελοῦσι τοῖς μαθηταῖς καὶ καθ' ἑαυτὰς προπαιδευτικὴν τινα φιλοσοφίαν· τὰ δὲ τῶν μαθητῶν ἴδια καὶ ἐλεύθερα τῆς διανοίας προϊόντα, ἐν γίγνωνται καὶ προσηκόντως κανονίζονται, παρέχουσι τοῖς ἀρμοδίοις καθηγηταῖς ἀφορμὴν νὰ ποιῶσι προσεκτικούς τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν ἀναγκαῖότητα τῶν μετ' ἀλλήλων συμπλεκομένων καὶ ἐξ ἀλλήλων πηγαζουσῶν ἐνοιῶν· εἶναι ὅμως λίαν ἀναγκαῖον καὶ ἀπαραίτητον, ὅπως οἱ λογικοὶ νόμοι, οἱ ἐπικρατοῦντες ἐν πᾶσι τοῖς μαθήμασι

τῆς ἐγκυκλίου παιδεύσεως καὶ συνάπτοντες πάσας τὰς ἐπι-
στήμας, γνωρίζονται καὶ καθ' ἑαυτοὺς τοῖς μαθηταῖς καὶ κα-
ταληπτοὶ γίνονται. Ἔτι δὲ ἀναπόφεικτος μὲν τυγχάνει οὗσα
ἡ γνωριμία πρὸς τοὺς συνήθεις ἐν ἐκάστη ἐπιστήμῃ ὄρους καὶ πρὸς
τὴν μορφήν τῶν ὀρισμῶν καὶ συλλογισμῶν· δὲν ἀποτελεῖται
ὁμῶς οὕτως ἡ φιλοσοφικὴ προπαιδεία. Εἶναι ἄρα ἀνάγκη συνε-
χοῦς ἀσκήσεως τῶν ἐν χρήσει λογικῶν προτάσεων. Ἡ πανε-
πιστημιακὴ παιδεύσει προϋποτίθην, ὅτι ὁ μαθητὴς, ἀπολύ-
μενος ἀπὸ τοῦ γυμνασίου καὶ ἐπὶ ὑψηλοτέραν τρεπόμενος πα-
νεπιστημιακὴν παιδεύσειν, συγκομίζει μεθ' ἑαυτοῦ τὴν ἐτοιμότη-
τητα καὶ τὴν ἔξιν ταύτην. Ὡστε τὸ γυμνάσιον κατὰ τοσοῦ-
τον ὀφείλει μετ' εὐλαβείας νὰ σέβηται τὴν τήρησιν τοῦ ἐπι-
βαλλομένου αὐτῷ καθήκοντος πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς, καθ'
ὅσον ἡ τοῦ πνεύματος σωφροσύνη καὶ εὐταξία, ἧτις ἐγκρίεται ἐν
τῷ ἐθισμῷ σπουδαίας νοερᾶς ἀντιλήψεως καὶ ἐργασίας, ἀντε-
νεργεῖ μὲν δραστηρίως κατὰ τοῦ λογικοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀπά-
της, τῶν δυσωδῶν καὶ ἐπικινδύνων πνευματικῶν τεράτων,
ἅτινα σπαράσσουν, ὡς τὰ πολλὰ, τὴν νεανικὴν μάλιστα ἡλι-
κίαν, προφυλάσσει δὲ θυμασίως ταύτην, ἅμα μὲν ἀπὸ τῶν
ὀλεθρίων συνεπειῶν, τῶν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως ἀσκόπων καὶ οὐ-
δὲν κοινὸν πρὸς τὴν ἐγκύκλιον παιδεύσειν ἐχόντων βιβλίων, ἅμα
δὲ ἀπὸ τῆς ἐπιφορτίσεως τῆς νεανικῆς κεφαλῆς διὰ ποικίλης
καὶ βορβορώδους ὕλης· τὸ δὲ σπουδαιότατον, ἡ τοῦ πνεύμα-
τος εὐταξία καὶ σωφροσύνη ἡρέμα καὶ λεληθότως διακοσμεῖ
καὶ ρυθμίζει τὸν ὅλον βίον τοῦ τε ἐπὶ μέρους ἀνθρώπου καὶ τῆς
κοινωνίας καθόλου. Ἡ ῥηθεῖσα δὲ ἔλλειψις τῆς ἐν εὐθέτῳ χρό-
νῳ προφυλάξεως καὶ ἐξασφαλίσεως τῆς ἐν τοῖς γυμνασίοις σπου-
δαζούσης νεότητος ἦτο καὶ εἶναι, κατὰ τὴν δόξαν τῆς ἐφο-
ρείας, ἡ κυριωτάτη αἰτία, ὅτι πολλοὶ νέοι, ἵνα μὴ εἴπωμεν
πλεῖστοι, ἀπολυθέντες ἀπὸ τῶν γυμνασίων καὶ ἐπὶ τὸ Πανε-
πιστήμιον μεταβάντες, ἐκ δὲ τούτου ἐφ' οἰονδήποτε τραπέντες
ἐπάγγελμα, ἐνέπεσαν εἰς βάρεια τῆς διανοίας ἀμαρτήματα, ὧν
τὸ βάρος αὐτοὶ συνηθάνθησαν, οὐ μόνον ἐν τῇ δεινῇ ἀμφιβο-
λίᾳ, ἧτις κατελάμβανεν αὐτοὺς περὶ τε τὴν ἐλευθέραν καὶ λε-
λογισμένην ἐκλογὴν καὶ τὴν ὑγιᾶ ἐκμάθησιν μιᾶς ὠρισμένης ἐν
τῷ Πανεπιστημίῳ ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ ἐν ὅλῳ τῷ μετὰ ταῦτα
βίῳ αὐτῶν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὅλη ἡ κοινωνία καὶ ὅλον, ὡ
εἶπειν, τὸ ἔθνος ἡμῶν δὲν ἔμειναν οὐδὲ μένουσιν ἄγευστα τοῦ
πικροτάτου καὶ μέχρι δηλητηριάσεως καὶ τῶν κατωτάτων τῆς
ἀσθενοῦς κοινωνίας στραμμάτων χωροῦντος χυμοῦ, ὃν διαχέει τὸ

λογικὸν ψεῦδος καὶ ἡ ἀπάτη ἐξαμβλωθείσης καὶ παρχορρωθείσης ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ παιδεύσει τῆς πνευματικῆς καθόλου δυνάμεως πλείστων τῆς πατρίδος νέων.

Ἡ ἐφορεία, δεικνύουσα τὴν ἐν τοῖς γυμνασίοις ἔλλειψιν καὶ οὐχὶ ὀρθὴν ὡς τὰ πολλὰ, οὐδ' ὑγιὰ διδασκαλίαν τῆς στοιχειώδους προπαιδευτικῆς φιλοσοφίας, καὶ ἀποφεύγουσα διὰ μακροτέρων νὰ ἐξαριθμηθῇ τὰ ἐκ ταύτης πηγάζοντα καὶ ὁσημέραι πηγάζοντα τῇ κοινωνίᾳ κακὰ, νομίζει ὅτι ἱερὸν ἐπιτελεῖ καθήκον, ἐὰν μὴ παραλίπη, χάριν τοῦ ἀληθοῦς συμφέροντος τῶν νέων καὶ τῆς τιμῆς τῶν σεμνῶν ἑλληνίδων Μουσῶν νὰ παρακαλέσῃ τὸ ὑπουργεῖον σύντονον καὶ ἑλληνοπρεπῆ νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τῶν γυμνασιαρχῶν περὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς στοιχειώδους προπαιδευτικῆς φιλοσοφίας. Διότι οὗτοι ὀφείλουσιν ἐκεῖνοις τῶν καθηγητῶν νὰ ἀνक्तिῶσι τὴν διδασκαλίαν τῆς φιλοσοφίας, οἵτινες φαίνονται, ὅτι κέκτηνται τὴν δύνάμιν ἅμα μὲν νὰ καταστήσωσιν ἀγχαπητὸν καὶ προσιτὸν τὸ μάθημα τοῖς πλείστοις, εἰ δυνατόν, τῶν μαθητῶν, ἅμα δὲ νὰ διεγείρωσιν ἐν αὐτοῖς τὸν ἱερὸν ἐκείνου ἔρωτα, ὑφ' οὗ δέον νὰ κατέχεται ἕκαστος, εἰ δυνατόν, Ἕλληνα, ὅστις, γυμνασιακῆς παιδεύσεως ἀψάμενος καὶ ἄκρω δακτύλῳ γευσάμενος τῆς θείας τοῦ δαιμονίου Πλάτωνος μούσης, ὑψηλοτέρας ἐφέται σπουδῆς, ἢ ἐπὶ τὸν πρακτικὸν τρέπεται βίον. Διότι ἐκ τῆς διεγέρσεως εἰλικρινοῦς καὶ ὑγιούς φιλοσοφικοῦ μάλλιστα διαφέροντος ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν νέων πλείστα ἔχει νὰ προσδοκῆ τὸ ἀναβλαστάνον ἔθνος ἡμῶν, ὁδτικὸς ἀλλοτιέ ποτε κτῆμα καὶ γνήσιον προῖον ἐτύγχανεν οὐσα ἢ φιλοσοφία.

Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν διέγερσιν τῆς ἱερᾶς ἀγάπης καὶ τοῦ ἱεροῦ διαφέροντος πρὸς συντονωτέραν καὶ ἐπιμελεστέραν σπουδὴν τῆς ἐν τοῖς γυμνασίοις στοιχειώδους φιλοσοφίας, ἥτις «ὥσπερ κεφάλαιον τῆς ὅλης παιδείας ἀνάγκη νὰ ᾖται», ὁ εἰδικὸς μάλλιστα τοῦ ὑψηλοῦ καὶ σοβαροῦ τούτου μαθήματος καθηγητῆς θέλει συντελέσει, ἡ ἐφορεία νομίζει, ὅτι οὐχὶ ἄσκοπον λέγει λόγον, προτείνουσα τῷ Σ. ὑπουργεῖῳ, ὅπως ὀρισθῇ ἀνάλογον χρηματικὸν ποσόν, ὅπερ μέλλει νὰ χορηγῆται ἐκεῖνοις τῶν φοιτητῶν τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς, οἵτινες, ἐν διαγωνισμῷ ἀξιοὶ κριθέντες καὶ ἐπιρρεπεῖς πρὸς τὴν φιλοσοφίαν ὄντες, θέλουσιν ἀποστέλλεσθαι εἰς τὴν Γερμανίαν πρὸς εἰδικωτέραν καὶ τελειότεραν μὸρφωσιν αὐτῶν, μετὰ δὲ τὴν ἐπάνοδον θέλουσι διδάσκει ὡς καθηγηταὶ εἰδικοί τὰ στοιχειώδη φιλοσοφικά μαθήματα ἐν τοῖς γυμνασίοις.

Καταδείξασα δὲ ἐν τοῖς ἡγουμένοις ἡ ἐφορεία ἔθθεν μὲν ὅτι δύο οὐσιωδέστατα ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ παιδεύσει μαθήματα, τὰ ἱερὰ καὶ ἡ στοιχειώδης φιλοσοφία, οὐ μόνον οὐδένα καρπὸν τοῖς μαθηταῖς ἀποφέρουσιν, ἀλλὰ καὶ μεγάλης καὶ δυσεπανορθώτου ζημίας πρόξενα αὐτοῖς γίνονται διὰ τε τὸ ἀμέθοδον τῆς διδασκαλίας, καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν εἰδικῶν καὶ ἐπιτηδείων περὶ ταῦτα ἀνδρῶν, ἔθθεν δὲ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀνορθώσεως αὐτῶν, — ὄφειλε νῦν λόγον νὰ ποιήσῃται περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς πατρίου ἡμῶν γλώσσης ἐν τοῖς γυμνασίοις τε καὶ τοῖς ἐλληνικοῖς σχολείοις, καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς προσηγομένων καρπῶν, οὓς οἱ νέοι, ἀποροϊτῶντες ἀπὸ τῶν σχολείων, πολύτιμον εἰς τὸν περαιτέρω βίον καὶ εἰς τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν αὐτῶν πρέπει νὰ συγκομίζονται ἐφόδιον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ περὶ τούτου λόγος πόρρω ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ προκειμένου ἤθελεν ἀπαγάγει, κρίνομεν ἀναγκαῖον ἐν τοῖς ἐξῆς μόνον νὰ περιορισθῶμεν νὰ ὑποδείξωμεν δηλαδὴ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐκείνας μόνον τῶν ἐλλείψεων περὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς πατρίου ἡμῶν γλώσσης καὶ τὴν θεραπείαν αὐτῶν ὅλη τῇ ψυχῇ νὰ συστήσωμεν, αἵτινες παρὰ πᾶσι σχεδὸν τοῖς σχολείοις παρὰ τὰ ὀριζόμενα ἐπικρατοῦσαι, ἔθθεν μὲν παρέχουσι δικαίαν τοῖς πολλοῖς ἀφορμὴν ἐκ πεποιθήσεως νὰ πιστεύουσιν, ὅτι ἐν τοῖς σχολείοις τῆς πατρίδος ἡμιτελῶς καὶ ἀκάρπως ἡ πάτριος καλλιιεργεῖται γλῶσσα, ἔθθεν δὲ ἐνισχύουσι τὴν γνώμην, ἣν περ ἡ ἐφορεία μετὰ λόγου ἔχει καὶ ἣν οὐδέποτε θέλει παύσει ἀνακηρύττουσα, ὅτι ἡ κατανόησις καὶ πραγμάτωσις τοῦ τε γενικοῦ καὶ τοῦ ἐπὶ μέρους σκοποῦ, ὃν τὰ σχολεῖα ἐπιδιώκουσι, προϋποτίθῃσιν τὴν ὑπαρξιν καὶ παρασκευὴν καλῶς καὶ ὑγιῶς κατηρητισμένων διδασκάλων καὶ καθηγητῶν ἐν ἐκάστῳ σχολεῖῳ. Διότι, ὡς ἐν τῇ ἀρχῇ ἐρρήθη, μόνον διὰ τούτων, ὅταν οὗτοι πρῶτοι τὸν σκοπὸν τῶν σχολείων καὶ τὸ ἐν ἐκάστῳ αὐτῶν διδασκτικὸν πρόγραμμα κατανοήσωσιν, μετ' ἐπιγνώσεως καὶ ἀνελλιπῶς σὺν τῷ χρόνῳ θέλει ἐπιτευχθῆ ἡ εὐρυθμία καὶ σκόπιμος τῶν σχολείων λειτουργία. Νῦν δὲ τίνες τυγχάνουσιν αἱ παρὰ τὰ ὀριζόμενα ἐλλείψεις περὶ τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν, εἰς ὧν τὴν ἄρσιν οἱ διδάσκαλοι καὶ καθηγηταὶ εἶναι οἱ ἐπιτηδαιότεροι; Ἡ ἐφορεία θέλει μὲν κατὰ καθῆκον εὐθύς ἐν τοῖς ἐπομένοις ὀνομάσει αὐτάς, θέλει δὲ συνάμα ὑποδείξει καὶ πῶς αὐταὶ κατὰ τὴν γνώμην αὐτῆς αἴρονται.

Καὶ δὴ ἡ ἐφορεία λέγει, ὅτι παρ' οὐδενὶ σχεδὸν τῶν σχολείων, οὔτε παρὰ τῷ δημοτικῷ, οὔτε παρὰ τῷ ἐλληνικῷ, ἀλλ'

οὐδὲ παρὰ τῷ Γυμνασίῳ γίνονται τακτικῶς τοιαῦταί τινες περὶ τὴν γλῶσσαν ἀσκήσεις, δι' ὧν οὐ μόνον ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας τε καὶ τῆς λαλουμένης καταληπτῆ τῆ σπουδαζούσης νούτητι γίγνεται καὶ οἰοεὶ κτήμα ἀναφαίρετον αὐτῆς ἀποβαίνει, ἀλλὰ καὶ ἡ διάνοια μετὰ τῆς μνήμης τῶν νέων ἡρέμα καὶ μετὰ λόγου ἀναπτυσσομένη καὶ ρυθμιζομένη, ἐθίζεται ἐνωρὶς ἅμα μὲν εἰς τὸ ὀρθῶς καὶ λογικῶς σκέπτεσθαι καὶ στερεῶς τὰ μεμαθημένα κατέχειν, ἅμα δὲ εἰς τὸ ἀπταιστώως καὶ μετὰ λόγου ἐκφράζεσθαι καὶ ἐλευθέρως καὶ μετὰ χάριτος γράφειν καὶ ἐκτιθέναι αὐτά. Θεωρητικὴ μόνον διδασκαλία οἰοῦδήποτε μὲν ἐν τοῖς σχολείοις μαθήματος, μάλιστα δὲ τῆς ζώσης τε καὶ ἀρχαίας ἡμῶν γλώσσης μετὰ ζήτρᾶς παραθέσεως κανόνων καὶ παραγγελημάτων, καὶ τούτων ἀχρήστων ὡς τὰ πολλὰ καὶ ἀνυπάρκτων, ἄνευ ἐφαρμογῆς καὶ πρακτικῶν ἀσκήσεων, οὐ μόνον οὐδεμίαν παρέχει τοῖς μαθηταῖς τέρψιν καὶ ὠφέλειαν, ἀλλὰ καὶ ἀποστροφὴν καὶ κέρρον αὐτοῖς ἀντὶ τούτων ἐντίκτει. «Οὐκ αὐτάρκη τὰ παραγγέλματα τῶν τεχνῶν, λέγει δεινὸς τις τῆς ἀρχαιότητος διδάσκαλος, οὐκ αὐτάρκη δεινοὺς ἀνταγωνιστὰς ποιῆσαι τοὺς βουλομένους *δίχα μελέτης τε καὶ γυμνασίας*· ἀλλ' ἐπὶ τοῖς πονεῖν καὶ κακοπαθεῖν κεῖται, ἢ σπουδαῖα εἶναι τὰ παραγγέλματα καὶ λόγου ἀξία, ἢ φαῦλα καὶ ἀχρηστα.» Ὁ δὲ παιδαγωγικώτατος Κυντιλιανός. «*Haec ipsa praeecepta, legendi, sine doctore perito, studio pertinaci, scribendi, legendi, dicendi, multa et continua exercitatio ne, per se nihil prosunt*»· ἤτοι «αὐτὰ ταῦτα τὰ παραγγέλματα ἄνευ μὲν ἐμπείρου διδασκάλου, σπουδῆς δὲ ἐπιμόνου καὶ καρτεράς, πολλῆς δὲ καὶ συνεχοῦς γυμνασίας περὶ τὸ γράφειν, ἀναγινώσκειν καὶ λέγειν, οὐδὲν καθ' ἑαυτὰ ὠφελοῦσιν.» Ἐν τοῖς γερμανικοῖς δὲ σχολείοις, εἰς ὧν τὸν διοργανισμὸν οὕτω θαυμασιῶς ἐπενήργησε τὸ τῆς ἀρχαιότητος πνεῦμα, καὶ μάλιστα τὸ τῶν προγόνων ἡμῶν, ὅπερ εὐῶδες ἐπ' αὐτὰ ἐπιχέει μύρον, ὁ γερμανόπαις, τὴν ἐθνικὴν γλῶσσαν αὐτοῦ σπουδαζῶν, ἀσκεῖται οὐ μόνον περὶ τὴν αὐτοσχεδιαστικὴν, κατὰ τοὺς ἀρχαίους, καὶ τὴν γραφικὴν καὶ λεκτικὴν *δίταμιν*, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀκροατικὴν· τούτέστιν ἐθίζεται ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς γλώσσης αὐτοῦ οὕτως, ὥστε καὶ ἀκούων νὰ δύνηται τῶν ἀκουομένων νὰ ἀντιλαμβάνηται καὶ συνείδησιν λαμβάνῃ τῆς σχέσεως τῶν μερῶν πρὸς τὸ ὅλον, ὅπερ προϋτίθησι νοεράν ἔντασιν τοιαύτην, δι' ἣν ὁ μαθητὴς προφυλάσσεται μὲν ἀπὸ τῆς τοῦ πνεύματος διασκεδάσεως, ὅλος δὲ εἰς ἑαυτὸν συγκεντροῦται.

Κατὰ ταῦτα δὲ καὶ τῶν ἡμετέρων σχολείων τὸ ὑψηλὸν ἔργον δὲν ἐκπληροῦται ἐπακριβῶς, ἐὰν ταῦτα, πλὴν τῶν ὀρθῶν καὶ ὑγιῶν γνώσεων, ἅς συνωδᾷ πρὸς τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν ὀφείλουσι νὰ μεταδίδωσι τοῖς μαθηταῖς, μὴ ἀρξῶνται νὰ ἐμποιήσωσιν αὐτοῖς τὴν ἐξὶν καὶ τὴν δύναμιν νὰ μεταπλάττωσι καὶ εὐκρινῶς νὰ παριστώσιν τὰ ἥδη ἐγνωσμένα. Οὐ μόνον δὲ οἱ τὴν ἐλληνικὴν διδάσκοντες γλώσσαν, ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων διδάσκοντες ὀφείλουσιν οὕτω νὰ συνεργάζωνται καὶ πονῶσιν, ὥστε ἐκάστης τάξεως οἱ μαθηταὶ ἐν ἐκάστῳ μαθηματι νὰ δύνωνται μετὰ τῆς προσηκούσης τε σαφηνείας καὶ λογικῆς συναφείας ἐρωτώμενοι νὰ ἀποκρίνωσιν. Διότι, κατὰ τὴν παιδαγωγικὴν, πᾶς ἀληθῆς διδάσκαλος, εἴ τι καὶ ἕτερον, καὶ ταύτην ὀφείλει νὰ ἔχη τὴν ἀναγκαίαν ἀρετὴν, τὴν αὐταπάρησιν, ἢ ὀρθότερον τὴν ἀφασίαν, ἥτοι τὴν ιδιότητα ἐκείνην, δι' ἣν ὁ μαθητὴς ἐξεταζόμενος ἀφίεται, μὴδὲ τὸ παράπαν διακοπτόμενος ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, ἥρμα καὶ ἀθορύβως νὰ ἀποκρίνηται, καὶ μόνον ἐν ἀνάγκῃ πρέπει νὰ διακόπτηται καὶ προσεκτικὸς νὰ γίγνηται, ὅπως αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ ἐπιδιορθώσῃ λογικὸν τι ἀμάρτημα αὐτοῦ, ἢ μεταχειρισθῇ ὀρθότεραν καὶ δοκιμωτέραν λέξιν εἰς ἔκφρασιν τῶν ἑαυτοῦ διανοημάτων.

Πλὴν δὲ τούτου δέον ἐν ἅπασιν μὲν τοῖς σχολείοις, ἰδιαίτερον δὲ ἐν τοῖς Γυμνασίοις, νὰ κατανοηθῇ τῶν ἀρχαίων διδασκάλων τὸ ἀξίωμα τοῦτο, *stilus egregius dicendi magister*, ὅπερ οὐδαμῶς ἄλλως νὰ ἐπιτευχθῇ δύναται, ἢ δι' ἐλευθέρων καὶ εὐμεθόδων ἀσκήσεων καὶ μεταγλωττίσεων κατ' ἐκλογὴν τεμαχίων, ἢ καὶ ὄλων κλασικῶν συγγραφέων εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς γλώσσαν, δι' ὧν προάγεται καὶ θαυμασιῶς κανονίζεται ἡ γραμμικὴ τῶν μαθητῶν δύναμις, ἐν ἣ οὕτω χωλαίνουσιν οἱ πλεῖστοι αὐτῶν. Διότι ἐν τῇ ἐλευθέρῳ ταύτῃ κατ' οἶκον ὡς τὰ πολλὰ ἐργασία οἱ μαθηταὶ, καὶ δὴ οἱ τῶν κατωτέρων τάξεων, οἵτινες, ὡς εἰκὸς, λίαν ἐνδεεῖς τυγχάνουσι περὶ τὰς γνώσεις καὶ λίαν πτωχοὶ καὶ ἄποροι περὶ τὴν ἔκφρασιν τῶν ἐνοιῶν, ἅτε δὴ ἐστερημένοι λέξεων, σπουδάζουσι νὰ ἀνεύρωσιν εἰς τὴν παράστασιν τῆς εἰς τὴν γλώσσαν ἡμῶν μεταφερομένης ἐννοίας τὰς καταλλήλους ἐκφράσεις καὶ νὰ τηρῶσι τοὺς ἀναλόγους ἰδιωτισμοὺς καὶ τὰς σωζομένους ἐν τῇ λαλουμένῃ λέξεις, ἅτινα ἀκριβῶς, ἢ ὡς ἔγγιστα, πρὸς τὰς τῆς ἀρχαίας ἀντιστοιχοῦσιν. Ἐν τῇ διαμάχῃ δὲ καὶ τῷ ἀγῶνι τούτῳ προσκτᾶται λεληθότως δύναμιν ὁ μαθητὴς καὶ πολλαπλασιάζει τὸν πλοῦτον τῶν τε

λέξεων και τῶν γνώσεων αὐτοῦ, ἄλλως τε ἐὰν τὸ εἶδος καὶ ἡ ὕλη τῶν εἰς μετάφρασιν ἐλευθέραν κατ' οἶκον διδομένων συγγραφέων ὀρίζηται ὑπὸ τῶν διδασκάλων κατὰ λόγον τῆς διανοητικῆς προόδου καὶ τῆς ἐπιδόσεως τῶν μαθητῶν τῶν διαφόρων τάξεων καὶ σχολείων.

Οὐ σμικρὸν δὲ, ἀλλὰ τὰ μέγιστα καὶ πολλαχῶς ὠφελοῦνται οἱ μαθηταί, ἐὰν οἱ ἄριστοι αὐτῶν, καὶ δὴ οἱ τῶν ἀνωτέρων γυμνασιακῶν τάξεων, ἐν τακτοῖς διαλείμμασι τοῦ σχολικοῦ ἔτους καὶ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν ἐμπειροῦ καὶ δεξιῦ καθηγητοῦ πρὸ τῶν ἄλλων μαθητῶν καὶ διδασκάλων ἀπαγγέλλωσι λόγους, οἵτινες, ἐλευθέρως ὑπ' αὐτῶν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἐκ τῆς ἀρχαίας κατ' ἐκλογὴν μετενεχθέντες, ἐνεκρίθησαν ἄξιοι ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου καθηγητοῦ. Ἐν τοῖς οὕτω διατεταγμένοις γυμνάσμασι καὶ ὡς εἰπεῖν δημοσίᾳ ἐκφωνουμένοις λόγοις ὁ μαθητὴς ἀπὸ τῆς μακροχρονίου μονοτονίας, ἐν ᾗ ἐν τῇ τάξει αὐτοῦ ἀναστρέφεται καὶ μετ' ἧς ἐν τῷ σχολείῳ ἐπὶ ἔτη πολλὰ συζῆ, εἰς εὐρύτερον κύκλον ἐξερχόμενος, ἀνεურίσκει, ἂν πρέπει, ἢ μὴ νὰ ἔχη πίστιν εἰς τὴν ἑαυτοῦ *λεκτικὴν δύναμιν*, ἢ πλανᾷ αὐτὸν ἡ ἀπατηλὴ φαντασία, ὑφ' ἧς πολλοὶ πολλὰκις νέοι, οἰστρηλατούμενοι καὶ οἰόμενοι, ὅτι μεγάλοι τινὲς ῥήτορες εἶναι, ἀδίκως ἀπώλοντο. Διότι ἐν τῷ εὐρυτέρῳ κύκλῳ τῶν ἀκροατῶν, ὧν οἱ πολλοὶ εἶναι ἐπαίοντες τοῦ λόγου κριταί, ἀνεურίσκει ὁ μαθητὴς τὴν ἑαυτοῦ ἄξιαν ἐν τῷ ὀφθαλμῷ καὶ τῇ ὄψει ἐκεινῶν. Οὕτω δὲ ἐν ταῖς ἀσκήσεσι ταύταις ὁ μέλλων, εἴτε διδάσκαλος, εἴτε ἱεροκῆρυξ, εἴτε πολιτικὸς καὶ τοῦ δικαίου καὶ τοῦ νόμου ἐρμηνευτὴς, θέλει ἐνωρίς δοκιμάσει, ἂν ἐνοικῆ ἐν αὐτῷ τὸ ἀπαραίτητον εἰς τὴν μέλλουσαν αὐτοῦ ἀποστολὴν οὐράνιον δῶρον τοῦ λόγου. Ἐπειτα δὲ αἱ τοιαῦται ἀσκήσεις καὶ διατριβαὶ ἀποτελοῦσι δεσμόν, δι' οὗ πνευματικῶς συνδεόμενοι οἱ μαθηταί, ἀναγνωρίζονται *μαῖς καὶ τῆς αὐτῆς σχολῆς μαθηταί*. Ἄσπε πῶς χρὴ τῆς τοιαύτης διατριβῆς καταφρονεῖν, λέγει ὁ ἀληθινὸς ἡγεμῶν καὶ εἰλικρινὴς διδάσκαλος τῆς ἀληθοῦς παιδείσεως τῶν νέων, ὁ Ἰσοκράτης, τῆς τοὺς κεχρημένους αὐτῇ τοιοῦτους παρασκευάζειν δυναμένης; Ἀλλὰ μὴν καὶ τότε, λέγει ὁ αὐτὸς ἀνὴρ, πάντες ἂν ὁμολογήσειαν, ὅτι τούτους τεχνικωτάτους εἶναι νομίζομεν ἐπὶ πασῶν τῶν τεχνῶν καὶ χειρουργιῶν, οἵτινες ἂν τοὺς μαθητὰς ὡς οἶον θ' ὁμοιοτάτους ἐργάτας ἀλλήλοις ἀποδείξωσι. Τῇ τοίνυν φιλοσοφίᾳ φανήσεται καὶ τοῦτο συμβεβηκὸς ὅσοι γὰρ ἡγεμόνος ἔτυχον ἀληθινοῦ καὶ νοῦν ἔχοντος εὐρεθεῖεν ἂν ἐν τοῖς λόγοις οὕτως ὁμοίαν τὴν δύναμιν ἔχοντες, ὥστε

πᾶσιν εἶναι φανερόν, ὅτι τῆς αὐτῆς παιδείας μετεσχῆκασιν.»

Μεγάλῃ προσέτι σπουδῆς καὶ φροντίδος οὐ τῆς τυχοῦστος δέον νὰ τυγχάνωσι καὶ ἕτεροι τινες διατριβαί, ἡ χρεῖαι κατὰ τὸν τεχνικὸν ὄρον τῶν ἀρχαίων, ἃς αὐτοὶ οἱ μαθηταὶ ἐκμελετῶντες παρασκευάζουσιν ἐκάστης μὲν τάξεως τῶν σχολείων, ἰδίᾳ δὲ οἱ τῶν ἀνωτέρων, ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου καθηγητοῦ πρότερον δοθέντος αὐτοῖς τοῦ εἰς τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν θέματος καὶ ἀκριβῶς ὑπὸ τούτου διαγραφέντων τῶν ὁρίων τῆς ἐκτάσεως, ἐν ἧ δέον τὰ κεφάλαια τοῦ λόγου νὰ γίνωνται. Διότι ἐν ταῖς διατριβαῖς, ἡ χρεῖαι ταύταις, αἵτινες οὐδαμῶς σήμερον παρ' ἡμῖν γίνονται, ὅσον ἡ ἐφορεία γινώσκει, ἀνάγκη, δὲ ἐν ἀπασι τοῖς ἡμετέροις σχολείοις νὰ εἰσαχθῶσιν, οἱ νέοι καλλιέργουσι μάλιστα μὲν τὴν ἀντιληπτικὴν καὶ παραγωγικὴν αὐτῶν δύναμιν, ἔπειτα δὲ διδάσκονται μὴ μόνον σαφεῖς καὶ ἀκριβεῖς περὶ τὴν ἔκφρασιν τῶν ἐκτενῶν νοημάτων νὰ γίνωνται, ἀλλὰ καὶ τὴν λογικὴν ἀλληλουχίαν καὶ τὸν λογικὸν σύνδεσμον τῶν ἐνοπιῶν νὰ ἐπιδιώκωσιν. Ἐπειτα δὲ ἐπιτιμῶνται μὲν αὐστηρῶς ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος δι' ἣν ὡς τὰ πολλὰ ἔχουσι ἀσυνείδητον τάσιν καὶ ῥοπήν νὰ ζητῶσι νὰ καλύπτωσι τὴν περὶ τὰς ἐνοσίας καὶ γνώσεις πτωχείαν αὐτῶν διὰ δεδανεισμένων φράσεων καὶ ἀλλοτριῶν πεποιθήσεων, ὧν ὡς οἰκείων ἀντιποιοῦνται, ἐνωρὶς δὲ μαθάνουσι τὴν δύναμιν τῆς ἠθικῆς ἀποστροφῆς, ὑφ' ἧς ἀποτρεπόμενοι, μὴδὲν ἄλλο ἐθίζονται μετὰ λόγου νὰ γράφωσιν, ἡ μόνον ἄτερ αὐτοὶ ἐπίσταται καὶ αἰσθάνονται. Ἐπὶ δὲ πᾶσιν ἐν ταῖς χρεῖαις ταύταις ἀποκαλύπτεται μετὰ μείζονος αὐστηρότητος τὸ ψεῦδος, ὅπερ ἔγκειται ἐν τῇ κενῇ τῶν νέων σπουδῇ νὰ θέλωσιν ἐν αὐταῖς τοὺς ἄλλους νὰ ἠθικοποιῶσι καὶ τοιαῦτά τινα νὰ γράφωσιν, ἄπερ ἐλέγχουσιν ἀντικρυς, ὅτι εἶναι ψυχῆς ἀνδρικῆς καὶ δοξαστικῆς προϊόντα, οὐδόλως δὲ συνάδουσι πρὸς τὴν ἄωρον καὶ ἔτι πολλῶν δεομένην ἡλικίαν τῶν νέων. Ὅλος δὲ ἐν ταῖς ἐλευθέραις ταύταις διατριβαῖς καὶ ἐκθέσειν μέλλει νὰ διδάσκηται ὁ μαθητὴς τὴν αὐτερέργειαν, δι' ἧς μόνης μέγα ἐν τῷ βίῳ ἕκαστος δύναται.

Διὰ τὴν σπανιωτάτην δὲ χρῆσιν, ἡ μᾶλλον τὴν παντελῆ ἔλλειψιν τοιούτων καὶ παραπλησιῶν ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν σχολείοις ἀσκήσεων καὶ διατριβῶν περὶ τὸ ὀρθῶς διανοεῖσθαι τε καὶ μετὰ λόγου λέγειν καὶ τὸ σωφρόνως καὶ κατὰ κανόνας γράφειν καὶ ἀπαγγέλλειν, οἱ πλεῖστοι τῶν μαθητῶν, ἡ σχεδὸν πάντες, ἀπὸ τῶν σχολείων ἀπολυόμενοι, καταφωρῶνται, ἄλλοι μὲν εἰς βάρεια καὶ ἀσύγγνωστα περιπίπτοντες ἀμαρτήματα περὶ τὸ

ὀρθῶς γράφειν τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν, τελῶς δηλαδὴ ἀνορθόγραφοι ὄντες καὶ τελῶς ἀγνοοῦντες τὴν τε δύναμιν καὶ τὸν νοῦν ἐκάστης λέξεως· ἄλλοι δὲ μυρίους μὲν ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτῶν γραμματικούς κανόνους ἔχοντες καὶ καθ' ἕξιν τυφλὴν ὀρθογραφοῦντες, ὑπὸ δεινῆς δὲ κατεχόμενοι ἀμηχανίας καὶ ἀπορίας, ὅπως λογικῶς καὶ εὐλήπτως γράψωσιν ὅ,τι ἂν ἐν τῷ νῷ ἔχωσιν· ἄλλοι δὲ μαστιγούμενοι ὑπὸ τῶν ὀλεθριωτάτων πολεμίων πάσης πνευματικῆς τῶν νέων ἱκμάδος, τοῦ τύφου καὶ τῆς οἰήσεως ὅτι, τὰ πάντα ἐν τῷ σχολεῖν μεμαθηκότες, δύνανται ἤδη αὐτοὶ τὰ τῆς πολιτείας νὰ διευθύνωσι καὶ τῆς κοινωνίας διδάσκαλοι καὶ ἱεροκῆρυκες τὰ μειράκια νὰ γένωνται· ἄλλοι δ' αὖθις ἐλέγχονται κεκτημένοι, κατὰ τὴν ἀδαμαντίνην τῶν ἀρχαίων ἔκφρασιν, τὴν τόλμην, οὐχὶ τὴν μετὰ σωφροσύνης οὕτω παρασκευάζουσαν τὴν ψυχὴν, ὥστε μηδὲν ἥττον νὰ θαρῶσιν ἐν πᾶσι τοῖς πόλιταις τοὺς λόγους ποιοῦμενοι, ἢ πρὸς ἑαυτοὺς διανοοῦμενοι, οὐχὶ, λέγομεν, ταύτην τὴν τόλμην, ἀλλὰ τὴν ἀναισχυρτίαν σημεῖον γιγνομένην· ἕτεροι δὲ τέλος ὅλως οὐδὲν μέγα καὶ ἑλληνοπρεπεῖς ἔχοντες φρόνημα ἀπὸ τῶν σχολείων ἀπολυόμενοι, ἀλλὰ ταπεινὸν καὶ ἀνελεύθερον. Ὑπὸ τῆς παντελοῦς ἐν τοῖς σχολείοις ἐλλείψεως καὶ πλημμελείας τῶν εἰρημένων ἀσκήσεων καὶ χειρῶν καὶ ἄλλων τοιούτων πολλοὶ παραγόμενοι, οὐχὶ εὐλόγως καὶ δι' ἀπειρίαν ἐκφέρουσι τὴν ἄτοπον καθ' ἡμᾶς γνώμην, ὅτι, ὅπως οἱ μαθηταί, οἵτινες νῦν ὀλίγον, ἢ ἐλάχιστα τὴν λαλουμένην καὶ ζῶσαν γλῶσσαν ἐν τοῖς σχολείοις μανθάνουσιν, ἥμιστα δὲ τὴν ἀρχαίαν, ἐγράτεῖς καὶ εἰδήμονες ἀμφοτέρων γένωνται, δεόν νὰ ἀρθῇ ἡ ὑφισταμένη τῶν σχολείων διαίρεσις, καὶ ἀντὶ ταύτης ἕτερα καινὴ νὰ τεθῇ.

Εἰς τοιαυτὰ τις καταφέρεται συμπεράσματα καὶ νέας πρὸς ἄρσιν τῆς ἐν τοῖς ἡμετέροις σχολείοις ἐπικρατούσης ἀνωμαλίας προτείνει διαιρέσεις. Εἰκότως· διότι ὑπ' ἀπειρίας καὶ ἀδημονίας οὐχὶ βελύτερον, ἀλλ' ἐξ ἐπιπολῆς ἐρευνᾶ νὰ ἀνεύρῃ τὴν πηγὴν τῆς τοιαύτης ἀνωμαλίας καὶ καχεξίας, ὑφ' ἧς πάσχουσι τὰ σχολεῖα ἡμῶν. Ταύτην δὲ μόνον συνεχῆς καὶ μελολογισμένη σπουδὴ καὶ ἐπιμέλεια μετ' ἀθορύβου ψυχῆς καὶ εἰλικρινοῦς ἀγάπης σὺν τῷ χρόνῳ νὰ θεραπεύσῃ δύναται, οὐδέποτε δὲ οὐδαμῶς αἱ κεναὶ καὶ πομπώδεις ἐπιδείξεις, ὑφ' ὧν μάλιστα νοσοῦσι μὲν τὰ τῆς ἀρτιβλάστου ἡμῶν πολιτείας πράγματα, σχεδὸν δ' ἅπανα ἢ τρυφερὰ καὶ ἄπειρος νεότης κατεχομένη ὁσμέραι τυφοῦται καὶ δηλητηριάζεται.

Ὅπως ἄρα ὄντως ὀρθοποδήσωσι μὲν καὶ ἀνδρωθῶσι τὰ σχο-

λεία τῆς πατρίδος ἡμῶν καὶ λάβωσιν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς πατρίου ἡμῶν γλώσσης τὸν ἐθνικὸν χαρακτήρα αὐτῶν, ὅστις, οὐδόλως νῦν, ἢ πάνυ ἀμυδρῶς ἐκφαινόμενος, πρέπει ἐν αὐτοῖς νὰ ᾖναι ὁ ἐπικρατέστατος, προσοικειωθῶσι δὲ ἐπὶ μᾶλλον οἱ μαθηταὶ τῶν διαφόρων σχολείων πρὸς τε τὴν λαοῦμένην καὶ τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν, ἀνάγκη, εἴ τι καὶ ἕτερον, νὰ μὴ παραβαίνηται καὶ ἡ διάταξις, ἢ τὰς ῥηθείσας ἀσκήσεις ὀρίζουσα, ἀλλ' αὐστηρῶς καὶ ἀπαρεγκλίτως φυλάττηται· οἱ δὲ διευθύνται τῶν σχολείων ὀφείλουσι νὰ ἐπαγρυπνῶσιν εἰς τὴν τήρησιν καὶ αὐστηρὰν ἐφαρμογὴν αὐτῆς, ἐν τῷ προγράμματι ἐκάστης ἐξαμηνιακῆς ὀριζομένου, ποσάκις καὶ ποῖαι ἀσκήσεις ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἐκάστης τάξεως πρέπει νὰ γίνωνται.

Μετὰ τὰς περὶ τὴν πάτριον καὶ ἐθνικὴν ἡμῶν γλῶσσαν ὑποδειχθείσας ἐλλείψεις, ἃς οὐχὶ ἡ μεταλλαγὴ τῆς τῶν σχολείων διαίρεσεως, ἥτις, ὡσπερ ἔχει, εἶναι ἀρίστη τε καὶ ἐλληνοπρεπεστάτη, πρόσθετος δὲ καὶ παιδαγωγικωτάτη, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ τῶν διδασκάλων καὶ καθηγητῶν παιδαγωγικὴ ἐμπειρία καὶ ἐπιστημονικὴ γνῶσις θέλουσι δυναθῆ ἄν τῷ χρόνῳ νὰ θεραπεύσωσιν, ἡ ἐφορεία ὀφείλει νὰ εἴπῃ ὀλίγα περὶ τῶν ἐν τοῖς γυμνασίοις ζήνων καὶ νεωτέρων γλωσσῶν. Ἐπειδὴ δὲ περὶ μιᾶς τούτων, τῆς λατινικῆς, ἐν τῇ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐχέσει ἔγραψε διὰ μακρῶν τὰ δέοντα, ὧν ἡ ἐπανάληψις καὶ ἡ περαιτέρω ἀνάπτυξις εἰς μακρὸν ἤθελε φέρει, περιορίζει τὸν λόγον μόνον ἐν ταῖς νεωτέραις, παραθεῖσα μόνον ἐνταῦθα, ὅσα περὶ τῆς λατινικῆς ὁ γυμνασιάρχης κ. Α. Παπαγεωργίου πάνυ εὐλόγως καὶ δικαίως ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἐχέσει γράφει. «Περὶ τῆς λατινικῆς, λέγει, δέον τὸ Σ. Ὑπουργεῖον νὰ λάβῃ ἰδιαιτέραν πρόνοιαν καὶ νὰ ἄρῃ τὰ αἷτια τῆς καταπτώσεως (ὡσπερ εἶποτε αὕτη, λέγομεν ἡμεῖς, ἦνθει καὶ ἤκμαζε) τῆς κλασικῆς ταύτης γλώσσης ἐν οὐκ ὀλίγοις τῶν γυμνασίων τοῦ Κράτους... διότι, καίπερ ἐπὶ πέντε καὶ ἕξ συνεχῆ ἔτι διδασκομένη, δὲν ἀποφέρει δυστυχῶς... καὶ ἀνάλογον τοῦ χρόνου ὠφέλειαν.» Καὶ παρακατῶν δὲ ὁ αὐτὸς ἐν τῇ ἐχέσει αὐτοῦ γράφει ταῦτα· «Ἐλλειψίς τις παραρτρεῖται μόνον ἐν τῇ λατινικῇ γλώσσῃ, ἥς τὸ ὀριζόμενον ποσὸν ἐν τισὶ τάξεσι δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐρμηνεύσῃ ὁ ἀρμόδιος καθηγητῆς, ὡς μὴ δυναμένων τῶν μαθητῶν νὰ προχωρῶσιν εἰς τὴν ἐρμηνείαν.»

Περὶ δὲ τῶν νεωτέρων γλωσσῶν ἡ ἐφορεία ἐκ πεποιθήσεως φρονεῖ, ὅτι δέον αὐταὶ (πλὴν τῆς γερμανικῆς) νὰ παύσωσι διδασκόμεναι ἐν τοῖς Γυμνασίοις, ἔχουσιν, οἷον πρέπει ταῦτα νὰ

χωσι, θεωρητικὸν ὅλως χαρακτηῖρα, καὶ δι' ἄλλους μὲν λόγους καὶ διὰ τοῦτον, ὅτι οὐ μόνον δὲν κατορθοῦται ἢ ὅπως δήποτε ἐκμάθησις αὐτῶν, ἀλλὰ γίνονται παραίτιοι εἰς τὴν χαλάρωσιν τοῦ ὅλου διδασκτικῶν τῶν γυμνασίων προγράμματος καὶ μάλιστα τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης. Ἀνάγκη δὲ ἀπαξ διὰ παντὸς νὰ κατανοηθῆ καλῶς τὸ παιδαγωγικὸν ἀξίωμα, ὅτι χαλεπώτατα, ἢ μᾶλλον οὐδέποτε, δύνανται τὰ γυμνάσια ἐπιτυχῶς νὰ κατορθώσωσι τὴν ἐπίτευξιν δύο συνάμα σκοπῶν, τοῦ θεωρητικῶ καὶ πρακτικῶ, ἢ δὲ ἄσκοπος καὶ ἀλόγιστος ἐπισφύρευσι πολλῶν καὶ ποικίλων γλωσσῶν καὶ μαθημάτων ἐν αὐτοῖς, ἔστω καὶ μὴ ὑποχρεωτικῶν, τοῦτο μόνον κατ' ἀνάγκην ἔχει τὸ ἀποτέλεσμα, τὴν ματαίωσιν μὲν καὶ αὐτοῦ τοῦ κυρίου σκοποῦ τῶν Γυμνασίων, τὴν σύγχυσιν δὲ καὶ ζάλην τῶν νεανικῶν κεφαλῶν, ἅπερ ἀμφότερα μοῖρα κακῆ σήμερον ἐπιτυγχάνονται. Ἐὰν δὲ παρὰ τὴν εὐχὴν τῆς ἐφορείας κρίνηται προτιμωτέρα καὶ ἀναγκαιότερα τῆς γερμανικῆς ἢ γαλλικῆ, δεόν νὰ γένηται περὶ ταύτης σπουδαιότερα σκέψις· διότι, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ῥηθέντος γυμνασιάρχου, ἴσως δὲ καὶ πάντων, αὕτη οὐδένα ἀποφέρει ἀνάλογον καρπὸν πρὸς τὸν πολὺν χρόνον, ὃς ὑπὲρ αὐτῆς δαπανᾶται. Δὲν ἀποφέρει δὲ καὶ ἢ ῥηθεῖσα γλώσσα οὐδένα καρπὸν καὶ δι' οὓς μὲν ὁ Γυμνασιάρχης καὶ ἄλλοι λέγουσι λόγους, μάλιστα δὲ καὶ διὰ τοῦτον, ὅτι οἱ ταύτην διδάσκοντες τυγχάνουσι μὲν ὄντες πάντες κράτιστοι, δεδότηω, γαλλισταί, δὲν φαίνονται ὅμως καὶ πάντες ὡς τὰ πολλὰ κεκτημένοι τὴν περὶ τὸ διδάσκειν δεξιότητα καὶ τὴν δύναμιν τοῦ μεταδιδόναι εὐμεθόδως τοῖς μαθηταῖς ἐκείνας πρῶτον τῆς γλώσσης τὰς γνώσεις, αἵτινες κατὰ κλίμακα ἀνιούσαν ὑπ' αὐτῶν πρακτικῶς μᾶλλον καὶ συγκεκριμένως, ἢ θεωρητικῶς καὶ ἀφηρημένως νὰ μαθάνωνται πρέπει. Διὰ ταῦτα δὲ ἢ ἐφορεία φρονεῖ, ὅτι εἶναι τῶν ἀρίστων, ἔαν καὶ πρὸς τὴν ἐκμάθησιν τῆς περὶ τῆς ὁ λόγος γλώσσης τὸ Σ. Ὑπουργεῖον πράξῃ τὸ αὐτὸ, ὅπερ καὶ ἐν Πρωσίᾳ ἐγένετό ποτε· τοῦτο δ' ἐστίν, ἔαν ὀρίση καὶ ὑπὲρ ταύτης διαγώνισμα, δι' οὗ ἐκείνοι τῶν νέων, οἵτινες πρὸς τῇ εἰδήσει καὶ γνωρίμῃ τῆς πατρίου ἡμῶν γλώσσης φαίνονται συνάμα διαπρέποντες καὶ ἐπὶ τῇ εὐχερείᾳ καὶ ἀπόνῳ ἐκμάθησει ξένων γλωσσῶν καὶ δὴ τῆς γαλλικῆς, πέμπονται εἰς τινὰ τῆς Γαλλίας πόλιν καὶ, αὐτόθι δύο, ἢ τρία ἔτη, διατρίψαντες καὶ δοκιμασθέντες, ὅτι καλῶς καὶ μεθοδικῶς τὴν γλώσσαν ἐξέμαθον, διορίζονται ἐπαυελθόντες διδάσκαλοι αὐτῆς ἐν τοῖς γυμνασίοις. Ἐκτὸς δὲ τού-

του ἡ ἔφορεία ἔχει καὶ ταύτην περὶ τῆς γαλλικῆς γλώσσης τὴν γνώμην, ἣν δὲν ὀκνεῖ νὰ ὑποβάλῃ τῷ Σ. Ὑπουργείῳ. Νὰ παρακληθῆ ὁ διευθυντὴς τῆς ἐνταῦθα γαλλικῆς σχολῆς, ὅπως δέχεται ἐν αὐτῇ ἐπὶ τῇ ἐκμάθησει καὶ σπουδῇ τῆς ῥηθείσης γλώσσης ἐκείνους πάλιν τῶν μαθητῶν, οὓς οἱ ἀρμόδιοι καθηγηταὶ ἤθελον ὑποδεικνύει, ὅτι εἶναι οἱ εὐφρέστεροι καὶ ἐπιδεξιώτεροι εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς γλώσσης, ὅπως καὶ οὗτοι, ἐγκρατέστεροι καὶ μεθοδικώτεροι γενόμενοι, διδάσκωσιν ὕστερον αὐτὴν ἐν τοῖς σχολείοις τῆς πατρίδος ἡμῶν.

Νῦν δὲ, μέχρις ἂν ὀριστικῶς τὸ ζήτημα λυθῆ, ὁποῦτα τῶν νεωτέρων γλωσσῶν εἶναι μᾶλλον προτιμητέα ἐν τοῖς γυμνασίοις νὰ διδάσκηται, ἢ γερμανικὴ, ἢ ἡ γαλλικὴ, ἀναγκαῖον καθ' ἡμᾶς εἶναι νὰ παραγγεληθῶσιν οἱ τῆς γαλλικῆς γλώσσης διδάσκαλοι ἐν τοῖς σχολείοις, ὅπως πρακτικοὶ μᾶλλον, ἢ θεωρητικοὶ ὧσιν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτῆς καὶ μηδὲν πρότερον διδάσκωσι, πρὶν ἂν οἱ πλείους τοῦλάχιστον τῶν μαθητῶν καλῶς καὶ γνησίως ἀναγινώσκωσι καὶ πρὸς τὸ τεχνολογικὸν καὶ συντακτικὸν μέρος τῆς γλώσσης ἐντριβέστεροι γένωνται. Διότι παρατηρεῖται, ὅτι, ἐν ᾧ οἱ πλείστοι τῶν μαθητῶν φαίνονται τελείως ἀγνοοῦντες τὴν ἀνάγνωσιν, ζητοῦνται ἐξεταζόμενοι νὰ εἰπωσιν τὰ περὶ μέτρων καὶ τὰ περὶ ποιήσεως τῆς γλώσσης.

Μετὰ τὰ περὶ τῶν ξένων καὶ νεωτέρων γλωσσῶν ῥηθέντα, ἐξ ὧν δηλοῦται πως, ἂν καὶ πόσον καὶ ἡ τούτων διδασκαλία ἐπιδίδωσιν, ἔπρεπεν ἡ ἔφορεία νὰ φέρῃ τὸν λόγον ἐπὶ τὴν τῆς Γεωγραφίας καθόλου διδασκαλίαν. Ἄλλ', ἂν περὶ ταύτης ῥηθῆ, ὅτι οἱ πλείστοι, εἰ μὴ πάντες τῶν μαθητῶν, πάντων σχεδὸν τῶν σχολείων, ἀγνοοῦσιν αὐτὴν, συγχέοντες πάντα τὰ γεωγραφικὰ ὀνόματα, λέγεται τὸ πᾶν καὶ οὐδεμίαν εἶναι ὑπερβολή. Τῷ Σ. δὲ Ὑπουργείῳ κεῖται καὶ περὶ ταύτης τὰ δέοντα νὰ σκεφθῆ.

Πρὶν ἢ δὲ ἡ ἔφορεία ἀπὸ τῶν εἰδικῶν τούτων ἐλλείψεων ἐν τοῖς τῶν σχολείων μαθήμασιν ἐπὶ ἄλλα τινὰ μεταβῆ, ἅπερ, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, καὶ περ ὀριζόμενα, ἀνευλαβῶς ὅμως παραβαίνονται, ἢ μᾶλλον δὲν κατενοήθη ἱκανῶς ἦν τινα καὶ ταῦτα ἔχουσιν ἰσχὺν εἰς τὴν τοῦ ὅλου σχολείου προκοπὴν, κρίνει ἀναγκαῖον βραχὺν νὰ ποιήσῃται λόγον περὶ τοῦ μαθήματος τῆς ἰχνογραφίας· διότι ταύτην ἄχαρις καὶ ἄμουςος, ὡς φαίνεται, σχολάρχης νομίζει, ὅτι ἔρεπει νὰ καταργηθῆ διὰ τοῦτο, «διότι οἱ μαθηταὶ» ἵνα μεταχειρισθῶμεν αὐτὰς τὰς ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ λέξεις, εἰ καὶ ὁ διδάσκαλος ἐπεδείξατο πολλὴν

ἐπιμέλειαν περὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τούτου, ὀλιγοφρόντες, καὶ τακτικῶς δὲν ἐφοίτων καὶ μετὰ μεγίστης ὀλιγοφρίας ἠσχολοῦντο εἰς αὐτόν. Ἡ ἰχνογραφία μετὰ τῆς καλλιγραφίας ἀποτελοῦσιν ἀκέραιον καὶ ἀπαραίτητον μέρος τοῦ ὅλου διδακτικοῦ προγράμματος τῶν σχολείων, ὡς ἐπιτηδειότατον μέσον εἰς τὴν καθόλου μόρφωσιν τῶν νέων. Διὰ τοῦτο δὲ ἡ διδασκαλία αὐτῆς δὲν πρέπει ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς μόνον νὰ περιορίζηται σχολείοις, ἀλλὰ νὰ εἰσαχθῆ καὶ εἰς τὰς κατωτέρας, εἰ δυνατόν, τοῦ γυμνασίου τάξεις. Ἐν τοῖς γερμανικοῖς σχολείοις ἅπασι, τοῖς τε γυμνασίοις καὶ ταῖς πραγματικαῖς λεγομέναις σχολαῖς, εἴ τι καὶ ἕτερον, καὶ ἡ ἰχνογραφία ἀρίστα καλλιιεργεῖται καὶ ἀρίστους ἀποδίδωσι τοὺς καρπούς. Διότι δὲν ζητεῖται δι' αὐτῆς ἡ χεὶρ μόνον καὶ ὁ ὀφθαλμὸς τῶν μαθητῶν νὰ ἀσκηθῆ, ἀλλ' ἐπιδιώκεται καὶ ἡ διαμόρφωσις τοῦ πρὸς τὸ καλὸν καθόλου αἰσθήματος καὶ τῆς καλαισθητικῆς κρίσεως αὐτῶν. Διὸ ἡ διδασκαλία τοῦ ῥηθέντος μαθήματος ἀνατίθεται πάντοτε εἰς πεφωτισμένους καὶ γεγυμνασμένους ἄνδρας, εἰδότας ἀρίστα τὴν τέχνην. Καὶ παρὰ τοῖς σχολείοις δὲ τῆς ἡμετέρας πατρίδος, ἧτις πάλαι μὲν ποτε ἦν ἡ μήτηρ καὶ τροφὸς τῶν καλῶν τεχνῶν, νῦν δὲ τσαούτην πολυτιμοτάτων κειμηλίων πληθὺν ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς ἐγκρύπτει, δεόν τὸ τῆς ἰχνογραφίας μάθημα ἐπὶ τοσοῦτον, εἰ δυνατόν, νὰ ἀναβιβασθῆ, ὥστε οἱ μαθηταὶ τῶν ἀνωτέρων γυμνασιακῶν τάξεων, (πρόσθετος δὲ καὶ οἱ τῆς φιλολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ) νὰ ἔχωσιν ἱκανῶς ἀνεπτυγμένον τὸ τῆς καλαισθησίας αἶσθημα οὕτως, ὥστε μὴ μόνον νὰ γνωρίζωσι τὴν ἀρχαίαν διάταξιν τῶν στηλῶν καὶ τὰ ἔργα τῆς κλασικῆς γλυπτικῆς καὶ ἀρχιτεκτονικῆς, ἀλλὰ νὰ προσκτήσωσιν καὶ τὴν ἰκανότητα τοῦ περιγράφειν ἐν καλλιτεχνικῷ σχήματι ὅ,τι ἀν ἀρχαίον τῆς τέχνης ἔργον ἐντύχῳσιν.

Οὕτω δὲ σὺν τῷ χρόνῳ θέλει διεγερθῆ ζωηρότερον καὶ φωτεινότερον ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν νέων τῆς ἀναγεννωμένης πατρίδος ἡμῶν τὸ ἱερὸν αἶσθημα τῆς ἀγάπης πρὸς τὰ ἔργα τῶν προγόνων ἡμῶν καὶ καθόλου τὴν καλλιτεχνίαν, ἧς τὴν στοιχειώδη διδασκαλίαν θερμοῦς ἐν τῇ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐκθέσει συνέστησεν ἡ ἐφορεία, ὅπως εἰσαχθῆ εἰς τὰ ἡμέτερα Γυμνάσια. Ἀναμφιβόλως δὲ, ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων μαθήσεων, οὕτω καὶ τὸ τῆς ἰχνογραφίας ἀληθῶς μορφωτικὸν στοιχεῖον οὐ μόνον δὲν τελεσφορεῖ, ἀλλὰ καὶ οὐσιωδῶς παραβλάπτεται, ὅταν οἱ μαθηταὶ συνεβίζωνται νὰ θεωρῶσιν αὐτὴν οὐδὲν τι ἄλλο οὐ-

σαν, ἢ καθαρῶς ματαίαν τοῦ χρόνου τριβήν. Ἐν τοῖς τῶν ἄλλων ἔθνων, καὶ δὴ τοῖς πρωσσοικοῖς σχολείοις, ὅπως καὶ ἡ ὄψις συμβάλλεται εἰς τὴν διέγερσιν τῆς καλαισθητικῆς δυνάμεως τῶν μαθητῶν, τὸ δωμάτιον, ἐν ᾧ γίνεταί ἡ διδασκαλία τῆς ἱγνογραφίας, εἶναι μεστὸν καλλιτεχνικωτάτων ἔργων, χαριέστατον καὶ φωτεινότατον.

Ἀρκουμένη δὲ ἡ ἐφορεία ἐν τοῖς ῥηθείσι μόνον περὶ τοῦ μαθήματος τῆς Ἱγνογραφίας δὲν δύναται ἀπὸ ταύτης εἰς ἕτερον νὰ μεταβῆ, πρὶν ἢ καὶ πάλιν ἐπαναλάβῃ μετ' ἴσης θερμότητος πρὸς τὸ Σ. Ὑπουργεῖον τὴν εἰς τὰ Γυμνάσια εἰσαγωγὴν τῆς στοιχειώδους διδασκαλίας καὶ Καλλιτεχνίας, οὐχὶ μόνον δι' οὓς ἀνέφερε λόγους ἐν τῇ περυσινῇ ἐκθέσει αὐτῆς (ἦν δὲν ἀμφιβάλλομεν, ὅτι ἔλαβεν ἐν ὄψει τὸ Σ. Ὑπουργεῖον), ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτον, ὅτι ἡ ἐν τοῖς σχολείοις τῆς πατρίδος ἡμῶν καλλιέργεια καὶ θεραπεία τῆς καλῆς τῶν προγόνων ἡμῶν τέχνης παρ' ἀπάσης, εἰ δυνατόν, τῆς νεωτέρας γενεᾶς, θέλει διαθέσει εὐνοϊκώτερον τὸ πρὸς τὴν Ἑλλάδα φρόνημα τῶν εὐρωπαίων, ὧν ἔτι καὶ σήμερον πολλοὶ, καὶ οὔτοι οὐχὶ τῶν ἀπαιδεύτων, τὴν ἄδικον καὶ πεπλανημένην ἔχουσι δόξαν, ὅτι οἱ νέοι τῆς πατρίδος ἡμῶν οὐδὲν ἄλλο διδάσκονται, ἢ τὴν ἐν πανηγύρεσι καταστροφὴν καὶ φθορὰν τῶν τιμαλφεστάτων κειμηλίων τῆς τέχνης τῶν προγόνων ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις !!!

Ἴνα δὲ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐπὶ τὸ βέλτιον κανονίζονται τὰ τῶν σχολείων ἡμῶν πράγματα καὶ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον αὐτὰ οὐριοδρομῶσιν, αἰρομένων σὺν τῷ χρόνῳ τῶν ἐν πολλοῖς νῦν τῶν μαθημάτων παρατηρουμένων ἐλλείψεων, ἀνάγκη κατὰ τὴν γνώμην τῆς ἐφορείας, ὁ σύλλογος τῶν διδασκάλων καὶ τῶν καθηγητῶν ἐν τε τοῖς ἑλληνικοῖς σχολείοις καὶ τοῖς γυμνασίοις ἅπαξ ἢ δις τοῦ μηνὸς τακτικῶς νὰ συνέρχηται ὑπὸ τὴν ἐπίστασιν τῶν διευθυντῶν καὶ προτείνῃ ἕκαστος αὐτῶν τὰ βέλτιστα ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως καθόλου τῶν ἐν οἷς διδάσκουσι σχολείων· αἱ δὲ πεφωτισμένοι ἀποφάσεις αὐτῶν νὰ μὴ μένωσιν, νεκραὶ, ἀλλὰ σάρκα καὶ ζῶνιν νὰ λαμβάνωσιν, ἐφαρμοζόμεναι. Ἀνάγκη δηλονότι καὶ τὰ ἡμέτερα σχολεῖα νὰ μάθωσιν νὰ ἀποδεχθῶσιν τὴν διδακτικωτάτην συνήθειαν τῶν σοφῶν διδασκάλων ἄλλων ἔθνων, τοῦ συνέρχεσθαι, δι' ἣν ἐπὶ τοσοῦτον ἀκμῆς ἦλθον τὰ σχολεῖα ἐκεῖνα, καὶ δὴ τὰ γερμανικά. τὸ Σ. Ὑπουργεῖον πρέπει νὰ παραγγείλῃ τοῖς προϊσταμένοι τοῦ σχολείων, ὅπως σημειῶσι μὲν ἐν τῷ προγράμματι ἕκαστης ἐξαμηνίας καὶ τὰς τοιαύτας τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων ἐν

τοῖς σχολείοις συνελεύσεις, ἐν δὲ τῇ λογοδοσίᾳ αὐτῶν, τῇ κατὰ τὰς γενικὰς ἐξετάσεις γινομένη, διαρρήδην νὰ ἀναφέρωσι πόσαι, καὶ περὶ τίνων ἐγένοντο κατὰ τὸ ἔτος αἱ τοῦ συλλόγου τῶν καθηγητῶν κοιναὶ συνδιασκέψεις.

Μετὰ τὰς εἰδικὰς ἐλλείψεις, ὧν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν διὰ βραχέων ἐγένετο μνεῖα καὶ ὧν ἐὰν μὴ ἐπέλθῃ σύντονος ἢ ἐκ τῶν ἐνότων δυνατὴ θεραπεία, ἀναβάλλεται, ἢ μᾶλλον ματαιοῦται, ὁ κύριος σκοπὸς τῶν σχολείων, ἐπιδιωκόντων τὴν ἀσκοπὸν μόνον καὶ ξηρὰν σπουδὴν ἡμιτελῶν καὶ ἐπιπολῆς γνώσεων, ἢ ἐφορεία, ὡς ἐν τοῖς προηγουμένοις εἶπεν, ὑποδεικνύει νῦν καὶ ἕτερα, ἅτινα οὐδέποτε φαίνεται ὅτι ἐτηρήθησαν, καὶ τοι ῥητῶς ἐν ὑπουργικαῖς διατάξεσι καὶ ἐγκυκλίοις ἐπιτάσσονται. Ἡ ἐφορεία δὲ κρίνει λίαν ἀναγκαίαν τούτων μνεῖαν νὰ ποιήσῃται, διότι μετὰ λόγου πιστεύει, ὅτι ἐκ τῆς εὐλαβοῦς τηρησεως αὐτῶν νεάν ζωὴν θέλουσι λάβει τὰ ἐν τῇ παιδικῇ ὡς εἶπεν ἡλικίᾳ εὕρισκόμενα σχολεῖα τῆς πατρίδος ἡμῶν καὶ ὅλως νέα καὶ ὄντως ἐλληνοπρεπῆς καὶ ἐθνικῆ θέλει ἐν αὐτοῖς ὄψις ἀπεικονισθῇ.

Ἄλλὰ πρὸ τούτου πάλιν δεόν ἐφ' ἕτερα νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν τοῦ Σ. Ὑπουργείου, ἅπερ ἐν τοῖς ἡγουμένοις μὲν εἶχον τὸν οἰκεῖον τόπον, ἀλλ' ἐκ σπουδῆς ἢ ἐφορεία μικροῦ ἐδέησε καὶ ἐνταῦθα νὰ μὴ μνημονεύσῃ αὐτῶν. Τίνα δὲ εἶναι ταῦτα; Κατὰ τὴν γνώμην τῆς ἐφορείας σπουδαία πρέπει νὰ γένηται σκέψις ἅμα μὲν περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν θέλουσιν ἐν τῷ μέλλοντι γίγνεσθαι αἱ ἐπὶ ἀπολυτηρίῳ ἐξετάσεις, ἅμα δὲ περὶ τῶν μαθημάτων, ἐν οἷς οἱ ἀπὸ τῶν γυμνασίων ἀπολυόμενοι ὀφείλουσι νὰ ἐξετάζωνται· διότι τὰ μέχρι τοῦδε περὶ αὐτῶν ἰσχύοντα δὲν φαίνονται ἡμῖν ὑγιῶς ἔχοντα. Ἐν ἄλλοις ἔθνεσι καὶ μάλιστα τῷ πρωσικῷ αἱ ἐπὶ ἀπολυτηρίῳ ἐξετάσεις τοσαύτης κρίνονται προσοχῆς ἀξία, ὥστε πλεῖστα καὶ σοφώτατα περὶ αὐτῶν ἐνομοθετήθησαν, ἅτινα δεόν καὶ παρ' ἡμῶν ὑπ' ὄψιν νὰ ληθῶσι καὶ καλῶς μελετηθῶσιν. Διότι δι' αὐτῶν ἐξασφαλίζεται μὲν, ὅσον τὸ δυνατόν, ἡ γυμνασιακὴ παιδείσις, φυλάττεται δὲ ἀκέραιος καὶ ἀμίαντος ἡ τιμὴ καὶ δόξα, μεθ' ἧς αἰετοτε ἀνάγκη περιβεβλημένων νὰ ᾖναι τὸ Πανεπιστήμιον, δὲν λυμνίζονται δὲ ἐν ἀφθονία σοφισταὶ καὶ δοκησίσοφοι τὸν οἶκον καὶ τὴν πολιτείαν.

Αἱ ἀπολυτήριοι ἐξετάσεις τῶν γυμνασίων εἶναι ὁ διαυγέστατος καθρέπτης, ἐν ᾧ ἄριστα ἐγκατοπτρίζεται τις οὐ μόνον ὅλην τὴν δύναμιν τὴν τε ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν τῶν ἀπο-

λυομένων τε μαθητῶν καὶ τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων, ἀλλὰ καὶ τὴν ὅλην ἀκμὴν, ἢ παρακμὴν τοῦ παιδευτηρίου, ἐν ᾧ οἱ μαθηταὶ ἐξεπαιδεύθησαν. Ἐν ταῖς ἀπολυτηρίοις δ' ἐξετάσασιν ἄρχεται κυρίως νὰ ἐμφαίνηται καθαρῶς ὁ πνευματικὸς σύνδεσμος, δι' οὗ στενῶς συνάπτονται μετ' ἀλλήλων τὰ δύο διδύμα τῆς ἐπιστήμης καθόλου τέκνα, τὸ Γυμνάσιον καὶ τὸ Πανεπιστήμιον, καὶ ἡ τοῦ πρώτου ἐπὶ τὸ ἕτερον ἐπίδρασις. Διότι, οἱ τοι γυμνασίου ὄντες οἱ ἀπὸ τῶν Γυμνασίων ἀπολυόμενοι καὶ ἐπὶ τὸ Πανεπιστήμιον μεταβαίνοντες, τοιοῦτοι ὡς τὰ πολλὰ εἶναι καὶ οἱ ἐν τούτῳ περὶ τινὰ ἐπιστήμην νὰ ἀσχοληθῶσιν ἐφιέμενοι καὶ ἀπὸ τούτου εἰς τὸν κοινωνικὸν εἰσερχόμενοι βίον· ἢ, ὅπερ πάνυ προσφυῶς ἔλεγεν ἡμῖν ποτε σοφὸς καὶ πεπειραμένος ἐν Βερολίνῳ γυμνασιάρχης, ἀδός μοι, ἔλεγε, τὴν εἰκόνα τῶν ἀπὸ τοῦ Γυμνασίου ἀπολυομένων μαθητῶν, ὅπως ἀλαθάστως σοι εἶπω τὴν τοῦ Πανεπιστημίου δύναμιν.» Διότι, ὅσον τέλειοι καὶ ἀνδρεῖοι τὴν ψυχὴν μεταβαίνουσιν οἱ ἀπὸ τῶν Γυμνασίων ἐπὶ τὸ Πανεπιστήμιον ἀπολυόμενοι, τόσον ἀσφαλῆς καὶ βεβαία εἶναι ἡ τοῦ Πανεπιστημίου πνευματικὴ ἰσχὺς· καὶ ἀντιστρόφως, ὅσῳ μᾶλλον λελωθῆμένοι καὶ τὰς ψυχὰς συγκεκλασμένοι τε καὶ ἀποτεθρυμμένοι εἶναι, κατὰ τὴν ἱεράν τοῦ θεοῦ Πλάτωνος ἔκφρασιν, οἱ ἀπὸ τῶν Γυμνασίων ἐπὶ τὸ ἀνώτατον τῶν σεμνῶν Μουσῶν ἐνδιαίτημα μεταβαίνοντες, τόσῳ μᾶλλον τοῦτο καταρρυπαίνεται, ρυπαροὶ δὲ καὶ νοσηροὶ ἀποδίδονται τῇ κοινωνίᾳ καρποί. «Καὶ ἐκ τούτων δὴ τῶν ἀνδρῶν, ἵνα μεταχειρισθῶμεν αὐτοὺς τοὺς χρυσοὺς λόγους τοῦ θειοτάτου καὶ θαθυοστάτου Πλάτωνος, καὶ οἱ τὰ μέγιστα κακὰ ἐργαζόμενοι τὰς πόλεις γίγονται καὶ τοὺς ιδιώτας καὶ οἱ τὰ ἀγαθὰ, οἱ ἂν ταύτῃ τύχῳσι βυέντες· σμικρὰ δὲ φύσις οὐδὲν μέγα οὐδέποτε οὐδένα οὔτε ιδιώτην οὔτε πολίτην δρᾷ.» Εἰκότως· διότι, ὅταν μὴ σύντονος καὶ αὐστηρὰ μετὰ δικαιοσύνης δίδεται προσοχὴ εἰς τοὺς ἀπὸ τῶν Γυμνασίων ἐπὶ τὸ Πανεπιστήμιον ἀπολυομένους, καὶ μὴ ἄκαμπτοι καὶ ἀνεπεικεῖς οἱ καθηγηταὶ ἐποδεικνύωνται πρὸς τοὺς μὴ ὀρθῶς τὴν καθόλου ἐγκύκλιον παιδευσιν καταρτισθέντας, ἀλλ' ἐξ ἐπιεικειᾶς αὐτοῖς ἐπιτρέπωσι νὰ ἐξολισθαίνωσι καὶ διπλώματι γυμνασιακῷ νὰ εἰσερπύζωσιν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἐπὶ τῶν σεμνῶν αὐτοῦ ἐδωλίων βέβηλοι καὶ ἀμύητοι νὰ παρακαθέζωνται, τότε οὐ μόνον ἀνήκεστα γίγονται κακὰ, ἀλλὰ καὶ ἀἴλλοι ἀνθρωπίσκοι» ἵνα πάλιν ἀφήσωμεν τὸν θεῖον Πλάτωνα νὰ διδάξῃ ἡμᾶς, «καθορῶντες κενὴν τὴν χώραν τῆς φιλοσοφίας γιγνομένην, καλῶν

δὲ ὀνομάτων καὶ προσχημάτων μεστὴν, ὥσπερ οἱ ἐκ τῶν εἰργμῶν εἰς τὰ ἱερὰ ἀποδιδράσκοντες, ἄσμενοι καὶ οὗτοι ἐκ τῶν τεχνῶν ἐκπηδῶσιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν, οἱ ἂν κομψότατοι ὄντες τυγχάνωσι περὶ τὸ αὐτῶν τέχνηον».

Διὰ ταῦτα δὲ ἡ ἐφορεία νομίζει, ὅτι οὐχὶ ἀδόκιμα οὐδ' ἀνωφελῆ λέγει, ἐφιστάσα τὴν προσοχὴν τοῦ Σ. Ὑπουργείου εἰς τὴν μεταρρυθμίσιν τῶν ἐπὶ ἀπολυτηρίῳ ἐξετάσεων. Μέχρις ἂν δὲ τὰ περὶ αὐτῶν ὀριστικῶς κανονισθῶσι καὶ λάβωσι ζωὴν καὶ ὑπαρξίν αἱ κατὰ νομούς τε ἐποπτικαὶ ἐπιτροπαὶ καὶ τὸ ἀνώτατον κεντρικὸν συμβούλιον, ἡ ἐφορεία θεωρεῖ ἀναγκαῖον ἐν ταῖς τῶν ἀπολυομένων ἐξετάσεσι νὰ παραγίγνωνται κελεύσματι ὑπουργικῶ, ψῆφον ἔχοντες καὶ τὰ ἀπολυτήρια γράμματα συνυπογράφοντες, ὥσπερ ἐν Πρωσσίᾳ, πλὴν τοῦ δημοτικῆς καὶ τοῦ ὑπουργικῆς ἐπιτρόπου, καὶ εἰς, ἢ δύο τῶν τοῦ Πανεπιστημίου καθηγητῶν. Διότι, ἐπειδὴ, ὡς ὀλίγω ἔμπροσθεν εἴρηται, αἱ ἐπὶ ἀπολυτηρίῳ ἐξετάσεις εἶναι οὕτως εἰπεῖν τὸ ἀκραιφνὲς σημεῖον, ἀφ' οὗ ἄρχεται ἡ τῆς ἐπιστήμης τοῦ οἴκου τε καὶ τῆς πολιτείας καὶ τῆς Ἐκκλησίας ὑγιῆς, ἢ νοσηρὰ, ἀγαθὴ, ἢ κακὴ κατάστασις, διὰ τοῦτο καὶ ἐκάστη αὐτῶν κατὰ καθῆκον ἱερὸν ὀφείλει νὰ ἔχη τὸν αὐστηρὸν ἐλεγκτὴν καὶ ἐπόπτην, ὅστις μέλλει εἰς αὐστηρὸν μετὰ δικαιοσύνης ἔλεγχον νὰ ὑποβάλλῃ τοὺς νεαροὺς θιασώτας τῆς ἐπιστήμης, δοκιμάζων αὐτοὺς, ἂν ἦναι, ἢ μὴ, ἄξιοι καὶ ἱκανοὶ νὰ γένωνται χειράφετοι ἀπὸ τοῦ Γυμνασίου, καὶ ἂν πρέπη ἐπιστῆμως νὰ ἀνακηρυχθῶσιν, ὅτι ἄξια πρέπει τῆς πολιτείας μέλη καὶ τοῦ οἴκου νὰ γένωνται, ἢ ἐπὶ τὴν σπουδὴν ὑψηλοτέρας ἐπιστήμης νὰ τραπῶσιν. Ἡ σύγκλητος μάλιστα τοῦ ἔθνικου Πανεπιστημίου καὶ ἡ ἱερὰ Σύνοδος, ἐκείνη μὲν ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης μεριμνῶσα, αὕτη δὲ τὰ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας ἡμῶν καὶ τὰ τῆς θρησκείας ἐποπτεύουσα, ὀφείλον νὰ γιγνώσκωσιν, ὅτι ἱερώτατον παραβαίνουσι καθῆκον δι' ἣν ἐπιδείκνυνται ἀμφοτέραι ἀσύγγνωστον ἀδιαφορίαν καὶ ῥαθυμίαν, ὅτι δὲν ὀρίζουσιν ἐκάστη τὸν ἑαυτῶν ἀντιπρόσωπον, ὅταν ἐν τοῖς γυμνασίοις αἱ ἀπολυτήριοι γίγνωνται ἐξετάσεις· οὐδετέρᾳ δ' αὐτῶν εἶναι ἐπιτετραμμένον ἐν τῇ αὐτῶν ὀλιγωρίᾳ νὰ θρηνηθῶσι διὰ τὴν τοιαύτην τῶν Γυμνασίων καὶ τῶν ἑλληνικῶν σχολείων κατάστασιν, ἐν ᾧ ἔπρεπε νὰ μὴ ἐπιλανθάνωνται, ὅτι καὶ ὡς ἐκ τῆς σφετέρας αὐτῶν ἀδρανείας οὐ σμικρὸν συντελοῦσιν εἰς αὐτὴν, παραλείπουσαι τὴν ἐνάσκησιν τοῦ ὑπάτου δικαιώματος, ὑπερ ἔχουσιν αὐτοδικαίως νὰ ἐπιτηρῶσι τὰ γυμνάσια, ἠθικῶς εἰς τὴν ἐποπτεῖαν αὐτῶν ὑπαγόμενα.

Ἔως δ' ἂν τὰ τῶν ἀπολυτηρίων ἐξετάσεων ἐπὶ τὸ θέλιον καὶ συμφορώτερον κανονισθῶσιν, ἡ ἐφορεία χάριν τῆς εὐρύθμου λειτουργίας τῶν γυμνασίων καὶ τῆς ἀγαθῆς ὑπολήψεως αὐτῶν, ἔτι δὲ πρὸς ἀποσόβησιν τῶν ἀσυστόλως πολλὰκις καὶ ὑπούλως γιγνομένων πολλῶν καὶ ποικίλων καταχρήσεων, δοξάζει, ὅτι εἶναι ἄριστον δημοσίᾳ γνωστὰ νὰ γίνωνται τὰ ὀνόματα τῶν μαθητῶν τῶν ἐπιεμένων τὴν ἀπολυτήριον ἐξετάσιν νὰ ὑποστῶσι, τίνες αὐτῶν καὶ μετὰ τίνος βαθμοῦ αὐτὰς ὑπέστησαν, καὶ δὲν προσῆλθον. Πάντα δὲ ταῦτα ἐπιστήμως νὰ κοινοποιῶνται παρ' ἑνὸς ἐκάστου τῶν γυμνασιαρχῶν τῷ πρυτάνει τοῦ Πανεπιστημίου, ὅστις μετὰ τὴν ἐγγραφὴν τῶν νέων φοιτητῶν αὐστηρὸν ποιεῖται ἔλεγχον πάντων τῶν εἰς τὸ μητρώον ἐγγραφέντων, ὃν πέμπει ἐνὶ ἐκάστῳ τῶν γυμνασίων τοῦ κράτους.

Χάριν προσέτι τοῦ ἀληθοῦς συμφέροντος τῶν μαθητῶν, τῶν ἀπὸ τῶν γυμνασίων ἐπὶ τὸ Πανεπιστήμιον ἀπολυομένων καὶ χάριν αὐτῆς τῆς ἐπιστήμης, ἡ ἐφορεία νομίζει, ὅτι εἶναι πολυλαχῶς ὠφέλιμον, ἢ νὰ καταργηθῇ ὁ μέχρι τοῦδε διδόμενος κατώτατος βαθμὸς, *σχ ε δ ὃ ν κ α λ ῶ ς*, τοῖς εἰς τὴν ἀπολυτήριον ἐξετάσιν ὑποβαλλομένοις καὶ ἐπιεικῶς πάνυ διὰ τοῦ βαθμοῦ τούτου ἐγκρινομένοις, ἢ, ὅσοι αὐτῶν μετὰ τοῦ βαθμοῦ τούτου ἀπολύονται καὶ βούλονται ἐπιστήμην τινὰ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ νὰ ἀκολουθήσωσιν, οὗτοι νὰ ὑποβάλλωνται τὸ δεύτερον, ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἐγγραφὴν αὐτῶν εἰς τὸ μητρώον τοῦ Πανεπιστημίου, εἰς ἐξετάσιν, ὁπότε, ἐὰν μὲν δοκιμασθέντες τύχῃσι κρείττονος βαθμοῦ, λογίζεται αὐτῶν τὸ πρῶτον ἀκαδημαϊκὸν ἔτος, εἰ δὲ μὴ, διαγράφονται ἀπὸ τοῦ μητρώου τοῦ Πανεπιστημίου καὶ εἰς τὴν τῶν ἀκροατῶν τάξιν μεταβιβάζονται. Διὰ τῆς ἐγκρίσεως καὶ τῆς παραδοχῆς τῆς μετεξετάσεως τῶν ἀπὸ τοῦ Γυμνασίου ἐπὶ τὸ Πανεπιστήμιον ἀπολυομένων μαθητῶν μετὰ τοῦ κατωτάτου βαθμοῦ, *σχ ε δ ὃ ν κ α λ ῶ ς*, (ὅστις εἴθε νὰ καταργηθῇ) οἱ μαθηταὶ τῶν ἄλλων τάξεων ἐν τοῖς γυμνασίοις κατὰ τὴν πεποιθήσιν τῆς ἐφορείας θέλουσι γίνεσθαι οἱ μὲν ἐπιμελεῖς καὶ φιλόπονοι ἐπιμελέστεροι καὶ φιλοπρονώτεροι, ὅπως μείζονος τυγχάνωσι βαθμοῦ, τὴν ἀπολυτήριον ἐξεταζόμενοι ἐξετάσιν, οἱ δὲ νωθοὶ καὶ φυγόπονοι ἢ θέλουσιν ἐπὶ μᾶλλον εἰς ἑαυτοὺς συνέχεσθαι καὶ βελτίους ἑαυτῶν γίγεσθαι, φόβῳ μὴ, πάλιν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἐξετασθέντες, δὲν ἐπιτύχωσι κρείσσονος βαθμοῦ, ἢ δὲν θέλουσιν ὄλως ἐπιβάνει τῶν οὐδῶν τοῦ Πανεπιστημίου, ἀπὸ τῶν Γυμνασίων ἀπολυόμενοι.

Ἐὰν δέ τις βάλῃ καλῶς ἐν τῷ νῷ, ὅτι, ἐν ᾧ ἐν Πρωσσίᾳ οἱ μὲν

ἐπιτετραμμένοι τὴν παιδευσιν τῆς νεότητος τυγχάνουσι δεδοκιμασμένοι, ὥσπερ ὁ χρυσὸς ἐν τῷ χωνευτηρίῳ, ἡ δὲ νεότης δὲν μεταβαίνει οὕτως ἐλλιπῆς καὶ ἡμιτελής, ὥσπερ ἡ τῆς ἡμετέρας πατρίδος, ἀπὸ τῶν Γυμνασίων ἐπὶ τὸ Πανεπιστήμιον, ὅμως ὁ περὶ παιδεύσεως πρωτοδικὸς νόμος διὰ δρακοντείων οὕτως εἰπεῖν ἄρθρων περιεφρούρησε τὴν ἀπολυτήριον ἐξέτασιν, καὶ ὅτι, ὅπως ἐκκαθάρῃ τὴν ἀνωτάτην τοῦ Γυμνασίου τάξιν μαθητῶν, δύο ἔτη ἐν αὐτῇ διαμερόντων, ἔναγχος ὄρισεν, ὅπως μὴδεις εἰς ταύτην προβιβάζηται ἀπὸ τῆς ἀμέσως κατωτέρας, ἐὰν μὴ παρέχῃ πιθανωτάτην, ἢ μᾶλλον βεβαίαν τὴν ἐλπίδα, ὅτι, ἐξεταζόμενος ἐν ἐκείνῃ, θέλει μετ' ἐπιτυχίας ἐπαρκέσει εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἀπολυτηρίου ἐξετάσεως, ἐὰν, λέγομεν, ταῦτα πάντα καλῶς τις σταθμίσῃ, θέλει κατανοήσῃ, πόσον ἀναγκαῖον εἶναι καὶ παρ' ἡμῖν μὴ μόνον νὰ φρουρηθῶσιν ἐπὶ μᾶλλον αἱ ἐπὶ ἀπολυτηρίῳ ἐξετάσεις, ἀλλὰ καὶ αἱ μεταθέσεις τῶν μαθητῶν αἱ ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν αὐστηρότεροι νὰ γίνωνται παρ' ἡμῖν, ὧν τὰ σχολεῖα, ἀπὸ τῶν κατωτάτων μέχρι τοῦ ἀνωτάτου διὰ λόγους πολλοὺς τοσαύτας παρεμφαίνουσιν ἀνωμαλίας ἐν τῇ κανονικῇ καὶ ἀπταιστωφ λειτουργίᾳ αὐτῶν.

Διότι καὶ ὁ προβιβασμὸς τῶν μαθητῶν ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν ἀνάγκη τῷ τῆς δικαιοσύνης, ἀλλὰ μὴ τῷ τῆς ἐπιεικειᾶς μόνον μέτρῳ νὰ γίνηται· διότι μόνον ἡ αὐστηρὰ δικαιοσύνη περὶ τὴν ἀπονομὴν τῆς πνευματικῆς ἐκάστου τῶν μαθητῶν ἀξίας κατὰ τὸν προβιβασμὸν αὐτῶν θέλει ἐξαγνίσει τὰ τῆς παιδείας καὶ ἐμπεδώσει ἀγαθὴν τὴν τῶν σχολείων τῆς πατρίδος ἡμῶν δόξαν. Ἡ ἐπιεικεία εἶναι τῇ ἀληθείᾳ πολυτιμοτάτη καὶ ἀπαραίτητος ἀρετὴ, ἥτις δέον νὰ κοσμηῇ καὶ χαρακτηρίσῃ ἕκαστον τῶν διδασκόντων ἐν ταῖς πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ σχέσεσι καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ· οὐδέποτε δὲ οὐδαμῶς δὲν πρέπει αὕτη μόνη ἄνευ τῆς δικαιοσύνης νὰ δογματίσῃ ὑπὲρ τῶν ἀξίων προβιβασμοῦ μαθητῶν. Ἄπορεῖ δὲ ἡ ἐφορεία, πῶς ὁ τοσοῦτον ἱκανὸς καὶ εὐφυὴς Γυμνασιάρχης κ. Δ. Πετρίδης, ὅστις οὕτω μέγα ἀληθῶς μοχθεῖ ὑπὲρ τῆς ὀρθοποδήσεως καὶ τῆς ἀληθοῦς προόδου τοῦ ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν αὐτοῦ Γυμνασίου, ἔγραψε καὶ πάλιν, ὥσπερ πέρυσιν, ἐν τῇ τοῦ παρόντος ἔτους ἐκθέσει αὐτοῦ ταῦτα· «Ἄν δέ τις ἀναλογισθῇ, ὅτι καὶ οἱ προβιβασθέντες ἐκρίθησαν παρ' ἡμῶν τῶν καθηγητῶν ἐπιεικέστατα καὶ ὅτι πολλοὶ τούτων ἔχουσιν ἐλλείψεις ἐν τοῖς μαθήμασι, δύναται νὰ συλλάβῃ ὀρθὴν καὶ ἀκριβῆ ἔννοιαν τῆς οὐχὶ εὐαρέστου καταστάσεως τοῦ ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν μου Γυμνασίου».

Αὐτὴ δὲ ἡ ἐνὸς ἐκάστου τῶν διαφόρων σχολείων πλήρως τοῦ σκοποῦ, οὗ τὴν κατὰ μικρὸν πραγμάτως ταῦτα ἐπιδιώκουσι, καὶ αὐτὸ τὸ ἐν αὐτοῖς διδακτικὸν πρόγραμμα αὐστηρῶς ἐπιβάλλουσι, μὴ μόνον ὅπως περὶ τὸν ἀπὸ τάξεως εἰς τὰξιν προβιβασμὸν τῶν μαθητῶν μεγίστη μετὰ δικαιοσύνης δίδεται προσοχὴ, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἄλλο σχολεῖον παραδοχὴν αὐτῶν, ἥτοι περὶ τὴν μετάβασιν αὐτῶν ἀπὸ τῶν δημοτικῶν ἐπὶ τὰ ἑλληνικὰ καὶ ἀπὸ τούτων ἐπὶ τὰ Γυμνάσια. Διότι ἐν τῶν πολλῶν αἰτίων, δι' ἃ δὲν λειτουργοῦσι κανονικῶς τὰ σχολεῖα καὶ δι' ἃ οὐχὶ ἀρτίποδες ἀπ' αὐτῶν οἱ μαθηταὶ ἐξέρχονται, ἀλλὰ χωλοὶ καὶ πλήρεις καταφανῶν ἐν πᾶσι σχεδὸν τοῖς μαθήμασιν ἐλλείψεων, εἶναι καὶ ἡ μετ' ἀσυγγνώστου πολλᾶκις, ἢ κακῶς ἐνοουμένης ἐπιεικειᾶς γιγνομένη τῶν μαθητῶν παραδοχὴ ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἄλλο σχολεῖον. Ἡ τριπλῆ τῶν παρ' ἡμῖν σχολείων διαίρεσις καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς διδασκόμενα (ἔστω καὶ ἀτελῶς) μαθήματα ἀποτελοῦσι τοιαύτην πρὸς ἄλληλα στενοτάτην συνάφειαν, ὥστε καὶ ἡ ἐλαχίστη χαλάρωσις, ἢ διακοπὴ αὐτῆς, λίαν ἐπιζήμιος τυγχάνει. Ἐὰν δέ τις καλῶς ἐνθυμηθῆ, ὅτι καὶ ὁ ἐμπειροτάτος καὶ παιδαγωγικώτατος τῶν διδασκάλων οὐχὶ ὀλίγας ἀπαντᾷ δυσκολίας, εἰς ἣν ἔχει σπουδὴν καὶ φροντίδα, ὅπως οἱ μαθηταὶ, οὗς ἀπὸ τοῦ δημοτικοῦ εἰς τὸ ἑλληνικόν, ἢ ἀπὸ τούτου εἰς τὸ Γυμνάσιον καλῶς κατηρητισμένους καὶ μετὰ τοῦ ἀπαραιτήτου ποσοῦ τῶν γνώσεων παρέλαβε, μὴ καὶ οὗτοι ἀπολέσωσιν ἄς μεθ' ἑαυτῶν ἔφερον γνώσεις, λίαν ἀναγκαίας εἰς τὴν περαιτέρω αὐτῶν ἀνάπτυξιν, θέλει εὐκόλως πεισθῆ, ὅπως οἱ ἐπιζήμιος καὶ τραχεῖα εἶναι ἢ ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἐπὶ τὸ ἄλλο σχολεῖον ἄκαιρος καὶ ἄωρος μεταβάσις μαθητῶν, οἵτινες οὔτε αὐτοὶ ἐκεῖνο τῶν γνώσεων τὸ ποσὸν μεθ' ἑαυτῶν φέρουσιν, ἀφ' οὗ ἀπολούνται σχολείου (εἴτε τοῦ δημοτικοῦ, εἴτε τοῦ ἑλληνικοῦ), ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν καὶ τὴν ἀναγκαίαν θάσιν τῆς περαιτέρω ἀναπτύξεως, οὔτε διδακτάλου καὶ καθηγητᾶς εὐρίσκουσιν, οἵτινες εὐκόλως τὰ δυσαναπλήρωτα νὰ πληρώσωσι δύνανται.

Εἶναι δὲ βαθυτάτη ψυχολογικὴ ἀλήθεια, ἥς τὴν δύναμιν ὀλιγιστοὶ ἴσως ἐξ αὐτῶν τῶν παρ' ἡμῖν διδασκάλων κατενόησαν, ὅτι ἐκεῖνοι τῶν γνώσεων δι' ὅλου τοῦ βίου δυσζήτητοι παραμένουσιν, ὅσας ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ ἀπαλῇ καὶ τρυφερᾷ αὐτοῦ ἡλικίᾳ καλῶς καὶ προσηκόντως ἐξέμαθεν. Διὰ τοῦτο δὲ ἐκεῖνοι μόνον τῶν νέων ἐν τε τῷ θεωρητικῷ καὶ τῷ πρακτικῷ βίῳ

χρήσιμοι και ἀριπρεπείς ἑαυτοῖς τε και τῇ πατρίδι γίνονται, ὅσοι πλὴν τῶν ἄλλων ἀρετῶν, ἄς εἶτε φύσει, εἶτε ἔξει και ἐπικτητοῦς κέκτηνται, τίθενται στερεὰν τὴν πρώτην θάσιν τῆς μαθήσεως αὐτῶν, ἥτοι λαμβάνουσιν ὑγιεῖς, βεβαίας και θετικὰς τὰς πρώτας στοιχειώδεις γνώσεις, ἐφ' ὧν ἐδράζει τοῦ τε πρακτικοῦ και θεωρητικοῦ βίου ἀδιάσειστον τὸ οἰκοδόμημα· ὅσοι δὲ ἡμιτελῶς και ἐπιπολῆς τὴν πρώτην τε βαθμίδα τῆς ἑαυτῶν παιδείσεως και τὰ καθόλου ἐγκύκλια μαθήματα διήλθον, ἀπλῶς ἀπὸ σχολείου εἰς σχολεῖον και ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν μετατιθέμενοι, οὔτοι μόνοι ἐν τῷ μετὰ ταῦτά τε βίῳ αὐτῶν και τῇ ἰδίᾳ σπουδῇ θαθέως συνησθάνθησαν, ὅποια πολῦτιμοι ἀπ' αὐτῶν ἐλλείπουσι γνώσεις, ἄς αὐτοὶ ἐν τῇ νεανικῇ μὲν ἡλικίᾳ ἔπρεπεν ἐν τοῖς σχολείοις νὰ ἀποταμιεύσωνται, χαλεπώτατα δ' ὕστερον νὰ ἀναπληρώσωσι δύνανται.

Θαυμάζει δὲ τις δικαίως σήμερον και ἄλλων μὲν ἴσως ἐθνῶν, τὰ τοῦ γερμανικοῦ δὲ μάλιστα σχολεῖα, και οὐχὶ ἄνευ λόγου ἐκπλήσσεται ἐπὶ τῇ ἀκμῇ και τῇ προσόδῳ αὐτῶν, εἰ και δι' ἕτερον, διὰ τοῦτο μάλιστα, ὥσπερ και ἐν ἀρχῇ τῆς ἐκθέσεως ἡμῶν ὑποδέδεικται, ὅτι οἱ μαθηταὶ οὐδέποτε οὐδαμῶς ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἐπὶ τὸ ἄλλο σχολεῖον ἀπολύονται, ἐὰν μὴ δοκιμασθέντες δεῖξωσιν, ὅτι ἀκριβῶς ἀπεπλήρωσαν μὲν τοὺς ὅρους και τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ σχολείου, ὅπερ μέλλουσι νὰ ἐγκαταλίπωσιν, ἐπιμαρτυροῦσι δὲ συνάμα, ὅτι δύνανται ἀπταιστῶς νὰ παρακολουθήσωσι τὸ πρόγραμμα τοῦ ἄλλου σχολείου, ἐφ' ὃ προτίθενται νὰ μεταβῶσιν. Εἰκότως· διότι ἡ ἀποστολὴ τῶν σχολείων δὲν εἶναι, ἄφθονον ἡμιτελῶν και ἐπιπολαίων ποσὸν γνώσεων οἱ μαθηταὶ νὰ συγκομίζωνται ἐφόδιον τοῦ βίου και τῆς περαιτέρω αὐτῶν ἀναπτύξεως, ἀλλὰ ποσὸν τε κοι ποῖον ὑγιῶν και βεβαίων γνώσεων, δυναμένων ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν νὰ ριζοβολήσωσι και καρποὺς γεννηλούς ἑαυτοῖς τε και τῇ κοινότητι νὰ ἀποφέρωσιν. Διότι τὰ σχολεῖα δὲν προτίθενται ἡμιτελεῖς και δοκησιόφους νὰ πολλαπλασιάζωσιν, ἀλλ' ὑγιεῖς και σωστικὰς νὰ διασπείρωσι γνώσεις και ἀγαθοὺς και κηλοὺς τὸ ἐφ' ἑαυτοῖς νὰ παρασκευάζωσι πολίτας και χριστιανούς.

Ἰνεκα ἄρα και τῆς μεγάλης αὐστηρότητος, ἣν ἀπαραβάτως και ἄνευ ἐξαιρέσεως τῶν σοφῶν ἐκείνων ἐθνῶν τὰ σχολεῖα τηροῦσι πρὸς τοὺς ἀπὸ τῶν κατωτέρων εἰς τὰ ἀνώτερα σχολεῖα ἀπολυομένους μαθητὰς, εὐχερῶς ἐπιτυγχάνεται, ὅπως ἕκαστος τῶν πολιτῶν ἐν οἷα δῆποτε ἀν' ὑπάγωνται κοινωνικῇ τάξει

ἔχῳσι θεβαίας καὶ ἐπαρκεῖς τὰς εἰς ὃ ἐπαγγέλλονται ἔργον καὶ τὸν εἰς ὃν ἀνήκουσιν κοινωνικὸν βίον ἀναγκαιούσας γνώσεις οὕτως, ὥστε καὶ ἐν ἐκάστῃ τῶν πολιτῶν τάξει κατάδηλον γίγνεται, ἡλικία τυγχάνει ἢ τοῦ σχολείου ἐπὶ τὴν πολιτείαν δύναμις.

Καὶ τῶν σχολείων δὲ τῆς ἡμετέρας πατρίδος ἢ ἐπὶ τῆς πολιτείας δύναμις τοιαύτη θέλει εἶσθαι, ὅταν σὺν τῷ χρόνῳ κατορθωθῇ (καὶ τὴν ἀγαθὴν τρέφομεν ἐλπίδα, ὅτι θέλει κατορθωθῇ), εἴτι καὶ ἕτερον, καὶ οἱ διδάσκαλοι ἐν συνόλῳ κάλλιον νὰ παρασκευασθῶσι καὶ ὑγιέστερον καταρτισθῶσι, δυνάμενοι πρῶτοι, ὡς ἐν τῇ ἀρχῇ ἐλέγομεν, νὰ κατανοήσῃσι, πόσον ἐπιβλαβέστατον καὶ ἀντιπαιδαγωγικώτατον εἶναι ὁ προβιβασμὸς καὶ ἢ εἰς νέον σχολεῖον παραδοχὴ μαθητῶν, οἵτινες οὔτε τὰς γνώσεις τοῦ σχολείου, ἀφ' οὗ ἀπολύονται, ἐπαρκεῖς καὶ πλήρεις ἔχουσιν, οὔτ' ἄρα τὴν προσήκουσαν δύναμιν εἰς τὸ νέον νὰ μεταβῶσιν. Καὶ οἱ ἀνεπιτήρητοι ἄρα καὶ ἀσύγνωστοι καὶ, ὡς τὰ πολλὰ, κεχαρισμένοι προβιβασμοὶ τῶν μαθητῶν ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν καὶ ἢ ἀπὸ σχολείου εἰς σχολεῖον ἐπιεικεστάτη παραδοχὴ αὐτῶν οὐ σμικρὸν συντελοῦσι κατὰ τὴν τῆς ἐφορείας γνώμην εἰς τὴν ἐμπέδωσιν τῆς ἡμαρτημένης τῶν πολλῶν δόξης, ὅτι οὐδὲν πταίει, ὅπως ἡμιτελεῖς καὶ ἐπιπόλαιοι μετὰ πολυχρόνιον εἰς τὰ σχολεῖα φοίτησιν οἱ μαθηταὶ ἀπὸ τούτων ἀπολύονται, ἢ τὸ ἄσκοπον καὶ ἡμαρτημένον τῆς διαιρέσεως αὐτῶν. Καὶ ἀθυμοῦσιν ἄρα ἀνωφελῶς οἱ πολλοὶ καὶ ποτινῶνται ἄνευ δικαίου λόγου ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ τῶν σχολείων καταστάσει καὶ τῇ καλῶς ἐχούσῃ διαιρέσει αὐτῶν. Ἡ δὲ τῶν σχολείων ἡμῶν τριπλῇ διαίρεσις, φυσικωτάτη τε καὶ λογικωτάτη οὔσα καὶ οὐδεμιᾶς καθ' ἡμᾶς χρήζουσα μεταβολῆς, θέλει σὺν τῷ χρόνῳ οὕτως ἐπιδράσει καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν κοινωνίαν, ἥτις φυσικῶς καὶ ὡς εἶπεῖν ἀναποδράστως εἰς τριπλᾶς διήρηται τάξεις, τὴν κατωτέραν, μέσην καὶ ἀνωτάτην, ὥστε αὗται νῦν, ἐν αὐτῇ μὴ καθαρῶς ἀπ' ἀλλήλων διακρινόμεναι, ἀλλ' ἐπὶ θλάβῃ συγγεόμεναι, εὐκρινῶς διακεκριμένοι νὰ ὑπάρχωσι καὶ ἐπ' ὠφελείᾳ ἀλλήλων νὰ λειτουργῶσιν. Τοῦτο δὲ κατὰ τὴν πεποιθήσιν τῆς ἐφορείας θέλει πάντως ἐπιτευχθῆ, ἐὰν ἡ ὑφισταμένη τῶν σχολείων διαίρεσις μὴ μόνον τηρῆται, ἀλλὰ μετ' ἀκαμάτου ἐπιμελείας καὶ συνεχοῦς καὶ λελογισμένης σπουδῆς ζητῆται ἢ ἐπιτευξίς παντός, ὅ,τι ἐνισχύει καὶ προβιβάζει ἐνὸς ἐκάστου τῶν σχολείων τὴν δύναμιν καὶ φέρει ἐγγύτερον καὶ ἀσφαλέστερον εἰς τε τὸν καθόλου καὶ τὸν εἰδικὸν σκοπὸν, ὃν ταῦτα ἐπιδιώκουσιν.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὰ ἰδιωτικὰ σχολεῖα οὐχὶ σμικρὸν συμβάλλονται εἴτε εἰς τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω, εἴτε εἰς τὴν ἐπὶ τὰ ὀπίσω πρόοδον τῶν τῆς πολιτείας σχολείων, ἡ ἐφορεία νομίζει, ὅτι καὶ εἰς ταῦτα οὐχ ἡ τυχοῦσα πρέπει νὰ δίδωται προσοχὴ, μηδ' ἐν παρέργῳ περὶ αὐτῶν νὰ γίνηται λόγος. Ἀνάγκη ἄρα καὶ περὶ τούτων μὴ μόνον αὐστηροτάτη νὰ ὑπάρχη ἡ ἐπαγρύπνησις καὶ αὐστηροτάτος ὁ ἔλεγχος, ἀλλὰ μηδὲ νὰ ἐπιτρέπηται ἄνευ ἀνάγκης ὁ πολλαπλασιασμὸς αὐτῶν, μηδὲ νὰ ἀναλαμβάνη ἕκαστος τὴν σύστασιν τοιούτων, ἐὰν μὴ φέρῃ ἰσχυράς καὶ ὡς εἰπεῖν ψηλαφητὰς τὰς ἐγγυήσεις καὶ δείγματα σαφῆ τῆς τε διανοητικῆς καὶ παιδαγωγικῆς ἱκανότητος καὶ τῆς ἠθικῆς ἀξίας αὐτοῦ. Τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ ἰδιωτικῶν σχολείων, καθὼς ἐκ πολλῶν τεκμηρίων ἡ ἐφορεία συμπεραίνεται, οὐδένα ἄλλον κύριαν ἐπιδιώκουσι σκοπὸν, ἢ τὸν πορισμὸν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων καὶ τοῦ ἀγυρτεῦσθαι οὐχὶ τὴν περιστολὴν, ἀλλὰ τὴν ἐξάπλωσιν καὶ ἀνάπτυξιν αὐτοῦ. Διὸ καὶ περὶ τούτων ἡ ἐφορεία φρονεῖ, ὅτι πρέπει διὰ νόμου νὰ ὀρισθῇ, ὅπως ἐκεῖνοι μόνον ἔχωσι τὴν ἄδειαν ἴδιον νὰ ἀνοίγωσι σχολεῖον, ὅσοι πρὸς ταῖς ῥηθείσαις ἀρεταῖς κέκτηνται καὶ πενταετῆ εὐδόκιμον διδασκαλίαν ἐν τινι τῶν δημοσίων σχολείων.

Μετὰ τὰ μέχρι τούδε ῥηθέντα, ἐν οἷς ἡ ἐφορεία ἐπειράθη τὸ ἐφ' ἑαυτῇ νὰ δείξῃ ἔθνην μὲν τίνα ὑπολαμβάνει καὶ αὕτη, ὅτι εἶναι ἡ κυριωτάτη ἔλλειψις, δι' ἣν κανονικῶς δὲν λειτουργοῦσι τὰ πρὸ ἡμῖν σχολεῖα, οὐδὲ φέρουσιν οἷους τις προσεδόκα γενναίους καρπούς, ἔθνην δὲ τίνα τὰ κατὰ τὴν γνώμην αὐτῆς ἐπιτηδειότερα καὶ προσφορώτερα μέσα, δι' ὧν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐπιτυγχάνεται ὁ τῶν σχολείων σκοπός, ἐπὶ δὲ πᾶσι τίνες εἶναι καὶ πῶς κατ' αὐτὴν δύνανται νὰ ἀρθῶσιν αἱ ἐν πολλοῖς τῶν μαθημάτων κυριώτεραι ἔλλειψεις, δι' ἃς οἱ πλείους τῶν μαθητῶν, ἀπὸ τῶν σχολείων ἀπολυόμενοι, χωλαίνουσιν ἐν τε τῇ θεωρητικῇ καὶ τῇ πρακτικῇ βίῳ αὐτῶν, — μετὰ τὰ εἰρημένα, λέγομεν, λείπεται ἐνός ἔτι, ἐπίσης σπουδαίου καὶ λίαν συντελεστικοῦ εἰς τε τὴν κανονικὴν τοῦ πνεύματος τῶν μαθητῶν ἀνάπτυξιν καὶ εἰς τὴν τοῦ ἥθους αὐτῶν διαμόρφωσιν, νὰ μνημονεύσωμεν, πρὶν ἢ μεταβῶμεν ἐπ' ἐκεῖνα, ἅπερ, ὡς ἐν προομίῳ μόνον ἐν τοῖς ἄνω ὑποδηλώσαντες, διεκόψαμεν τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν αὐτῶν.

Τὸ λίαν συντελεστικὸν καὶ σπουδαῖον κατὰ τὴν κρίσιν τῆς ἐφορείας εἰς τὴν κανονικὴν τοῦ πνεύματος ἀνάπτυξιν καὶ εἰς

τὴν τοῦ ἥθους διαμόρφωσιν εἶναι, εἴτι καὶ ἕτερον, καὶ ἡ κατ' οἶκον μάλιστα ἐνδεδεχθεὶς ἐνασχόλησις καὶ τακτικὴ μελέτη τῶν μαθητῶν περὶ τὰ ἐν τῷ σχολείῳ διδασκόμενα. Διότι καὶ αὕτη ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστον καὶ ἀναγκαιότατον μέρος τῆς ὑγιούς καὶ συστηματικῆς τῶν σπουδαστῶν διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς ἀναπτύξεως. Διότι, ὡς γνωστὸν, δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ ἀποδέχεται ὁ μαθητὴς τὰ ἐν τῷ σχολείῳ διδασκόμενα, ἀλλ' ἀνάγκη μᾶλλον καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ ἐν τῷ ἑαυτοῦ οἴκῳ ἰδίᾳ οὕτω νὰ αὐτενεργῇ, ὥστε νὰ ποιῆται τοιαύτην τὴν ἀναπαράστασιν αὐτῶν, οἷαν ἐν τῷ σχολείῳ παρ' ἑνὸς ἐκάστου τῶν διδασκάλων καὶ καθηγητῶν παρέλαβε καὶ οὕτως αὐτὰ ἐν τῇ ἰδίᾳ κατ' οἶκον μελέτῃ νὰ ἐκπονή καὶ ἐπεξεργάζηται, ὥστε ζητούμενος νὰ δύνηται νὰ μεταδίδῃ αὐτὰ εὐχερῶς καὶ ἀπροσκόπτως ὡς τῆς ἰδίας διανοίας ἀναφαίρετα κεφάλαια. Ὅπως δὲ τοῦτο ἐπιτυγχάνηται, ὀφείλουσιν οἱ νεαροὶ μαθηταὶ πάντων τῶν σχολείων νὰ διδάσκωνται καὶ δεόντως ἐκτιμῶσι τὴν σκόπιμον χρῆσιν καὶ ἐπωφελεῖ διάθεσιν ἐνὸς πολυτιμοτάτου χρήματος, τοῦ χρόνου. Δέον οἱ μαθηταὶ ἐν τῇ χρυσοῦ ἡλικίᾳ αὐτῶν, τῇ νεανικῇ, καλῶς νὰ κατανοήσωσιν, ὅτι οὐχὶ ἡ ἀπλῆ εἰς τὰ σχολεῖα φοίτησις αὐτῶν, οὐδ' ἡ ἀκρόασις μόνον τῶν ἐν αὐτοῖς διδασκόμενων μαθημάτων ἀναδεικνύουσι τοὺς τῆς ἐπιστήμης θεράποντας, ἀλλ' ἡ διηνεκῆ μελέτη καὶ ἡ περὶ τὰ μαθήματα σύντονος καὶ ἀκάματος σπουδῆ ἐν τῷ σχολείῳ τε καὶ ἐν τῷ οἴκῳ. Ἀνάγκη ἡ σπουδάζουσα νεότης τῆς πατρίδος ἡμῶν ἐνωρὶς ἐν τῇ ἀπαλλῆ ἡλικίᾳ καλῶς νὰ ἐννοήσῃ καὶ βαθύτατα ἐν τῇ ἑαυτῆς ψυχῇ ἐναποτυπώσῃ τοῦ μεγάλου διδασκάλου τῆς ἀνθρωπότητος, τοῦ δαιμονίου καὶ παιδαγωγικωτάτου Πλάτωνος, τὸν βαθὺν λόγον τοῦτον· «Ἐὰν τίς τινος παρῆ ἔργου καιρὸν, διόλλυται· οὐ γὰρ ἐθέλει τὸ πραττόμενον τὴν τοῦ πράττοντος σχολὴν περιμένειν, ἀλλ' ἀνάγκη τὸν πράττοντα τῷ πραττομένῳ ἐπακολουθεῖν μὴ ἐν παρέργῳ μέρει. Ἐκ δὲ τούτων πλείω τε ἕκαστα γίγνεται καὶ κάλλιον καὶ ῥᾶον, ὅταν εἰς ἐν κατὰ φύσιν καὶ ἐν καιρῷ σχολὴν τῶν ἄλλων ἄγων πράττη».

Κατὰ ταῦτα οἱ προσετηκότες τῶν σχολείων μετὰ τῶν διδασκάλων καὶ καθηγητῶν κατὰ καθήκον ἱερὸν καὶ ἀπαράβατον δι' ὃ ἔχουσιν ὑψηλὸν ἀξίωμα πρὸς τὰ πνευματικὰ τέκνα αὐτῶν, τοὺς μαθητάς, ὀφείλουσι μὴ μόνον ξηρὰ, τὸ δὲ λεγόμενον, ἐν τῷ σχολείῳ αὐτοὺς νὰ διδάσκωσι γράμματα, ἀλλ' ἐν τῇ ἀρχῇ ἐκάστης ἐξαμηνίας νὰ δίδωσιν ἐνὶ ἐκάστῳ αὐτῶν καὶ ὁδηγίας περὶ τῆς καλῆς καὶ σκοπίμου χρήσεως τοῦ χρόνου, ὅν

ανάγκη νὰ δαπανῶσιν ὑπὲρ τῆς κατ' οἶκον προπαρασκευῆς καὶ μελέτης αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ, ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐρρήθη, ὁ μαθητὴς ὀφείλει μὴ μόνον, ὅσων ἐν τῷ σχολεῖῳ μετὰ προσοχῆς ἀκροᾶται, ταῦτα κατ' οἶκον νὰ ἐκπονή καὶ ἰδιοποιῆται, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἄλλην ὑπὸ τοῦ σχολείου αὐτῷ διδομένην ἐργασίαν καλῶς καὶ προσκονόπως νὰ προπαρασκευάζῃ, δῆλον, ὅτι ἡ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ μαθητοῦ ἐργασία ἀποτελεῖ τὸν στενότερον σύνδεσμον τῆς διηνεκοῦς ἀμοιβαίας ἀναφορᾶς τοῦ οἴκου πρὸς τὸ σχολεῖον. Διότι αὕτη εἶναι ἔνθεν μὲν οἰοεὶ ὁ βραχίον, ὃν τὸ σχολεῖον συνεχῶς μέχρι τοῦ οἴκου ἐπεκτείνει, ἐτέρωθεν δὲ διανοίγει τὸ βλέμμα τοῦ οἴκου ἐπὶ τὴν καθ' ἡμέραν τοῦ σχολείου ἐργασίαν. Λίαν ἄρα ἀναγκαῖα ἡ συνεχῆς ἀμοιβαία σχέσις τοῦ σχολείου πρὸς τὸν οἶκον.

Κατὰ ταῦτα δὲ καθήκον ἔχει τὸ σχολεῖον νὰ ἀπαιτῇ μὲν παρὰ τοῦ οἴκου, ὅπως διακρατῇ τὸν μαθητὴν ἐν τῇ προπαρασκευῇ τῆς ἐργασίας κατὰ τὰ ὑφ' ἑαυτοῦ διαγεγραμμένα, νὰ ποιῇ δὲ συνάμα γνωστὰς τῷ οἴκῳ ὅσας αὐτὸ δίδουσι τῷ μαθητῇ παραγγελίας, διεγείρον τὴν πεποιθῆσιν περὶ τε τῆς ἀναγκαιότητος καὶ τῆς μεγάλης ὠφελείας αὐτῶν.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ σχολεῖον τὰ ἀποτελέσματα μόνον τῆς κατ' οἶκον ἐργασίας τοῦ μαθητοῦ παραλαμβάνει, διὰ τοῦτο οἱ μὲν γονεῖς ἰερώτατον ἔχουσι νὰ ἐπιτελῶσι καθήκον τοῦτο, ὅπως ἐφορῶσιν ἅμα μὲν τὰς τοῦ μαθητοῦ ἐργασίας, ἅμα δὲ τὸν εἰς αὐτὰς δαπανώμενον χρόνον καὶ τὸν βαθμὸν τῶν δυσχερειῶν, ἃς οἱ μαθηταὶ περὶ τὴν κατ' οἶκον τοῦ σχολείου ἐργασίαν ἀπαντῶσιν, ἐπὶ δὲ πᾶσι τὴν ἡδονὴν, ἢ δυσαρέσκειαν, μεθ' ἧς ἐργάζονται· τὸ δὲ σχολεῖον ὀφείλει μὴ μόνον νὰ ἀποδέχεται πᾶσας τὰς περὶ πάντων τούτων γιγνομένας αὐτῷ παρατηρήσεις, ἀλλὰ καὶ νὰ σπουδάζῃ τούτων μὲν τὴν ἄρσιν καὶ θεραπείαν νὰ ἐξευρίσκη, τούτων δὲ τὴν αὐστηρὰν ἐφαρμογὴν καὶ πραγμάτωσιν νὰ ἐπιβάλλῃ, καὶ ἢ περὶ πάντων μετὰ τῶν γονέων συνεργαζόμενον.

Ἐπειδὴ δὲ παρ' ἡμῖν οἱ πλείστοι μὲν τῶν γονέων δι' οὐχὶ ὀλίγους λόγους ἐλάχιστα, ἢ οὐδαμῶς εἰσέτι συναισθάνονται τὴν δύναμιν τῆς πατρικῆς ἐξουσίας πρὸς τοὺς ἑαυτῶν υἱοὺς, οὐκ ὀλίγοι δὲ διάστροφον καὶ ὄλως ἀντιπαιδαγωγικὴν ποιοῦνται ταύτης χρῆσιν, ἐλάχιστοι δὲ θύραται καὶ ἐπίσταται αὐτοὶ δι' ἑαυτῶν τὰς ἐν τῷ οἴκῳ τῶν μαθητῶν παρὰ τοῦ σχολείου διδομένας ἐργασίας νὰ κανονίζωσιν, ἄλλοι δὲ πάλιν πάντα παρὰ μόνου τοῦ σχολείου αἰτοῦσι νὰ γίνωνται, τελῶς ἀγνοοῦντες τὸν ἀμοιβαῖον σύνδεσμον, τὸν συνάπτοντα τὸν οἶκον μετὰ τοῦ

σχολείου, σχεδὸν δὲ πάντες, οὐδεμίαν ἐπ' ἀγαθῷ τῷ σχολείῳ παρεχόμενοι ἔργῳ συναρῶν, οὐδὲν ἤττον ἀξιούσιν ἀσυστόλως καὶ ἐπὶ βλάβῃ φανερᾷ καὶ προφανεῖ κινδύνῳ νὰ ἀναμιγνύωνται εἰς τὰ τοῦ σχολείου καὶ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς αὐτὰ νὰ διατιθῶσιν, — διὰ ταῦτα σοβαρωτάτην, ἅμα δὲ καὶ ἐργωδεστάτην τὰ σχολεῖα τῆς πατρίδος ἡμῶν ἔχουσι νὰ ἐκπληρώσωσιν ἐργασίαν, ὑπὸ τῆς ὑψηλῆς ἀποστολῆς ἐπιβαλλομένην αὐτοῖς, ταύτην, ὅπως οὕτω διὰ τῆς ἠθικῆς δυνάμεως αὐτῶν ἐπιδρῶσιν, ὥστε οὗτος (ὁ οἶκος) θαθέως ταύτην νὰ συναισθανθῇ. Διὰ τῆς ἠθικῆς δυνάμεως αὐτῶν τὰ σχολεῖα πρέπει δηλονότι οὕτω νὰ ἐργάζωνται καὶ οὕτω τὸ ἑαυτῶν καθήκον νὰ ἐνασκῶσιν, ὥστε σὺν τῷ χρόνῳ νὰ ἐξυπνήσωσι τὴν ἔτι καθεύδουσαν τῶν γονέων καὶ καθόλου τῆς οἰκογενείας συνείδησιν, ὅτι, ἐφ' ὅσον χρόνον οἱ νέοι εἰς τὸ σχολεῖον διατελοῦσι φοιτῶντες, δὲν εἶναι ὑπὸ τοῦ πατρὸς μόνον καὶ τῆς οἰκογενείας τὴν κηδεμονίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑαυτῶν. Διὰ τῆς φωτεινοτέρας δὲ ταύτης συνειδήσεως καὶ τῆς μᾶλλον λελογισμένης πεποιθήσεως ἀμφοτέρων, τῆς οἰκογενείας τε καὶ τῶν σχολείων τῆς πατρίδος ἡμῶν, ὅτι οὐχὶ τῷ ἐνὶ μόνον τούτων, ἀλλ' ἀμφοτέροις προσήκει ἡ τῶν νέων τοῦ σχολείου πνευματικὴ κηδεμονία, θέλουσιν ἀμρότεροι σὺν τῷ χρόνῳ ἐνοήσει καὶ τοῦτο, ὅτι πρὸς τε τὴν διανοητικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν διαμόρφωσιν τῶν ὑπ' αὐτῶν κηδεμονουμένων μαθητῶν ἔχουσι ἀμρότεροι καὶ δικαιώματα. Καὶ τούτων δὲ ἡ μὲν οἰκογένεια δι' ἣν ἔχει ἀνάπτυξιν οὐχὶ τὴν προσήκουσαν ποιεῖται χρῆσιν, τὰ δὲ σχολεῖα ἢ οὐδαμῶς εἰσέτι ταῦτα νὰ μεταχειρίζονται δύνανται, ἢ δὲν κατενόησαν, ὅτι ἔχουσι καὶ ταῦτα πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτῶν δικαιώματα. Ἐπειδὴ δὲ ἕκαστος, ὅστις οὐ μόνον καθήκοντα, ἀλλὰ καὶ δικαιώματα πρὸς τινὰ νὰ ἐνασκήσῃ ἔχει, ὀφείλει ὑπὲρ τῆς τοιαύτης, ἢ τοιαύτης δε χρήσεως αὐτῶν καὶ εὐθύνην νὰ διδῷ, ἀνάγκη παρὰ τε τῇ οἰκογενείᾳ καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς σχολείοις ἡμῶν νὰ διεγερθῇ ζωηρότερα ἢ συνείδησις, ὅτι ἀμρότεροι ὀφείλουσιν ὅψέ ποτε νὰ δώσωσιν εὐθύνην ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν μαθητῶν, ὧν εἶναι ἐπιτετραμμένοι τὴν πνευματικὴν καθόλου ἀνάπτυξιν. Ἄνευ δὲ τῆς συνειδήσεως, ἅμα δὲ καὶ τῆς ἐνασκήσεως τῶν καθηκόντων τε καὶ τῶν δικαιωμάτων πρὸς τοὺς νέους τοῦ σχολείου καθίσταται ἡμιτελής, ἢ μᾶλλον χαλεπὴ καὶ οὐδέποτε ἐφικτὴ ἡ τοῦ ὑψηλοῦ ἔργου τῶν σχολείων πραγμάτωσις. Αὐτὴ ἄρα ἡ τοῦ ὑψηλοῦ σκοποῦ τοῦ σχολείου ἐπίτευξις, ἐτέρωθεν δὲ αὐτὴ ἡ τοῦ οἴκου ἀθηνῆς καὶ ἑλληνικῆς τῶν νέων ἐπιβίωσις ἐπιβάλλουσι μείζον τὸ δικαίωμα καὶ

μείζον τὸ καθήκον τῆς μέχρι καὶ τοῦ οἴκου ἐποπτείας τοῦ σχολείου ἐπὶ τῆς προπαρασκευῆς ὧν αὐτὸ τοῖς μαθηταῖς δίδωσι ποικίλων ἐργασιῶν.

Κατὰ ταῦτα δὲ αὐτὰ πρῶτον τὰ σχολεῖα ἡμῶν, ἥτοι αὐτοὶ πρῶτον οἱ διδάσκαλοι καὶ καθηγηταὶ τῆς ἀναγεννωμένης πατριδος ἡμῶν, δι' ἃ ἔχουσι ὑψίστον ἔργον καὶ δι' ἣν φέρουσι μεγάλην εὐθύνην, ὀφείλουσι μετὰ ζῶηρου διαφέροντος νὰ παρακολουθῶσι πάσας τῶν μαθητῶν τὰς πράξεις καὶ πάσας τὰς πνευματικὰς κινήσεις αὐτῶν μὴ μόνον τὰς ἐν τῷ σχολείῳ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐκτὸς αὐτοῦ, τὰς ἐν τῷ οἴκῳ· διότι τοῦτο ἐπιτάσσει ὁ ἔσωτερικὸς τοῦ σχολείου σύνδεσμος καὶ ἡ ἀναγκαία ἐνότης τῆς τοῦ πνεύματος πειθαρχίας καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξιώσεως, ἅπερ ὁ μὲν οἶκος παρὰ τῶν σχολείων ἀναμένει, ταῦτα δὲ κατὰ καθήκον ἱερὸν καὶ ἀπαραίτητον ὀφείλουσι νὰ σπουδάζωσι μετὰ πεφωτισμένης συνειδήσεως τοῖς μαθηταῖς νὰ παραγάγωσι.

Πῶς δὲ τὸ σχολεῖον πρέπει καὶ μέχρι τοῦ οἴκου νὰ παρακολουθῇ τὸν μαθητὴν ἐν ταῖς πνευματικαῖς ἐνασχολήσεσιν, ταῖς ὑφ' ἑαυτοῦ ἐπιτασσομέναις; Ὅπως τὸ σχολεῖον κατὰ τὰ εἰρημένα ὄντως συνδέσῃ μετ' ἑαυτοῦ τὴν οἰκογένειαν, αὕτη δὲ κοινῇ μετὰ τούτου καὶ ἐπ' ἀγαθῷ τῶν νέων συνεργάζεται, ἀνάγκη κατ' ἡμᾶς ἕκαστον τῶν διαφόρων σχολείων νὰ ἔχῃ ἀνατεθειμένην ἐνὶ τῶν διδασκάλων, ἢ καθηγητῶν τὴν θραεῖαν μὲν, ἀλλὰ σπουδαιότατην ταύτην λειτουργίαν. Ἡ δὲ ἐποπτεία τῆς κατ' οἶκον προπαρασκευῆς καὶ ἐνασχολήσεως τῶν μαθητῶν δεῖον ἐκείνῳ τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων παρὰ τῶν διευθυντῶν τῶν σχολείων νὰ ἀνατιθῆται, ὅστις διαφέρει μὲν πάντων τῶν ἀλλῶν καὶ δι' ἄλλας ἀρετὰς καὶ διὰ τὸ εὐσταθὲς καὶ ἀξιωματικὸν ἦθος αὐτοῦ, νοῦς δὲ κυβερνητικὸς καὶ διατακτικὸς χαρακτηρίζει αὐτόν. Ὁ τοιοῦτος δὲ καθηγητῆς, ἢ διδάσκαλος, ὅστις ἐν μὲν τῷ σχολείῳ εἶναι ὁ δεξιὸς τῶν διευθυντῶν θραείων, τυγχάνει δὲ τὸ μεσάζον πρόσωπον, δι' οὗ συνδέεται τὸ σχολεῖον μετὰ τῆς οἰκογενείας, ἔργον ἔχει ἅμα μὲν τὴν ἐρευναν καὶ ἀνεύρεσιν τῆς αἰτίας, δι' ἣν οὗτοι, ἢ ἐκεῖνοι τῶν μαθητῶν δὲν προκόπτουσιν ἐν τοῖς μαθήμασιν, ἢ δὲν φοιτῶσι τακτικῶς εἰς τὰς παραδόσεις, ἅμα δὲ τὴν ἄρσιν καὶ θεραπείαν, ἣν τὸ σχολεῖον δύναται νὰ φέρῃ εἰς ἃς συνήως οὐχὶ ὀλίγοι τῶν μαθητῶν τῆς ἡμετέρας μάλιστα πατρίδος ἔχουσι ἐλλείψεις. Διότι, ὡς βέλει ἰδεῖ τὸ Σ. Ὑπουργεῖον ἐκ τοῦ κατωτέρω πίνακος, ἄλλοι μὲν τῶν μαθητῶν, τῶν τε ἐλληνικῶν σχολείων καὶ τῶν γυμνασίων, ἀποκλείονται ἀπὸ τῶν ἐξετάσεων διὰ τὰς πολλὰς ἀ-

πουσίας, ὧν τὸ σχολεῖον δὲν γινώσκει, ὡς φαίνεται, τὴν αἰτίαν, οὐχὶ ὀλίγοι δὲ δὲν ἐμφανίζονται εἰς ἐξέτασιν, ἀγνοοῦντος τοῦ σχολείου, τὸ διὰ τί, ἄλλοι δὲ ὀλίγον χρόνον μετὰ τῆ ἐγγραφῆν ἀπομακρύνονται ἀπὸ τοῦ σχολείου, χωρὶς τοῦτο νὰ γινώσκῃ, τί οὗτοι μετὰ ταῦτα γίνονται, πότερον, μετέβησαν καὶ διὰ τί ἐπ' ἕτερον σχολεῖον, ἢ ὅλως διέκοψαν τὰς σπουδὰς αὐτῶν καὶ διὰ τί.

Διὰ ταῦτα ὀφείλει ἅπαξ τοῦλάχιστον τοῦ μηνὸς ὁ ῥηθεις καθηγητῆς, ἢ διδάσκαλος, αὐτὸς νὰ ἐπισκέπτηται μὲν τὴν κατοικίαν ἐκείνων τῶν μαθητῶν τοῦ σχολείου αὐτοῦ, οἵτινες σαφῆ ὀλιγορίας καὶ βαθμίας δειγμάτα δεικνύουσι περὶ τὴν ἐκπότησιν καὶ παρασκευὴν τῆς ὑπὸ τοῦ σχολείου διδομένης αὐτοῖς κατ' οἶκον ἐργασίας, νὰ ἐρωτᾷ δὲ τοὺς γονεῖς, ἢ τοὺς κηδεμόνας αὐτῶν, τοῦτο μὲν περὶ τοῦ τρόπου τῆς κατ' ἰδίαν μελέτης καὶ τῆς χρήσεως τοῦ χρόνου, ὅστις ὄρισται εἰς τὴν μελέτην νὰ δαπανᾷται, τοῦτο δὲ μεθ' ὁποίων ἀνατρέφονται ἀνθρώπων, κοινῇ δὲ μετ' αὐτῶν νὰ συνεργάζεται ὑπὲρ τῆς τακτοποιήσεως μὲν τῶν ὥρῶν, τῶν εἰς τὴν μελέτην καὶ παρασκευὴν τῶν μαθημάτων τοῦ σχολείου τεταγμένων, ἐὰν αὐταὶ μὴ ἀκριβῶς τηρῶνται, τῆς ἐκρίζώσεως δὲ καὶ θεραπείας τῶν ἐλλείψεων καὶ κακῶν ἐξέων, ἃς τυχὸν ἤθελε παρατηρήσει· ἐπειτα δὲ ὁ ῥηθεις καθηγητῆς ὀφείλει νὰ ἐρευνᾷ καὶ ἰδίως ὅμοια νὰ βλέπῃ, ὁποῖα τινα ὁ μαθητῆς ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ κατ' οἶκον σπουδαστηρίῳ εἰς ἀνάγνωσιν μεταχειρίζεται βιβλία, καὶ νὰ ἀπαγορεύῃ αὐστηρότατα τὴν ἀνάγνωσιν ἐτέρων βιβλίων, μὴ συσταθέντων αὐτῷ ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων καθηγητῶν, δεόντως ἐπιτιμῶν καὶ κολάζων αὐτοὺς, τὰ τεταγμένα παραβαίνοντας· νὰ ἐρωτᾷ δὲ τοὺς γονεῖς, ἢ τοὺς κηδεμόνας, πότε καὶ πόσας τῆς νυκτὸς ὥρας κοιμᾷται ὁ μαθητῆς, καὶ πότε ἐγείρεται, ἐφελεύων τὴν προσοχὴν αὐτῶν καὶ καθιστὰς αὐτοὺς ὑπευθύνους, ἐὰν ἐπιτρέπωσιν αὐτῷ ξένων καὶ ἀλλετρίων νὰ μετέχῃ ὡμιλιῶν, ἐν οὗ δέοντι καταλιμπάνων τὸ σπουδαστήριον, εἰς ἐρεσχελίας ἐναρμενιζόμενος καὶ περὶ πολιτικῶν πολιτικώτατον καταναλίσκων χρόνον, ὃν ὀφείλει ὑπὲρ τῶν τοῦ σχολείου μαθημάτων νὰ δαπανᾷ.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν Ἀθήναις σπουδαστῶν τῶν εἰς τὰ σχολεῖα φοιτῶντων τυγχάνουσιν ἐξῶθεν ἐρχόμενοι, οἱ μὲν ἐκ τῆς δουλείας, οἱ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος ἀνυ τῶν ἐαυτῶν οικογενειῶν, τὸ σχολεῖον περὶ πάντων τούτων δέον νὰ προνοῇ καὶ ὑπὸ τὴν διηνεκῆ αὐτοῦ κηδεμονίαν νὰ ἔχῃ. Διότι

πολλοὶ αὐτῶν, εἰ μὴ πάντες, ἔχουσι μὲν ἐν τῇ πρώτῃ ἐγγραφῇ εἰς τὸ μητρῶον τοῦ σχολείου προστάτην καὶ κηδεμόνα, οὗτος δὲ οὐδὲν ἄλλο ὡς τὰ πολλὰ εἶναι, ἢ ψιλὸν μόνον ὄνομα, ἐλάχιστα, ἢ οὐδαμῶς συναισθανόμενος τὰ σοβαρὰ καθήκοντα καὶ τὰ δικαιώματα πρὸς τὸν μαθητὴν, οὐ περ ἀναδέχεται τὴν ἐν τῷ χρόνῳ τῆς μαθητείας κηδεμονίαν, καὶ ἐλάχιστα, ἢ οὐδαμῶς προνοῶν περὶ τῆς προόδου καὶ τῆς καθόλου ἀγωγῆς αὐτοῦ. Τὸ σχολεῖον ἄρα διὰ τοῦ εἰρημένου καθηγητοῦ καὶ διδασκάλου ὀφείλει νὰ ἔχη τὴν ἀκριβεστάτην γνῶσιν οὐ μόνον περὶ τῆς ἐν τῷ οἴκῳ τάξεως καὶ μελέτης καὶ τούτων τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ καὶ πῶς οὗτοι καὶ μετὰ τίνων ἐκτός τοῦ οἴκου ἀναστρέφονται. Ὅθεν ὀφείλουσιν οἱ ῥηθέντες νέοι, οἱ ἄνευ τῶν οἰκογενειῶν ἐνταῦθα βιούντες, γνωστὸν νὰ ποιῶσι τῷ σχολεῖῳ τό τε οἶκῳ, ἐν ᾧ κατοικοῦσιν, ὅτε εἰς τὸ σχολεῖον τὸ πρῶτον ἐγγράφονται, καὶ ἂν ὕστερον εἰς ἕτερον μεταβαίνουσιν. Ὁ ἐπὶ τῆς ἐπιβλέψεως δὲ τεταγμένος καθηγητὴς ὀφείλει καὶ τούτων νὰ ἐπισκέπτηται τὸ σπουδαστήριον καὶ μετὰ τοῦ προστάτου καὶ κηδεμόνος αὐτῶν νὰ συνεννοῆται οὐχί, ὅταν ὁ μαθητικὸς τοῦ νέου βίος κινδυνεύῃ, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐκδηλωθῇ, ὅτι ὁ νέος ἀρχεται παρεκκλίνων τοῦ πρέποντος καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ σχολείου διαγεγραμμένων ὁρίων, ἅτινα καθήκον ἔχει νὰ μάθῃ νὰ σέβηται καὶ μῦθέποτε ἐξ αὐτῶν ἐν τῇ μαθητείᾳ νὰ παρεκβαίῃ.

Ὅπως δὲ καὶ οἱ γονεῖς καὶ κηδεμόνες τῶν μαθητῶν ὦσιν ἐν συνεχείᾳ γνώσει τῶν κατ' οἶκον ἐργασιῶν τοῦ μαθητοῦ, δεόν ἕκαστος τούτων νὰ ἔχη ἐπίσημον ἐν τῷ οἴκῳ ἐκάστης ἐξαμηνίας τὸ πρόγραμμα τῶν διδασκομένων μαθημάτων ἐν τε τοῖς ἑλληνικοῖς σχολείοις καὶ ἐν τοῖς γυμνασίοις. Τῶν μαθητῶν δὲ πάλιν ἕκαστος ὀφείλει νὰ ἔχη ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ ἀκριβῶς τὰς ὥρας, ἃς ὑπὲρ ἐνὸς ἐκάστου τῶν μαθημάτων κατ' οἶκον δαπανᾷ. Πάντων δὲ τούτων δεόν νὰ λαμβάνῃ γνῶσιν καὶ ὁ διευθυντὴς τῶν σχολείων διὰ τοῦ καθηγητοῦ καὶ διδασκάλου, ὅστις ἐντεταλμένος εἶναι τὴν ἐπιβλέψιν τῶν μαθητῶν.

Κατὰ ταῦτα πρέπει ἐν ἐκάστη ἐξαμηνίᾳ, ἢ τρίς τοῦ σχολικοῦ ἔτους νὰ δίδωται ἐκάστῳ τῶν μαθητῶν παρὰ τοῦ σχολείου ἐνδεικτικόν, ἐν ᾧ σημειοῦνται ἐν τόπῳ ἰδίῳ ἀκριβῶς καὶ σαφῶς, τοῦτο μὲν ὁποῖόν τι ἦθος ὁ μαθητὴς καὶ οἷνε τρόπος ἐν τῇ τῶν μαθημάτων τε ἀκροάσει καὶ ὅλως ἐντὸς τοῦ σχολείου ἐπαδείξατο, τοῦτο δὲ ἢ προσελη αὐτοῦ, μεθ' ἧς τῶν μαθημάτων ἠκροᾶτο καὶ ἢ ἐν τῷ οἴκῳ ἐπιμέλεια καὶ φιλοπορία.

ἔπειτα δὲ τὸ σύνολον τῶν ἀπουσιῶν καὶ τῆς ἀκαίρου ἐμφανίσεως εἰς τὰς παραδόσεις, ἐπὶ δὲ πᾶσιν αἱ ἐπιτιμήσεις καὶ τιμωρίαι. Τὸ δὲ ἐνδεικτικὸν ἕκαστος τῶν μαθητῶν ὀφείλει ἐν τῇ ἐνάρξει τῶν μαθημάτων νὰ ἐπιδιδῶ προσωπογεγραμμένον ὑπὸ τοῦ πατρὸς, ἢ τοῦ κηδεμόνος, διὰ τοῦ ῥηθέντος καθηγητοῦ τῷ διευθυντῇ, ὅστις, κοινοποιήσας τὰς περὶ ἐνὸς ἑκάστου τῶν μαθητῶν κρίσεις τῷ συλλόγῳ τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων, κατατίθῃσιν αὐτὸ ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ σχολείου. Ἐξ ὧλων δὲ τῶν ἐπὶ μέρους κρίσεων περὶ ἐνὸς ἑκάστου τῶν μαθητῶν ὀρίζεται ὁ καθόλου βαθμὸς, ὃν δεῖν ἀκριβῶς καὶ σαφῶς νὰ φέρῃ τὸ ἀπολυτήριον ἐνὸς ἑκάστου μαθητοῦ, ἐγκαταλιμπάνοντας τὸ σχολεῖον.

Διὰ τὴν τοιαύτην δὲ ἐπίβλεψιν, ἣν τὸ σχολεῖον κοινῇ μετὰ τῶν γονέων καὶ κηδεμόνων ποιεῖται, τὰ ἡμέτερα σχολεῖα θέλουσι σὺν τῷ χρόνῳ ἔνθεν μὲν τυγχάνει ἥς πρέπει νὰ τυγχάνωσι παρὰ τῇ οἰκογενεῖα πίστεως καὶ ἀληθοῦς ὑπολήψεως, ἔνθεν δὲ θέλουσι διεγείρει τὸ διαφέρον, ὅπερ κατὰ καθῆκον ὀφείλουσι νὰ διεγείρωσι παρὰ τῇ οἰκογενεῖα, ὅπως μετ' ἐπιγνώσεως ζωρτότερον αὕτη ἐπαγρυπνῇ ὑπὲρ τῆς τῶν μαθητῶν ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως οὕτως, ὥστε *σχολεῖόν τε καὶ οἰκογένεια κοινῇ νὰ συμμερίζωνται τῆς εὐθύνης ἀμφοτέρων, τῆς τε ἀγαθῆς καὶ τῆς κακῆς μορφώσεως καὶ ἀναπτύξεως τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας τῶν μαθητῶν, εὐθύνης, ἣν σήμερον ἢ μόνον τὰ σχολεῖα ὑπέχουσιν, ἢ μόνον οἱ γονεῖς.*

Τοιαύτη τις κοινὴ τοῦ σχολείου μετὰ τῆς οἰκογενείας ἐπιμέλεια ὑπὲρ τῆς ἐκτὸς τοῦ σχολείου ἀγωγῆς τῶν μαθητῶν καὶ τῆς κατ' οἶκον πνευματικῆς ἐργασίας αὐτῶν προϋβίβασεν εἰς ὃ νῦν σημεῖον ἀκμῆς καὶ δυνατῆς τελειότητος τὰ τῆς Πρωσίας μάλιστα σχολεῖα εὐρίσκονται. Ἐὰν δὲ τις ἐν ὄψει λάβῃ, ὅτι ἐν τῷ πεφωτισμένῳ ἐκείνῳ ἔθνει, ἐν ᾧ ὁ τε οἰκογενειακὸς καὶ ὁ πολιτικὸς καθόλου βίος πολλῶν τελειότερον τοῦ ἡμετέρου τυγχάνει ὢν συντεταγμένος, τὰ δὲ σχολεῖα αὐτοῦ πολλοῖς μίμησεως παράδειγμα δικαίως πρόκεινται, οὐδὲν ἥτιον ὅμως διατελεῖ ὑπιστάμενος ὁ τοῦ σχολείου μετὰ τῆς οἰκογενείας ζωηρὸς σύνδεσμος, ὡς ἀνωτέρω ἐν μικρῷ ἡμεῖς ὑπετυπώσαμεν, καὶ ὡς ὅρος ἀπαραίτητος καὶ λίαν ἀναγκαῖος κρίνεται ὑπὲρ τῆς ἀληθοῦς καὶ ὑγιoῦς προκοπῆς ἀμφοτέρων, οὐδεὶς πιστεύομεν, θέλει ὑπολάβει, ὅτι ἡμεῖς παράδοξα καὶ ἀδύνατα προτεινομεν, λίαν ἀναγκαίαν κρίνοντες τὴν τοῦ σχολείου μέχρι τοῦ οἴκου ἐπιτήρησιν τῶν μαθητῶν. Διότι ὁ μαθητῆς, βέ-

βαιος ὢν, ὅτι τὸ βλοσυρὸν τοῦ σχολείου βλέμμα πανταχοῦ αὐτὸν παρακολουθεῖ, θέλει ἔνωρις συνθεσθῆ δεόντως νὰ ἐκτιμᾷ τοὺς πολυτιμοτάτους τῆς μαθητείας χρόνους καὶ μετ' ἀληθοῦς ἀγάπης καὶ φιλοτιμίας περὶ τὴν παρασκευὴν τῶν μαθημάτων νὰ ἐνασχολῆται. Ἡ δὲ τοιαύτη μετ' ἔρωτος καὶ ἐπιθυμίας ἀκραιφνοῦς διηνεκῆς ἀφοσίωσις περὶ τὸ ἔργον, ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς νεότητος ἀρξαμένη, θέλει πάντως οὐ μόνον τὸ ἦθος αὐτῶν γενναϊότερον διαπλάσσει, ἀλλὰ καὶ καταστήσει αὐτοὺς τοιοῦτους, ὥστε ἐμβριθέστεροι καὶ ἐλληγοπρεπέστεροι ἐπὶ τῇ ἀνδρικῇ ἡλικίᾳ νὰ μεταβαίῃσι καὶ μετὰ μείζονος πνευματικῆς δυνάμεως καὶ διαυγεστέρας συνειδήσεως ὢν ἔχουσι καθηκόντων πρὸς τὸν οἰκογενειακὸν καὶ πολιτικὸν βίον, εἰς ὃν μετὰ τὸ σχολεῖον μέλλουσι νὰ εἰσέλθωσι καὶ ὡς μέλη ἐνεργᾶ νὰ δράσωσιν. Διότι νῦν, ἐάν τις εἴπῃ, ὅτι οὐδεμίαν σχεδὸν ὑπάρχει οἰκογένεια, τέκνα ἔχουσα, εἰς τὰ σχολεῖα φοιτῶντα, ἦτις δὲν ἐπείδεν, ὅτι ἐν αὐτῶν ἐκ νεανικῆς ἀπειρίας θῦμα ἐγένετο τῶν ἑαυτοῦ παθῶν, ἅτινα οὐχὶ ἔνωρις ἐδαμάσθησαν, οὐδὲ τὴν προσήκουσαν ἔλαβον ἀνάπτυξιν, οὔτε παρὰ τῆς οἰκογενείας, οὔτε παρὰ τοῦ σχολείου, οὔτος οὐδεμίαν, πιστεύομεν, λέγει ὑπερβολὴν. Πόσοι δὲ πάλιν τῶν γονέων δὲν ἠναγκάσθησαν καὶ δὲν ἀναγκάζονται νὰ ἀπομακρύνωσιν ἀπὸ τῆς θερμῆς ἀγκάλῃς αὐτῶν καὶ τῆς πατρῴας ἐστίας καὶ εἰς ξένην τρυφεροῦς καὶ ἀπειροτάτους νέους νὰ ἀποστέλλωσι, μηδεμίαν μῆτε ἐν ἑαυτοῖς, μῆτε ἐν τοῖς σχολείοις εὐρίσκοντες πίστιν καὶ δύναμιν τοῦ ἀναθρέψαι καὶ παιδεῦσαι αὐτούς!

Ναὶ καὶ τὰ σχολεῖα (πρέπει πάντες καλῶς νὰ νοησωμεν) καὶ τὰ σχολεῖα ἱεράν ἔχουσι ἀποστολὴν μεθ' ὅλης αὐτῶν τῆς δυνάμεως νὰ ἐργασθῶσιν, ὅπως σὺν τῷ χρόνῳ παρασκευάσωσιν *ὕγιαίνουσαν καὶ εὐρωστον τῆς πατρίδος ἡμῶν τὴν οἰκογένειαν*, ἐξ ἧς ἡ πολιτεία ἀποτελεῖται. Μὴ ἐπιλανθανώμεθα δὲ, μὴδὲ ἀποκρύπτωμεν, ἀλλ' ἀνάγκη νὰ ὁμολογῶμεν καὶ διὰ παντός νὰ ἐνθυμώμεθα, ὅτι ἡ παρ' ἡμῖν καθόλου οἰκογένεια δὲν δύναται, οὐδὲ ἐπίσταται εἰσεῖτι τὴν προσήκουσαν τοῖς νέοις νὰ διδῶ ἀγωγὴν καὶ παιδευσιν, μὴδὲ τὴν πρέπουσαν καὶ ἀπαιτουμένην νὰ ἔχῃ ἐπ' αὐτῶν ἐπιβλεψιν. Τὸ σχολεῖον ἄρα μετὰ ἀγάπης ὀφείλει νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ἀποκάλυψιν πασῶν μὲν τῶν ἀρετῶν, πασῶν δὲ τῶν ἐλλείψεων καὶ κακιῶν, ἃς ἐκ τοῦ οἴκου οἱ μαθηταὶ φέρουσι, καὶ ἐκεῖνας μὲν εἰς τελειότητα σὺν τῷ χρόνῳ νὰ προαγάγῃ, ταύτας δὲ τελῶς καὶ ἐκ παντός τρόπου νὰ ἐκρίζωσῃ, εἰ δυνατόν. Οὕτως εἰργά-

σθησαν και οὕτω διατελοῦσιν ἐργαζόμενα πάντα πάντων τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν τὰ σχολεῖα, ὧν τοὺς καρποὺς πολλοὶ ἴσως τῶν παρ' ἡμῖν πόρρωθεν ἢ θευμάζουσι μόνον, ἢ ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι εἶναι τοῦ αὐτομάτου και τῆς τύχης προϊόντα.

Οὐχὶ δὲ ἀσύμφορον, ἀλλὰ λίαν ἀναγκαῖον νομίζομεν ὅτι εἶναι ἐνταῦθα ἐν παραθῶμεν και γνωστὸν ποιήσωμεν, τί ἐν Πρωσσίᾳ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν τὸ ἐπὶ τῆς παιδείας ὑπουργεῖον ἐν ὑπουργικῷ διατάγματι, δύναντι νόμου λαβόντι, ἀναγκαῖον ἔκρινε πρὸς πάντας τοὺς γονεῖς νὰ ἀποτείνῃ, ὅπερ εἶθε και παρ' ἡμῶν δεκτὸν ἐν τοῖς ἡμετέροις σχολείοις και εἰσαγώγιμον νὰ γένηται. « Ὅστις, λέγει, τῶν γονέων δὲν θέλει νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τοὺς διέποντας τὰ τῆς πατρίδος σχολεῖα νόμους, ἢ εὐρίσκει αὐτοὺς βάρεις, δὲν πρέπει οὗτος νὰ ἐπιτρέπη τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ τὴν εἰς τὰ σχολεῖα φοίτησιν. Οὐδεὶς δὲ πάλιν μαθητὴς γίγνεται δεκτὸς παρὰ τοῖς σχολείοις, οὐ τις οὐ παιτὴρ, ἢ ὁ κηδεμὼν, δὲν ἐδήλωσεν ἐγγράφως τοῖς διευθυνταῖς, ὅτι ἀποδέχεται ἀγογγύστως νὰ ὑποβληθῇ πρὸς πάντας τοὺς νόμους και πάσας τὰς διατάξεις, ὑφ' ὧν τὸ σχολεῖον διέπεται και δι' ὧν λειτουργεῖ ». Πλὴν δὲ τούτου καλὸν και τοῦτο νὰ γνωρίζωμεν, ὅτι ἐν τῇ αὐτῇ Πρωσσίᾳ, ὅστις τῶν μαθητῶν, εἰς τὸ σχολεῖον φοιτῶν, δεῖται: και ἰδίου κατ' οἶκον διδασκάλου, ὀφείλει νὰ ποιῇ τοῦτο γνωστὸν τῷ διευθυντῇ, ὅπως οὗτος συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ οἰκοδιδασκάλου και διαγράψῃ αὐτῷ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ὀφείλει κατ' ἰδίαν τὸν νέον νὰ προπαρασκευάζῃ. Διότι ὁ οἰκοδιδάσκαλος πρέπει νὰ διδάξῃ καθ' ὃν τρόπον ὁ νέος ἐν τῷ σχολείῳ διδάσκεται, οὐ τυγχάνει μαθητὴς. Ἡμεῖς δὲ διακαῶς εὐχόμεθα, ὅπως ὁ ἐπὶ τῆς ἐπιβλέψεως τῶν μαθητῶν καθηγητὴς, ἢ διδάσκαλος, δι' ἃ μέλλει νὰ ἔχῃ πλὴν τοῦ κυρίου ἔργου αὐτοῦ και ἕτερα σπουδαῖα καθήκοντα, δέον ἀντὶ τούτων και γενναιότερον νὰ ἀνταμειβῆται.

Μετὰ τὴν κατ' οἶκον δὲ μελέτην τῶν μαθητῶν, περὶ ἣν πλείων ἴσως τοῦ δέοντος κατηναλώθη λόγος, δι' ἣν ἕκαστος εὐκόλως κατανοεῖ αἰτίαν, ἐὰν ἔχῃ νοῦν, και μετὰ εἰλικρινοῦς και πατριωτικοῦ διαφέροντος ἐξετάξῃ τὰ ἡμέτερα πράγματα και μὴ ἐξ ἐπιπολῆς και ῥαθυμῶς παρακολουθῇ τὴν ὁσημέραι τῆς πρωτευούσης γιγνομένην πνευματικὴν και ὑλικὴν ἐπίδοσιν, ἢ ἐφορεῖα βραχυτάτην θέλει ποιήσεται ὑπόμνησιν πρὸς τὸ Σ. ὑπουργεῖον και περὶ τῆς τοῦ θήλεος γένους παιδεύσεως. Διότι και αὕτη ἔχει στενοτάτην συνάφειαν πρὸς τε τὴν τῶν σχολείων καθόλου και τὴν τῆς οἰκογενείας και τῆς πολιτείας ἰδίᾳ εὐημερίαν, ἢ κακοδαιμονίαν.

Ἡ ἐφορεία δηλονότι ὑπολαμβάνει, ὅτι τὸ ἐπὶ τῆς παιδείας Σ. Ὑπουργεῖον πρέπει νὰ ἐπιστήσῃ σπουδαιότεραν τὴν ἑαυτοῦ προσοχὴν εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς ἀρσακείου μάλιστα σχολῆς, τοῦ μεγάλου πνευματικοῦ φυτωρίου, ἐν ᾧ τοσαύτη πλῆθὺς νέων ἑλληνίδων ἔκ τε τῆς ἐλευθέρας καὶ τῆς δούλης Ἑλλάδος παιδεύονται καὶ ἐξ οὗ πανταχοῖ σχεδὸν τῆς γῆς διδασκάλισσαι διασπείρονται, καὶ μητέρες καὶ τροφοὶ τοῦ ὅλου ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀποβαίνουσιν. Διότι κατὰ τὴν γνώμην τῆς ἐφορείας, ἣν ἐκ πολλῶν πεπονημένην ἔχει, ἡ ὅλη παιδεύσις τοῦ ῥηθέντος σχολείου οὔτε καθόλου ἑλληνικὴ καὶ ὀρθὴ τυγχάνει οὔσα, οὔτε συνωδὰ πρὸς τε τῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ ἔθνους τὰς ἀνάγκας συμβαδίζει. Διὸ οὐ σμικρὰς, ἀλλὰ μεγάλης καὶ ἐθνικωτέρας μεταρρυθμίσεως χρῆζει ὁ ἐσωτερικὸς ὀργανισμὸς αὐτοῦ, ὃ τὰ τῆς παιδείσεως τῶν ἐν αὐτῇ παιδευομένων νεανίδων κανονίζων. Διότι πρέπει πάντες νὰ κατανοήσωμεν, ὅτι τὸ ἡμέτερον ἔθνος, ὡσπερ ἔχει, δεῖται πατέρων τε καὶ μητέρων, καὶ μητέρων οὐχὶ Ἀγγλίδων, οὐδὲ Γαλατῶν, ἀλλ' Ἑλληνίδων, δυναμένων τε καὶ ἐπισταμένων οὐχὶ Γαλάτας, οὐδ' Ἀγγλοῦς καὶ τοὺς τσιούτους, ἀλλ' ἑλληνόπαιδας νὰ ἀνατρέψωσιν.

Μετὰ τῆς κανονικῆς δὲ λειτουργίας τῶν σχολείων καὶ τοῦ τελειοτέρου καταρτισμοῦ αὐτῶν στενότατα συνδέεται καὶ τὸ περὶ τῶν ὑποτροφῶν κεφάλαιον, καὶ δὴ τῶν ὑποτροφῶν ἐκείνων, δι' ὧν πολλοὶ εἰς τὴν Εὐρώπην χρήμασι δημοσίοις, ἢ ἐκ κληροδοτημάτων ἀποστέλλονται: νέοι, ὅπως ἐπανελθόντες τὸ τοῦ καθηγήτορος ἐν τοῖς δημοσίοις σχολείοις ἀναλάβωσιν ἀξίωμα. Διότι οὐ μόνον τὰ πρὸ τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν, ἤτοι τὰ τοῦ διαγωνισμοῦ, ἀνάγκη καλῶς νὰ ἔχωσι καὶ ἀκριβῶς ὀρισθῶσι, ἀλλὰ, τὸ σπουδαιότερον, καὶ τὰ τῶν σπουδῶν αὐτῶν ἐν τῇ Γερμανίᾳ, ἢ ἀλλαγῆναι ἐπὶ τὸ βέλτιστον νὰ κανονισθῶσιν. Διότι ἡ πείρα καὶ τὸ παρελθὸν διδάσκει, ὅτι, ὅσοι εἰς Γερμανίαν, ἢ ἀλλαχόσε ὑπότροφοι τοῦ δημοσίου νὰ σπουδάσωσιν ἀπεστάλησαν, οὗτοι, πλὴν ἐλαχίστων γενναίων καὶ τιμητικῶν ἐξαιρέσεων, ἢ οὐδὲν ἐσπούδασαν, πολλοὶ δὲ καὶ χεῖρους ἑαυτῶν ἐπανῆλθον, ἢ ἐσπούδασαν μὲν, ἀλλ' ἄλλο τι, ἢ τὴν ἐπιστήμην, ἧς χάριν ἐκεῖσε ἀπεστάλησαν. Δὲν εἶναι δὲ τοῦ παρόντος μακρότερον περὶ τούτου λόγον ἢ ἐφορεία νὰ ποιήσῃται. Ὅθεν ἀρκεῖται μετὰ τὰ εἰρημένα τοσαῦτα μόνον νὰ εἴπῃ, ἅπερ θερμῶς πρκακαλεῖ παρὰ τῶν ἀρμοδίων νὰ μελετηθῶσιν, ὅτι οἱ ἐκ τῆς Γερμανίας, ἢ τῆς δύσεως καθόλου ἐπανερχόμενοι ὑπότροφοι νέοι, ἐάν μὲν γνησίως καὶ ἐπαρκῶς ἐκπληρῶσι τὸ ἔργον αὐτῶν, οὗ χάριν ἐκεῖσε

ὑπὸ τῆς πατρὶδος ἀποστέλλονται, εἶναι δύνάμεις βαρυτιμοτάτη, παρ' ἧς τὰ βέλτεστα καὶ κράτιστα τὰ σχολεῖά τε καὶ ἡ πατρὶς προσδοκῶσιν, ὄλεθρος δὲ καὶ δυσεπανορθῶτων ταῖς τε σχολεῖοις καὶ τῇ πατρίδι κακῶν πρόξενοι, ὅταν μὴ γίγνηται ἡ προσήκουσα πρόνοια καὶ φροντίς μήτε περὶ τὴν ἐκλογὴν τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν, μήτε περὶ τοῦ τρόπου τῆς σπουδῆς καὶ τοῦ βίου αὐτῶν ἐν τῇ πολυμόρφῳ δύσει.

Ἔτι δὲ μία τῶν σπουδαιοτάτων ἐλλείψεων, ὑπὲρ ἧς συντονωτάτη καὶ λίαν περισκευημένη πρέπει νὰ ληφθῇ πρόνοια, ὅπως θεραπευθῇ καὶ τὰ τῶν ἡμετέρων σχολείων σὺν τῷ χρόνῳ κανονικώτερον λειτουργῶσιν, εἶναι καὶ ἡ ἐλλείψις καταλλήλων καὶ παιδαγωγικῶς συντεταγμένων διδακτικῶν βιβλίων. Διότι πολλὰ τῶν νῦν ὑπάρχοντων, ἅπερ ἐν ταῖς χερσὶ τῆς σπουδαζούσης νεότητος φέρονται, οὐ μόνον δὲν διδάσκουσιν, οὐδὲ διπλάττουσιν αὐτὴν, ἀλλὰ, τὸ δεινὸν καὶ ὀλέθριον, θολοῦσι καὶ ἐπισκοτιζοῦσι τὴν διάνοικιν καὶ καταρρυπαίνουσι τὴν τρυφερὰν καρδίαν αὐτῆς. Διότι ἄλλα μὲν ἐξ αὐτῶν ἄσκοπον καὶ ἀνωφελεῖ ὡς τὰ πολλὰ ἐνέχουσιν ὕλην, ἄλλων δὲ ἡ κατανόησις δι' ἣν ἔχουσι σύνταξιν δυσκατάληπτος ἀποβαίνει τοῖς μαθηταῖς, ὧν χάριν εἶναι συντεταγμένα, ἕτερα δὲ δὲν ἀποπληροῦσι πάσις πασῶν τῶν τάξεων τὰς χρεῖας τῶν μαθητῶν, καὶ τέλος ἄλλα ἄλλαι οὐσιώδεις χαρακτηρίζουσιν ἐλλείψεις οὕτως, ὥστε πάντες διδάσκοντές τε καὶ διδασκόμενοι, βαθύτατα συναισθάνονται καὶ ὀσημέραι ἀνομολογοῦσιν, ὅτι εἶναι κατεπείγουσα ἡ ἀνάγκη νὰ ληφθῇ ἡ δέουσα πρόνοια ἢ περὶ τῆς ταχέως θεραπείας τοῦ φθοροποιοῦ τούτου κακοῦ.

Ἐπειδὴ δὲ οὐ παντὸς, οὐδὲ τοῦ τυχόντος εἶναι τὸ συντάττειν διδακτικὰ βιβλία πρὸς χρῆσιν τῆς σπουδαζούσης νεότητος, ἀλλ' ἀνδρῶν εἰδημόνων τε καὶ ἐμπειροτάτων, παρ' ἡμῖν δὲ δι' ἣν ἔχομεν ἡμιτελεῖ τό γε νῦν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν πλείους μὲν ἀμφισβητοῦσι τὸ τοῦ συγγραφέως ὄνομα, σπάνιοι δὲ καὶ μεμειστημένοι τυγχάνουσιν οἱ καλῶς συνειδότες καὶ συναισθανόμενοι τὴν δυσχέρειαν καὶ τὸ μέγεθος τῆς συντάξεως τοιούτων μάλιστα βιβλίων, διὰ ταῦτα τὸ ἐπὶ τῆς παιδείας ὑποργεῖον δέον κατὰ τὴν δόξαν καὶ τὴν πεποιθήσιν τῆς ἐφορείας νὰ ἀναζητήσῃ καὶ ἀνεύρῃ ἐκείνους τῶν παρ' ἡμῖν λογίων ἀνδρῶν, οἵτινες δύνανται καὶ ἐπίστανται μετ' ἐπιτυχίας νὰ ἀναλάβωσι τὸ ἐργωδέστατον τοῦτο ἔργον, ἥτοι τὴν σύνταξιν πάντων τῶν ἐν τοῖς διαφόροις σχολείοις ἀναγκαιούντων διδακτικῶν βιβλίων. Δέον δηλονότι νὰ συσταθῇ διηγετικῆς ἐπιτροπῆ ἐξ εἰδικῶν δι-

γάδων ἀνδρῶν, κίριον ἔχουσα ἔργον τὴν σύνταξιν τῶν ῥηθέντων βιβλίων. Πλὴν δὲ τῆς ῥηθείσης ἐπιτροπῆς οὐδὲν ἦττον καὶ ἕτεροι δὲν ἀποκλείονται, ἀλλ' ἔχουσιν, ὡς εἰκός, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ συντάττειν διδακτικὰ βιβλία, ἀλλὰ ταῦτα ἐξ οὐδενὸς τρόπου πρέπει νὰ εἰσαγῶνται εἰς τὴν χρῆσιν τῶν σχολείων, πρὶν ἂν ὑποβληθῶσιν εἰς τὸν αὐστηρὸν ἔλεγχον καὶ τὴν αὐστηράν ἐξέτασιν ἢ τῆς ῥηθείσης ἐπιτροπῆς, ἢ, ὅπερ κάλλιον καὶ ὀρθότερον, τοῦ μέλλοντος κεντρικοῦ ἐποπτικοῦ συμβουλίου, καὶ εὐρεθῶσιν ἔχοντα πάσας τὰς ἀρετὰς τοῦ διδακτικοῦ βιβλίου. Οὕτω δὲ καὶ μόνον οὕτω θέλει σὺν τῷ χρόνῳ ἀρθῆ μὲν ἡ προκειμένη σπουδαιότατη καθ' ἡμᾶς ἔλλειψις, ἥτις, ὅσον παρατείνεται, τόσῳ ἐπιβλαβεστέρα γίνεταί, καὶ δικαίαν τοῖς πολλοῖς ἀφορμὴν δίδωσι νὰ πιστεύωσιν, ὅτι ἡ νῦν τῶν σχολείων διαίρεσις πταίει, θέλει δὲ περιορισθῆ ἢ πληθὺς τῶν ἀφῶρων τε καὶ προπετῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰς Μούσας καπηλευόντων συγγραφέων, τῶν μαστιγούντων τὴν διάνοιαν τοσοῦτων νέων καὶ τὰς καρδίας αὐτῶν ἐν ἀγνοίᾳ διαφθειρόντων, θέλουσι δὲ κανονικῶς τὰ σχολεῖα λειτουργήσῃ. Διὰ τοιούτων δὲ εἰδικῶν καὶ πεφωτισμένων ἐπιτροπῶν τῶν ἐξ εἰδημόνων καὶ σωφρόνων συγγραφέων ἠδυνήθησαν τὰ σοφὰ τῶν νεωτέρων ἔθνῶν νὰ ἔχωσιν οὐ μόνον ἐν πᾶσι τοῖς μαθήμασιν τὰ ἐπιτηδείωτα καὶ εὐμεθοδώτατα διδακτικὰ βιβλία, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐκάστῃ τοῦ σχολείου τάξει. Διότι τὸ αὐτὸ βιβλίον, ὅσας ἂν ἔχη ἀρετὰς, δὲν δύναται, ὡς γνωστὸν, καὶ πάσας πάντων τῶν μαθητῶν τοῦ σχολείου τὰς πνευματικὰς ἀνάγκας νὰ θεραπεύσῃ.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ τῶν ῥηθέντων βιβλίων σύνταξις οὐ μόνον χαλεπωτάτη εἶναι καὶ χρόνου πολλοῦ ἔργον, ἀλλὰ καὶ χρημάτων προσδεῖται πολλῶν, ἡ ἐφορεία νομίζει, ὅτι, ἐὰν διὰ νόμου διατεθῆ ὑπὲρ τῆς ἐκδόσεως τῶν βιβλίων τούτων τὸ μείζον μέρος τοῦ τόκου τῶν κληροδοτημάτων, ἤθελεν εἶσθαι ἡ ἀρίστη καὶ ἔθνικωτάτη χρῆσις αὐτῶν. Διότι, εἴτι καὶ ἕτερον, καὶ τοῦτο μάλιστα ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ τῇ ἑλληνικωτάτῃ καρδίᾳ εἶχον οἱ τὸ ἱερόν αὐτῶν χρῆμα, ὅπερ ἐν ἰδρωτί καὶ μυρίαις στερήσει προσεκτίσαντο, τῷ ἀναπλαττωμένῳ ἔθνει κληροδοτήσαντες μεγάλουμοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, ὅπως διὰ τῆς σκοπίμου καὶ ἔθνωφελοῦς χρήσεως αὐτοῦ ἀναπλασθῆ ἡ νέα γενεὰ καὶ ἀντάξιον πρὸς τε τὸ λαμπρὸν παρελθὸν ἡμῶν καὶ τὰς μεγάλας προσδοκίας καὶ εὐχὰς αὐτῶν παρασκευασθῆ δι' αὐτῆς τὸ μέλλον τῆς πατρίδος. *Ναὶ τὴν ἀληθῆ διαροητικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνάπλασιν τῶν νεωτέρων σκοπούμενοι καὶ εἰς τὴν ἀλη-*

θῆ παλιγγενεσίαν τοῦ ἔθνους καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτῶν
 νὰ συντελέσωσι βουλόμενοι οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι, ἀφιέρουν τῇ πα-
 τρίδι τὸ ἱερὸν χρῆμα, οὐχὶ δὲ ὅπως δι' αὐτοῦ κεράς καὶ ἀγε-
 νεῖς, ἵνα μὴ τι χεῖρον εἴπωμεν, φιλοδόξων καὶ δημοβόρων
 δρέξεις πληρῶσιν. Εὐλάβεια, εὐλάβεια καὶ σωφροσύνη περὶ τὴν
 χρῆσιν παντός μὲν τοῦ δημοσίου χρήματος, μάλιστα δὲ τῶν
 κληροδοτημάτων. Διότι πᾶσαν τυχὸν σπατάλην καὶ κατα-
 σπάθειον καὶ ἐπὶ ματαίῳ γιγνομένην κατανάλωσιν τοῦ ἱεροῦ
 χρήματος τῶν ῥηθέντων ἀνδρῶν βαρυτάτα πάντως θέλει
 ἀποτίσει ἡ Ἑλλάς καὶ βαρυτάτας ἀντὶ τούτου θέλει ὀφέποτε
 δώσει τὰς εὐθύνας.

Μετὰ τὰ περὶ συντάξεως εὐμεθόδων διδακτικῶν βιβλίων
 ῥηθέντα ἡ ἐφορεία ὤφειλε λόγον νὰ ποιήσῃται περὶ τῆς τῶν
 δημοσίων ἐλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων καταστάσεως
 τῶν βιβλιοθηκῶν. Διότι καὶ τὰ περὶ τούτων στενότατα συν-
 δέονται μετὰ τῆς καθόλου τῶν σχολείων ἀνθρωπότητος. Διότι,
 ὡς γνωστὸν, αἱ βιβλιοθήκαι εἶναι ἀληθῶς τὸ ἱατρεῖον τῆς ψυ-
 χῆς παντός μὲν ἀνθρώπου, μάλιστα δὲ τῶν διδασκάλων καὶ
 μαθητῶν τῆς ἡμετέρας πατρίδος, οὗς, εἴτι καὶ ἕτερον, καὶ ἡ
 διηνεκῆς ἐν τῇ φιλολογίᾳ τῶν προγόνων ἡμῶν καὶ ἡ ἐν τῇ
 τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἐντρύφησις καὶ ἡ μετὰ ἀγάπης νυκτὸς
 καὶ ἡμέρας πρὸς αὐτὰς ἀναστροφή θέλει ὄντως ἐξημερώσει καὶ
 ἐξανθρωπίσει.

« Vos, λέγει ὁ Ὁράτιος, vos exemplaria Graeca nocturna
 versate manu, versate diurna ». ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐφορεία δὲν
 ἠδυνήθη μέχρι τοῦδε ἰδίους ὀμμασι νὰ ἴδῃ ἐν ὁποίᾳ εὐρίσκον-
 ται καταστάσει αἱ τῶν ῥηθέντων σχολείων βιβλιοθήκαι, ὅποια
 καὶ ὅποια αὐταὶ ἔχουσι βιβλία, διὰ τοῦτο ἐπιφυλάσσειται νὰ
 ἐπιτελέσῃ ἰδίᾳ καὶ τὴν ἐντολήν ταύτην, ὅποτε δὲν θέλει πικρα-
 λίπει τὰ δέοντα νὰ εἴπῃ καὶ περὶ τῆς καταστάσεως τῶν κτι-
 ρίων τῶν ῥηθέντων παιδευτηρίων. Διότι καὶ περὶ τῆς εὐπρεπείας
 τούτων ἐπέστη, νομίζομεν, ὁ καιρὸς νὰ γένηται ἀρχὴ προ-
 νοίας παρὰ τοῦ ἡμετέρου ἔθνους. Διότι καὶ ἡ οἰκοδομὴ τῶν
 σχολείων, ἐν οἷς ἡ νεότης τῆς ἐλευθέρως πατρίδος παιδεύεται
 καὶ ὅλον ὡς εἶπεν τὸ μέλλον αὐτῆς ἐγκλείεται, τὰ μέγιστα
 συμβάλλεται εἰς τὴν τοιάνδε, ἢ τοιάνδε ἀνάπτυξιν τοῦ νοῦ καὶ
 τοῦ σώματος, εἰς τὴν εὐεξίαν, ἢ καχεξίαν αὐτῶν. Νῦν δὲ δὲν
 εἶναι τοῦ παρόντος νὰ εἴπωμεν ἠλίγκην διδῶσιν εἰς τοῦτο προσ-
 οχὴν τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη, ἅπερ ἡμεῖς ἐν λόγοις μὲν
 δὲν παυόμεθα θαυμάζοντες, οὐδεμίαν δὲ, ἢ τὴν ἐλαχίστην ἐν

ἔργοις φαινόμεθα ἔχοντες ὄρεξιν ἀληθῶς αὐτὰ νὰ μιμηθῶμεν. Διὸ τοσοῦτο μόνον λέγομεν, ὅτι εἶναι ἀρετὴ, ἣν πρὸς ἄλλαις πλείεσται οἱ δαίμονιοι καὶ ἀθάνατοι πρόγονοι ἡμῶν πάσῃ τῇ ἀνθρωπότητι ἐκλήροδότησαν, καὶ ἦν πάντα μὲν τὰ σοφὰ τῶν ἔθνων ἠσπασθήσαν, ὀφείλομεν δὲ καὶ ἡμεῖς, οἱ λεγόμενοι ἐκείνων ἀπόγονοι, νὰ σπουδάσωμεν νὰ ἐνστερνισθῶμεν, ὅτι, εἴτι καὶ ἕτερον, καὶ τῶν δημοσίων μάλιστα κτιρίων ἢ λαμπρότης, καὶ δὴ τὰ καλλιτεχνικῶς καὶ παιδαγωγικῶς κατεσκευασμένα δημοσία σχολεῖα εἶναι τρανὰ μαρτύρια τῆς πνευματικῆς ρώμης καὶ ἀληθοῦς δόξης τῆς πολιτείας καὶ τοῦ ἔθνους. Ἀλλὰ περὶ πάντων τούτων εἰδικώτερον καὶ ἐκτενέστερον θέλει γένηται λόγος ἐν οἰκίῳ τόπῳ.

Νῦν δὲ ἡ ἐφορεία νομίζει, ὅτι δὲν πρέπει ἐν σιγῇ νὰ παρέλθῃ καὶ ἑτέραν τινα κατ' αὐτὴν ἔλλειψιν, ἧς ἡ θεραπεία οὐχὶ σμικρὸν θέλει συντελέσει ἔνθεν μὲν ὑπὲρ τῆς ἀγαθῆς τῶν πολλῶν δόξης περὶ τῶν σχολείων ἡμῶν, ἧς μάλιστα ταῦτα ὀφείλουσι νὰ ἀπολαύσῃ, ἔνθεν δὲ ὑπὲρ τῆς εἰλικρινοῦς προόδου τῆς σπουδαζούσης νεότητος. Ἡ ἐφορεία δηλαδὴ φρονεῖ, ὅτι πρέπει νὰ μὴ παρέρχωνται, ὥσπερ μέχρι τοῦδε γίγνεται, ἄλογοι καὶ ἀπαρητήρητοι οἱ ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν μετὰ τὰς γενικὰς ἐξετάσεις προβιβάσμοι τῶν μαθητῶν καὶ ἡ ἀπὸ τῶν γυμνασίων ἀπολυτοῦς αὐτῶν, τῶν διευθυντῶν μόνον τῶν σχολείων ἀρκομένων ταῦτα νὰ ἐξαγγέλλωσιν ἐν τῷ εἰθισμένῳ αὐτῶν λόγῳ, ὃν ἐν ταῖς γενικαῖς ἐξετάσεσι λέγουσιν. Πρέπει ἄρα μετὰ τὰς γενικὰς ἐξετάσεις τῶν μαθητῶν, αἵτινες, οὐχ ὥσπερ νῦν, ἀλλ' ὡς εἶόν τε μάλιστα ἀθροῦθως καὶ ἄνευ κενῶν ἐπιδείξεων δεόν νὰ γίγνωνται, πρέπει ἡμέρα τις νὰ ὀρισθῇ, ἐν ἣ μετὰ πάσης τῆς δυνατῆς σοβαρότητος δεόν νὰ ἐξαγγέλλωνται τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐξετάσεων ἀπάντων τῶν τῆς πρωτευούσης ἐλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων. Τὴν χαρμόσυνον δὲ καὶ σπουδαίαν ταύτην ἡμέραν ὀφείλει διὰ λόγου σοβαροῦ καὶ σπουδαίου νὰ κοσμήῃ ἢ αὐτὸς ὁ ἐπὶ τῆς παιδείας ὑπουργός, ἢ ὁ μέλλων πρόεδρος τοῦ ἀνωτάτου ἐποπτικοῦ συμβουλίου, ὑφ' ὧν καὶ τὰ πρόποντα ταῖς ἀριστεύουσι μαθηταῖς δημοσία δίδονται θραβεῖα καὶ τὰ προσήκοντα λέγονται πρὸς τούτους τε καὶ πρὸς ἅπαντας τοὺς ἄλλους μαθητάς, ἰδίᾳ δὲ τοὺς ἀπὸ τῶν γυμνασίων ἀπολυομένους καὶ ἢ ἐπὶ τὰ ἔργα τοῦ βίου τρεπομένους, ἢ περαιτέρως ἐπιστημονικῆς ἀναπτύξεως ἐν Πανεπιστημίῳ ἐπιεικέως.

Καὶ ἐκ τῆς οὕτω δὲ δημοσίᾳ γινομένης ἐξαγγελίας τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐξετάσεων καὶ τῶν προβιβάσμων τῶν μα-

θητῶν προσδοκᾷ ἢ ἐφορεία, ὅτι πολὺ θέλει προσγίνεσθαι τὸ ὄφελος. Διότι πρῶτον μὲν οἱ διευθύνται τῶν σχολείων καὶ ὁ λοιπὸς τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων σύλλογος, τὴν εὐγενεστάτην πρὸς ἀλλήλους ἀμιλλώμενοι ἀμιλλαν ὑπὲρ τῆς τῶν νέων παιδείσεως, οὕτω θέλουσι φιλοτιμῆσθαι καὶ ἐν τῷ σχολείῳ οὕτως ἐργάζεσθαι, ὥστε ἐν τῇ ῥηθείᾳ πνευματικῆ πανηγύρει μείζονας καὶ γενναιοτέρους πνευματικούς καρπούς καὶ ὄντως ἀνθηρὰν τὴν τοῦ σχολείου αὐτῶν κατάστασιν νὰ ἔχωσι νὰ ἐπιδείξωνται. Διότι ἕκαστος αὐτῶν, Ἕλλην ὢν καὶ ἀληθῆς τῶν ἐλληνίδων Μουσῶν λάτρις καὶ τῆς νεότητος γνήσιος πνευματικὸς πατὴρ τυγχάνων, δὲν εἶναι, πιστευόμεν, οὕτως ἀνάσθητος, οὐδ' ἀφιλότιμος, ὥστε δημοσίᾳ καὶ ὑπὸ πάσης ὡς εἶπεν τῆς γνώμης τῆς πατρίδος νὰ ἐθέλῃ νὰ ἐλέγχῃται, οὐδὲν πράξας ὑπὲρ τῆς διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς διαμορφώσεως τῆς πεπιστευμένης αὐτῷ νεότητος τῆς πατρίδος. Ἐπειτα δὲ οἱ μαθηταί, γινώσκοντες ὅτι ἡ μὲν περὶ τὰ γράμματα προκοπὴ καὶ ἐπίδοσις αὐτῶν δημοσίᾳ ἐπαινείται καὶ βραβεύεται, ἡ δὲ βραθυμία καὶ ἀμέλεια δημοσίᾳ ἐπιτιμᾶται καὶ ἐλέγχεται, θέλουσι ἀπαξάπαντες ὡς εἶπεν ὑπὸ φιλοτιμίας ὄντως ἐλληνικῆς ὑπεκκαίεσθαι, ὥστε πάντες, ὅση αὐτοῖς δύναμις, οὕτω περὶ τὴν σπουδὴν καὶ καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων νὰ ἀσχολῶνται καὶ εἰς ταῦτα νὰ ἐγκύπτωσι, ὥστε πρόθυμοι καὶ ὑπερηφάνῳ τῷ μετώπῳ νὰ ἐμφανίζωνται κατὰ τὴν ἐορτὴν ταύτην, ὅπως λάβωσι τὰ πρέποντα ἄθλα τῶν πόνων καὶ τῆς ἐπιμελείας αὐτῶν. Διότι οὐδενὶ τῶν μαθητῶν, ἐὰν συνείδησιν ἔχωσιν, ὅτι πλείστα καὶ μέγιστα παρ' αὐτῶν ἀναμένει ἡ πατρίς, ἧς εἶναι ἡ χρυσὴ τοῦ μέλλοντος ἐλπίς, θέλει ἐπιτρέψῃ ἢ ἐλληνικῆ φιλοτιμία πρὸ τῶν ἑαυτῶν γονέων καὶ κηδεμόνων, τῶν πλείστων συμπολιτῶν καὶ τοῦ ἐπὶ τῆς παιδείας ὑπουργοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἐποπτῶν τῶν σχολείων νὰ τολμήσῃ ἀπαράσκευος καὶ ἀμαθῆς νὰ ἐμφανισθῇ, ὅπως δημοσίᾳ ἐλεγχθῇ καὶ καταγέλαστος γένηται ἀνθ' ὧν ἔπραξε καὶ ἐπόνησε δι' ὅλου τοῦ χρόνου τῆς εἰς τὸ σχολεῖον φοιτήσεως αὐτοῦ. Ἐπειτα δὲ ἐν τῇ σοβαρᾷ ταύτῃ πανηγύρει αὐτὸ τὸ ἐπὶ τῆς παιδείας ὑπουργεῖον καὶ οἱ τὴν ἐποπτείαν τῶν σχολείων ἐπιτετραμμένοι μετὰ τῶν λοιπῶν τῆς πολιτείας ἀρχόντων, οἵτινες, ἐὰν σωφρονῶσιν, ὀφείλουσιν ἐν αὐτῇ νὰ παραγίγνωνται, θέλουσι πάντες διὰ τῆς ἐμφανείας αὐτῶν μαρτυρεῖ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι τῆς τε ἔσω καὶ τῆς ἔξω Ἑλλάδος καὶ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις, ὅτι πρὸς τὴν τῶν νέων τῆς πατρίδος παιδείαν οὐχί

ολιγώρως, οὐδὲ βραθύμως διάκεινται, ἀλλὰ κήδονται καὶ περὶ πλείστου πάντες αὐτὴν ποιοῦνται καὶ ἀληθῶς καὶ μετ' ἀγάπης ἐπίστανται νὰ βουλεύωνται καὶ μεριμνῶσιν ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος τῆς πατρίδος καὶ τοῦ ἀληθοῦς αὐτῆ συμφέροντος.

Ὁ κατὰ ταύτην δὲ τὴν ἡμέραν λεγόμενος λόγος καὶ ὁ τῶν διευθυντῶν ἐν ταῖς γενικαῖς τῶν μαθητῶν ἐξετάσει πρέπει ἰδίᾳ νὰ δημοσιεύωνται, ὅπως πάντες οἱ συμπολίται μὴ ἐν σκότῳ καὶ ἀγνοίᾳ περὶ τῆς τῶν σχολείων τῆς πατρίδος καταστάσεως διατελῶσιν, ἀλλὰ γινώσκωσι καὶ οἰοῖνε ἐγκατοπτρίζονται τὴν ὅλην τῶν σχολείων καὶ τὴν ἑαυτῶν εἰκόνα· διότι ἐν τῇ ἀγαθῇ, ἢ ἐναντίᾳ πνευματικῇ τῶν μαθητῶν ὄψει οὐ μόνον ἡ τοῦ σχολείου καθόλου καταφαίνεται δύναμις, ἀλλὰ καὶ ἡ τῆς οἰκογενείας.

Πλὴν δὲ τῆς δημοσιεύσεως τῶν ρηθέντων λόγων ἡ ἐφορεία νομίζει, ὅτι λίαν ὠφέλιμον εἶναι καὶ οἱ τῶν λοιπῶν σχολείων καὶ γυμνασίων τοῦ κράτους λόγοι, οὓς ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ οἱ διευθύνοντες τὰ σχολεῖα καὶ οἱ κατὰ νομοὺς ἐπόπται μέλλουσι νὰ λέγωσι, νὰ δημοσιεύωνται μετὰ τῶν προγραμμάτων τῶν σχολείων καὶ τῶν χρονικῶν αὐτῶν καὶ νὰ διανέμωται πρὸς ἕν ἕκαστον τῶν σχολείων τοῦ κράτους. Διότι οὕτως ἐνὶ ἑκάστῳ αὐτῶν γίνεσθαι γνωστὸν ὁποῖα τις τυγχάνει ἡ πνευματικὴ κίνησις καὶ κατάστασις τῶν ὅλων σχολείων τῆς πατρίδος καὶ ἐν ἑκάστῳ αὐτῶν διδασκόμενον τὸ ἕτερον διδάσκει καὶ παραδειγμα προτιθεταί. Ἡ τοιαύτη τῶν λόγων καὶ τῶν προγραμμάτων ἀμοιβαία ἀνταλλαγὴ τακτικῶς γιγνομένη τὰ μέγιστα ὠφέλησε καὶ ὠφελεῖ, ἐπὶ τὸ τελειότερον ὁσημέρᾳ προβιβάζουσα, πάντα τὰ ἐν Γερμανίᾳ σχολεῖα, εἰς ὧν τὴν τελειότητα καὶ τὰ ἡμέτερα ζωηρῶς ἀποβλέποντα πρέπει συνεχῶς νὰ κίνωσι καθ' ἣν ταῦτα διαγράφουσι ἑαυτοῖς καὶ τῷ ἔθνει πορείαν. Διότι οἱ ἐν ταῖς γενικαῖς ἐξετάσει λεγόμενοι παρὰ τῶν διευθυντῶν, ἢ τῶν ἄλλων καθηγητῶν τῶν σχολείων λόγοι, δὲν πρέπει, ὡς νῦν τοῦτο συμβαίνει, τοῖς τοίχοις, τὸ δὴ λεγόμενον, τοῦ σχολείου, ἢ ὀλίγοις μόνον γνωστοὶ γινόμενοι, ἔπειτα νὰ παραλαμβάνονται καὶ ὑπ' αὐτοῦ μόνου τοῦ εἰπόντος νὰ γινώσκωνται, ἀλλὰ δημοσιεύμενοι νὰ κατατιθῶνται ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀρχείοις τῶν σχολείων. Διότι οὕτως ἀποτελεῖται μὲν ὁ βίος καὶ ἡ ἱστορία ἐνὸς ἑκάστου τῶν σχολείων καὶ ἡ ὅλη τοῦ σχολείου κατάστασις τοῖς μεταγενεστέροις μεταλαμπαδεύεται, σύμπαν δὲ τὸ κοινὸν πληροφορεῖται, ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἰρηται, περὶ τῆς τοιαύτης, ἢ τοιαύτης καταστάσεως τοῦ σχολείου καὶ (ὅπερ ὀφείλει)

ἐν ἐπιγνώσει δύναται τοῦτο νὰ κρίνη καὶ ἐπιδοκιμάζη, ἢ κατακρίνη αὐτήν, τὰ ἀμείνονα καὶ προσφορώτερα προτείνον· μαθητὰς δὲ οἱ διδάσκοντες, ὅτι, ἐφ' ὅσον χρόνον ἐν τῷ σχολεῖῳ λειτουργοῦσι, δὲν εἶναι κύριοι, ὡσπερ τὰ ἑαυτῶν, οὕτω καὶ τὰ τοῦ σχολείου νὰ διατιθῶσιν, ἀλλὰ, ὅ,τι ἂν μετὰ πόνου καὶ ἐπιμελείας ὑπὲρ αὐτοῦ συνεισφέρωσι (καὶ ὀφείλουσι νὰ συνεισφέρωσι), τοῦτο ὑπάρχει καὶ πρέπει νὰ ὑπάρχη κτῆμα ἀναφαίρετον τοῦ σχολείου καὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν. Τέλος δὲ διὰ τῆς δημοσιεύσεως τῶν μνησθέντων λόγων γίνονται γνωστοὶ ἔνθεν μὲν αὐτοὶ οἱ διευθυνταὶ τῶν σχολείων καὶ αὐτὸς ὁ σύλλογος τῶν καθηγητῶν, τῶν οὕτως, ἢ ἄλλως ὑπὲρ τοῦ σχολείου ἐργαζομένων, ἔνθεν δὲ οἱ διαπρεπεῖς καὶ ἀριστεύοντες μαθηταί, ὧν τὰ ὀνόματα πάντων πᾶσα ἡ πατρίς νὰ γιγνώσκῃ ὀφείλει.

Μετὰ τὰ μέχρι τοῦδε εἰρημένα, ἐν οἷς, ὡς ἐν ἀσθενεστάτῃ σκιαγραφίᾳ, ἀπεικονίζεται μὲν, ὡς ἡ ἐφορεία πιστεύει, ἢ τῶν σχολείων τῆς πρωτευούσης κατάστασις, ὑποδεικνύονται δὲ αἱ ἐν αὐτοῖς κυριώταται ἑλλείψεις καὶ τὰ πρὸς θεραπείαν αὐτῶν συντείνοντα μέσα προτείνονται κατὰ τὴν ἀσθενῆ τῆς ἐφορείας δόξαν, ἀνάγκη μετὰ ταῦτα νὰ μνημονευθῇ καὶ ἕτερα ἐν αὐτοῖς ἐπίσης σπουδαία ἑλλείψεις, εἰς ἧς τὴν ἄρσιν τὸ ἐπὶ τῆς παιδείας ὑπουργεῖον τὰ δέοντα πρέπει νὰ ἐπιτάξῃ, ἐὰν ἐθέλῃ ἀληθῶς ὑγιαίνουσαν, ἀλλὰ μὴ νοσηρὰν καὶ ἡμιτελῆ, τῆς σπουδαζούσης νεότητος τὴν παιδείαν νὰ ἔχη.

Ἐπειδὴ δηλονότι ἐν τοῖς μέχρι τοῦδε περὶ τῆς ὑγιούς τροφῆς τῆς ψυχῆς λόγος ἐγένετο, ὁ δὲ ἄνθρωπος οὐχὶ μόνον ἐκ ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ ἐκ σώματος σύγκειται, ἀνάγκη καὶ περὶ τῆς ὑγείας καὶ εὐεξίας τούτου τοῦ σχολείου νὰ προνοήσῃ. Διότι κατὰ τὴν ἀκένωτον πηγὴν τῶν παιδαγωγικῶν γνώσεων, τὸν δαιμόνιον Πλάτωνα, «ἢ τῶν σωμάτων ἕξις ὑπὸ ἡσυχίας μὲν καὶ ἀργίας διόλυται, ὑπὸ γυμνασίων δὲ καὶ κινήσεων ἐπὶ πολὺ σάζεται». Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον ὀφείλει τὸ σχολεῖον ὑπὲρ τῆς ὑγείας τοῦ σώματος τῶν μαθητῶν νὰ προνοήσῃ, ἀλλὰ καὶ διότι οὐδεμία ὑγίης καὶ ἀληθῆς τοῦ πνεύματος γίγνεται ἀνάπτουσι μετὰ ἀρρώστου καὶ χυαίνου σώματος. «Ἐπεὶ καὶ ἐν ᾧ τις δοκεῖ ἐλαχίστην σώματος χρείαν εἶναι, ἐν τῷ διανοεῖσθαι, τίς οὐκ οἶδεν, ὅτι καὶ ἐν τούτῳ πολλοὶ μεγάλα σφάλλονται διὰ τὸ μὴ ὑγιαίνειν τὸ σῶμα; καὶ λήθῃ δὲ καὶ ἀθυμία καὶ δυσκολία καὶ μανία πολλάκις πολλοῖς διὰ τὴν τοῦ σώματος καχεξίαν εἰς τὴν διάνοιαν ἐμπίπτουσιν οὕτως, ὥστε καὶ τὰς ἐπιστήμας ἐκβάλλειν». Μόνον διὰ τῆς

ἡρέμα καὶ κατὰ βαθμὸν θελιώσεως ἅμα μὲν τοῦ ἔσω ἀνθρώπου, ἅμα δὲ τῆς δυνατῆς καὶ κανονικῆς ἀναπτύξεως τοῦ σώματος αὐτοῦ ἐπιτυγχάνεται ἐκεῖνο, ὅπερ οἱ πρόγονοι ἡμῶν ἐκάλουν *καλοκάγαθια*, ἣν οὗτοι πρῶτοι μετ' ἀπαραμίλλου καὶ ἀνεφίκτου ἐπιμελείας ἐσπούδαζον ἐν τε τοῖς διδασκαλέοις, τοῖς γυμνασίοις τε καὶ ταῖς παλαιστραῖς κοινὸν πᾶσι τοῖς ἐλευθέροις πολίταις νὰ ποιήσωσι κτῆμα καὶ μόνους αὐτοῖς ἐκ τῶν πάσαις ἐθνῶν παρ' ἀπάντων τῶν νεωτέρων διὰ ταύτην δικαίως ἀπονέμεται ἡ ἐξαιρέτος τιμὴ καὶ ὁ μέχρι λατρείας θαυμασμός, ὅτι αὐτοὶ πρῶτοι ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις τῆς διανοίας τε καὶ τῆς τέχνης παρέστησαν τὴν καλλιμορφωτάτην τοῦ ὅλου ἀνθρώπου εἰκόνα, ἣν δίδωσιν οὐχὶ ἡ πλάνος καὶ τολμηρὰ φαντασία, ἀλλ' ἡ ἀληθῆς καὶ πραγματικὴ ἀγωγή καὶ παιδεία, ἧς δημιουργοὶ καὶ ἀριστοτέχναι οἱ πρόγονοι ἡμῶν τυγχάνουσι.

Ἡ ἐναρμόνιος δ' ἀνάπτυξις πασῶν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων τοῦ μαθητοῦ ἐν τῷ σχολείῳ μετὰ τῆς εὐρύθμου καὶ ἐναρμονίου ἀσκήσεως τῶν τοῦ σώματος δυνάμεων ἀποτελοῦσι τὴν τελείαν εἰκόνα τοῦ ὑγιοῦς ἀνθρώπου, ὃν ὁ δημιουργὸς τῶν πάντων ἐκ πάντων τῶν ἐπὶ γῆς δημιουργημάτων κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἐαυτοῦ ἐπλασεν. Ταύτην δὲ τὴν διφασίαν ἀνάπτειν τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις ἐν τῷ σχολείῳ μὲν τὸ πρῶτον τοῖς μαθηταῖς πρέπει νὰ ἐγγίγηται, ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ καὶ τῷ περαιτέρῳ βίῳ τελειοῦται, παρὰ τοῖς προγόνοις ἡμῶν, τοῖς διδασκάλοις τῆς ἀνθρωπότητος, οἱ νεώτεροι εὐρόντες καὶ τὴν ἀναγκαῖότητα αὐτῆς κατανοήσαντες, σχεδὸν πάντες εἰς πάντα αὐτῶν τὰ σχολεῖα τὴν γυμναστικὴν εἰσήγαγον καὶ ὑποχρεωτικὴν τοῖς μαθηταῖς μάθημα κατέστησαν, ἄριστα ἀνιδρύσαντες ὑπὲρ τούτων γυμναστήρια. Δὲν εἶναι δὲ τοῦ παρόντος ἴδιον ἡ ἐφορεία νὰ ποιήσεται λόγον περὶ τῶν ἀγαθῶν ἀποτελεσμάτων, ἅπερ ἡ τῶν νέων τῶν ἐθνῶν ἐκείνων κανονικὴ τοῦ σώματος ἀσκήσις τούτοις τε καὶ παντὶ τῷ ἔθνει φέρει· τοσοῦτον δὲ μόνον λέγει, ὅτι τὰ τῶν πρῶσικῶν μάλιστα σχολείων γυμναστήρια, ἐν ᾧ θαυμασίως συμπράττουσιν ὑπὲρ τῆς ἐναρμονίου ἀναπτύξεως τῶν τε ψυχικῶν καὶ τῶν τοῦ σώματος καθόλου δυνάμεων τῶν μαθητῶν καὶ ὑγιεῖς παρασκευάζουσι τῷ ἔθνει πολίτας, προαλείφουσι συγχρόνως τούτους εἰς τὴν στρατιωτικὴν παιδεύσιν, εἰς ἣν μόρον μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων ἕκαστος αὐτῶν νὰ εἰσέλθῃ ὑφείλει.

Ἡ ὑποεικνύουσα δὲ ἡ ἐφορεία τὴν ἐν τοῖς σχολείοις ἔλλειψιν τῆς γυμναστικῆς καὶ θερμώτατα συνιστῶσα τὴν ἄρσιν καὶ τὴν

ανάγκην τῆς εἰς ἅπαντα τὰ σχολεῖα εἰσαγωγῆς αὐτῆς, ὅπως ὑγιεινέρας καὶ ἐθνικωτέρας οἱ νέοι τῆς πατρίδος τυγχάνωσι παιδεύσεως, δὲν δύναται ἐφ' ἕτερα πάλιν νὰ μεταβῆ, πρὶν ἢ καὶ ἐτέρας ἐν τῷ σχολεῖῳ ἄψηται ἑλλείψεως, δι' ἣν ἡ νῦν τῶν νέων παιδεύσις οὐ μόνον ἀσθεγῆς, κατὰ Πλάτωνα, κωφῆ, τυφλῆ καὶ ἀνελεύθερος νὰ κληθῆ δύναται, ἀλλ' ὅλως οὐχὶ ἐλληρικῆ. Τίς δὲ τυγχάνει ἡ σπουδαία αὕτη ἑλλείψις, ἧς ἡ θερμότης τὸν ἑλληνοπρεπέστατον καὶ θεϊότατον τολμῶμεν νὰ εἰπωμεν διδῶσι χαρακτῆρα ὅλῳ ἐν γένει τῷ παιδευτικῷ ἡμῶν συστήματι; Ἡ μουσικῆ. Δὲν λανθάνει δὲ τὸ ἐπὶ τῆς παιδείας Σ. Ἰπουργεῖον, ὅτι οἱ ἀθάνατοι καὶ μουσοτραφέστατοι πρόγονοι ἡμῶν οὕτως ἐθεράπευον καὶ μετὰ τοσαύτης προῆγον ἀγάπης ἐν παντὶ τῷ βίῳ τὴν μουσικὴν, ὥστε τὴν ὅλην παιδείαν αὐτῶν, δι' ἣν αὕτη ἐσκοπεῖτο νὰ παραγάγῃ καὶ παρηγεν οὐρανίαν καὶ θεῖαν ἁρμονίαν ἐν τῷ ὅλῳ ἀνθρώπῳ, ἐκάλουν καὶ μουσικὴν, ἧς ἄνευ οὐδεὶς τῶν ἐλευθέρων ἠδύνατο νὰ εἴπῃ, ὅτι ἀληθοῦς ἐγκυκλίῳ παιδεύσεως ἡμῆμενος ἦν. «Τοῖς παλαιοῖς τῶν Ἑλλήνων, λέγει ὁ Πλούταρχος, εικότως μάλιστα πάντων ἐμέλησε πεπαιδεῦσθαι Μουσικῆν. Τῶν γὰρ νέων τὰς ψυχὰς φόντο δεῖν διὰ Μουσικῆς πλάττειν τε καὶ ρυθμίζειν ἐπὶ τὸ εὐσχημον, χρησίμης δηλονότι τῆς μουσικῆς ὑπαρχούσης πρὸς πάντα καὶ πᾶσαν ἐσπουδασμένην πράξιν, προηγουμένως δὲ πρὸς τοὺς πολεμικοὺς κινδύνους». Τὴν πρὸς πάντα δὲ καὶ πᾶσαν ἐσπουδασμένην πράξιν χρησιμότητα τῆς μουσικῆς κατανοήσαντα τὰ νεώτερα τῶν ἐθνῶν, καὶ δὴ τὸ γερμανικόν, οὐ τινος πᾶν τὸ παιδευτικὸν σύστημα ἑλληνικῆς ἀποπνέει μούσης, εἰσῆγαγον καὶ ταύτην εἰς πάντα αὐτῶν τὰ σχολεῖα. Τίνα δὲ καὶ τὰ ἐκ ταύτης πᾶσιν ἐν γένει τοῖς μαθηταῖς καὶ παντὶ ὡς εἶπεν τῷ γερμανικῷ λαῷ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα δὲν εἶναι τοῦ παρόντος διὰ μακρῶν νὰ εἰπωμεν, διότι δὲν προτιθέμεθα περὶ Μουσικῆς ἐνταῦθα πραγματεῖαν νὰ ποιησώμεθα.

Ὅθεν περιοριζόμεθα μόνον, ὥσπερ τῆς γυμναστικῆς, οὕτω καὶ τῆς μουσικῆς τὴν εἰς ἅπαντα τὰ σχολεῖα τῆς πατρίδος ἡμῶν εἰσαγωγὴν θερμότερα νὰ συστήσωμεν. Διότι ἔθνος, ὅπερ, πεντηκονταετηρίδος βίον ἐλευθέρων ἀριθμοῦν, δὲν ἤρξατο κἄν τῆς γυμναστικῆς καὶ τῆς μουσικῆς τὴν ἀνάγκην μετὰ λόγου νὰ συναισθάνηται, τῆς ἀγωγῆς δὲ καὶ τῆς παιδείας αὐτοῦ τὴν διεύθυνσιν τῇ τύχῃ καὶ τῷ αὐτομάτῳ παραδίδωσιν, ἔθνος τοιοῦτον οὔτε μετὰ τοῦ παρελθόντος αὐτοῦ συνάπτεται, οὔτε μέλλον ἀντάξιον πρὸς ἐκεῖνο θέλει δυναθῆ ποτε νὰ παρασκευάσῃ.

Διότι ἢ τε γυμναστικὴ καὶ ἢ μουσικὴ, ἀναπόσπαστα οὖσαι μέρη τῆς ὀρθῆς τῶν ἐλευθέρων νέων παιδεύσεως, τὰ μέγιστα συμβάλλοντα ὑπὲρ τῆς ἀληθοῦς ἀνδρείας καὶ ἐξημερώσεως τοῦ ἡμετέρου λαοῦ, ὅστις ὑπὸ τοσοῦτων αἰώνων δουλείας δὲν ἀπεμαράνθη μὲν οὐδὲ τελέως ἐξετραχύνθη, χάρις τῇ εὐγενεῖ φύσει αὐτοῦ, πολλὰ ὅμως (πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν) τῆς βαρβαρότητος καὶ τῆς ἀπεχθοῦς δουλείας ἔχνη ἔν τε τῷ βίῳ καὶ ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ φέρει. Ταῦτα δὲ σὺν τῷ χρόνῳ, εἴ τι καὶ ἕτερον, ἡ γυμναστικὴ μάλιστα μετὰ τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ὅλης παιδείας ἐπαγγέλλονται, ὅτι θέλουσιν ἐξίτηλα καὶ πρόρριζα ποιῆσαι. Δὲν ἐξαφανίζουσι δὲ δυσώδη βαρβαρότητος καὶ εαρείας δουλείας ἔχνη μόνον ἡ γυμναστικὴ καὶ ἡ μουσικὴ μετὰ τῆς λοιπῆς παιδείας, ἀλλ', ἂν μετ' ἀγάπης ἀμφοτέροι ἀρξῶνται καλλιτεροῦμεναι καὶ θεραπεύμεναι, ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ ἀνθρωπινώτερον ῥυθμίζουσι καὶ ἐκκαθαίρουσι τὰ πάθη τοῦ τε ἐπὶ μέρους ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἔθνους καθόλου.

Μόνον δὲ, ὅταν τὸ ἀναγεννώμενον ἔθνος ἡμῶν ἀρξῆται μὲν ἀληθῶς Μούσης νὰ κοινωνῇ, λόγου δὲ καὶ τῆς ἄλλης μουσικῆς ἀπτήται καὶ μετέχη, μὴ ἐλαύνηται δὲ ἀλογίστως ὑπὸ τῶν παθῶν, μόνον τότε ἀσφαλῶς καὶ ἀνευδοιάτως θέλει δυναθῆ νὰ εἴπῃ, ὅτι συνδέεται μὲν μετὰ τοῦ λαμπροῦ παρελθόντος, σώζει δὲ καὶ βελτιοῖ τὸ ἐνεστῶς, βέβαιον δὲ καὶ ἀσφαλὲς καθίστησι τὸ ἑαυτοῦ μέλλον. «Ἐπειδὴν δ' ἄλλο μὴδὲν τις πράττη, λέγει ὁ θεϊότατος Πλάτων, μὴδὲ κοινωνῇ Μούσης μῆδαμῆ, τότε καὶ εἴτι καὶ ἐνῆν αὐτοῦ φιλομαθὲς ἐν τῇ ψυχῇ, ἅτε οὔτε μαθήματος γευόμενος οὐδενός, οὔτε ζητήματος, οὔτε λόγου μετίσχων οὔτε τῆς ἄλλης μουσικῆς, ἀσθενές τε καὶ κωφὸν καὶ τυφλὸν γίγνεται, ἅτε οὐκ ἐγειρόμενον οὐδὲ τρεφόμενον οὐδὲ διακαθαίρομένων τῶν αἰσθήσεων αὐτοῦ. Μισολόγος δὲ, οἶμαι, ὁ τοιοῦτος γίγνεται καὶ ἄμουσος, καὶ πειθοὶ μὲν διὰ λόγων οὐδὲν εἶτι χρῆται, βία δὲ καὶ ἀγριότητι, ὡσπερ θηρίον, πρὸς πάντα διαπράττεται καὶ ἐν ἀμῆθιᾳ καὶ σκιοῦτητι μετὰ ἀρρυθμίας τε καὶ ἀχαριστίας ζῆ. Ἐπὶ δὲ δὴ οὐτε τοῦτα (τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν), ὡς ἔοικε, δύο τέχνα θεὸν ἔγωγ' ἂν τινα φαίην δεδωκέναι τοῖς ἀνθρώποις, μουσικὴν τε καὶ γυμναστικὴν, ἐπὶ τὸ θυμοειδὲς καὶ τὸ φιλόσοφον, οὐκ ἐπὶ ψυχὴν καὶ σῶμα, εἰ μὴ εἴη πάρεργον, ἀλλ' ἐπ' ἐκείνῳ, ὅπως ἂν ἀλλήλοισιν ἕναρμυοσθῆτον ἐπιτεινομένῳ καὶ ἀνεμένῳ μέχρι τοῦ προσήκοντος. Τὸν κάλλιστ' ἄρα μουσικὴν γυμναστικὴν κεραννύντα καὶ μετριώτατα τῆ ψυχῇ προσφέροντα, τοῦτον ὀρθότατ' ἂν φαίμεν εἶναι τελέως

μουσικώτατον και εϋαρμοστώτατον... ούκοῦν και ἐν τῇ πόλει ἡμῶν, λέγει ὁ Πλάτων, δεήσει τοῦ τοιούτου τινός ἀεὶ ἐπιστάτου, *εἰ μέλλει ἡ πολιτεία σώζεσθαι*».

Μετὰ τὴν εἰρημένην κατάδειξιν τῆς ἐν τοῖς σχολείοις ἑλλείψεως τῆς γυμναστικῆς καὶ μουσικῆς, τῶν εὐγενεστάτων προτύπων τῶν ἀρχαίων προγόνων ἡμῶν, καὶ τὴν θερμότητην παράκλησιν καὶ εὐχὴν, ὅπως ταῦτα μὴ μόνον γεγραμμένα ἐν τῷ ἀψύχῳ χάρτῃ μένωσιν, ἀλλὰ καὶ σάρκα καὶ ζῶν ἐν ταῖς τῶν νέων ψυχαῖς λάβωσιν, ἡ ἐφορεία ἤθελε παραλίπει σπουδαϊώτατον καθῆκον, εἰ παρήρκετο ἐν σιωπῇ καὶ ἀπαρατήρητον τὸ νῦν ἐν τοῖς σχολείοις γιγνόμενον, τοὔτεστι τὴν ἐν τοῖς γυμνασίοις μὲν εἰσαγωγὴν τῶν ἐν ὅπλοις στρατιωτικῶν ἀσκήσεων, τὴν ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς δὲ σχολείοις πρὸς τὸ στρατιωτικώτερον μεταλλαγὴν τοῦ ἱματισμοῦ πάντων τῶν μαθητῶν. Διότι, πολλοὺς καὶ σπουδαίους ἔχουσα ἡ ἐφορεία λόγους, οἵτινες πειθουσιν αὐτὴν θερμῶς νὰ συνηγορῇ ὑπὲρ τῆς εἰς ἅπαντα τὰ ἐκπαιδευτήρια τῆς πατρίδος ἡμῶν εἰσαγωγῆς τῆς γυμναστικῆς καὶ μουσικῆς, οὐδένα ὅμως εὐρίσκει δυνάμενον νὰ πείσῃ αὐτὴν περὶ τῆς ἐν ὅπλοις ἀσκήσεως τῶν νέων τοῦ γυμνασίου ἢ μᾶλλον, ὑφ' ὧσιν λόγων ἡ ἐφορεία πείθεται νὰ συστήσῃ τῷ ἐπὶ τῆς παιδείας Ἰπουργεῖῳ τὴν μὴ ἀναβολὴν τῆς εἰς ἅπαντα τὰ σχολεῖα εἰσαγωγῆς τῶν ῥηθέντων δύο μαθημάτων, ὑπὸ τοσούτων καὶ ἔτι πλείονων ἀναγκάζεται νὰ παρακαλέσῃ αὐτὸ, ὅπως διατάξῃ τὴν ταχεῖαν παῦσιν καὶ κατάργησιν τῶν ἐν τοῖς σχολείοις στρατιωτικῶν καὶ ἐν ὅπλοις ἀσκήσεων τῶν μαθητῶν. Διότι αὐταί, καὶ τοὶ *Μαγ ἀναγκαῖαι καὶ ἀπαραίτητοι τυγχάνουσι οὔσαι ἅπασιν τοῖς ἄλλοις πολῖταις, τοῖς δυναμένοις νὰ φέρωσι ὅπλα, τοῖς μαθηταῖς ὅμως τῶν ῥηθέντων σχολείων καὶ *Μαγ ἐπιβλαβεῖς εἶναι. Διότι διὰ τῆς παραδοχῆς τῶν στρατιωτικῶν καὶ ἐν ὅπλοις ἀσκήσεων ἐν τοῖς ῥηθείσι σχολείοις, εἰς ἃ τοσαῦτα μαθήματα ὅλως ἀλλότρια καὶ ξένα πρὸς τὸν ἐπιδιώκουσι σκοπὸν ἤδη ἐπεσπρωυῆσαν, οὐδὲν ἄλλο θέλει ἐπιτευχθῆ, πλὴν ἡ ἄρσις μὲν τῆς ἐπιδιωκομένης συγκεντρώσεως τῆς προσοχῆς καὶ τοῦ νοῦ τῶν μαθητῶν, ἡ τελεία δὲ ἀποκέντρωσις καὶ ἀποσύνθεσις αὐτῶν. Καθὼς δὲ ἐν τῇ πολιτείᾳ ἡ μὲν τῆς ἐξουσίας ἀποκέντρωσις λυσιτελεῖ καὶ σωστικὴ εἶναι, βλαβερὰ δὲ καὶ ἀποδοκιμαστέα ἡ συγκεντρώσις, οὕτως ἐν τοῖς σχολείοις λίαν μὲν ἀναγκαῖα καὶ ἀπαραίτητος εἶναι ἡ εἰς ἑαυτοὺς ἐπιστροφή καὶ συγκεντρώσις τῶν μαθητῶν, ἐπιβλαβεστάτη δὲ ἡ τοῦ νοῦ διασκέδασις,**

Μὴ ἐπιλανθανώμεθα δὲ, ὅτι πάντα πανταχοῦ σχεδὸν τὸν ἄνθρωπον ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ, ἰδίᾳ δὲ τοὺς τῆς πατρίδος ἡμῶν νέους, συνοδεύει ὡς τὰ πολλὰ μεγάλη τις καὶ δυσθεράπευτος νόσος, ἡ πεπλοσμένη καὶ ματαία ἐπίδειξις, ἡ φαρμακὴ μήτηρ παντὸς γενναίου ἐν τῷ ἀνθρώπῳ σπέρματος. Ἡ τοιαύτη δὲ νόσος, ἡ τὴν νεανικὴν ὡς τὰ πολλὰ ἀπειλοῦσα ἡλικίαν καὶ εἰς τὰς τῶν νέων ψυχὰς ὑποδυομένη, ὅσῳ μᾶλλον ἀπαρασκευοῦς καὶ ἀφροῦρήτους τοῖς μαθήμασι καταλαμβάνει τὰς ἀπαλάς τῶν νέων ψυχὰς, τόσῳ μείζων καὶ ἐπικινδυνωδεστέρα αὐτοῖς τε καὶ τοῖς ἑαυτῶν συμπολίταις ἐν τῷ μετὰ ταῦτα βίῳ γίγνεται. Αἱ ἐν ὄπλοις δὲ ἀσκήσεις τῶν μαθητῶν τοῦ γυμνασίου πλὴν ὅτι θέλουσιν ἄρει τὴν οὕτως ἀναγκαίαν τοῦ πνεύματος συγκέντρωσιν τῶν μαθητῶν καὶ τὴν εἰς ἑαυτοὺς ἐπιστροφὴν, ἔχουσι καὶ τοῦτο τὸ ἀποτέλεσμα, ὅτι θέλουσι διαθρέψει ἐν αὐτοῖς τὴν κούφην καὶ ἀλόγιστον ἐπίδειξιν. Διότι οἱ πλείστοι τῶν μαθητῶν εἶναι σχεδὸν τό γε νῦν ἀφροῦρητοι τοῖς μαθήμασι δι' ἣν ἔχουσι τὰ ἡμέτερα σχολεῖα ἀτέλειαν. Οὔτε ἄρα ἡ ἀσθενὴς τῶν ἡμετέρων γυμνασίων δύναμις, οὔτε τὸ ἀληθὲς συμφέρον τῆς μαθητιώσης νεολαίας ὑπαγορεύουσι τὴν εἰσαγωγὴν τῶν ἐν ὄπλοις στρατιωτικῶν ἀσκήσεων. Ὅθεν ἡ ἐφορεία ἱερώτατον καθήκον αὐτῆς ἤθελεν ἀρνηθῆ, εἰ ἐπεδοκιμάζει καὶ αὕτη τὰς ῥηθεις ἀσκήσεις. Οὐ μόνον δὲ δὲν δύναται νὰ ἐπιδοκιμάσῃ, ἀλλὰ καὶ μεθ' ὅλης τῆς ἀσθενοῦς δυνάμεως ἀποδοκιμάζει αὐτάς καὶ χάριν τοῦ συμφέροντος αὐτῆς τῆς σπουδαζούσης νεότητος διαμαρτύρεται κατ' αὐτῶν.

Ἄλλὰ, δύναται ἴσως νὰ εἴπῃ τις πρὸς ἡμᾶς, οὕτως ἀνάληγτος καὶ ἀναίσθητος εἶναι ἡ τῶν σχολείων ἐφορεία, ὥστε μὴ δὲν αὐτῇ μέλει ὑπὲρ τῶν διακινδυνευόντων ἐθνικῶν συμφερόντων; Δὲν βλέπει, δὲν αἰσθάνεται ἡ τῶν σχολείων ἐφορεία, ἡλικὸς τῇ πατρίδι ἐπικρέμαται κίνδυνος καὶ οἷα ἐπ' αὐτῆς νὰ ἐκραγῇ μέλλει θύελλα; Τίς δὲ ταῦτα θέλει δυνηθῆ νὰ ἀποσοθήσῃ, εἰ μὴ σπεύσωμεν μετὰ σπουδῆς τῶν μειρακίων καὶ τῶν ἄλλων τῆς πατρίδος νέων τοὺς ἀπειροπολέμους βραχίονας ἐν ὄπλοις νὰ ἀσκήσωμεν; Αὐτοὶ δὲ οὗτοι οἱ ἐπικείμενοι κίνδυνοι, αὐτὴ αὕτη ἡ μέλλουσα νὰ διαρραγῇ θύελλα, ὥσπερ τὴν ἐφορείαν, οὕτω καὶ πάντα ἕτερον, ἂν ἀληθῶς αἰσθάνηται καὶ σωφρονῇ καὶ μὴ ἐθέλῃ ἐν οὐ παικτοῖς νὰ παίζῃ, ἔπρεπε νὰ ἀποτρέψῃ μὲν ἀπὸ τῆς τῶν μειρακίων ἐξοπλίσεως, νὰ πείσωσι δὲ ἐμβριθέστερον περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς πατρίδος νὰ σκέπτηται. Διότι, ὅστις ἀληθῶς τὸν μέλλοντα διορᾷ κίνδυνον

καὶ τῶν τῆς πατρίδος πραγμάτων καὶ παντὸς τοῦ ἑλληνισμοῦ κηδεταί, οὗτος ἄλλου τινὸς ἀντιλαμβάνεται, ἀλλὰ δὲν ἐξοπλίζει παρὰ τὸ δέον τὴν τῶν σχολείων νεότητα. Διότι ἀκαίριος τῆς νεότητος ἐξοπλισμὸς, ἐν ᾧ ἄλλοι, εἰς τοῦτον ὑποχρεούμενοι, ὑπεκφεύγουσι καὶ ἐξ ὄκνου παραμελοῦσιν, οὐδὲν ἄλλο τῇ ἀληθείᾳ σημαίνει, ἢ ἐν τῶν δύο, ἢ ὅτι οὐδὲν αἰσθανόμεθα, ἢ ἐπιδεικτιῶντες, ἡμᾶς αὐτοὺς ἐκόντες φενακίζομεν. Διὰ τῆς φενακίης δὲ καὶ τῶν ἀκαίρων ἐπιδείξεων οὐδέποτε οὐδαμῶς οἱ κίνδυνοι τῆς πατρίδος ἀπεσοβήθησαν, οὐδὲ παρεσκευάσθη που πώποτε ἔνδοξον μέλλον. *Μόνον ἡ λελογισμένη φρόνησις καὶ ἡ συνεχὴς καὶ ἀθρόβος, ἀλλ' οὐχὶ ἐν λόγοις καὶ ἐν ἐφημέροις αἰσθήμασιν ἐργασία, ἠδυνήθησαν ἔθνη μεγάλα καὶ ἐπίθρονα ἐν τῇ ἱστορίᾳ νὰ ἀναδείξωσι.* Ὅτε τὸ πρωσικὸν ἔθνος βαρῶς ποτε καὶ καίριον ὑπέστη τραῦμα ὑπὸ τοῦ πανσθενοῦς ποτε Γάλλου, δὲν ἐζήτησε τοὺς μικροὺς τῶν σχολείων παῖδας νὰ ἐξοπλίσῃ, οὐδὲ τὰ σχολεῖα εἰς στρατῶνας νὰ μεταβάλλῃ, ἀλλὰ πᾶν ὡς εἶπεν τὸ ἔθνος, βαθύτατα τὸ τοῦ δεινοῦ τραύματος ἀλλαγὸς συναισθανθῆν, καὶ διορῶν, ὅτι ὁ κίνδυνος δὲν ἀπεσοβήθη τελέως, ὁ δὲ πολέμιος, μέγας ὢν, δύναται καὶ ὕστερον πάλιν νὰ ἀπειλήσῃ τὴν ζωὴν καὶ ὑπαρξίν αὐτοῦ, ἤρξατο ἄλλως περὶ τῆς τοῦ ἐνεστώτος καὶ τοῦ μέλλοντος παρασκευῆς καὶ ἐξασφαλίσεως νὰ διανοηταί. Ἐν τῇ ἐσχάτῃ δὲ καὶ ἐξαιρετικῇ ἐκείνῃ μόνον ἀνάγκῃ εἰσῆχθησαν ἐν Πρωσσίᾳ αἱ στρατιωτικαὶ ἐν ὅπλοις ἀσκήσεις εἰς τὴν ἀνωτάτην μόνον γυμνασιακὴν τάξιν καὶ αὗται οὐχὶ εἰς ἅπαντα, οὐδὲ πανταχοῦ αὐτῆς τὰ σχολεῖα. Ἐκτοτε δὲ μέχρι σήμερον οὐδέποτε οὐδενὶ πρωσικῷ σχολεῖῳ στρατιωτικαὶ καὶ ἐν ὅπλοις ὑπὸ τῆς πολιτείας ἐπετάχθησαν ἀσκήσεις. Καὶ τοι δὲ τοῦτο δὲν ἐγένετο, οὐδὲ γίγνεται, ἕκαστος ὅμως τῶν Πρωσσιῶν τυγχάνει, ὡς γνωστὸν, ἀμφοτέρω ὢν, ἀγαθὸς τε τοῦ Ἄρεως αἰχμητῆς καὶ τῶν Μουσῶν δεινὸς θεράπων, ὥσπερ ὁ πάλαι ποτὲ Ἀθηναῖος. Καὶ ἐν τοῖς σχολείοις δὲ τῶν ἄλλων τῆς δύσεως ἐθνῶν, πλὴν τῶν τῆς Ἑλβετίας, δὲν ἀναγιγνώσκωμεν ἐν τοῖς διδακτικῶν προγράμμασιν ἐν ὅπλοις ἀσκήσεις. Μηδένα δ' ἡμῶν λανθανέτω, ὅτι ἐν πᾶσι τέλει καὶ μιμήσεως ἄξια σχολεῖα εἶναι μόνον τὰ πρωσικὰ.

Καὶ ἡμεῖς δὲ, ἂν ὄντως μὲν ἐθέλωμεν τὴν τῶν σχολείων ἡμῶν βελτίωσιν καὶ προκοπὴν, ἂν ἀληθῶς δὲ καὶ γνησίως ἀγαπῶμεν τὴν ἐν αὐτοῖς σπουδάζουσαν νεολαίαν, τὴν χρυσὴν τῆς πατρίδος ἐλπίδα, πράγματι δὲ διανοώμεθα καὶ συναισθανώμεθα ἀντάξιον πρὸς τὸ παρελθὸν τῇ πατρίδι νὰ παρασκευάσωμεν

μέλλον, ἀνάγκη νὰ ἀφήσωμεν μὲν τὰ σχολεῖα τὴν πνευματικὴν αὐτῶν νὰ λειτουργῶσι λειτουργίαν, ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ εἰλικρινοῦς προαιρέσεως ἀπαξάπαντες ἐνισχύοντες αὐτὰ καὶ μὴδὲν μηδαμῶς ἐπιπροσθύντες αὐτοῖς κάλυμα, συνάμα δὲ νὰ ἀγαπήσωμεν τὸ τῶν πατέρων ἡμῶν τῆς παλλιγενεσίας ἔργον, ὅπερ δι' ἔργων καὶ μετ' ἐπιγνώσεως μόνον, ἀλλ' οὐχὶ ἐν λόγοις κειοῖς καὶ θερμαῖς καὶ αἰφνιδίαις ἐξάψει συνεχίζεται καὶ ἀληθῶς πραγματοῦται. Ἀνάγκη, εἰ τὰ παθήματα ἡμῖν, τὸ δὴ λεγόμενον, ἐγένοντο μαθήματα καὶ ἂν τῇ ἀληθείᾳ μὴ ἐθέλωμεν αὐτοὶ ἡμᾶς αὐτοὺς πικρῶς νὰ εἰρωνεύωμεν καὶ καταγελάστους τοῖς πᾶσι ποιῶμεν διὰ τὴν τῶν νέων τοῦ σχολείου μεταλλαγὴν τοῦ ἱματισμοῦ, ἀνάγκη νὰ μὴ μειρακιευώμεθα, ἀλλ' ἔργα ἀνδρῶν λελογισμένων νὰ δεικνύωμεν, ὅτι πράττομεν ὑπὲρ τοῦ ἐνεστώτος καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς πατρίδος. Ἀνδρῶν δὲ λελογισμένων καὶ ὑπὲρ τοῦ ἑαυτῶν μέλλοντος ἀληθῶς προνοούντων ἔργα εἶναι καὶ ἡ ἐν ὅπλοις μάλιστα ἄσκησις οὐχὶ τῶν ἐν τοῖς σχολείοις σπουδαζόντων νέων, ἀλλὰ τῶν ἄλλων ἀπάντων μαχίμων πολιτῶν. Ὅταν δὲ τὸ γυμνάσιον ἡ νεότης καταλίπη καὶ εἰς ἀνδρας τελέσῃ, ἤτοι τὸ εἰκοστὸν τῆς ἡλικίας συμπληρῶσῃ ἔτος, τότε καὶ μόνον τότε κατὰ νόμον ἀπαράβατον ὀφείλει καὶ αὕτη τὴν τοῦ στρατιώτου νὰ ἐνδυθῇ πανοπλίαν. Μὴ ἐπιλανθανώμεθα οὕτω ῥαδίως, ὅτι τὴν ἐν ὅπλοις στρατιωτικὴν ἄσκησιν τῶν μαθητῶν ἀπαγορεύουσι σήμερον ἅμα μὲν αὕτη ἡ τοῦ σχολείου ἔννοια καὶ ὁ σκοπὸς αὐτοῦ, ἅμα δὲ αὕτη ἡ τῶν νέων καὶ ἡ τῶν γεννητόρων μετὰ τῆς ὅλης πολιτείας κατάστασις. Μὴ ἐπιλανθανώμεθα δὲ, ὅτι ἡ νεότης τῆς ἡμετέρας μάλιστα πατρίδος ὀφείλει ἐν τοῖς σχολείοις νὰ ἀκοήσῃ πρῶτον καλῶς καὶ προσηκόντως τὰ τοῦ πνεύματος μάλιστα ὅπλα, ἅπερ ὑπὸ τοσοῦτων αἰῶνων φαρμακερᾶς δουλείας κατιώθησαν, καὶ ἔπειτα ἐν τοῖς τῆς χειρὸς νὰ ἐγγυματοθῇ ὅπλοις· διότι μόνον ἐν τῇ συναρτήσει τῆς τοῦ πνεύματος μαρμαρυγῆς μετὰ τῆς τῶν ὅπλων τῆς χειρὸς λαμπηθῆνος κείται ἡ ἀληθὴς τῆς Ἑλλάδος ἀνάστασις καὶ ἡ τοῦ ὅλου ἔθνους ἡμῶν ἐνότης. Καὶ τί δ' ἄλλο διὰ τῆς εἰς τὰ σχολεῖα εἰσαγωγῆς τῆς γυμναστικῆς καὶ τῆς τῶν σωμάτων ἀσκήσεως, ὅταν ταῦτα μὴ ὁδοῦ πάρεργον, ἀλλὰ καλῶς καὶ ἐπιμελῶς γίνονται, τί ἄλλο σκοπεῖται, ἢ ἡ προπαρασκευὴ εἰς τὴν μετὰ ταῦτα εἰδικωτέραν στρατιωτικὴν καὶ ἐν ὅπλοις ἄσκησιν, ὥσπερ τοῦτο ἐν τοῖς πρῶτοις μάλιστα σχολείοις ἐπιτυγχάνεται ;

Ἄφετε, ἄφετε, πρὸς τῆς ἀγάπης τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλά-

δος, τὸ τῆς νεότητος τῆς πατρίδος πνεῦμα νὰ ἀνδρωθῆ πρώτων ἐν τοῖς γράμμασι καὶ τῇ ἐπιστήμῃ, ὑφ' ὧν τὴν κηδεμονίαν οἱ νέοι διατελοῦσι καὶ πρέπει νὰ διατελῶσιν. Εἶναι σαρκασμὸς ἀφόρητος, ἔθνη μὲν παρὰ πάντων νὰ ὁμολογῆται, ὅτι τὰ τῶν σχολείων καὶ τὰ τῆς παιδείσεως τῶν νέων τῆς πατρίδος βελτιώσεως καὶ μεγάλης χρήσουσι προνοίας, ἐτέρωθεν δὲ ἡμεῖς αὐτοὶ νὰ ἐπιτρέπωμεν μηδὲν ἐν αὐτοῖς ὑγιᾶς καὶ ἀγαθὸν νὰ γίγνηται. Διαμαρτυρούμενοι καὶ πάλιν κατὰ τῶν ἐν ὄπλοις τῶν μαθητῶν ἀσκήσεων, ἃς μόνον ἢ σοφισταὶ ἀλαζδόνες ἐν τῇ ματαιᾷ σπουδῇ ματαίως ἐπιδειξέως, ἢ κακῶς νοουμένη φιλοπατρία ἤθελον ἐπιδοκιμάσει, οὐδέποτε δὲ οὐδαμῶς καὶ ὁ τὸν ἀληθῆ τῶν σχολείων σκοπὸν κατανοῶν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν καλῶς γινώσκων, ἡμεῖς θερμότατα συνίσταμεν τὴν εἰς ἅπαντα τὰ σχολεῖα εἰσαγωγὴν τῆς μουσικῆς καὶ τῆς γυμναστικῆς ἀντὶ τῶν ἐν ὄπλοις νῦν στρατιωτικῶν ἀσκήσεων.

Ἄλλ' οὕτως εὐήθης, δύναται πάλιν τις πρὸς ἡμᾶς νὰ εἴπῃ, καὶ ἀμβλυωπούσα ἡ τῶν σχολείων ἐφορεία εἶναι, ὥστε ἀγνοεῖ καὶ δὲν βλέπει, ὅτι, πρὸ τῶν θυρῶν ὄντος τοῦ κινδύνου καὶ τοῦ ἐνεστώτος καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς πατρίδος πάσης ὑπὸ πολλῶν καὶ δεινῶν πολεμίων ἐπαπειλουμένου, οὐδενίᾳ τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐπιστήμης καλλιέργια πρέπει, οὐδὲ εἶναι δυνατὸν νὰ γένηται, οὐδὲ λόγος κἂν περὶ σχολείων βελτιώσεως, ἀλλὰ μόνον περὶ ἐθνικῆς ἀμύνης καὶ τῆς τῶν πάντων σωτηρίας ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, νέοι τε καὶ γέροντες, τρυφεραὶ παρθέναι καὶ ἀπαλὰ μερῆκια καὶ ὅλως πᾶσα ἡλικία καὶ πᾶσα τάξις πολιτῶν πρέπει νὰ διανοῶνται; Ἐὰν μὲν τις, μακρότερον καὶ καθαρώτερον βλέπων, δύνηται μὴ μετὰ πιθανότητος, ἀλλ' ὡσπερ θεὸς μετὰ πάσης τῆς βεβαιότητος νὰ πείσῃ τὴν τῶν σχολείων ἐφορείαν, ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχουσιν, ὅτι ὅσον οὐ ἐν κινδύνῳ μεγάλῳ ἢ ὅλη πατρίς εἶναι, τότε, ἀλλὰ μόνον τότε, καὶ ἡ ἐφορεία οὐ μόνον οὐδένα τῶν σχολείων καὶ πνευματικῆς τῶν νέων τῆς πατρίδος ἀναπτύξεως ἐπιτρέπει νὰ ποιῶμεθα λόγον, ἀλλὰ, κλείσαντες τὰ σχολεῖα καὶ εἰς στρατώνας τὰ πάντα μεταβαλόντες, διηρηκῶς νυκτός καὶ ἡμέρας ἐν τοῖς ὄπλοις νὰ ἐγγυμαζώμεθα ἀπαξάπαρτες ὀφειλομεν. «Δίσχρον γὰρ νῆ τὸν Δία καὶ πάντας τοὺς θεοὺς καὶ ἀνάξιον ἡμῶν καὶ τῶν ὑπαρχόντων τῇ πόλει καὶ πεπραγμένων τοῖς προγόνοις, τῆς ἰδίας ἕνεκα βραθυμίας τοὺς ἄλλους πάντας Ἑλληνας (καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς) εἰς δουλείαν προέσθαι, καὶ ἔγωγε αὐτὸς μὲν τεθνᾶναι μᾶλλον ἢ, ἢ ταῦτα εἰ-

ρηκέναι βουλοίμην»· εἰδὲ μὴ, ἡ ἐφορεία ἐμμένει μὲν ἐν οἷς εἴ-
ρηκε, νικάτω δὲ τὸ κρείσσον.

Μετὰ τὴν ῥηθεῖσαν παρέκβασι, ἦτις ἅμα μὲν χάριν αὐτῆς
τῆς τῶν σχολείων ἡμῶν ἀληθοῦς προκοπῆς, ἅμα δὲ ὑπὲρ αὐτοῦ
τοῦ συμφέροντος τῶν ἐν αὐτοῖς σπουδαζόντων νέων τῆς πατρί-
δος ἡμῶν ἐγένετο, ἡ ἐφορεία νομίζει, ὅτι βραχὺν πρέπει νὰ ποι-
ήσῃται λόγον καὶ περὶ ἄλλων τινῶν, ἅπερ ἐλαχίστης μὲν, ἢ
οὐδεμιᾶς παρὰ τῶν σχολείων προσοχῆς ἄξια μέχρι τοῦδε ἐκρί-
θησαν, μεγίστην ὅμως κατὰ τῆς ἐφορείας τὴν δόξαν ἔχουσι δύ-
ναμιν οὐ μόνον εἰς τῶν σχολείων τὴν ἀληθῆ ζῶην καὶ ἀνάστα-
σιν καὶ τὸν πρὸς ἀλλήλους τῶν μαθητῶν καὶ διδασκάλων στε-
νότερον καὶ χριστιανικώτερον σύνδεσμον, ἀλλὰ συμπάντων τῶν
πολιτῶν καὶ σύμπαντος τοῦ ἔθνους. Εἴ τις καὶ ἕτερος τὸ ἐπὶ
τῆς παιδείας μάλιστα ὑπουργεῖον πρέπει ἄριστα νὰ γιγνώσκῃ
καὶ βαθύτατα νὰ συναισθάνηται, ὅσας καὶ οἷας τὸ ἡμέτερον
ἔθνος φέρει ἐν τε τῷ ἰδιωτικῷ καὶ τῷ ἐθνικῷ βίῳ αὐτοῦ ἀρετάς
καὶ κακίας. Ἐκ τούτων δε ἐκείναι μὲν ἢ μόνον δύναμει καί,
ὡς εἰπεῖν, καθεύδουσαι κείνται, μηδὲ ὅπως εἰσέτι τὴν ἑαυτῶν ἐπι-
δειξασαὶ δύναμιν, μῆτε τοῖς ἰδιώταις, μῆτε τῇ πολιτείᾳ καθό-
λου, ἢ πάνυ ἀτελῶς καὶ ἀρηρικῶς ἐκαλλιεργήθησαν, ἢ ὅπως
ἄλλην, ἀλλ' οὐχὶ τὴν ἐθνικὴν καὶ πρέπουσαν ἔλαβον ἀνάπτυ-
ξιν· ἐκ τούτων δὲ τῶν κακιῶν καὶ ἐλλείψεων, ἄλλαι μὲν, ἐν ᾧ
φαίνονται συνεσταλμένοι ἐν τῷ ἐλευθέρῳ βίῳ ἡμῶν, οὐδὲν ἦττον
ἀπο καιροῦ εἰς καιρὸν ἐκδηλοῦσι τὴν εἰδεχθῆ μορφήν αὐτῶν καὶ
τὰ φοβερά ἀποτελέσματα τοῖς τε ἰδιώταις ἰδίᾳ καὶ τῇ πολι-
τείᾳ καθόλου, ἄλλαι δὲ πάλιν οὐ μόνον εἰς τὴν ἀγρίαν φορὰν
αὐτῶν ἀφίονται, ἀλλὰ, τὸ δεινότερον, καὶ τροφὴν παρὰ πολ-
λῶν ἡμῶν λαμβάνουσιν. Ἐκ πασῶν δὲ τῶν ἐλλείψεων καὶ κα-
κιῶν, ὧν δὲν προτιθεταὶ ἡ ἐφορεία ἀκριβῆ πίνακα ἐνταῦθα νὰ
διαγράψῃ, μία κρίνεται δυσανίατος καὶ ὀλεθριωτάτη, αὕτη δὲ
εἶναι ἡ τῆς ἐνότῃτος ἑλλείψις. Πρέπει τις τελῶς τὴν πά-
τριον αὐτοῦ ἱστορίαν νὰ ἀγνοῇ, καὶ μηδεμίαν γνῶσιν τοῦ τε
ὑπὸ τὴν δουλείαν καὶ τοῦ ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως βίου τῆς
Ἑλλάδος νὰ ἔχῃ, ἢ λίαν ἐπιπόλαιον ἐκείνης τε καὶ τούτου
ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην, ὅπως μὴ ἀνομολογῇ, ὅτι τὸ ἔθνος ἡμῶν
μοῖρα κακῆ παρακολουθεῖ ἐν παντὶ τῷ βίῳ αὐτοῦ ἢ ῥηθεῖσα
κακία πάσας τὰς γενεάς, ἀπὸ παλαιωτάτων χρόνων μεταλαμ-
παδευομένη καὶ μέχρι ἡμῶν διήκουσα. Τῆς ἐθνικῆς δὲ ταύτης
ἐλλείψεως καὶ κακίας, ὅσα βαθύτεραι καὶ χροσιώτεραι εἶναι αἱ
ρίζαι, τόσῳ μείζων καὶ συντονωτέρα πρέπει νὰ ἦναι ἡ διηγετικῆς

παρὰ πάντων φροντίς, ὅπως αὕτη ἐκκοπῆ καὶ ἀναβλασθήση διηλεκτῶς τὸ καλλιμορφώσατορ, εὐωδέστατορ καὶ σωστικώτατορ τῆς ἐθνικῆς καθόλου ἐνότητος δένδρον. Διότι ἄλλως μὴ φανταζόμεθα ποτε, ὅτι μέγα καὶ ἔνδοξον θέλομεν ἀποτελέσει ἔθνος καὶ ἰσχυρὰν πολιτείαν.

Εἶτι δὲ καὶ ἕτερον, τὰ σχολεῖα μάλιστα καὶ καθόλου ἡ ὑγιῆς ἐπιστήμη ἀποστολὴν καὶ ὑψιστον ἔργον ἔχουσι καὶ τοῦτο, ὅπως δι' ὅλης τῆς δυνάμεως αὐτῶν καὶ δι' ὅλων τῶν τρόπων συντελώσι καὶ διηλεκτῶς ἐργάζωνται εἰς τὴν ἐκκοπὴν καὶ ἐκρίζωσιν τῆς ῥηθείσης ἐθνικῆς κακίας. Ναὶ τὰ σχολεῖα πρὸ πάντων μετὰ τῆς ἀληθοῦς καὶ γνησίας ἐπιστήμης ὀφείλουσι μὴ μόνον εἰς τὸν ἐξαφανισμόν τῆς ἐθνοφθόρου ταύτης κακίας γενναίως καὶ ἰσχυρῶς νὰ ἀγωνίζωνται, ἀλλὰ συνάμα νὰ εἰσδύσωσι καὶ εἰς τὴν ἀνεύρεσιν πάντων τῶν ἄλλων ἐθνικῶν ἐλαττωμάτων καὶ πικρῶν τῶν κακιῶν καὶ διὰ τοῦ ὀξυτάτου πελῆκεως καὶ τῆς πανισχύρου καὶ καυστικῆς πνοῆς αὐτῶν νὰ ἐκτάμωσι καὶ τελῶς καυτηριάσωσι, κακίας, ἧς ἐλληροδότησε τοῖς πατράσι καὶ οὗτοι τοῖς ἑαυτῶν τέκνοις καὶ ἐγγόνις μακρῶν αἰώνων δουλεία, ἣ τυγχάνουσιν αὐταὶ ἐγγενεῖς καὶ συμφυεῖς τῷ ἐθνικῷ ἡμῶν χαρακτῆρι. Τὰ σχολεῖα δὲ καὶ ἡ ἐπιστήμη καθόλου, καθὼς ἔργον ἔχουσι ἐν τῇ ἀφρημένη καὶ ἰδεώδει ἐργασίᾳ αὐτῶν τὴν τοῦ πνεύματος τῶν μαθητῶν πρὸς ἀλλήλους ἐνότητα νὰ σπουδάζωσι νὰ φέρωσι, οὕτως ὀφείλουσι καὶ συγκεκρμένην ταύτης μορφήν ἐν τῷ βίῳ καὶ τῇ πράξει τῶν σπουδαστῶν νὰ δώσωσι καὶ ὡς εἶπεν αἰσθητοποιήσωσιν αὐτὴν. Διότι πᾶν σχολεῖον καὶ πᾶσα ἐν γένει ἐπιστήμη, ὣν τὸ ἔργον ἡρέμα καὶ κατ' ὀλίγον δὲν λαμβάνει σάρκα καὶ ζῶην ἐν ταῖς τῶν νέων ψυχαῖς καὶ ἐν τῷ βίῳ τῆς πολιτείας, δὲν δύνανται νὰ εἴπωσιν, ὅτι ἤρξαντο καλῶς καὶ σαφῶς τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν νὰ κατανοῶσι καὶ ἐπιτελώσιν.

Ἐν τίνι δὲ ἡ τοῦ πνεύματος ἐνότης ἀρχεται αἰσθητοποιουμένη οὐ μόνον ἐν τῷ τῶν μαθητῶν βίῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ; πῶς δὲ τὰ σχολεῖα μετὰ τῆς καθόλου ἐπιστήμης δύνανται νὰ εἴπωσιν, ὅτι ἐναργῶς ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τε τὸν καθ' ἕκαστον ἄνθρωπον καὶ τὸ ἔθνος καθόλου καὶ τὴν ἑαυτῶν δύναμιν ἐκδηλοῦσιν; Καὶ ἐν ἄλλοις μὲν, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτῶν. Ἡ ἐφορεία δηλαδὴ ἐκ πεποιθήσεως φρονεῖ, ὅτι τὰ σχολεῖα δέον νὰ ἔχωσιν ὠρισμένας ἑορτάς, (πλὴν δηλονότι τῶν ὑπὸ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας καθιερουμένων) ἀλλ' ἑορτάς, ἐν αἷς αὐτὰ μόνα μετὰ τῶν ἰδίων μαθητῶν τὰ σχολεῖα ὡς μικρὰ τις πνευματικὴ

οικογένεια πανηγυρίζουσι και ἐν αἷς συνευθυμοῦσιν. Ὅστις διὰ μνήμης ἔχει και καλῶς γινώσκει ὅποια τις ἐν ταῖς ἔθνεσσι τῶν ἀρχαίων προγόνων ἡμῶν ἑορταῖς μεγάλη ἐνεκρύπτετο ἔννοια, τί δ' ἐκείνοι δι' αὐτῶν νὰ ἐπιτύχωσιν ἐσπούδαζον, τί δὲ ἐκ τῶν νεωτέρων ἔθνων τὸ γερμανικὸν μάλιστα διὰ τῶν ὑπὸ τῶν σχολείων αὐτῶν ἐπιτελουμένων ἑορτῶν και πανηγύρεων διεπράξατο, οὗτος μόνος ἐννοεῖ, ὅτι ἡ ἑφορεία δὲν προτείνει φαντασιώδη και ἀνωφελῆ, θερμῶς συνιστάσα ὠρισμένων σχολικῶν ἑορτῶν τὴν τέλεσιν. Διότι ἐν μὲν τῇ ἑορτασίμῳ λ. χ. ἡμέρᾳ τῆς τοῦ σχολείου συστάσεως και τῆς ἔθνικῆς ἡμῶν ἀνεξαρτησίας, τούτεστι τῆς ἡμέρας, ἐν ἣ ὁ τοῦ βαρβάρου στόλος ἐν τοῖς ὕδασι τοῦ Ναυαρίνου συνετάφη και ἦν και αὐτὸς ὁ αἰόδιμος τῆς Ἑλλάδος Κυβερνήτης ἔθνικὴν ἑορτὴν ὠρίσατο, ἐν ταῖς ἑορτασίμοις ταύταις ἡμέραις δίδοται εὐκαιρος τῷ σχολείῳ ἀφορμὴ κοινῇ μετὰ τῶν μαθητῶν ἔνθεν μὲν ἐπὶ τὰ ὀπίσω ἀνατρέχον νὰ ἴδῃ τί ἐποίησεν, και ἐπὶ τὰ πρόσω ἀποβλέπον νὰ συμπληρώσῃ μὲν ὅ,τι ἡμιτελὲς κατέλιπεν, ἐφ' ἕτερα δὲ λελογισμένως νὰ χωρήσῃ, χρονολογικῶς ἀναγράφον αὐτὸ δι' ἑαυτοῦ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἱστορίαν και τὸν ἴδιον βίον και τὰς ἰδίας αὐτοῦ πράξεις ἐνοποιοῦν ἔνθεν δὲ ζωηρὰν νὰ διεγείρῃ ἐν τοῖς μαθηταῖς τὴν συνείδησιν και ζωηρὸν και ἀκμαῖον νὰ ὑπεκκαύσῃ τὸ τῆς ἀγάπης αἶσθημα αὐτῶν πρὸς τε αὐτὸ τὸ σχολεῖον, ἐνῆ τὴν πνευματικὴν και ἠθικὴν λαμβάνουσιν ἀνάπτυξιν, και πρὸς τὴν πατρίδα, ὑπὲρ ἧς ἐκπαιδεύονται και εἰς ἧς τὴν λειτουργίαν, ἀπὸ τοῦ σχολείου ἀπολυόμενοι, νὰ μεταβῶσι σκοποῦνται και ἐνεργὰ ταύτης μέλη νὰ δράσωσιν. Καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις δὲ, ὡσπερ ἐν ταύταις ταῖς ἑορταῖς, οἷτε μαθηταὶ και οἱ διδάσκαλοι σφιγκτότερα πρὸς ἀλλήλους συνάπτονται και ἐν τῷ πνεύματι τῆς ἀγάπης και ὁμονοίας, ὡς εἶπεῖν, ἀδελφοποιοῦνται. Διὰ τοῦ ἀδελφικοῦ δὲ τούτου και πνευματικοῦ συνδέσμου αἶρεται σὺν τῷ χρόνῳ και ἐξαφανίζεται τὸ μέχρι τοῦδε τοὺς διδάσκοντας ἀπὸ τῶν διδασκομένων διαχωρίζον μεσότοιχον, ὅπερ ὡς τὰ πολλὰ ἅμα μὲν ἡ ἀμάθεια και δοκησιοφία, ἅμα δὲ τὸ ἀνομίλητον, τὸ τραχὺ και ἀνελεύθερον τῶν τρόπων ὑψηλότερον και ἀπροσιτότερον ποιοῦσιν. Μὴ ἐπιλανθάνωμεθα, ὅτι πολλὰ τοῦ σχολικοῦ τῶν μαθητῶν βίου σημεῖα ἀποτελοῦσι τοῦ ὅλου μετὰ ταῦτα βίου αὐτῶν τοὺς τερπνοτάτους σταθμούς, ἐν οἷς ἡ ζωηρὰ φαντασία ἥδιστα νὰ ἐνδιατρίβῃ ἀρέσκειται. Διότι οἱ μαθηταὶ ἀναπαριστᾶσιν ἡδέως τοῦτο μὲν λίαν εὐφροσύνους και ιδεώδεις πνευματικοῦ βίου ὥρα, ἃς ἐν τῷ σχο-

λείψ ἐπὶ ἔτη πολλὰ μετ' ἀλλήλων διήγον, τοῦτο δὲ πόθους ὑψηλοῦς καὶ γλυκεῖς, ὧν τὴν πλήρωσιν διηνεκῶς ἐν τῷ μεγάλῳ τῆς πολιτείας εἶψ νὰ πραγματώσωσι σπουδάζουσιν. Σχολεῖον δὲ, ὅπερ δὲν δύναται τοιοῦτους πόθους ἐν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ταῖς ψυχαῖς νὰ διεγείρῃ καὶ τοιαύτας ἡμέρας αὐτοῖς νὰ παρέξη, σχολεῖον τοιοῦτον πόρρω ἀπέχει νὰ εἴπῃ, ὅτι καταροεὶ τὴν ὑψηλὴν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ ἀποστολήν.

Εἶ τι δὲ καὶ ἕτερον, ὁ πνευματικὸς μάλιστα σύνδεσμος, δι' οὗ στενότατα τοὺς ἑαυτῶν μαθητὰς πρὸς ἀλλήλους τε καὶ τοὺς διδάσκοντας πολλαχῶς τὰ γερμανικὰ σχολεῖα συνέδεον, προ-παρεσκεύασε καὶ προελεῖωσε τὴν τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους ἐνό-τητα, εἰς ἧς τὴν ἀποπεράτωσιν ἔτι καὶ νῦν ἐκθύμως τὰ σχο-λεῖα ἐργάζονται. Καὶ παρ' ἡμῖν δὲ ἢ εἰς τοῦ ὅλου ἔθνους ἡμῶν τὴν ἐνότητα προπαρασκευὴ τοῖς σχολεῖοις ἰδίᾳ ἀπόκειται. Οἷον τῇ ἀληθείᾳ χαλεπώτατον μὲν, ἥδιστον δὲ τὰ σχολεῖα τῆς ἐλευθέρως γῆς ἡμῶν μετὰ τῶν τῆς δούλης νὰ συνεπιτελέσωσιν ἔχουσιν ἔργον. Ὅσῳ δὲ χαλεπώτερον τὸ ῥηθὲν τυγχάνει ἔργον, τόσῳ μᾶλλον ὀφείλουσι τὰ σχολεῖα νὰ μὴ ἐπαναπαύωνται καὶ καθεδύωσιν, ἀλλ' ἐργηγορότα καὶ ἀκοίμητα ἀκαμάτως νὰ πονῶσιν. Αἱ σχολικαὶ δὲ ἑορταὶ τῆς πατρίδος ἡμῶν πλει-στον ὑπὲρ τῆς καθόλου ἐνότητος ἡμῶν συμβάλλονται. Μὴ ἐπιλανθάνομεθα δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι εἰς τὴν πόλιν ταύτην, τὰς Ἀθήνας, ὡς εἰς πνευματικὴν ἐστίαν, ὅσημέραι συρρέουσιν ἀπανταχόθεν τῆς γῆς νέοι, ὅπως, διαθερμανθέντες καὶ ἱερὸν μετ' ἑαυτῶν λαβόντες ἐκ τοῦ Πρυτανείου πῦρ, ἀλλαχόσε μεταδώ-σιν αὐτὸ, ὅπου ὁ παγετὸς καὶ ἡ νάρκη τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν καταθλίβουσιν. Οἱ νέοι οὗτοι καὶ ἐν ταῖς σχολικαῖς ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσιν, ἄς μολπὴ καὶ ἀγῶνες φαιδροτέρως θέλουσι ποιεῖ, πολλὰ νὰ διδάσκωνται μέλλουσι καὶ ἔτι πλείω νὰ μαθάνωσι καὶ ὠφελῶνται. Ὅταν δὲ καὶ ἐν ταῖς ῥηθείαις τῶν σχολείων ἑορταῖς ἀρῶνται πρὸς ἀλλήλους αὐτοὶ πρῶτοι οἱ διδάσκαλοι ἀδελγοποιούμενοι τῆς τε ἐλευθέρως καὶ δούλης Ἑλλάδος καὶ διὰ τούτων οἱ μαθηταὶ πρὸς ἀλλήλους τε καὶ πρὸς τούτους, καὶ ζωηρὰ ἐν πᾶσι τούτοις ἐγερθῆ ἡ συνείδησις τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ὅλην πατρίδα, δούλην τε καὶ ἐλευθέραν, τότε καὶ μόνον τότε δύναται νὰ εἴπωσιν οἱ μὲν διδάσκαλοι ὅτι ἀληθῶς τοῦ ἔθνους τυγχάνουσιν ὄντες διδάσκαλοι, τὸ δὲ ἀγαγετὸν ἔθνος, ὅτι ὄντως κέκτηται διδασκάλους, ἢ δὲ σπουδάζουσα νεότης ἀληθῶς ἢ τοῦ μέλλοντος χρυσοῦ εἶναι ἐλπὶς.

Μετὰ τὰ εἰρημμένα ἔρχεται νῦν ἡ ἐφορεία ἐπ' ἐκεῖνα, ὅπερ ὡς

ἐν προομιῳ ὑπέδειξε μὲν ἐν τοῖς ἡγουμένοις, ὅτι, καὶ τοὶ ἐν ἐγκυκλίους ὑπουργικαῖς καὶ διατάξεσιν τοῖς ἡμέτεροις σχολείοις συνίσταται, σπανιώτατα δὲ, ἢ οὐδαμῶς, ὅσον ἡ ἐφορεία γινώσκει, ὑπὸ τούτων ἡ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ τηρεῖται, ἀποτελεῖ δὲ τὴν τελείαν ἔκφρασιν τῆς ἀληθινῆς ἐν τοῖς σχολείοις τῶν νέων παιδεύσεως καὶ εἶναι τὸ ψηλαφητὸν, ὡς εἶπεν, σημεῖον, ἐν ᾧ συγχορυφοῦται καὶ συγκεντροῦται τοῦ ὅλου σχολείου, τοῦ τε κατωτέρου καὶ τοῦ ἀνωτέρου, ἡ πνευματικὴ ἐργασία καὶ κατὰδηλος ἀπάση τῇ πολιτείᾳ γίνεσθαι. Τὶ δὲ τυγχάνει τούτο, ὅπερ ὀρίζεται μὲν ἐν ἐγκυκλίους ὑπουργικαῖς, δι' ὃν δ' ἴσως ἀριθμοῦσι τὰ ἡμέτερα σχολεῖα βραχὺν ὑπάρξεως βίον καὶ δι' ἣν ταῦτ' ἔχουσι τὸ γε νῦν ἡμιτελῆ ἀνάπτυξιν σπανιώτατα, ἢ οὐδαμῶς ὑπ' αὐτῶν τηρεῖται ; *Ἡ τῶν μαθητῶν καὶ ἡ τοῦ ὅλου σχολείου ἐκλαβὴς καὶ μετὰ δεούσης τοῦ ναοῦ τοῦ ὑψίστου καὶ τοῦ ἀληθοῦς Πατρὸς τῶν φώτων ἐπίσκεψις ἐν ταῖς Κυριακαῖς καὶ ταῖς ἄλλαις ἑορταῖς, ἢ, ὅπως μεταχειρισθῶμεν αὐτῆς τῆς ὑπουργικῆς ἐγκυκλίου τὴν ἔκφρασιν, ὁ ἐκκλησιασμός.* Γνωστὸν ὑπάρχει τῷ ἐπὶ τῆς παιδείας καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργείῳ, ὅτι ἐκεῖνη εἶναι καὶ λέγεται ἡ ἐσωτάτη καὶ διαρκεστάτη τῶν ψυχῶν τῶν μαθητῶν πρὸς ἀλλήλους κοινωνία, ἣτις ἐπαναπαύεται μὲν ἐπὶ τοῦ διὰ πασῶν τῶν ἠθικῶν τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πολιτείας καθύλου σχέσεων διήκοντος καὶ ἐκ τῶν μυχαιτάτων προερχομένου θρησκευτικοῦ διαφέροντος τοῦ ἀνθρώπου, πηγὴν δὲ καὶ ρίζαν ἔχει τὸν πνευματικὸν ἐκεῖνον κύκλον, ὃν πᾶσα ἡ τοῦ ὅλου σχολείου διδασκαλία κέντρον τοῦ πνευματικοῦ κόσμου νὰ ποιῆσῃ σπουδάζει. Ὡσπερ δὲ ἐν ταῖς ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσι τοῦ σχολείου ἢ τῶν μαθητῶν πρὸς ἀλλήλους σκοπεῖται κοινωνία καὶ τῆς ὅλης τοῦ σχολείου διδασκαλίας τὸ πνευματικὸν κέντρον σάρκα, ὡς εἶπεν, καὶ ζωὴν λαμβάνει, οὕτω καὶ ἔτι μᾶλλον ἐν τῷ ναῷ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων ζωηρότερον ταῦτα ἐκφαίνονται. Διότι διὰ τῆς ἐμφανείας τοῦ ὅλου σχολείου πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ ὑψίστου ἐν ταῖς Κυριακαῖς καὶ ταῖς λοιπαῖς ἑορτασίμοις ἡμέραις, ἐν αἷς τὰ σχολεῖα σχολάζουσι, σαφῶς τοῖς πᾶσι καταδείκνυται, ὅτι τὰ σχολεῖα κατανοοῦσι καὶ βαθύτατα συναισθάνονται τίνα ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὑπάτην ἔχουσι νὰ ἐκπληρώσωσιν ἀποστολήν. Ἡ ἐν τῇ ἀγίᾳ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ἐμφάνεια τοῦ σχολείου μετὰ πάντων τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ζῶσα εἶναι τοῖς πᾶσιν ἀπόδειξις, ὅτι τὸ σχολεῖον βαθύτατα συναισθάνεται καὶ κατανοεῖ, ὅτι *εἶναι σχολεῖον χριστιανικὸν ἅμα καὶ ἐλληνικόν, ἀλλ' οὐχὶ ἀλ-*

λόθηρον και ἔθρικόν και ὅτι τέκνα τοῦ Θεοῦ και ἀληθεῖς παδοὺς τοῦ ἐσταυρωμένου και πολίτας γησίους προτίθεται τὴν μαθητιῶσαν νεότητα αὐτοῦ νὰ ποιήσῃ. Ἡ παρὰ τῶν σχολείων τῆς πατρίδος εὐλαβὴς και μετὰ δέους τοῦ ἱεροῦ ναοῦ ἐπίσκεψις δὲν ἐπιτάσσεται αὐτοῖς, οὐχι, δι' ὑπουργικῶν διατάξεων, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη, ἣν βαθύτατα αὐτὰ ἀφ' ἑαυτῶν τὰ σχολεῖα νὰ συναισθάνωνται ὀφείλουσιν, ὅπως κοινῇ μετὰ πάντων τῶν μαθητῶν δοξάζωσι μὲν τὸ πανευλογημένον τοῦ ἐν οὐρανοῖς Πατρὸς ἡμῶν ὄνομα, νέας δὲ και ζωτικὰς ἑαυτοῖς ἀντλῶσι δυνάμεις. Διὰ τῆς προαιρετικῆς, ἀλλ' οὐχι βεβιασμένης τοῦ σχολείου ἐπισκέψεως τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Πατρὸς τῶν φῶτων τρανῶς μαρτυρεῖται, ὅτι τὰ σχολεῖα τῆς πατρίδος ἡμῶν ἀρχονται κατανοοῦντα, ὅτι ἀρχὴ σοφίας εἶναι ὁ ἱερὸς τοῦ Κυρίου φόβος, ὅστις σύμπασαν τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν ἐξαγνίζει και καθαγιάζει. Ὅσῳ δὲ μᾶλλον ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν τὴν ἐσωτερικὴν ταύτην τὰ σχολεῖα ἀνάγκη συναισθάνονται, τόσῳ μᾶλλον ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ὑπὸ τελειοτέρου καταυγάζονται φωτὸς και τόσῳ ἐγγύτερον ἐπὶ τὸν ἑαυτῶν σκοπὸν χωροῦσιν· και τανάπαλιν, ὅσῳ μᾶλλον τῇ ἑαυτῶν μόνον πεποιθήσιν δυνάμει, μηδεμίαν βαθυτέραν συναισθανόμενα ἀνάγκη και μηδεμίαν ἄνωθεν ἀρῶμενα δυνάμειν, τόσῳ ἀτελέστερα και ζοφωδέστερα γίνονται και πόρρω ἀφίστανται ἀφ' οὗ ἐπιδιώκουσιν ὑψηλοῦ σκοποῦ.

Ἡ ἐφορεία δὲ μετὰ βαθυτάτης λύπης παρατηρεῖ, ὅτι τὰ ἡμέτερα σχολεῖα τὴν ἀνάγκη ταύτην ἐπέδειξαν μέχρι τοῦδε, ὅτι ἢ οὐδόλως, ἢ σπανιῶτατα συναισθάνονται. Τὴν ἔλλειψιν δὲ ταύτην, ἢ μᾶλλον τὴν περὶ τὸ θεῖον ἀδιαφορίαν τῶν σχολείων, εἰς ἣν οὐδεμία μέχρι τοῦδε (μετ' ἄλλοις ψυχικοῦ τοῦτο ὁμολογοῦμεν) οὔτε ὑπὸ τῆς πολιτείας, οὔτε ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐδόθη προσοχὴ, ἢ ἐφορεία τῶν σχολείων οὐ μόνον σπουδαιοτάτην κρίνει, ἀλλὰ συνάμα, ὡσπερ και ἐν τῇ περὶ τῶν ἱερῶν μαθημάτων διδασκαλίᾳ ἔλεγε, θεωρεῖ φοβερόν προάγγελον ἐσωτερικῆς ἀποσυνθέσεως και διαλύσεως τῆς ἀρτιγενοῦς κοινωνίας ἡμῶν, ἐὰν μὴ ληφθῇ σύντονος ἢ φροντισ περὶ τῆς ἄρσεως και θεραπείας τοῦ κακοῦ. Διότι ἢ ἐφορεία εἶναι, εἴ τις και ἄλλος, πεπεισμένη ὅτι, ὡσπερ μόνος σωστικὸς σύνδεσμος, δι' οὗ συνάπτεται και συγκρατεῖται ἐπὶ αἰῶνας μακροῦς πᾶσα ἐν γένει κοινωνία και πᾶν καθόλου ἔθνος, εἶναι ὁ θρησκευτικὸς, οὕτω διὰ τῆς ἄρσεως και καταλύσεως αὐτοῦ οὐ μόνον κοινωνία, ἀλλὰ και ὅλα ἔθνη ἢ τελῶς ἐξηφανίσθησαν, ἢ τὴν ζο-

φερωτάτην παρέστησαν ἐν τῷ βίῳ καὶ τῇ ἱστορίᾳ αὐτῶν εἰκόνα. Παρ' ἡμῖν δὲ μάλιστα πρέπει ὁ θρησκευτικὸς σύνδεσμος νὰ ᾖ ζωηρὸς καὶ ἀκμαῖος· διότι ἡμεῖς μάλιστα, ἐν τῷ πρώτῳ σταδίῳ τῆς καθόλου ἀναπτύξεως ἡμῶν διατελοῦντες, καὶ τοὺς φοβεροὺς τρέχουσαν κινδύνους. Τὸ πρὸς τὴν ἀγίαν δὲ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν ἱερὸν καὶ ἅγιον αἶσθημα καὶ τὴν πρὸς τὴν πίστιν τῶν Πατέρων ἀγάπην, ἐν ᾧ, εἴ τι καὶ ἕτερον, τὰ σχολεῖα ὄφειλον πρῶτα νὰ καλλιεργῶσι καὶ ἐξαγνίζωσι καὶ φανερόν τοῖς πᾶσι νὰ καθιστῶσιν, ὅτι ζωηρῶς ὑπὸ τούτων κατέχονται, τούναντίον μέχρι τοῦδε...

Οὐδὲν ἄρα τὸ ἄπορον οὐδὲ τὸ θαυμαστὸν, ὅτι ὁ ἥδιστος τοῦ κώδωνος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ἦχος, ὅστις μέχρι τῶν βαθυτάτων τῆς καρδίας πτυχῶν τῆς σπουδαζούσης νεότητος ἄλλοτε ποτε βαρβάρων, νῦν δὲ χριστιανικῶν ἐθνῶν, καὶ δὴ τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους, διήκει καὶ πάντας εἰς προσευχὴν συγκαλεῖ, παρ' ἡμῖν, καὶ ἰδίᾳ τῇ τῶν σχολείων νεότητι, οὐ μόνον ἀκουστός δὲν γίγνεται, ἀλλὰ καὶ βαρὺς ἀποβαίνει, καλῶν ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν προσευχὴν νὰ προσέλθωσιν. Ἡ ὑγιὴς θρησκευτικὴ παιδείσις τῶν νέων καὶ διὰ τούτων ἀπάσης τῆς ἀρτιβλάστου κοινωνίας ἡμῶν δεόν νὰ ᾖ ἐν τῶν σπουδαιοτάτων μελημάτων πάντων, μάλιστα δὲ τῶν ἐπιτετραμμένων τὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πολιτείας καὶ τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως καθόλου τῶν νέων. Οἱ διδάσκαλοι τῆς νεότητος ὀφείλουσι ζωηρῶς πάντοτε νὰ ἐνθυμῶνται καὶ μηδέποτε νὰ ἐπιλανθάνωνται, ὅτι ἐν τοῖς σχολείοις τῆς πρωτευούσης οἱ πλείους τῶν μαθητῶν εἶναι ἐκ τῆς δούλης Ἑλλάδος. Τούτους δὲ πάντας οἱ ἐκυτῶν γονεῖς καὶ κηδεμόνες διηνεκῶς εὐχονται νὰ ἴδωσιν ἐπὶ τὰς ἐστίας αὐτῶν ἐπανερχομένους καὶ ἐκ τῶν σχολείων τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος συγκομιζομένους οὐχὶ ξηρὸν μόνον ὄρμαθὸν γνώσεων, ἀλλ' εἰμὴ μᾶλλον καλλιεργημένον καὶ προηγμένον τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης ἔχοντας τὸ αἶσθημα, ἀλλ' οὖν μὴ ἀπεσβεσμένον γε, ἀλλὰ θερμὸν, ὥσπερ παρὰ τῶν οἰκιῶν παρέλαβον.

Τὰ σχολεῖα μάλιστα τῆς ἐλευθέρας πατρίδος ὀφείλουσιν εὐλαβέστατα νὰ προνοῶσι, μὴ ὁ κυριώτατος δεσμὸς, ὅστις τὴν ἐλευθέραν μετὰ τῆς δούλης Ἑλλάδος συνδέει καὶ ἀνάγκη νὰ συνδέη, ὁ δεσμὸς ὁ θρησκευτικὸς, χαλαρωθῆ, ἢ, τὸ φοβερώτατον, τελέω; ἐκλίπη. Διότι ἡ ἐφορεία καὶ μετ' αὐτῆς πᾶς, ὅστις οὐχὶ κατὰ τὸ ἐπιπόλαιον τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν παρακολουθεῖ, μετὰ βαθυτάτης λύπης παρατηροῦσιν, ὅτι εἰς τοῦ ἱεροῦ

τούτου συνδέσμου τὴν χαλάρωσιν καὶ τὸν παντελῆ ἀφανισμόν πολλὰ ὁσημέραι φέρουσι, πολλοὶ δὲ τῶν ἔξω τῆς Ἑλλάδος ἀδελφῶν ἤρξαντο οὐχὶ ἀλόγως νὰ πιστεύωσιν, ὅτι παρ' ἡμῖν τοῖς ἐλευθέροις ἡ πρὸς τὸν Θεὸν πίστις, ἥτις χθές καὶ πρῶην οὕτω θερμῶς τὰ τῶν πατέρων ἡμῶν στήθη διέσπλεγεν, ὥστε δι' αὐτῆς ἐλευθερίαν ἡμῖν παρέδωκαν γῆν, ἡ πίστις αὕτη ἀρχεται οὐ μόνον οὐδαμῶς ἀναζωπυρουμένη, ἀλλ' ἐκλείπουσα παρά τε τῇ οἰκογενείᾳ καὶ τῇ πολιτείᾳ, καὶ, τὸ πάντων δεινότατον, παρ' αὐτῇ τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἡ ὕγις καὶ ἀληθινὴ κατὰ Χριστὸν παιδείσις, ἔλεγεν ἡμῖν ποτε ὁ χριστιανικώτατος καὶ θαυτάτην πείραν τῶν τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος ἔχων καὶ τὰ τῆς ἡμετέρας πατρίδος μετ' ἀκριβείας γινώσκων πολὺς ἐν Βερολίῳ γυμνασιάρχης **Ranke**, ἡ κατὰ Χριστὸν, ἔλεγεν ἡμῖν ὁ αἰδιμὸς οὗτος ἀνὴρ, παιδείσις, ἦν τὰ τε σχολεῖα καὶ ἡ Ἐκκλησία θέλουσι τοῖς νέοις δώσει καὶ δι' αὐτῶν τῇ οἰκογενείᾳ, μέλλει νὰ σώσῃ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναστᾶσαν Ἑλλάδα καὶ μεγάλην καὶ κραταιάν ποτε νὰ ποιήσῃ. Περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν δὲ παιδείσεως τῆς ἀνερχομένης νεωτέρας γενεᾶς τοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος ἔθνους ἡμῶν τὰ τε σχολεῖα καὶ ἡ Ἐκκλησία μετὰ τῆς πολιτείας τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος οὐ μόνον δὲν ἐμερίμνησαν μέχρι τοῦδε, ὥσπερ ἔπρεπεν, ἀλλὰ (μετ' ἄλγους ψυχικοῦ ἢ ἐφορέα πάλιν τοῦτο ἐπαναλαμβάνει) τελῶς ὀλιγόρησαν.

Εἰς τὴν ὀλιγωρίαν δὲ, ἢ μᾶλλον τὴν παντελῆ ἀδιαφορίαν, ἦν μέχρι τοῦδε ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως ἡμῶν ταῦτα ἐπεδείξαντο, ὀφείλεται ἀπάσης ὡς εἶπεῖν τῆς κοινωνίας ἡ θρησκευτικῆ ψυχρότης καὶ ὁ πρὸς τὰ ἅγια σαρκασμὸς καὶ ἡ πρὸς τὴν πίστιν τῶν Πατέρων χλεύη, ἦν ὁσημέραι ἐπιτεινομένην βλέποντες, οὐδὲν σχεδὸν ἄλλο τι ποιούμεν, ἢ περιοριζόμεθα μόνον εἰς τὸ ταλανίζειν ἡμᾶς αὐτούς. Διότι οἱ μὲν πλείστοι τῶν τῆς Ἐκκλησίας λειτουργῶν δὲν διαθερμαίνονται ὑπὸ τοῦ λόγου τοῦ Σωτήρος, δὲν ἐπίσταται οὐδὲ θέλουσιν ἄλλο νὰ διδάσκωσι, ἢ διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν ἔργων νὰ χλευάζωσι καὶ φρακίζωσι τὰ πλήθη τῶν πιστῶν· οἱ πλείστοι τῶν τῆς Ἐκκλησίας λειτουργῶν δὲν λαλοῦσι, κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, ἐν Χριστῷ κατενώπιον τοῦ Θεοῦ ὡς ἐξ εὐκρινείας, ὡς ἐκ Θεοῦ, ἀλλὰ καπηλεύουσι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· δὲν ἐνεργεῖται ἐν αὐτοῖς μὲν ὁ θάνατος, ἐν δὲ τοῖς πιστοῖς ἡ ζωὴ, κατὰ τὸν αὐτὸν Ἀπόστολον, ἀλλ', ὡς μὴ ὄφειλε, πᾶν τοῦναντίον γίγνεται, αὐτοὶ μὲν ζῶσιν, ἡ δὲ ζωὴ αὐτῶν φέρει ὁσημέραι τὸν ἥθικόν τῆς ἀρτι-

βλάβειν ἡμῶν κοινῶς θάνατον· ἐπὶ δὲ τὴν ἀσθενῆ πολιτείαν καὶ τὰ ἐπι ἀσθενέστερα σχολεῖα αὐτῆς σοφιστικὸν καὶ σατανικὸν καταχέεται πνεῦμα, τὰ πάντα ἀρνούμενον, περὶ παντὸς ἀμφιβάλλον, εἰς οὐδὲν πιστεύον, οὐδὲν μετὰ λόγου τιθὲν, ἀλόγως τὰ πάντα αἶρον· τὰς δὲ τῶν νέων τῶν σχολείων ψυχὰς σχεδὸν πάντων οὐ μόνον τὰς τῶν ἐφήβων, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς τῶν μειρακίσκων, ἅς κατὰ τὴν ἐαυτῶν φύσιν ἔπρεπε μόνον ὁ πρὸς τὸ ὑψηλόν, τὸ εὐγενές, τὸ θεῖον καὶ ἰδεῶδες νὰ διατρέφῃ ἔρος καὶ ὁ ἱερός νὰ διαθερμαίνῃ πόθος, κατασπαράσσει παρὰ τὴν ἐαυτῶν φύσιν ἢ ἀπιστία καὶ καταβιβρώσκει ὁ πυρετὸς τῆς ὕλης καὶ τῆς φιλοχρηματίας, ἣτις ὁσημέραι μετὰ ἀκαθέκτου φορᾶς πάντα τὰ ἀσθενῆ τῆς κοινωνίας ἡμῶν στρώματα καταλαμβάνει. Ἄ᾽ ἔστι δ' οὐδέποτε, οἶμαι, μέγα καὶ νεανικὸν φρόνημα λαβεῖν, λέγει ὁ μεγαλοφρονέστατος καὶ ἐν τῷ τῆς εὐσεβείας τῶν προγόνων πνεύματι καὶ τοῖς ἔργοις αὐτῶν διατραφείς ῥήτωρ, μικρὰ καὶ φαῦλα πράττοντας· ὅποι' ἄττα γὰρ ἂν τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν ἀνθρώπων ἦ, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸ φρόνημα ἔχειν».

Τίνα φόβον Θεοῦ ἀναμένει τις παρὰ τῶν ἀπλουστέρων καὶ ἀμαθεστέρων καὶ τίνα πρὸς τὸ θεῖον εὐλάβειαν, ὅταν αὐτὰ τὰ σχολεῖα, αὐτοὶ οἱ λεγόμενοι λόγιοι, τὸ δὲ φοβερώτατον, αὐτοὶ οἱ τοῦ ὑψίστου λειτουργοὶ σχεδὸν πάντες οὐδὲν, τολμῶμεν νὰ εἴπωμεν, τοιοῦτον ἐν ἑαυτοῖς φέρωσιν; Πῶς δ' ἔχει τις τὴν τόλμην νὰ ἀπαιτῆ παρὰ τῶν νέων τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ νὰ ἐπισκέπτονται, ὅπου πολλοὶ τῶν διδασκάλων, οὐχὶ ὀλίγοι τῶν γονέων, σχεδὸν δὲ πάντες οἱ λειτουργοὶ τῆς Ἐκκλησίας αἰσχύνονται καὶ ἐκ βῆθυμίας καὶ ἀνευλαβίας ἀποφεύγουσιν αὐτόν, ἢ πρὸς τὸ θεαθῆναι ἀπλῶς καὶ τὸν κόσμον φοβούμενοι ἐπισκέπτονται αὐτόν.

Ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ πολιτεία, τὰ σχολεῖα καὶ ἡ οἰκογένεια, ἀνάγκη καὶ ἀνάγκη κατεπείγουσα νὰ ἀνανήψωσι καὶ ἐμβριθέστερον περὶ πάντων τούτων νὰ προνοήσωσιν. Διότι Ἑλλάς, ἥς τῆς νεότητος τὴν καρδίαν καὶ ὅλα αὐτῆς τὰ μέλη οὐδεὶς διαθερμαίνει θεῖος τῆς ἀγάπης, τῆς πίστεως καὶ ἐλπίδος σπινθὴρ, Ἑλλάς τοιαύτη δὲν δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι ἀληθῶς ἀνέζησε καὶ ἐνδοξὸν θέλει παρασκευάσει μέλλον. Σκοτεινὴ καὶ μέλαινα νύξ, ἢ νύξ τῆς ἐσβεσμένης πίστεως καὶ τῆς ἄρσεως τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης καὶ ἐλπίδος θέλει περιχυθῆ ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα ἡμῶν, ἐὰν μὴ ἄπλετον ἀναλάμψῃ τὸ φῶς τὸ ἐκ τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τὰ σχολεῖα, τὴν οἰκογένειαν καὶ

ἐπ' αὐτὴν *πρώτην τὴν Ἐκκλησίαν*. Ἡ τῶν σχολείων ἐφορεία δὲν θέλει, ἄπαγε! εἰς Ἰησουϊτῶν τοῦ ψεύδους ἐργαστήρια, ἢ Φριτσιαίων τῆς ὑποκρίσεως καὶ τῆς πλάνης νὰ μεταβληθῶσι τὰ σχολεῖα καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος θέλει καὶ εὐχεται νὰ ἐνοικῆ ἐν αὐτοῖς τὸ θεῖον καὶ ἀληθές τοῦ χριστιανισμοῦ πνεῦμα, θέλει καὶ εὐχεται δι' αὐτῶν χριστιανοὶ καὶ ἀληθῆ καὶ γνήσια μέλη τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ νὰ διαμορφώνωνται νέοι. Ὅσον δὲ παρατείνεται ἡ ὀλιγορία καὶ ἀδιαφορία πρὸς τὴν θρησκευτικὴν τῶν νέων τῆς πατρίδος παιδείωσιν, τόσῳ μᾶλλον ὑπόλογοι γιγνόμεθα καὶ βαρύτερας φέρομεν τὰς εὐθύναις τοῖς τε ἐν Κυρίῳ ἐπαναπαυομένοις πατράσιν ἡμῶν καὶ τοῖς μεταγενεστέροις. Ἡ διὰ τῶν ἀνεξερευνητῶν βουλῶν τοῦ ὑψίστου ἐκ νεκρῶν ἀναστᾶσα Ἑλλάς ἐν τῷ πνεύματι κυρίως τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆ κεκαθαρμένη πίστει θέλει, ὡσπερ πάλαι, οὕτω καὶ ἐν τῷ μέλλοντι μεγαλοουργήσει ὡσπερ πάλαι ποτὲ πρὸ τοῦ χριστιανισμοῦ τὴν ἐθνικωτάτην, ἅμα δὲ καὶ ἀνθρωπιστικωτάτην ἐπέδειξε πάσῃ τῇ ἀνθρωπότητι πρωτότυπον μορφήν αὐτῆς, οὕτω καὶ νῦν μετὰ τὴν ἀναγέννησιν ἡμῶν μέγα καὶ πρὸς τὸ παρελθὸν αὐτῆς ἀντάξιον ἀπόκειται νὰ τελέσῃ ἔργον, τὸ ἔργον τῆς ἐν τῷ πνεύματι τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τοῖς ἔργοις τῶν προγόνων ἐξευγενείσεως πρῶτον ἐαυτῆς καὶ τοῦ μεθ' ἑαυτῆς ἀρρήκτου συνδέσμου ἀπάσης τῆς Ἀνατολῆς.

Κατὰ ταῦτα τὰ μὲν σχολεῖα ἔχουσιν ἀνάγκην τροφῆς οὐρανίας καὶ ὑγιούς παρὰ τῶν τῆς Ἐκκλησίας λειτουργῶν, οὗτοι δὲ ὀφείλουσι κατὰ καθήκον ἱερὸν δαψιλῆ καὶ ἀφθονον ταύτην νὰ παρέχουσι τὰ σχολεῖα, ἐὰν ἀληθῶς αἰσθάνωνται, ὅτι εἶναι χριστιανικά, ὀφείλουσιν εὐλαβῶς ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν τοὺς νέους νὰ ὀδηγῶσιν, ὅπως θεῖαν παρὰ ταύτης λαμβάνωσιν ἰσχύν' οἱ δὲ τῆς Ἐκκλησίας λειτουργοὶ, ἐὰν ὄντως κατανοῶσι τὸ ὑπατον αὐτῶν ἀξίωμα καὶ τὴν ἐπὶ γῆς θειοτάτην ἀποστολὴν αὐτῶν, καθήκον ἔχουσι χριστιανικὸν νὰ μεταδιδῶσι τοῖς νέοις τῆς ἀναγεννωμένης πατρίδος πνεῦμα. Ἀνάγκη Ἐκκλησία καὶ πολιτεία νὰ φροντίσωσιν, ὅπως μορφωθῶσι κήρυκες τοῦ θεοῦ λόγου χάριν αὐτῆς τῆς ἐν τοῖς σχολείοις σπουδαζούσης νεότητος. Διότι, καθὼς ἕλαστον καλῶς κατηρητισμένον στρατιωτικὸν σῶμα ἔχει τὸν ἱερέα, τὸν πνευματικὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν ἣ ἔκκλησιάζεται καὶ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀκούει, οὕτω καὶ τὰ καλῶς διοργανωμένα καὶ ὑγιῶς ἔχοντα σχολεῖα ἔχουσιν ἐν πᾶσι τοῖς εὐνομούμενοις ἔθνεσι τὸν ἴδιον αὐτῶν ἱεροκλήρικα

καὶ τὴν ἰδίαν Ἐκκλησίαν, ἐν ἣ εὐλαβῶς ἐκκλησιάζονται καὶ τὰς ἰδίας ἑαυτῶν ἑορτὰς ἐπιτελοῦσιν.

Τὸ μόνον δὲ παρ' ἡμῖν ἐθνικώτατον ἱερὸν παιδευτήριον, ἡ ριζάρειος σχολή, ἥτις ἦν καὶ εἶναι πρόθυμος τοὺς ἀρίστους τοὺς σχολεῖους κήρυκας τοῦ θείου λόγου νὰ χορηγήῃ, ἡ ριζάρειος, λέγομεν, σχολή παρὰ μὲν τῆς πολιτείας ἐν σμικρᾷ καὶ ἀσθενεῖ, παρὰ δὲ τῆς Ἐκκλησίας, ἐν οὐδεμιᾷ (πρὸς δόξαν αὐτῆς) μέχρι τοῦδε ἐτέθη μοῖρα ! Μεθ' οἷας τῆ ἀληθείᾳ ἀγάπης καὶ οἷας εἰλικρινείας ἀλλαγῶ, ἐν ἄλλοις ἔθνεσιν, Ἐκκλησία τε καὶ πολιτεία ἤθελον περιπτυχθῆ τοιαύτην σχολὴν, τοσαῦτα ὑπὲρ τοῦ ἔθνους ἐπαγγελιομένην καὶ τοσαύτας μυριάδας χρημάτων δαπανῶσαν ὑπὲρ τῆς υἱοῦς καὶ κατὰ Χριστὸν μορφώσεως τῶν νέων ἀπάσης τῆς πατρίδος, δούλης τε καὶ ἐλευθέρης ! Φρίκη καὶ ἱερά καταλαμβάνει ἀγανάκτησις πάντα, ὅστις, ἐπὶ τὰ ὀπίσω ἀποβλέπων καὶ τὴν ἐν τῇ δουλείᾳ τῆς πατρίδος ἡμῶν θρησκευτικὴν κατάστασιν ἐν ὄψει λαμβάνων, θελήσει ταύτην πρὸς τὴν νῦν τῆς ἐλευθέρης πατρίδος νὰ ἀντιπαραβάλλῃ ! Οἷαν φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν ἐπιδείκνυνται πᾶσαι αἱ τῶν σοφῶν ἐθνῶν κυβερνήσεις, τῆς Ἐκκλησίας αὐτῶν ἡγουμένης, ὑπὲρ τῆς τῶν νέων τῶν σχολείων κατὰ Χριστὸν παιδεύσεως, οἷα δὲ καὶ ἡλικίᾳ παρ' ἡμῖν μέχρι τοῦδε ἀκήδεια καὶ ὀλιγωρία περὶ ταύτην ! Ἐκκλησία καὶ πολιτεία, ἰδιῶται καὶ πολιτευόμενοι νομιζόμεν, ὅτι ἐξηγητισμένη πρὸς τὴν θρησκείαν τῶν Πατέρων πιστιν οἱ ἐν τῇ δουλείᾳ μόνον πατέρες ἡμῶν ὄφειλον νὰ ἔχωσιν, τὰ δὲ ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ ζῶντα τέκνα αὐτῶν, οἷς διὰ τῆς πίστεως εἰς τὸν Θεὸν ἡ ἐλευθερία ἐκληροδοτήθη, πρέπει μηδεμίαν ἐν ἑαυτοῖς νὰ ἔχωσι πίστιν, πρέπει νὰ φυγαδευθῇ ἀπ' αὐτῶν ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη καὶ τοῖς ὑπὸ τὴν δουλείαν πάλιν στενάζουσιν αὐτὴ νὰ ἐνοικῇ ἀδελφοῖς καὶ τούτων μόνον τὰ σχολεῖα παρήγορον νὰ ἔχωσι τὴν ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ θρησκείαν !

Πειραχθεῖσα ἡ ἑπορεία ἐν τῇ ἀσθενεῖ μὲν δυνάμει αὐτῆς, ἐν τῇ εἰλικρινεῖ δὲ γνώμῃ καὶ προαιρέσει νὰ καταδείξῃ ἐν τοῖς μέχρι τοῦδε ῥηθείσιν ἔθνεσιν μὲν τὰς κυριωτέρας τῶν σχολείων ἑλλείψεις, ἔθνεσιν δὲ τὰ κατὰ τὴν δόξαν αὐτῆς προσφορώτερα μέσα, δι' ὧν αὐταὶ σὺν τῷ χρόνῳ νὰ ἀρθῶσι δύνανται, ὅπως κανονικῶς λειτουργήσωσι τὰ σχολεῖα καὶ ἀπταιστώσως ἐπὶ τὸ ὑψηλὸν ἔργον αὐτῶν χωρήσωσι, τῇ τε οἰκογενεῖα καὶ τῇ πολιτεῖα καταδηλωτέραν ποιοῦντα τὴν ἐθνικὴν καὶ σωτήριον δύναντιν αὐτῶν, κρίνει λίαν ἀναγκαῖον πρὸς τελειωτέραν συμπλήρωσιν τῆς περὶ τῶν σχολείων ἐκθέσεως, μείζονα δὲ καταδείξιν παντός

ὅ,τι συντείνει εἰς τὴν ὀρθοπόδῃσιν αὐτῶν, ἢ τὴν ἄρσιν τῆς ἀνωμάλου πορείας, νὰ μὴ καταπαύσῃ ἐνταῦθα, ἀλλὰ διὰ βραχέων νὰ ἄψῃται καὶ δύο ἄλλων κεφαλαίων. Διότι ταῦτα οὐ μόνον στενοτάτην συνάφειαν μετὰ τῶν σχολείων ἔχουσιν, ἀλλὰ τυγχάνουσι συνάμα τοιαῦτα, ὧν ἄνευ τὰ τε ἐν τοῖς ἔμπροσθεν περὶ θελτιώσεως σχολείων ῥηθέντα καὶ ἄλλα ἔτι κρείσσονα καὶ σοφώτερα τούτων ἐν γραφῶσιν οὐδεμίαν λαμβάνουσι ἰσχὺν, ἢ μᾶλλον κερὰ μένουσι γράμματα.

Ἐκ τῶν δύο δὲ κεφαλαίων, ἢ μᾶλλον τῶν δύο παραγόντων, περὶ ὧν ἢ τῶν σχολείων ἐφορεία βραχὺν νὰ ποιήσῃται προτίθεται λόγον ἕνεκα τῆς πρὸς τὰ σχολεῖα μεγίστης σπουδαιότητος αὐτῶν, τὸ πρῶτον εἶναι τὸ ἐπὶ τῆς παιδείας καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργείων. Εἴ τις καὶ ἕτερος, ὁ τὰ τῆς παιδείας ἐπιτετραμμένος κατανοεῖ, ὅτι, ἐὰν καὶ ἐν ἑκάστῳ τῶν ἄλλων ὑπουργείων, ἐν τῷ ἐπὶ τῆς παιδείας μάλιστα, ἐγκλείεται ἢ μεγίστη ἢ τῆς εὐδαιμονίας, ἢ τῆς κακοδαιμονίας τῶν σχολείων παντὸς ἔθνους δύναμις. Διὰ τοῦτο πᾶς ὁ τῆς παιδείας ἐπιμελητῆς τῆς πάσης θηλέων τε καὶ ἀρρένων ὀφείλει, κατὰ τὸν δαιμόνιον Πλάτωνα, νὰ διανοῆται, ὅτι αὕτη ἢ ἀρχὴ εἶναι πολὺ μερίστη τῶν ἐν τῇ πόλει ἀκροτάτων ἀρχῶν. «Διανοηθήτω, λέγει ὁ ἀνὴρ, ὁ τῆς παιδείας ἐπιμελητῆς ὅς οὕτως ταυθὺν τὴν ἀρχὴν τῶν ἐν πόλει ἀκροτάτων ἀρχῶν πολὺ μεγίστην». Παρ' ἡμῖν δὲ σήμερον, ἐάν τις, ἐπὶ τὰ ὑπίσω ἀναδραμῶν, ἐν ὅψει λάβῃ, τί ἀπὸ τῆς πολιτικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἡμετέρου ἔθνους μέχρι σήμερον ὑπὲρ τῶν σχολείων καθόλου παρὰ τοῦ ἐπὶ τῆς παιδείας ὑπουργείου ἐπράχθη, θέλει εὔρει, ὅτι καὶ τὰ τῆς παιδείας δὲν ἦν δυνατόν ἄλλην, ἢ τὴν αὐτὴν καθ' ἡμᾶς νὰ θαδίσωσι παράλληλον ὁδὸν, οἷαν καὶ τὰ τῆς πολιτείας καθόλου. Διότι . . . ἀλλ' οὐχί· δὲνπροτίθεται ἢ τῶν σχολείων ἐφορεία, οὐδ' εἶναι νῦν αὐτῇ ἐπιτετραμμένον μετ' αὐστηρᾶς ἱστορικῆς ἀκριβείας νὰ καταδείξῃ πάσας τὰς ἐπὶ τῶν σχολείων καθόλου γεγεννημένας πράξεις καὶ μεταβολάς. Καὶ ἄλλω δέ τι, πολλῶ δὲ μᾶλλον τῇ τῶν σχολείων ἐφορείᾳ, δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τοιαύτην νὰ εἰσέλθῃ ἐξέτασιν· διότι γινώσκει ὅτι, ὡσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις, οὕτω καὶ ἐν τῷ ῥηθέντι ὑπουργείῳ, ὡς ἕκαστος τῶν ὑπουργῶν εἶχε γνώμη καὶ βουλήσεως, ὑπὲρ τῶν τῆς παιδείας καὶ τῶν σχολείων ἔπραξε καὶ εἰργάσθη. Ἐργον δὲ παντὸς μὲν ἀγαθοῦ καὶ φίλα φρονούντος τῇ ἀναγεννωμένη πατρίδι ἡμῶν πολίτου, πάσης δὲ τῶν σχολείων ἐφορείας, κατὰ καθήκον εἶναι νὰ ὑποδεικνύῃ, τί καθ' αὐτοὺς δυ-

νατὸν καὶ ὀνήσιμον εἶναι νὰ πραχθῆ ὑπὲρ τῆς τῶν σχολείων βελτιώσεως παρὰ τοῦ ἐπὶ τῆς παιδείας ὑπουργείου, ὅπερ μέχρι τοῦδε δὲν γίνεται. Διότι, εἰ μὴ ἐβλαψαν, οὐδαμῶς ὅμως, ὡς ἡμεῖς πιστεύομεν, ὠφέλησαν, ὅσοι πάσας μὲν τὰς πράξεις πάντων τῶν ὁπωσδήποτε ὑπὲρ τῶν σχολείων μεριμνησάντων ἔφεγον καὶ ἀπεδοκίμαζον, τὰς ἑαυτῶν δὲ μόνον πάσας ἐπήνουν καὶ ἀρίστας ἔκρινον. Διότι οὗτοι, οὕτω ποιῶντες, οὐδὲν ἄλλο ἐτίθεσαν, ἢ ἀπλῶς τοῦτο μόνον, τὸ ἐπιμέμψεσθαι καὶ λοιδορεῖσθαι καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις πλὴν ἑαυτοῖς τὴν τῶν πάντων ἀνατιθέναι τοῦ κακοῦ αἰτίαν. Καὶ τῆ ἑφορεία δὲ τῶν σχολείων, ἐθνικωτάτου πράγματος ἀψαμένη, θέλει, νομιζομεν, ἐνταῦθα γενομένη, ἐπιτραπῆ θραχέα νὰ εἴπῃ δι' ἃ ὑπολαμβάνει, ὅτι ἐπὶ τὸ βέλτιον σὺν τῷ χρόνῳ θέλουσιν ἐπιδώσει τὰ σχολεῖα τῆς πατρίδος.

Κατὰ ταῦτα ἡ ἑφορεία φρονεῖ, ὅτι τὸ ἐπὶ τῆς παιδείας Ὑπουργεῖον πρέπει νὰ μὴ ἐπιτρέπῃ νὰ ἀποκρύπτηται καὶ ἐν μυστικῷ καὶ παραβύστῳ κατατιθῆται, ἀλλὰ γνωστὸν τοῖς πᾶσι νὰ γίνηται πᾶν ὅ,τι εἴτε ὑπὸ τούτου, εἴθ' ὑπ' ἐκείνου τοῦ ὑπουργοῦ, εἴτε ὑπὸ τούτων, εἴτ' ἐκείνων τῶν συμβουλίων καὶ τῶν ἐπιτροπῶν, εἴτε ὑπὸ αὐτῆς, εἴθ' ὑπ' ἐκείνης τῆς ἐφορευτικῆς τῶν σχολείων ἐπιτροπῆς ὑπὲρ τῶν σχολείων καὶ τῆς παιδείας καθόλου πράττεται καὶ ἐνεργεῖται. Διότι, ὡσπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐλέγομεν περὶ τῶν ἐν τοῖς σχολείοις λεγομένων λόγων, μόνον διὰ τῆς οὐτῶ προσφιλοῦς καὶ θρηπτικῆς, ἅμα δὲ καὶ διδακτικῆς τῷ ἡμιτέρῳ ἔθνει, τῷ τε ἀρχαιοτέρῳ καὶ τῷ νεωτέρῳ, δημοσιεύσεως πάντων τῶν ὑπὲρ τῶν σχολείων παρ' οἰουδήποτε γιγνομένων τὰ τῆς παιδείας ἐπιδιδόσιν. Διότι οὕτω οὐ μόνον πᾶσι τοῖς πολίταις ἐγγίγνεται μείζον τὸ πρὸς τὰ σχολεῖα τῆς πατρίδος αὐτῶν διαφερον, καὶ μείζον δίδεται αὐτοῖς ἀφορμὴ περὶ βελτιώσεως κρείσσονα νὰ ἀποφανθῶσι γνώμην, ἀλλὰ συνάμα γνωστὸς τοῖς πᾶσι γίνεται καὶ πᾶς, ὅστις οὕτως, ἢ ἄλλως ὑπὲρ τῶν σχολείων τῆς πατρίδος ἐργάζεται. Διότι μόνον διὰ τῆς γνώσεως μὲν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ χρησίου, τῆς ἀποδοχῆς δὲ καὶ ἐφαρμογῆς τοῦ κρείσσονος, τῆς αὐστηρᾶς δ' ἐξελέγξεως καὶ μετὰ λόγου ἀπορρίψεως τῶν ἡμαρτημένων ὀρθῆ καὶ ὀρθῆ γίνεται τῶν κακῶς ἐχόντων θεραπεία. Ἀνάγκη, πᾶσα ὑπὲρ τῶν σχολείων καθόλου καὶ τῆς παιδείας πράξις, εἴτε ἀμέσως, εἴτε ἐμμέσως ἐν τῷ ὑπουργείῳ γίνεται, εἴτε τελεία, εἴτε ἡμιτελής τυγχάνει οὕσα, ἀνάγκη αὕτη γνωστὴ τοῖς πᾶσι διὰ τοῦ τύπου νὰ γνωρίζηται, ἀλλὰ νὰ μὴ λαμβάνηται ὀπίσω

ὑπὸ τοῦ ποιήσαντος αὐτὴν, μηδὲ νὰ μένῃ κεκρυμμένη καὶ λανθάνουσα. Διότι οὕτω οὐδέποτε ἐνότῃς πράξεων ἀποτελεῖται, ἀλλὰ πᾶν τὸ γενόμενον εὐθὺς εἰς τὸ ἀγέννητον καθίσταται καὶ, ὥσπερ ἐκεῖνοι τῶν παλαιῶν, οἵτινες ἐν ταῖς σχολαῖς δὲν ἀπεδέχοντο τὰς αὐξήσεις τῶν σωμάτων διὰ τὴν συνεχῆ ἐκροὴν τῆς οὐσίας, διὰ τοῦ λόγου ἐποίουν ἕκαστον αὐτῶν ἄλλον ἑαυτοῦ καὶ ἄλλον, οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἐὰν μὴ διὰ τοῦ τύπου καὶ τῆς μνήμης στέγωμεν τὰ πρότερα, μηδ' ἀναλαμβάνωμεν αὐτὰ, ἀλλὰ νὰ ὑπεκρέωσιν ἐῶμεν, ἔργῳ θέλωμεν ποιεῖ ἡμᾶς αὐτοὺς καθ' ἡμέραν ἐνδεεῖς καὶ κενοὺς καὶ ἐκ τῆς αὔριον ἐκκρεμαμένους, ὥσπερ εἰ τὰ πέρυσι καὶ πρῶην καὶ χθὲς δὲν ἦσαν πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς, μηδὲ ὅλως δὲ ὑφ' ἡμῶν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν ἐγένοντο. Ἀνάγκη νὰ κατανοηθῆ παρ' ἡμῖν, ὅτι πᾶν ὅ,τι ὑφ' ἑκάστου τῶν ἀνωτάτων δημοσίων λειτουργῶν ὑπὲρ τῆς παιδείας καὶ τῶν σχολείων ἐνεργεῖται, τῶν ἐθνικωτάτων κτημάτων, τοῦτο δὲν εἶναι ἑαυτοῦ μόνον κτῆμα, ἀλλὰ τῆς πολιτείας καὶ διὰ ταύτης τῶν συγχρόνων καὶ τῶν μεταγενεστέρων.

Κατὰ ταῦτα πρέπει καθ' ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῆς παιδείας Ὑπουργεῖου ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ μὴ μόνον ἢ μέχρι τοῦδε ἀπὸ τῆς πολιτικῆς ἀναγεννήσεως ἡμῶν κατάστασις τῶν παρ' ἡμῖν σχολείων, ἀρρῶνων τε καὶ θηλέων, ὁ βίος καὶ ἡ ἱστορία καὶ ὅλως πᾶσα ἢ ἐν αὐτοῖς γενομένη μεταβολὴ καὶ πρόοδος πρέπει νὰ δημοσιευθῆ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐκάστῃ πενταετηρίδι, ἢ δεκαετηρίδι τοῦτο νὰ γίνηται. Διότι οὕτω παραδίδονται οὐ μόνον τοῖς συγχρόνοις καὶ μεταγενεστέροις ἡμῶν τὸ κάτοπτρον πάσης τῆς κατὰ περιόδους διανοητικῆς τοῦ ἔθνους προόδου, ἀλλὰ καὶ τοῖς ξένοις πᾶσι, τοῖς τε φίλα καὶ τοῖς τάναντί τῆ Ἑλλάδι φρονοῦσιν, ὅπως ἐκεῖνοι μὲν θερμότεροι καὶ διαρκέστεροι φίλοι ταύτης καὶ συνήγοροι ὑπάρχωσιν, οὗτοι δὲ ἀναστέλλωσιν, ἂν ἦναι δυνατὸν, τὴν ὁρμὴν τῆς γλώσσης αὐτῶν, ἥτις οὐδὲν ἄλλο περὶ τῆς Ἑλλάδος νὰ λαλῆ ἐσυνεθίσεν, ἢ τὸν φαρμακερὸν ἰὸν αὐτῆς νὰ ἐγγέῃ εἰς πᾶν ὅ,τι ὑπ' αὐτῆς πράττεται, εἴτε μέγα καὶ λόγου ἄξιον, εἴτε μικρὸν τοῦτο τυγχάνει ὄν.

Πλὴν δὲ τούτων ἡ ἐφορεία φρονεῖ, ὅτι εἶναι ἀνάγκη τὸ ἐπὶ τῆς παιδείας Ὑπουργεῖον ἀπάντων τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων τῶν σχολείων σύντονον νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν εἰς τὴν πιστὴν ἐφαρμογὴν καὶ εὐλαβῆ τήρησιν μιᾶς ὑπουργικῆς ἐγκυκλίου, ἣτις, ἐὰν μὴ ἀπατάται ἢ ἐφορεία, ἐν συγῆ καὶ ἀργίᾳ κατάκειται, λέγομεν δὲ τὴν ἐγκύκλιον, δι' ἧς οὗτοι παραγγέλλονται τὰ κατὰ τόπους ἦθη καὶ ἔθιμα, τὰς λέξεις

καὶ δημόδεις παροιμίας καὶ δημοτικὰ ἄσματα καὶ πᾶν ὅτι πρὸς τὸν ἀρχαῖον βίον ἡμῶν συγγένειαν καὶ ομοιότητα ἔχει, μετ' ἀγάπης νὰ συλλέγῃ καὶ εἰς τὸ ὑπουργεῖον αὐτὰ ἐπιμελῶς πέμπωσιν. Διότι διὰ τῆς συλλογῆς τῶν τοιούτων οἱ μὲν διδάσκοντες, ὧν πολλοὶ παρ' οὐδὲν τὴν τοῦ λαοῦ γλῶσσαν τίθενται, ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν σοφώτεροι μέλλουσι νὰ γίνωνται καὶ θερμότερον τὴν τοῦ λαοῦ ζῶσαν γλῶσσαν ἀγαπῶσιν, οἱ δὲ διδασκόμενοι προσεκτικώτεροι καὶ εὐλαβέστεροι νὰ γίνωνται εἰς πᾶν, ὅτι ὁ πολὺς καὶ πολλὰ εἰδῶς πάππος αὐτῶν καὶ ἡ πολλὰ ἀκούσασα μάμμη, ὁ πατήρ καὶ ἡ μήτηρ καὶ ὄλως οἱ συμπολίται ἐκ τοῦ στόματος ἐκφέρουσιν εἰς ἔκφρασιν τῶν διαφορῶν καὶ ποικίλων αἰσθημάτων καὶ διανοημάτων αὐτῶν· αὐτὸ δὲ πρῶτον τὸ ἐπὶ τῆς παιδείας Ἵπουργεῖον θέλει ἐπιδεικνύει, ὅτι θερμῶς κήδεται πάντων τῶν μετὰ τοῦ ἀρχαίου βίου στενὴν συνάφειαν ἐχόντων νεωτέρων. Διότι πᾶσα λέξις, πᾶσα ἔκφρασις τοῦ ζῶντος λαοῦ, πᾶσα διασωζομένη συνήθεια ἐν ταῖς διαφοραῖς τοῦ βίου ἡμῶν μορφαῖς φῶς τοσοῦτον ἐπιχέει εἰς τὴν ἀκριβεστέραν κατανόησιν τοῦ ἀρχαίου βίου καὶ τῆς γλώσσης τῶν προγόνων ἡμῶν, ὅσον τὰ ἀνακαλυπτόμενα τῆς τέχνης αὐτῶν κειμήλια, ὅσον ἂν μικρὰ καὶ μικροῦ ἄξια φαίνωνται ὅτι εἶναι. Ἡ παραμέλησις δὲ καὶ ὀλιγωρία ἢ περὶ τὴν ἐπιμελῆ συλλογὴν πάντων τούτων οὐ μόνον ἀνεπανορθώτου ζημίας, ἀλλὰ καὶ αἰσχύνης πρόξενος γίγνεται· ζημίας μὲν, διότι διὰ τὴν ὁσμῆραι μεταβολὴν καὶ ἀπόρριψιν τῶν πατροπαραδότων, τὴν ἐπικράτησιν δὲ τῶν ξένων καὶ ὀθνείων, εἰς ὧν τὴν τυφλὴν καὶ ἀνεξέταστον ἀποδοχὴν οὕτω τυφλῶς πᾶσα σχεδὸν ἡλικία σήμερον φέρεται, τιμαλφέστατοι τῆς γλώσσης ἀπόλλυνται μαργαρίται καὶ βαρυτιμώτατοι τοῦ βίου θησαυροὶ καὶ ἀδάμαντες καταθάπτονται· αἰσχύνης δὲ, διότι ἡμεῖς, ἐλεύθερον βίον βιοῦντες, καὶ αὐτῆς τῆς μητρικῆς ἡμῶν γλώσσης τὰ κάλλη καὶ τὴν πρὸς τὴν ἀρχαίαν ομοιότητα καὶ τὴν ἐν πλείστοις συγγένειαν τοῦ βίου ἡμῶν πρὸς τὸν ἐκεῖνων ἀναμένομεν νὰ μάθωμεν συνηθέστερον παρὰ τῶν ξένων, οὔτινες μετ' ἀγάπης καὶ ἐπιμελείας περὶ πάντα ταῦτα ἀσχολοῦνται καὶ πάντων μέχρι τῶν ἐλαχίστων ποιοῦνται τὴν συλλογὴν.

Προσέτι δὲ ἡ τῶν σχολείων ἐφορεία νομίζει, ὅτι εἶναι ἀνάγκη τὸ ἐπὶ τῆς παιδείας Ἵπουργεῖον κύριον ἀπὸ τοῦδε νὰ ποιήσῃται μέλημα, τὴν προπαρασκευὴν καὶ κατάρτισιν ἀνδρῶν δυναμένων τε καὶ ἐπισταμένων νὰ ἐργάζωνται τὰς κυριωτάτας ἐν τῷ Ἵπουργείῳ ὑπὲρ τῶν σχολείων ἐργασίας· διότι οἱ δύο

νῦν ὑπάρχοντες τμηματάρχαι, οἵτινες μετὰ ζήλου ἀπάραμελλή-
του ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη τοῦ ἔργου ἀντέχονται, ὅσον οὐ διὰ τὴν φιλι-
κίαν ἐγκαταλείπουσιν αὐτό. Ὡσπερ δὲ πάλαι ποτὲ ὁ ῥήτωρ συνε-
χῶς πρὸς τὸν δῆμον ἔλεγεν· ἀδεὶ δὴ χρημάτων καὶ ἀνευ τούτων
οὐδὲν ἐστὶ τῶν δεόντων γενέσθαι, οὕτω καὶ ἡ ἐφορεία μεθ'
ὅλης τῆς ἀσθενοῦς φωνῆς αὐτῆς θέλει ἀνακράζει· ἡ ἀναγεννω-
μένη Ἑλλάς δεῖται ἀνδρῶν καὶ ἀνευ τούτων οὐδὲν ἐστὶ γενέ-
σθαι τῶν εἰς πᾶσαν τὴν παιδείαν ἀρρένων τε καὶ θηλέων συν-
τεινόντων. Τοὺς δ' ἀνδρας δὲν ἀναδίδωσι τὸ ἔδαφος, ἀλλὰ πα-
ρασκευάζει ἡ σπουδὴ καὶ ὁ χρόνος, ἡ πείρα καὶ ἡ γνώσις ἄλ-
λων σοφωτέρων ἐθνῶν καὶ ἡ μετὰ τούτων ἀναστροφή. Ὅθεν ἡ
ἐφορεία νομίζει, ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξευρεθῶσι δύο ἐκλεκτοὶ
καὶ καλῶς ἐν πᾶσι παρεσκευασμένοι ἄνδρες, ὅπως ἀποσταλῶ-
σιν εἰς Γερμανίαν μηδὲν ἄλλο νὰ πράξωσιν, ἢ ἐπὶ χρόνον μα-
κρὸν ἐκ τοῦ ἐγγυὸς καὶ ἰδίους ὄμμασι νὰ ἴδωσι καὶ καλῶς καὶ
ἐπισταμένως νὰ μελετήσωσι τὸν ὄργανισμόν πάντων τῶν
ἐκεῖ σχολείων καὶ κατανοήσωσι τὴν σοφὴν ἐν αὐτοῖς λειτουρ-
γίαν αὐτοῦ· νὰ παρακληθῆ δὲ τὸ ἐκεῖ σοφὸν ἐπὶ τῆς παιδείας
Ἰπουργεῖον, ὅπως παραδεχθῆ μὲν τοὺς ἐκ τῆς ἡμετέρας πα-
τρίδος ἀποσταλῆσομένους ἄνδρας ἐν αὐτῷ τῷ Ἰπουργεῖῳ καὶ
δώσῃ αὐτοῖς ἐν αὐτῷ ἐργασίαν, παρέχῃ δὲ τὴν εὐκολίαν παν-
τὸς, ὅ,τι ἤθελε διαφωτίσει αὐτούς. Ἐὰν ἄλλα πολλῶ ἡμῶν
σοφώτερα καὶ παλαιότερα ἔθνη τοιοῦτους εἰς Γερμανίαν ἀπο-
στέλλωσιν ἄνδρας· ἐὰν καὶ αὐτὰ τὰ τῶν Σκυθῶν καὶ Σλαβῶν
φύλα τοῦτο ποιῶσιν, πῶς πρέπει ἡμεῖς, οἱ ἀναγεννώμενοι Ἑλ-
ληνες, οἱ οὕτω λαμπρὸν ποτε καὶ ἐπίφθονον ἔχοντες παρελθόν
καὶ μέγα ἐν τῇ ἱστορίᾳ νὰ διαδραματίσωμεν ἀξιοῦντες, πῶς πρέ-
πει πάντων τούτων νὰ ὑστερῶμεν; Ἡ καὶ ἐνταῦθα οἰόμεθα,
ὅτι τὰ πάντα γινώσκομεν καὶ, σοφώτεροι ἐκείνων ὄντες, οὐ-
δενὸς δεόμεθα;

Ὅτι δὲ ἡ ἐπὶ τὰ ξένα ἔθνη, καὶ ταῦτα πολλῶ σοφώτερα
ἡμῶν ἀποδημία τοιούτων ἀνδρῶν καὶ ἡ γνώσις τῶν τῆς παι-
δείας τὰ μέγιστα θέλει ὠφελῆσαι τὰ τῆς ἡμετέρας, δὲν ἔχομεν
χρείαν εἰς ἀνδρῶν ἄλλων ἐθνῶν τὰς μαρτυρίας νὰ καταφύγω-
μεν καὶ διὰ παραδειγμάτων ξένων τοῦτο νὰ θεσπισώμεν,
ὡσπερ ἄλλοι τε πολλοὶ ἐν ἄλλοις, καὶ ἡμεῖς πολλαχοῦ ἐν τοῖς
ἔμπροσθεν τοῦτο κατ' ἀνάγκην ποιοῦμεν, ἵνα πανθομολογουμένης
πιστώσωμεν ἀληθείας· δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ σημειώσωμεν κα
ἐνταῦθα, τί ὁ μέγας τῆς Πρωσσίας ὑπουργὸς **Altenstein** ἐπρα-
ξεν, ὅτε ἐπὶ τοῦ τότε ζοφώδους ὀρίζοντος, ὃς συνεχάλυπτε τὰ

τῆς παιδεύσεως τῶν νέων, ὁ μέγας καὶ πολὺς ἀνέλαμψεν Pestalozzi. Διότι καὶ ἐν τούτῳ δύναται πλεῖστον νὰ διδάξῃ ἡμᾶς ὁ πάντων παιδαγωγικώτατος καὶ θεϊότατος Πλάτων, οὐ-
 τινος ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ καταχωρίσωμεν ἐνταῦθα αὐταῖς λέ-
 ξεσι τὴν περὶ τούτου γνώμην χάριν τῶν πολλῶν παρ' ἡμῖν,
 οἵτινες, ἀγνοοῦντες, ἢ μὴ θέλοντες τοῖς σοφωτάτοις τῶν ἀθα-
 νάτων προγόνων ἡμῶν νὰ συμβουλευώμεθα, πρὸς στιγμὴν ὅμως
 φαινόμεθα, ἀποδεχόμενοι τὰς ὀρθοτάτας καὶ σοφωτάτας γνώ-
 μας αὐτῶν, ὡσὰκίς ἂν αὐταὶ ἐκ ξένης καὶ παρὰ ξένων ἡμῖν
 ἀνακοινῶνται. Ἄν τις, λέγει ὁ δαιμόνιος ἀνὴρ, ἐπιθυμῶσι
 τῶν πολιτῶν τὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων πράγματα θεωρῆσαι
 κατὰ τινα πλείω σχολῆν, ἀπειργέτω μὴδεὶς νόμος· οὔτε γὰρ ἄ-
 πειρος οὔσα πόλις ἀνθρώπων κακῶν καὶ ἀγαθῶν δύναται ἂν ποτε,
 ἀνομίλητος οὔσα, ἡμερος ἰκανῶς εἶναι καὶ τέλος, οὐδ' αὖ τοὺς
 νόμους διαφυλάττειν ἄνευ τοῦ γνώμῃ λαβεῖν αὐτοὺς, ἀλλὰ μὴ
 μόνον ἔθεσιν. Βίσι γὰρ ἐν τοῖς πολλοῖς ἀνθρώποι ἀεὶ θεοὶ τινες,
 οὐ πολλοὶ, πατρὸς δ' ἄξιοι ἐγγίγγεσθαι, φυόμενοι οὐδὲν μᾶλ-
 λον ἐν εὐνομουμέναις πόλεσιν, ἢ καὶ μὴ, ὧν κατ' ἔχρος ἀεὶ
 χρῆ τὸν ἐν ταῖς εὐνομουμέναις πόλεσιν οἰκοῦντα, ἐξίοντα κατὰ
 θάλατταν καὶ γῆν, ζῆτεῖν, ὅς ἂν ἀδιάφθαρος ᾗ, τὰ μὲν βεβαι-
 ούμενον τῶν νόμων, ὅσα καλῶς αὐτοῖς κεῖται, τὰ δὲ ἐπαγορ-
 θούμενον, εἴτι παραλείπεται· ἄνευ γὰρ ταύτης τῆς θεωρίας καὶ
 ζητήσεως οὐ μένει ποτὲ τελῶς πόλις, οὐδ' ἂν κακῶς αἰτῆρ
 θεωρῶσιν η.

Οἱ δὲ ῥηθέντες ἄνδρες, καλῶς τὰ τῶν σχολείων τῶν ἄλλων
 σοφωτέρων ἐθνῶν καὶ δὴ τῶν γερμανικῶν ἐκ τοῦ σύνεργου μα-
 θόντες καὶ ἐντραβεῖς αὐτῶν γενόμενοι, θέλουσιν εἶσθαι, εἰς τὴν
 πατρίδα ἐπανερχόμενοι, βαρύτεμος δύναμις ἐν τῷ τῆς παιδείας
 Ὑπουργείῳ καὶ ὑπὲρ τῶν σχολείων εἶναι ὁ δεξιὸς βραχίον τοῦ
 ἐπὶ τῆς παιδείας ἐκαστοτε Ὑπουργοῦ καὶ καθήλου εἰπεῖν ἢ ψυχὴ
 τοῦ ὅλου Ὑπουργείου. Ἡ τῶν σχολείων ἐφορεία, βαθύτατα συν-
 αισθανομένη καὶ γινώσκουσα οἷας μὲν ὑπὲρ τῶν σχολείων
 ὠφελείας πρόξενoi γίνονται ἄνδρες περὶ τῶν τῆς παιδείας
 ἐπαίοντες, οἷας δὲ βλάβης καὶ δυσεπανορθώτου ζημίας οἱ ἀδα-
 εῖς καὶ ἄπειροι, τολμᾷ καὶ πάλιν θερμότερα νὰ συστήσῃ εἰς
 τὴν μελέτην τοῦ ἐπὶ τῆς παιδείας Ὑπουργείου τὴν ῥηθείσαν
 γνώμην, ἄλλως τε ἐπειδὴ τὸ μὲν Ὑπουργεῖον κεντρικὸν ἐποπι-
 κὸν συμβούλιον νὰ συστήσῃ διανοεῖται, ἐν δὲ τῇ πατρίδι ἡμῶν,
 καὶ τοὶ πολλοὶ ἀξιοῦσιν, ὅτι τὰ πάντα γινώσκουσι καὶ περὶ
 πάντα νὰ μιγνύωνται δύνανται, κατ' ἀλήθειαν ὅμως (πρέπει νὰ

μη ἐθέλωμεν ἐκόντες νὰ ψευδῶμεθα) ἐλάχιστοι εἶναι καὶ οἱ τοιοῦτοι.

Τὸ δὲ πάντων σπουδαιότατον, δέον πάσαι αἱ ἐκ τοῦ ἐπὶ τῆς παιδείας ὑπουργείου ὑπὲρ τῶν σχολείων γιγνόμεναι πράξεις νὰ ὦσιν οὕτω σύμφωνοι πρὸς ἀλλήλας, ὥστε μηδεμίᾳ αὐτῶν πρὸς τὴν ἐτέραν νὰ ἀντιφάσκη καὶ μηδεμίᾳ τὴν ἄλλην νὰ ἀναιρῆ, ἀλλὰ πάσαι ὁμοῦ ἀλλήλας νὰ συμπληρῶσιν, καὶ πασῶν μὲν νὰ ζητῆται, ὅσον δυνατὸν, ἡ αὐστηρὰ ἐφαρμογὴ, μηδεμιᾶς δὲ ἐκ λόγου οὐδενὸς ἢ παράβασις νὰ συγχωρῆται· ὅλως δὲ οὐδὲν τοῖς σχολείοις νὰ ἐπιτάσσεται, ὅπερ ἐν τῇ πράξει ἀνεσφάριστον φαίνεται. Διότι εἶναι ἀναντίρρητος ἀλήθεια, ἣν ἀπαξάπαντες νὰ σεβασθῶμεν ὀφείλομεν καὶ ἐν νῶ καλῶς νὰ βάλωμεν, ὅσοι ἀληθῶς τῶν σχολείων λέγομεν ὅτι κηδόμεθα, ὅτι πλὴν ἄλλων πολλῶν, ἅτινα ἐλάθνηον καὶ λαθάνοισι διαταράττοντα τὴν κανονικὴν καὶ ἡρεμὸν τῶν σχολείων λειτουργίαν, εἶναι καὶ ταῦτα, ἔνθεν μὲν ἡ μὴ πιστὴ καὶ εὐλαβὴς τήρησις τῶν ὑπουργικῶν διατάξεων, ἔνθεν δὲ ἡ πρὸς ἀλλήλας αὐτῶν ἀσυμφωνία καὶ ταχεῖα ἀναιρέσις· ὅτι διδάσκοντές τε καὶ διδασκόμενοι δυσπειθέστεροι καὶ ἀνευλαθέστεροι γίνονται, ὅταν βλέπωσι καὶ αἰσθάνωνται, ὅτι, πᾶν ὅ,τι σήμερον γράφεται, αὔριον ἀναιρεῖται, ἢ νεκρὸν γράμμα κείται. Πρέπει παρ' ἡμῖν πάσα μὲν ἀρχὴ, ἰδίᾳ δὲ τὸ ἐπὶ τῆς παιδείας Ὑπουργεῖον, νὰ ἀνομολογήσωσιν, ὅτι πᾶν ῥῆμα, πάσα λέξις ὑπουργικῆς διατάξεως, ὅ,τι δῆποτ' ἂν αὕτη κανονίξῃ καὶ διαγράψῃ τοῖς σχολείοις, ὅσον ἂν σοφὴ καὶ ὀρθὴ ᾖ, ἐὰν μὴ σύντονος ἐπιδιώκηται ἡ ἐφαρμογὴ καὶ ἡ εὐλαβὴς τήρησις καὶ φυλακὴ αὐτῆς, τότε τὸ τῆς ἀρχῆς ἀξίωμα καταπίπτει καὶ ἀσθενὲς τοῖς πᾶσι καταφαίνεται. Ἡ δὲ τοῦ ἀξιώματος τῆς ἀρχῆς κατάπτωσης εἶναι περιττὸν ἡμεῖς νὰ εἴπωμεν, διότι πάντες, τούτου ἔχομεν πείρα, οἷαν παρ' ἄλλοις τε καὶ παρὰ τοῖς σχολείοις, τοῖς διδάσκουσι καὶ τοῖς διδασκομένοις, δύναμιν ἔχει.

Μετὰ τὰ περὶ τοῦ ὑπουργείου τῆς παιδείας ῥηθέντα ἡ τῶν σχολείων ἐφορεία μεταβαίνει ἐπὶ τὸ ἔτερον κεφάλαιον, ὅπερ εἶναι ἡ πολιτεία. Διότι αὕτη τὸσαύτην ἔχει σπουδαιότητα καὶ οὕτω στενότατα συνάπτεται μετὰ τῆς ὅλης τῶν σχολείων τῆς πατρίδος ἐπὶ τὰ βελτίω ἐπιδόσεως, ἢ τῆς ἐπὶ τὰ χεῖρω προκοπῆς αὐτῶν, ὥστε ἀνευ τῆς ἀληθοῦς συμπράξεως καὶ συνεργίας ταύτης πάσα πάντων τῶν τε ἐπὶ μέρος μίγων καὶ τῶν διδασκόντων καθόλου καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ ἐπὶ τῆς παιδείας ἐκάστοτε ὑπουργοῦ ἢ φροντιστοῦ ὑπὲρ τῆς τῶν σχολείων ἀγορ-

θώσεως ἀνόνητος καὶ ἀκαρπος ἀποβαίνει. Κατὰ ταῦτα καὶ ἡ τῶν σχολείων ἐφορεία, ἅμα μὲν ἐθνικωτάτου καὶ σπουδαιοτάτου θίξασα πράγματος καὶ τὴν κυριωτέραν καὶ γενικωτέραν κατὰ τὴν ἐαυτῆς κρίσιν ὑποδείξασα ἐν τοῖς σχολείοις ἔλλειψιν, ἐξ ἧς ἄλλαι οὐχὶ ὀλίγαι εἰδικιώτεραι κατ' ἀνάγκην γίνονται, ἅμα δὲ τὰ πρὸς ἄρσιν καὶ θεραπείαν τούτων προτεινούσα κυριώτερα κατὰ τὴν δόξαν αὐτῆς καὶ προσφορώτερα μέσα, καὶ ἡ ἐφορεία, λέγομεν, κατανοεῖ, ὅτι ἔτι ἀτελεστέρα ἦθελεν εἶσθαι ἡ περὶ τῶν σχολείων ἔκθεσις αὐτῆς, ἥτις (ἡμεῖς παντὸς μᾶλλον ὁμολογοῦμεν καὶ συναισθανόμεθα τοῦτο), ἐν πολλοῖς ἀτελῆς οὔσα, δὲν ἔτυχε τοῦ τελειοτέρου, οὐδὲ τὸ ἄριστον νὰ περιλάβῃ ἠδυνήθη, ἐάν μὴ βραχέα τινὰ καὶ περὶ τῆς πολιτείας ῥηθῶσιν. Διότι πᾶς περὶ τῶν σχολείων λόγος καὶ δὴ πᾶσα ἔρευνα περὶ εὐρέσεως μὲν τῶν αἰτίων, δι' ἃ ταῦτα φαίνονται ὅτι νοσοῦσι, πάντα δὲ τὰ πρὸς θεραπείαν προτεινόμενα μέσα, ὅσον ἂν ταῦτα ἠρωϊκᾶ ὡσι καὶ τὴν εὐεξίαν αὐτοῖς ἐπαγγέλλωνται, ὅτι θέλουσι φέρει, πάντα ταῦτα οὐδὲν καθ' ἡμᾶς ὠφελοῦσιν, ἐάν μὴ ἐν ὄψει ληφθῆ ἡ ἀνωτάτη ἐκείνη δύναμις, ὑφ' ἣν τὰ σχολεῖα ὑπάρχονται, ἡ πολιτεία. Διότι ἡ δημοσία παιδείσις καὶ πᾶσα ἡ πρὸς διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν τῶν νέων μόρφωσιν ἐνέργεια καὶ σπουδὴ τῶν σχολείων ἐν οὐδεμιᾷ πολιτεῖᾳ ἀθίκτος καὶ ἀνεπηρέαστος δύναται νὰ μένῃ ὑπὸ τῶν πολιτικῶν μεταβολῶν καὶ τῶν μεταρρυθμίσεων. Σχολὴ καὶ πολιτικός βίος διατελοῦσι πρὸς ἀλλήλα ἐν συνεχεῖ καὶ ἀδιαλείπτῳ ἀλληλεπιδράσει. Ἡ δὲ ἀλληλεπίδρασις τοῦ ἐνὸς ἐπὶ τὸν ἕτερον παράγοντα καὶ ἡ τοῦ ἑτέρου ἐπὶ τὸν ἄλλον εἶναι τοιαύτη, ὥστε δὲν δύναται τις μετ' ἀκριβείας νὰ ὀρίσῃ, ἂν τούτου, ἢ ἐκείνου ἐκ τῶν δύο μείζων τυγχάνει ἡ δύναμις. Διότι ἀμφότερα μὲν ἐνισχύουσι καὶ προάγουσιν ἀλλήλα καὶ ἀλλήλων φέρουσι τὴν ζωὴν, ἀμφότερα δ' αὖθις ἀλλήλ' ἐξασθενοῦσι καὶ τὸν ἀλλήλων παρασκευάζουσι θάνατον. Ὅσῳ δὲ μείζων ὑπάρχει ἡ γνῶσις καὶ ἡ συναισθησις παρὰ τε τοῦ σχολείου καὶ τῆς πολιτείας περὶ τῆς ἐπ' ἀλλήλα ἐπίδρασεως ταύτης, τόσῳ μᾶλλον σχολεῖόν τε καὶ πολιτεία φαίνονται, ὅτι συναισθάνονται καὶ κατανοοῦσιν ὅτι ἀμφότερα ἐπιδιώκουσι νὰ πραγματώσωσι σκοπὸν, καὶ μετὰ μείζονος καὶ ἀσφαλεστεράς ἐπιτυχίας πρὸς τὴν τούτου ἐπίτευξιν ἀμφότερα προσεγγίζουσιν· καὶ ἀνάπαλιν, ὅσῳ ἀμυδροτέρα ἡ τῆς ἀλληλεπίδρασεως παρ' ἀμφοτέρων ὑπάρχει γνῶσις καὶ συναισθησις, τόσῳ ἐπὶ μακρότερον ἀναβάλλεται ὁ ὑπ' ἀμφοτέρων, σχολείου τε καὶ πολιτείας, ἐπιδιωκόμενος σκοπός.

Δὲν προτίθεται δὲ ἡ ἐφορεία δι' ἀκριβεστέρας καὶ ἀναλυτικωτέρας ἐξετάσεως τὴν τοιαύτην πρὸς ἄλληλα τοῦ σχολείου καὶ τῆς πολιτείας σχέσιν νὰ καταδείξῃ. Καὶ τὰ εἰρημένα δὲ δι' οὐδένα ἄλλον εἶπε λόγον, ἢ ὅπως ὑποδηλώσῃ μόνον, ὅτι σφαλερὰ καὶ οὐχὶ ἐν πᾶσιν ὀρθῆ εἶναι ἡ κρίσις ἐκείνων, οἵτινες ἐσυνείθισαν νὰ ἀναφέρωσι τὴν αἰτίαν τῆς τῶν σχολείων καχεξίας μόνον τοῖς ἐν αὐτοῖς διδάσκαλοι καὶ τοῖς διδασκόμενοις, ἢ μόνον τῇ πολιτείᾳ, οὐδαμῶς ἐν ὄψει λαμβάνοντες, οἷαν ἀμφοτέρω, σχολεῖόν τε καὶ πολιτεία, ἐπ' ἄλληλα ἔχουσι δύναμιν. Διότι τίς δὲν θέλει ἀνομολογήσει, ὅτι ἐν μὲν τῇ πολιτείᾳ τὴν ὅλην τῶν σχολείων ἐγκατοπτριζόμεθα εἰκόνα, ἐν δὲ τοῖς σχολείοις διορθῶμεν τὴν ὅλην τῆς πολιτείας δύναμιν; Διὰ τὴν ἐλλειπὴν δὲ, ἢ μᾶλλον τὴν ἀμυδρὰν γνώσιν τῆς πρὸς τὰ σχολεῖα καὶ τὴν πολιτείαν ἀμοιβαίας καὶ στενοτάτης σχέσεως ἐγένετο, ὥστε μῆτε ἡ πολιτεία τὴν πρόπευσαν μέχρι τοῦδε καθ' ἡμᾶς ὑπὲρ τῶν σχολείων τῆς πατρίδος ἐποιήσατο πρόνοιαν καὶ φροντίδα, καὶ ταῦτα δὲν ἠδυνήθησαν ἐκείνην νὰ βαδίσωσι τὴν πορείαν, ἣν ὀρίζει καὶ διαγράφει αὐτοῖς ὁ σκοπὸς, ἐφ' ὃν τείνουσιν. Διότι ἡ μὲν πολιτεία ὑπέλαθεν, ὅτι τὰ σχολεῖα αὐτὰ μόνον δι' ἑαυτῶν ἄνευ καὶ τῆς ἀγαθῆς καὶ θετικῆς συμπράξεως αὐτῆς νὰ λειτουργῶσι δύνανται, ταῦτα δὲ ἠγνόησαν, ὅτι τῆς πολιτείας ἀναπόσπαστον καὶ ἀπαραίτητον ἀποτελοῦσι μέρος. Ἡ ὀρθότερον εἰπεῖν, ἡ πολιτεία οὐ μόνον τὴν προσήκουσαν μέχρι τοῦδε ὑπὲρ τῶν σχολείων δὲν ἐπεδείξατο πρόνοιαν, οὐδ' αὐτὰ δι' ἑαυτῶν δὲν ἄφησε τὰ σχολεῖα νὰ λειτουργῶσιν, ἀλλὰ (ὀφειλομένην νὰ ὁμολογήσωμεν), ἐπιλήσμων σχεδὸν γενομένη τοῦ ὑψίστου σκοποῦ αὐτῶν, ἀρνητικὴν μᾶλλον, ἵνα μὴ εἴπωμεν φαρτικὴν, αὐτοῖς παρέσχε συνδρομὴν. Διότι, εἰ καὶ δὲν λαμβάνει ἡμᾶς, ὅτι μέγιστα ἡ πολιτεία καὶ ἐθνικώτατα ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως ἡμῶν ὄφειλε νὰ ἐπιλύσῃ ζητήματα καὶ περὶ πολλῶν καὶ σπουδαιῶν νὰ ἀσχοληθῇ, δὲν δυνάμεθα ὅμως καὶ νὰ ἀποσιωπήσωμεν, ὅτι τὰ σχολεῖα, σπουδαιότατον καὶ ἐθνικώτατον ὄντα χρῆμα, οὐδέποτε ἐν τοῖς σπουδαίοις καὶ ἐθνικοῖς ἑτάξε πράγμασιν. Διότι ἀπὸ τῆς πολιτικῆς ἡμῶν ἀναγεννήσεως, ἐπὶ ὅλην δηλαδὴ πεντηκοντατηρίδα, ἐν ἣ ἐλεύθερον ζῶμεν βίον, οὐδεμία ἐν τῷ βουλευτηρίῳ περὶ σχολείων ἐγένετό ποτε κοινὴ συζήτησις, ὅσον ἡ ἐφορεία γινώσκει, οὐδεμία περὶ αὐτῶν ἠκούσθη φωνή, ὥσπερ ταῦτα οὐδεμίαν ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ τῷ ἔθνει ἀποτελοῦσι δύναμιν ἐν ᾧ πολλὰ καὶ ποικίλα μέχρι τοῦδε ἐνομοθετήθησαν, πλεῖστα δ' ἀπερρίφθησαν καὶ ἐν τοῖς ἀχρή-

στοις ἐτέθησαν, περὶ σχολείων οὐτ' ἀγαθός, οὔτε κακός λόγος πώποτε ἐν αὐτῷ τῷ ἔθνικῳ συνεδρίῳ ἐγένετο, ὥσπερ εἰ τὰ τῶν σχολείων ἐν ἀνθηροτάτῃ εἶναι καταστάσει καὶ μηδεις περὶ αὐτῶν παρὰ τῶν τοῦ ἔθνους ἀντιπροσώπων πρέπει νὰ γίνηται λόγος. Οἷας καὶ ὅποσας συζητήσεις τὰ ἐθνικὰ τῶν ἄλλων πεφωτισμένων ἔθνῶν συνέδρια, τὰ βουλευτήρια, περὶ σχολείων ἐν ἐκάστη περιόδῳ ποιῶνται, καὶ οἷα καὶ ὅποσα ἐν ἐκάστη ἡμέρᾳ γράφονται παρὰ τοῖς ἔθνεσιν ἐκείνοις, πρὸς ὧν τὰ σχολεῖα τὰ ἡμέτερα εἶναι νήπια ἀντικρυ γιγάντων !

Ἔθνος δὲ, καὶ τοῦτο διὰ τῆς τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν καλλιέργειας πάλαι ποτὲ δοξασθὲν, καὶ διὰ τῆς τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν θεραπείας καὶ τῆς ὑπὲρ τῶν σχολείων ἐπιμελείας καὶ τῆς πρὸς αὐτὰ ἀγάπης μέλλον καὶ νῦν ἐν τῇ ἀναγεννήσει αὐτοῦ τὸν πρόποντα καὶ ὀφειλόμενον αὐτῷ ἐν τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσι νὰ καταλάβῃ χώρον, ἔθνος τοιοῦτον, οὗ τινος οἱ ἀντιπρόσωποι ἀκόμη δὲν ἤρξαντο καὶ μετὰ τοσοῦτων ἐτῶν ἐλεύθερον βίον εἰλικρινῶς ὑπὲρ τῶν σχολείων τῆς πατρίδος προνοοῦντες, δὲν δύναται εἰσέτι νὰ εἴπῃ, ὅτι ἤρξατο μὲν τῶν καλῶς κατηρτισμένων σχολείων νὰ αἰσθάνηται τὴν δύναμιν καὶ ὠφέλειαν, στενῶς δὲ μετὰ τῆς τῶν σχολείων προκοπῆς καὶ τοῦ ἐνεστώτος καὶ τοῦ παρελθόντος καὶ μετὰ τῆς παρασκευῆς κρείσσονος μέλλοντος νὰ συνάπτηται. Ἐν ἔθνει, οὗ τινος πάντες σχεδὸν οἱ λόγοι, καλούμενοι ἄνδρες καὶ πάντες σχεδὸν οἱ ἐν τοῖς σχολείοις διδασκαλοὶ καὶ καθηγήτορες μετὰ τοσοῦτων ἐτῶν ἐλεύθερον βίον καὶ ἐλευθέραν πολιτείαν δὲν ἤρξαντο ζωηρὰν ὑπὲρ τῶν σχολείων τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος νὰ ὑψώνωσι φωνὴν καὶ ἔτι ζωηρότερον τὴν πρὸς αὐτὰ διηρηκῶς νὰ ἐπιδεικνύονται ἀγάπην διὰ πυκνῶν καὶ πεφωτισμένων συζητήσεων περὶ σχολείων καὶ τοῦ διοργανισμοῦ αὐτῶν, περὶ διδασκαλίας, περὶ διδακτικῆς μεθόδου, καὶ ὅλως περὶ παντός, ὅπερ τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον τῶν σχολείων ἐπίδοσιν σκοπεῖται, ἐν ἔθνει τοιοῦτῳ οὔτε τοῦτο εἰσέτι δύναται νὰ εἴπῃ, ὅτι ἀληθεῖς κέκτηται διδασκάλους, οὔτε οὗτοι ἀληθῶς ὅτι τὰ τῆς πατρίδος σχολεῖα ἐπίστανται νὰ ἀγαπῶσιν. Ἐν ἔθνει, ἐν ᾧ καλλιμάρμαροι μὲν ἐγείρονται Ἀκαδημαῖαι, ἐκτενῆ δὲ καὶ παμμεγέθη πολυτεχνικὰ σχολεῖα κατασκευάζονται, σύλλογοι δὲ πρὸς διὰδοσιν τῶν γραμμάτων εἰς τὴν δούλην Ἑλλάδα σὺνίστανται, ἐν δὲ τῇ ἐλευθέρᾳ οὐδὲ ἐν ὑπάρχει διδασκαλεῖον ὑπὲρ τῆς μορφώσεως τῶν διδασκάλων, ἢ μᾶλλον ἐν ᾧ καὶ τὸ μόνον τοιοῦτον ὑπάρχον μετ' ἀγανακτήσεως καὶ ἀποστροφῆς

διελύθη, ἐν ἔθνει τοιοῦτω εἶναι ἀντικρυς πικροτάτη εἰρωνεία νὰ θέλῃ τις νὰ λέγῃ, ὅτι ἀληθῶς ὑπὲρ τῶν σχολείων, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν ὑπάρχει πρόνοια καὶ ἔλλογος πρὸς αὐτὰ ἀγάπη. Ἐν ἔθνει, οὗ τινος οἱ ἀντιπρόσωποι τὴν Γυμνασίων σύστασιν ἐν ταῖς ἐκυτῶν ἐπαρχίαις διεπράξαντο, ἐν ᾧ ἐν ἄλλαις, καὶ δὴ καὶ ἐν ταῖς ἐκυτῶν, ἐν οἰκτρᾷ διατελοῦσι καταστάσει τὰ κατώτερα σχολεῖα, τὰ δημοτικὰ, ἐν ἔθνει τοιοῦτω εἶναι τολμηρὸν καὶ εὐθεὺς ἔνθεν μὲν νὰ λέγῃ τις, ὅτι ἐν κανονικῇ ἁρμονίᾳ τὰ τῆς παιδείσεως τῶν νέων χωροῦσιν, ἔνθεν δὲ νὰ ζητῇ νὰ ἀνεύρῃ τὴν αἰτίαν τῆς τῶν σχολείων καχεξίας καὶ ἀνωμαλίας.

Ἐκ τῆς νεκρικής δὲ ὡς εἶπεν σιγῆς, ἥτις μέχρι τοῦδε ἐν τῷ βουλευτηρίῳ, τῷ ἐθνικῷ συνεδρίῳ τῆς πατρίδος, παρὰ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους περὶ σχολείων ἐτηρήθη, ἐν ᾧ περὶ τοσούτων ἄλλων πολὺς πολλακίς ἐγένετο λόγος, οὐδὲν ἄλλο, ὡς εἰκὸς, τὸ ἀγαθὸν ἐγένετο, ἢ τοῦτο, μηδεμίαν μὲν, ἢ τὴν ἐλαχίστην οἱ νέοι καὶ τὰ μειράκια εἰλικρινῆ, ἀλλ' οὐχὶ ἐπιτόλειον καὶ ἐπιδεικτικὴν πρὸς τὰ σχολεῖα νὰ ἔχωσιν ἀγάπην, πάντες δὲ μετὰ πυρετώδους θερμότητος περὶ τῶν τῆς πολιτείας νὰ φθέγγωνται καὶ τρανῶ τῷ στόματι νὰ πλαταγῶσι καὶ τὰς τῶν πολιτευομένων πάντων πράξεις ἅμα μὲν νὰ ἐπιδοκιμάζωσιν, ἅμα δὲ τὰς αὐτὰς νὰ ἀποδοκιμάζωσι καὶ ἐν τῷ τύπῳ τῆς πολιτείας νὰ ἐμφανίζωνται σωτῆρες καὶ ἐλεγκταί. Οὐδὲν ἄλλο τὸ ἀγαθὸν, ὡς εἰκὸς, ἐγένετο, ἢ νὰ διχασθῶσι καὶ τριχασθῶσιν, ἢ τετραχῆ καὶ πενταχῆ νὰ μερισθῶσιν οἱ διδάσκοντες, καὶ ὁ μὲν εἰς νὰ λέγῃ· ἐγὼ μὲν εἰμι Παύλου, ἕτερος δὲ, ἐγὼ Ἄπολλῶ, ἄλλος δὲ Κηφᾶ, ἄλλος δὲ Χριστοῦ καὶ ἄλλος ἄλλου, ἐλάχιστοι δὲ, ἢ μᾶλλον οὐδεὶς τοῦ σχολείου μόρον καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Διότι ἡ ἐφορεία κατὰ καθῆκον ἱερὸν καὶ χάριν αὐτῆς τῆς τῶν σχολείων ὀρθοποδήσεως καὶ τῆς τῶν νέων ἀγάπης ὀφείλει νὰ μὴ ἀποκρύψῃ, ἀλλὰ μετὰ παρρησίας νὰ εἴπῃ, ὅπερ ἐν τοῖς σχολείοις παρετήρησεν, ὅτι οἱ πλείστοι, ἵνα μὴ εἴπωμεν πάντες, τῶν διδασκόντων τε καὶ τῶν διδασκομένων εἰς πολιτικὰ εἶναι διτρημένοι στρατόπεδα καὶ εἰς πολιτικὰς ὑπάγονται ἀποχωρήσεις καὶ πλείστον πολλακίς ἐκεῖνοί τε καὶ οὗτοι περὶ πολιτικῶν καταναλίσκουσι λόγον, καὶ ἔχθρας τε καὶ φιλίας διὰ τὰ πολιτικὰ πρὸς ἀλλήλους ἔχουσι καὶ ἀπειλὰς καὶ θραβεύσεις οἱ ἕτεροι τοῖς ἑτέροις ὑπισχοῦνται. Οἷος δὲ καὶ ἡλικίος ὁ ἐκ πάντων τούτων ταῖς ψυχαῖς καὶ τῇ διανοίᾳ διδασκόντων τε καὶ διδασκομένων ἐγγίγνεται ὁ φθόρος, παρα-

λείπομεν τοῦτο ἄλλοις νὰ ἐκτιμῆσωσιν. Ἐκ τῆς τοιαύτης δὲ ἀκαίρου καὶ φθοροποιοῦ εἰς τὰ πολιτικά οὐ μόνον τῶν διδασκόντων, ἀλλὰ καὶ τῶν διδασκομένων ἐντρύφησης, ἢ μάλλον τῆς νόσου καὶ τῆς μανίας, ἦν, ὡς ἔχει λόγους ἢ ἐφορεία νὰ ὑποτοπάξῃ, οὐχὶ ὀλίγοι τῶν πολιτευομένων ἀντὶ νὰ κατασβέσωσιν οἱ δειλαιοὶ ὑπέβαλψαν καὶ ἐπὶ μάλλον ἦναψαν καὶ μεῖζον ταύτην ἐθρεψαν, διὰ τὴν τοιαύτην, λέγομεν, νόσον «ἤρξε μὲν ἡμῖν, ἵνα κατὰ Πλάτωνα εἰπωμεν, ἢ πάντων εἰς πάντα σοφίας δόξα καὶ παρανομία, ξυνεφέσπετο δὲ ἐλευθερία· ἄφοβοι γὰρ ἐγιγνόμεθα ὡς εἰδότες, ἢ δὲ ἄδεια (τ. ε. ἢ ἀφοβία) ἀναισχυντίαν ἐνέτικτε· τὸ γὰρ τὴν τοῦ βελτίονος δόξαν μὴ φοβεῖσθαι διὰ θράσος, τοῦτ' αὐτὸ ἐστὶ σχεδὸν ἢ πονηρὰ ἀναισχυντία, διὰ δὴ τιος ἐλευθερίας *Μαν ἀποτετολημένης*».

«Ἀνδρῶσαμεν, ἔλεγε πρὸς τοὺς ἀκαδημαϊκοὺς ἄνδρας ὁ τὴν ἀκαδημαϊκὴν περιβαλλόμενος τῆβεννον εὐθύς μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἦτταν τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, Ἰούλιος Σίμων, ἀνδρῶσαμεν σύστημα συκοφαντίας καὶ ἐκ τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀπάτης τὰ τῆς πολιτείας καὶ τῶν σχολείων ἐποιήσαμεν. Ἡ Γαλλία πρὸ τοῦ Sedan ἦν ἤδη ἠττημένη, τὰς δὲ αἰτίας τῆς ἠττης ἔφερον αὐτὴ ἐν ἑαυτῇ. Δέον ἄρα αὐτῇ ἢ τῆς χώρας ψυχὴ νὰ θεραπευθῆ. Τοιαύτη εἶναι ἢ γλῶσσα τῶν ἀληθῶς τὴν πατρίδα αὐτῶν ἀγαπώντων πολιτῶν καὶ τὴν καιρίαν νόσον αὐτῆς μετ' ἐπιγνώσεως καὶ ἀληθοῦς αὐταπαρησίας νὰ θεραπεύσωσι ζητούντων. Εἰ δὲ ἐν Γαλλίᾳ, τῷ εὐνομωτάτῳ τῶν ἐθνῶν, τοιοῦτον εἶρηκε λόγον Γαλάτης ἀνὴρ, ὅστις δὲν ἠρθῆραςε τὴν κυρίαν τῆς νόσου τῆς πατρίδος αὐτοῦ αἰτίαν νὰ εἴπῃ, δι' ἣν αὕτη, ἐν ᾧ ἔλάνθανε τεταπεινωμένη καὶ συντετριμμένη, καὶ φανερώς καὶ πρὸ τῶν ὀμμάτων πάντων τὴν αἰσχίστην ἠττήθη ἦτταν, πόσω μάλλον δὲν πρέπει ἡμεῖς, τοιαύτας ποιοῦμενοι σκέψεις, ἀπαθέστερον νὰ παρατηρῶμεν, μὴ καὶ παρ' ἡμῖν τοιοῦτό τι γίγνηται; Πῶς δὲν ὀφείλομεν καὶ ἡμεῖς, μετὰ παρησίας τὴν ἀληθῆ τῆς νόσου ἡμῶν αἰτίαν ἀνομολογήσαντες, ἀπαξάπαντες νὰ συντελέσωμεν εἰς τὴν θεραπείαν αὐτῆς, ἀν ὄντως τῆς πολλὰ ἔτι πασχούσης πατρίδος τὴν ἴασιν βουλώμεθα; Πᾶς ὁ τοῦ ἔθνους ἀληθὲς ἀντιπρόσωπος πρέπει καλῶς τοὺς ἐξῆς τοῦ θειοτάτου Πλάτωνος ἐν τῷ νῶ νὰ βάλῃ λόγους καὶ καλῶς αὐτοὺς ἐκμελετήσῃ· «Ἄνθρωπος, ὡς φαμεν, ἤμερον, λέγει ὁ ἀνὴρ, ὅμως μὴν παιδείας μὲν ὀρθῆς τυχῶν καὶ φύσεως εὐτυχοῦς θειοτάτον, ἡμερώτατόν τε ζῶον γίγνεσθαι φιλεῖ, μὴ ἱκανῶς, ἢ μὴ καλῶς τραφὲν, ἀγριώτατον ὀπόσα φύει γῆ· ὧν ἕνεκα οὐ δεύ-

τερον οὐδὲ πάρεργον δεῖ τὴν παιδῶν τροφήν τὸν νομοθέτην εἶναι γίγνεσθαι». Καὶ τὰ ἀκόλουθα δὲ χροστὰ τοῦ Πλάτωνος ῥήματα ἕκαστος μὲν τῶν πολιτῶν, ἰδίᾳ δὲ οἱ τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἀντιπρόσωποι νὰ μὴ ἐπιλανθάνωνται ὀφείλουσιν· αὐτοὶ ἔμφρων, λέγει ὁ Πλάτων, ὁ ἔμφρων νομοθέτης τοῖς πρεσβυτέροις ἂν μᾶλλον παρακλεύοιτο αἰσχύνεσθαι τοὺς νέους καὶ πάντων μάλιστα εὐλαθεῖσθαι, μὴ ποτέ τις αὐτὸν ἴδῃ τῶν νέων, ἢ καὶ ἐπακούσῃ δρῶντα, ἢ λέγοντά τι τῶν αἰσχρῶν· ὡς ὅπου ἀπαισχυνοῦσι γέροντες, ἀνάγκη καὶ νέους ἐνταῦθα εἶναι ἀναιδεστάτους· παιδεῖα γὰρ νέων διαφέρουσά ἐστιν ἅμα καὶ αὐτῶν οὐ τὸ νοθετεῖν, ἀλλ' ἄπερ ἂν, ἄλλον νοθετῶν, εἴποι τις, γαίρεσθαι ταῦτα αὐτὸν δρῶντα διὰ βίου. Ἡρέπει πάντες οἱ τοῦ ἔθνους μάλιστα ἀντιπρόσωποι μετὰ πάσης τῆς πολιτείας νὰ μὴ νομίζωσι, κατὰ τὴν βελτιωτικὴν τοῦ Πλάτωνος παρατήρησιν, ὡπερ οἱ πολλοὶ, ὅτι εἶναι τινες ὑπὸ σοφιστῶν διαφθειρόμενοι νέοι, διαφθειρόντες· δὲ τινες σοφισταὶ ἰδιωτικοί. Διότι, κατὰ τὸν αὐτὸν πάλιν θεῖον Πλάτωνα, αὐτοὶ οἱ ταῦτα λέγοντες μέγιστοι μὲν εἶναι σοφισταὶ, νὰ παιδεύωσι δὲ τελειότατα καὶ νὰ ἀπεργάζωνται οἴους βούλονται εἶναι καὶ νέους καὶ πρεσβυτέρους καὶ ἀνδρας καὶ γυναῖκας. Διότι, εἴταν συγκαθεζόμενοι, λέγει ὁ παιδαγωγικώτατος Πλάτων, ἀθροῖοι πολλοὶ εἰς ἐκκλησίας, ἢ εἰς δικαστήρια, ἢ θέατρα, ἢ τινα ἄλλον κοινὸν πλῆθος ζύλλογον ζῆν πολλῶ θορύβῳ τὰ μὲν ψέγωσι τῶν λεγομένων, ἢ πραττομένων, τὰ δὲ ἐπαινοῦσιν, ὑπερβαλλόντως ἐκάτερα, καὶ ἐκβοῶντες καὶ κροτοῦντες, πρὸς δ' αὐτοῖς αἰ τε πέτραι καὶ ὁ τόπος, ἐν ᾧ ἂν ᾦεν, ἐπηχούντες διπλάσιον θόρυβον παρέχουσι τοῦ ψόγου καὶ ἐπαίνου, ἐν δὲ τῷ τοιοῦτῳ τὸν νέον, τὸ λεγόμενον, τίνα οἶσι καρδίαν ἴσχειν; ἢ ποῖαν ἂν αὐτῷ παιδεῖαν ἀντιθέξιν, ἢν οὐ κατακλυσθεῖσαν ὑπὸ τοῦ τοιοῦτου ψόγου, ἢ ἐπαίνου οἰχθήσεσθαι φερομένην κατὰ βούλην, ἢ ἂν οὗτος φέρῃ, καὶ σῆσειν τε τὰ αὐτὰ τούτοις καλὰ καὶ αἰσχρὰ εἶναι, καὶ ἐπιτηδεύσειν ἄπερ ἂν οὗτοι καὶ ἔσσεσθαι τοιοῦτον; Ἡ. Οἱ τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἀντιπρόσωποι πάντες μετὰ πάσης τῆς πολιτείας, ἐὰν ἀληθῶς ἀγαπῶσι τὴν τῶν σχολείων ὀρθοπύδοσιν καὶ τὴν ἀληθινὴν τῆς ἐν αὐτοῖς σπουδαζούσης νεότητος παιδευσιν ἐθέλωσιν, ὀφείλουσι μετὰ μειζροῦς ψυχρότητος νὰ ἐρευνησῶσι, μὴ τοιαύτη τις μέγχι τοῦδε πᾶσιν ἡμῖν διδῶται παιδεῖα.

Ὀφείλουσι καὶ πάντες καθ' ἑαυτοὺς νὰ ἐξετάσωσι, μὴ ἔλαθο, ἐλαφίντες μᾶλλον, ἢ ὠφελήσαντες τὰ σχολεῖα τῆς παιδείας. Διότι ἡ εφορεία καὶ μετ' αὐτῆς πᾶς ὁ νοῦν ἔχων τῶν

πολιτῶν, ὁ βαθύτερον, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ τὸ ἐπιπόλαιον τὴν τῶν σχολειῶν ἐρευνῶν κατάστασιν, καὶ ἄλλοις μὲν, ἀλλ' οὐδενὶ μᾶλλον ἀναφέρει τὴν αἰτίαν τῆς νόσου, ὑφ' ἧς οὐκ ὀλίγοι μὲν τῶν λογίων καὶ ὅπως δήποτε γράμματα μεμαθηκότων νοσοῦσι, πάντα δὲ τὰ σχολεῖα, ἢ (τολμῶμεν νὰ εἰπῶμεν) αὐτοῖς τοῦ ἔθνους τοῖς ἀντιπροσώποις καὶ αὐτῇ τῇ πολιτείᾳ. Τίς δ' ἄρα ἡ νόσος, ὑφ' ἧς νοσοῦσι μὲν οὐκ ὀλίγοι τῶν λογίων καὶ τὰ σχολεῖα, τὸ πλεῖστον δὲ τῆς αἰτίας ταύτης τοῖς τοῦ ἔθνους ἀναφέρεται ἀντιπροσώποις καὶ τοῖς πολιτευομένοις; Ἡ μεγάλη ὄρμη, ὑφ' ἧς σχεδὸν πάντες οἱ ὀλίγα γράμματα ὅπως δήποτε μεμαθηκότες φέρονται τὰς τοῦ ἀνωτάτου παιδευτηρίου νὰ καταλάβωσι καθέδρας. Διότι τίς δὲν βλέπει, ὑφ' οὗσιν δὲν ἀγονται πνοῆς μικραὶ τῶν Μουσῶν χρυσαλλίδες, αἰτινες, μόλις νὰ πτερυγίζωσι δυνάμεναι, τολμῶσιν ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ νὰ ἀναπέτωνται; Τίς δὲν βλέπει, ὅτι πολλοὺς τῶν ἐν τοῖς γυμνασίοις διδασκόντων, αἰτινες μόλις ἤρξαντο ὠφέλιμοι μὲν τῇ σπουδαζούσῃ νεότητι νὰ γίγνωνται, τὰς ἐαυτῶν δὲ ἐπὶ μᾶλλον νὰ ἐμπεδῶσι γνώσεις, δεινὴ κατέχει αἰσῖς νὰ καταλιμπάνωσι μὲν ὡς ταπεινὴν τοῦ γυμνασίου τὴν καθέδραν, τὴν μόνην δ' αὐτοῖς πρέπουσαν νὰ σπεύδωσι νὰ ἀναβῶσιν; τὸ δὲ πάντων δεινότερον, ὅτι ἄλλοι μὲν, ἐν ᾧ οἰκτρῶς ἐν τοῖς γυμνασίοις ἐναυάγησαν, ἄλλοι δὲ μόλις ἐν αὐτοῖς νὰ δοκιμάζονται ἀρχονται καὶ ἕτεροι μηδαμῶς ἐδοκιμάσθησαν ἀφοβοὶ καὶ θαρραλεοὶ τῶν πανεπιστημιακῶν ζητοῦσι νὰ ἐπιβῶσι δίφρων, οἱ δὲ καὶ ἐπέβησαν; Πάντων δὲ τούτων τὰ πτερὰ εἰς τὴν ὑψηλοτέραν πτῆσιν καὶ τὴν μείζονα τροφὴν τῆς οἰήσεως καὶ τῶν μεγάλων ἀξιώσεων (πρέπει νὰ ῥηθῆ) ἔδωκαν, εἴτις καὶ ἕτερος, τοῦτο μὲν καὶ οἱ τοῦ ἔθνους ἀντιπροσώπων, τοῦτο δὲ καὶ κείνοι τῶν πολιτευομένων ὡς γέρας ἀνθ' ὧν παρ' αὐτῶν ἔλαβον. Πῶς δὲ δὲν εἶναι παγγέλοιον καὶ ἀντικρυς πικροατὴ εἰρωνεία νὰ θέλωμεν εὐεξίαν ἐν τοῖς ἐλληνικοῖς σχολείοις καὶ γυμνασίοις, ὅπου ἄλλοι μὲν τῶν ἐν αὐτοῖς διδασκόντων αἰσῶνται, ὅτι αἱ μαργαρίται αὐτῶν δὲν εἶναι ὠρισμένοι τοῖς τῶν σχολειῶν μαθηταῖς νὰ διδῶνται, ἢ ὑπολαμβάνουσιν ὅτι, τὰ δέοντα τούτοις εἰπόντες καὶ ἱκανὰ διδάξαντες, ὀφείλουσι καὶ ἄλλοις τὴν μεγάλην οἱ γεννάδα νὰ ἐπιδειξῶνται σοφίαν αὐτῶν, ἄλλως τε καὶ συνεπικούρους ἔχοντες εἰς τῆς οἰήσεως κατὰ μεγάλην δόξιν τὴν ἐπίστυν; ἄλλοι δὲ ἀπηνῶς καὶ ἀνεξισταῖς ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μεταφέρονται; Πῶς δὲ θέλωμεν ὑγίαν ἐν τοῖς κατωτέροις σχολείοις ἔχωμεν, ὅταν ἐν αὐτοῖς, κατὰ τὰ ἐπίσημα γράμματα τοῦ γενικοῦ διευθυντοῦ τῶν δη-

μοτικῶν σχολείων, Κ. Βυζαντίου, «διδάσκουσι χαρτοπαίχται, μέθυσοι, ὑπηρέται, ἱπποπόμοι, μάγειροι, ἢ προστατευόμενοι ἀπλῶς τῶν τῆς ἡμέρας ἰσχυρῶν, ἢ ἀποβεβλημένοι δι' ἀφυταν, ἢ ἀμέλειαν, ἢ κακοήθειαν καὶ διὰ πᾶν ἄλλο ἔργον ἀρμόδιοι, παρὰ διὰ τὴν ἠθοποίησιν τῆς νεολαίας ; »

Μὴ πλανώμεθα, μὴδ' ἐκόντες ἡμᾶς αὐτοὺς ἐξαπατῶμεν ! διότι τὰ σχολεῖα, καὶ δὴ τὴν μέσσην λεγομένην παιδείαν, οὐδέποτε ἐν ἀνθηρᾷ θέλομεν ἔχει καταστάσει, ἐφ' ὅσον ἂν τὰ μὲν σχολεῖα ἰκανῶν καὶ γενναίων στέρωνται δυνάμειαν, οἱ δὲ ἀληθεῖς διδάσκαλοι (ἂν τοιοῦτοι ὑπάρχουσι) μὴ ἐθέλωσι ταῦτα ἐκ ψυχῆς τὰ ἀγαπῶσι καὶ νὰ ὠφελῶσιν. Εἰκότως δὲ νῦν παρ' ἀπάντων τὰ τῶν Γερμανῶν θαυμάζονται σχολεῖα καὶ δι' ἄλλα μὲν πολλὰ, μάλιστα δὲ διὰ τοῦτο, ὅτι κρατίστους μὲν ἐν αὐτοῖς κέκτηνται διδασκάλους, οὐδέποτε δὲ ἐκ τρόπου οὐδενὸς οὗτοι ὑπὸ τῆς μανίας κατέχονται ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα νὰ ἀναβῶσιν, ἐὰν μὴ γενναῖον ἐν ἑαυτοῖς φέρωσιν ἴδιον πτέρωμα. Καὶ ἡμεῖς δὲ αὐτοὺς νῦν (ἐν τοῖς γράμμασι) πρωτεύοντας μιμούμενοι καὶ τούτοις τὰ αὐτὰ ἐπιτηδεύοντες ὁμοίως μὲν τοῖς αὐτοῖς χρώμενοι οὐδὲν ἂν χεῖρους ἐκείνων εἶμεν, εἰ δ' ἐπιμελέστερον, καὶ βελτίους ». Ἐὰν οἱ τοῦ ἔθνους ἀντιπρόσωποι μεθ' ἀπάσης τῆς πολιτείας ἀληθῶς συναισθάνωνται καὶ κατανοῶσιν, ὅτι ἐν τοῖς σχολείοις μάλιστα τῆς πατρίδος ἢ τε εὐδαιμονία καὶ κακοδαμονία αὐτῆς ἐγκλείεται, ἐν αὐτοῖς δὲ καὶ δι' αὐτῶν μάλιστα τό τε ἐνεστῶς ἐν ἀσφαλείᾳ τίθεται καὶ τὸ μέλλον αὐτῆς ὀρθῶς καὶ βεβαίως ἐξασφαλίζεται, ἔχουσι καθῆκον πάντες ἰσρὸν καὶ ἄρον, ὑπ' αὐτῆς τῆς πατρίδος καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἑαυτοῖς συμφέροντος ἐπιβαλλόμενον, ἅμα δὲ, τὸ σπουδαιότερον, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ὑπὸ τῶν σχολείων ἐπιδιωκομένου σκοποῦ, νὰ μὴ θέλωσιν ἐκ πατρὸς τρόπου δεσπόσαι καὶ ἡγεμόνες νὰ ἦναι τῶν σχολείων, διότι κυριάρχαι καὶ ἡγεμόνες αὐτῶν εἶναι καὶ πρέπει νὰ ἦναι μόνοι οἱ ἐν αὐτοῖς διδάσκαλοιτες· ἀλλ' ἐκ πατρὸς νὰ σπουδάζουσι θνατοῦ τρόπου νὰ αἰρωσι μὲν τὰ παρεμπιπτότα αὐτοῖς κολύματα, νὰ προλειάτωσι δὲ τὴν ὁδὸν καὶ νὰ προπαρασκευάζωσι πᾶρ ὅτι εἰς τὴν ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ αὐτῶν φέρει. Ἐὰν ἀληθῶς συναισθάνωνται καὶ κατανοῶσιν, ὅτι ἐν τοῖς σχολείοις τῆς πατρίδος ἀπαξάπικσαι αἱ τῆς κοινωνίας τάξεις μορφοῦνται καὶ διαπλάσσονται καὶ ἐκ τῶν σχολείων ἐξέρχονται ὁ τε γεωργὸς καὶ ὁ χειρῶναξ, ὁ σύννομος καὶ νηγάλιος πολιτικὸς, ὁ ἀδέκαστος καὶ δίκαιος δικαστὴς καὶ ὁ ἀγαθὸς οἰκογενειάρχης, ὁ ἀνώτερος καὶ

κατώτερος τῆς πολιτείας φειδωλὸς ὑπάλληλος, ὁ γνήσιος ἱερεὺς καὶ ὁ χρηστὸς πολίτης, καὶ ὅλος πάντες οἱ ταῦτα, ἢ ἐκείνα ἐν τῇ πολιτείᾳ τὰ ἐπαγγέλματα ἀσκούντες καὶ ἐπιτηδεύοντες, ὀφείλουσιν ἀληθῶς καὶ ἐν ἔργῳ νὰ δεῖξωσιν, ὅτι ἀγαπῶσι τὰ σχολεῖα καὶ ἔργῳ τῆς ὁμημέραι προκοπῆς αὐτῶν κηδόνται. Διότι, ὅσῳ μείζων καὶ εὐλοκρινής ἡ πρὸς τὰ σχολεῖα ἀγάπη, τόσῳ τελειότερα ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν τὰ τῆς πολιτείας ἡμῶν γίνονται καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον θέλουσιν ἐπιδίδει. Ἐὰν ὄντως οἱ τοῦ ἔθνους ἀντιπρόσωποι καὶ μετ' αὐτῶν πᾶσα ἡ πολιτεία καὶ πάντες οἱ πολῖται συναισθανῶνται καὶ κατανοῶσιν, ὅτι ἐπέστη ὁ καιρὸς ἐτέραν νὰ κάμψωμεν ὁδὸν καὶ νὰ ἐγκαταλίπωμεν ἣν μέχρι χθὲς καὶ πρόηκον σχεδὸν ἅπαντες εἶχομεν γνώμην, ὅτι χάριν χορισμοῦ καὶ πρὸς κορσεμὸν ἰδιοτελιῶν ἄμα καὶ ποταπῶν ἀνθρωπίνων παθῶν νὰ ἀνιδρώμεν τὰ σχολεῖα καὶ ὑπὲρ τούτου ἄρτον καὶ τῶν εὐτελιῶν θιασίῳ οἱ νέοι γράμματα πρέπει νὰ διδάσκωνται, ἀνάγκη νὰ παύσωσι μὲν καὶ εἰς αὐτὰ τὰ τοῦ σχολείου σπλάγγια τὴν χαμᾶζηνλον νὰ εἰσβιβάξωσι πολιτικὴν καὶ ἀπὸ τῶν σχολείων ὀρυφόρους νὰ στρατολογήσωσιν· ἀνάγκη νὰ νοήσωσι καλῶς, ὅτι ἡ μὲν λεγομένη πολιτικὴ εἶναι ἐφήμερος καὶ θνησιμαία, τὰ δὲ σχολεῖα βιώσιμα καὶ διηνεκῆ· τὴν μὲν ἀληθῆ πολιτικὴν τὰ ἀληθῆ δημιουργοῦσι σχολεῖται, ταῦτα δὲ ἡ ἀληθῆς ἀναδείκνυσιν ἐπιστήμην καὶ εἰς τελειότητα ὁμημέραι προβιβάζει αὐτὰ· τὰ σχολεῖα δὲν εἶναι τοῦ Α, ἢ τοῦ Β, οἷτινες ἀποθνήσκουσιν, ἀλλὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Πανελληνίου, ἅτινα θέλουσι (καὶ πρέπει) νὰ ζήσωσι καὶ ἀθάνατα νὰ ᾧσιν· ἀνάγκη νὰ καταμάθωσιν, ὅτι ἀπὸ τῆς δημοκρατίας τῆς εὐμεταβόλου καὶ παλιντρόπου γνώμης οὐδέποτε σωζόμεθα, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ τῆς ἀριστοκρατίας σταθερᾶς καὶ μονίμου γνώσεως· ἀνάγκη νὰ νοήσωσι καὶ θαθέως συναισθανθῶσιν, ἐὰν σωφρονῶσιν, ὅτι, ὅσῳ τελειότεροι καὶ τοῖς μαθήμασι μᾶλλον περιφοροῦνται ἐκ τῶν σχολείων οἱ νέοι τῆς πατρίδος ἐξέρχονται, τόσῳ στερεώτεροι καὶ μᾶλλον ἀδιασάλευτοι εἶναι αἱ τοῦ πολιτεύματος ἡμῶν κρηπίδες καὶ τόσῳ σταθερώτερος καὶ μᾶλλον ἀκράδαντος ὁ βασιλειος γίγνεται θρόνος· καὶ τάνάπκλιν, ὅσῳ ἀτελέστερα μένουσι τὰ σχολεῖα καὶ ἐλλιπέστεροι ἐξ αὐτῶν οἱ μαθηταὶ ἐξέρχονται, ἐπὶ τοσοῦτον θέλει ἐπαληθεῖαι ἡ μεγάλη καὶ ἀληθῆς πρόρρησις καὶ οἰοεὶ προφητεία, ἣν εἶπέ ποτὲ τις τῶν τῆς ἀρχαιότερας γενεᾶς ἡρώων ἀνδρῶν, ὅτε ὁ θεμέλιος τοῦ ἀνωτάτου παιδευτηρίου ἐτίθετο λίθος, ἐπὶ τὸ ἀπαράσκειον ἴσως καὶ ἄω-

ρον ἀποβλέπων εἰς τὴν τούτου οἰκοδομήν, ἐν ᾧ τῶν κατωτέρων ἐστερούμεθα.

Ἐὰν δὲ οἱ μὲν τοῦ ἔθνους ἀνιπρόσωποι μετὰ πάντων τῶν πολιτευομένων τε καὶ ἰδιωτῶν θαθέως συναισθάνονται καὶ καλῶς νοῶσιν, ὅτι ὁ διδάσκαλος, μορφωτὴς ὢν καὶ παιδαγωγὸς ἀπάσης τῆς νεότητος, τῆς χρυσῆς τοῦ μέλλοντος ἐλπίδος, δύναται καὶ τὴν πτώσιν καὶ τὴν ἀνάστασιν τῆς πατρίδος νὰ παρασκευάσῃ, δὲν πρέπει τοῦτον ἐν Κερὸς νὰ τιθῶνται μοῖρα μὴδ' ἐν ἀνδραποδοῦ νὰ λογίζωνται τάξει, καὶ δίκην ἀνασχύντου ἐπαίτου νὰ ἀνέχονται καὶ περιορῶσι νὰ ζῆ, πηίσων καὶ προσλιπαρῶν, ἀλλ' ἐν πλείστη νὰ ἔχωσι τιμῆ, καὶ γεννησῶν τὰ πρὸς πάσας τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ, τὰς τε ὑλικὰς καὶ τὰς πνευματικὰς, αὐτῷ νὰ παρέχουσιν· οἱ δὲ τοῦ ἔθνους διδάσκαλοι ἐὰν τὴν θαθεῖαν ἔχωσι συναίσθησιν καὶ τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν, ὅτι τυγχάνουσιν ὄντες ἅμα μὲν οἱ τῶν νέων τῆς πατρίδος μορφωταί, ἅμα δὲ οἱ ἡγεμόνες καὶ κυβερνήται τῶν σχολείων καὶ οἱ τοῦ λαμπροῦ μέλλοντος τῆς πατρίδος ἀληθεῖς σκαπανεῖς, οὕτω καὶ μόνον οὐ ὡ θέλομεν σὺν τῷ χρόνῳ ἀξιοθῆ νὰ ἴδωμεν τὴν ἀντίστροφον ὄψιν τῶν σχολείων, ἧς νῦν ἀμυδροτάτην ἔχομεν ἔννοιαν· οὕτω καὶ μόνον οὕτω θέλομεν ἰδεῖ, οἷαν καὶ ἡλίκη τὰ σχολεῖα καὶ οἱ διδάσκαλοι σωτήριον ἔχουσι δύναμιν ἐπὶ τε τὴν οἰκογένειαν, τὴν πολιτείαν καὶ ὅλον ἐν γένει τὸ ἔθνος. Ἄλλως μὴ ἐθέλωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς νὰ ἀπατῶμεν καὶ φενακίζωμεν, δοξάζοντες, ὅτι ὁ χρόνος μετὰ τῆς τύχης καὶ τοῦ αὐτομάτου θέλουσιν ἀνορθῶσαι μὲν τὰ σχολεῖα, παρασκευάσει δὲ ἡμῖν τὸ μέλλον, ἢ τούτῳ μόνον, ἢ ἐκείνῳ τῶν πολιτευομένων, ἢ τούτῳ μόνῳ, ἢ ἐκείνῳ τῶν διδασκάλων κεῖται νὰ ποιήσωσιν, ὥστε ἐπὶ τὸ βέλτιον τὰ τῆς πατρίδος ἡμῶν νὰ ἐπιδώσωσιν.

Ἀνάγκη παρ' ἀπάντων ἡμῶν νὰ κατανοηθῆ, ὅτι τὰ τῆς εὐθυμίας καὶ τὰ τῆς δυσθυμίας ταμεία καὶ οἱ τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν πίθοι οὐκ ἐν Διὸς οὐδεὶ κατάκεινται, ἀλλ' ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἅπασι κεῖνται. Ἀνάγκη νὰ κατανοηθῆ παρ' ἡμῶν, ὅτι μᾶλλον πρέπει νὰ φοβώμεθα τὰς οικείας ἡμῶν ἀμαρτίας, κατὰ τὸν θαθυνοῦστατον ἱστορικόν, ἢ τὰς τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν διαφορίας. Ἀνάγκη, τὸ πάντων σπουδαιότατον, νὰ κατανοηθῆ, ὅτι τὰ σχολεῖα τῆς πατρίδος ἡμῶν, ὅπως δυνηθῶσιν ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν νὰ ὀρθοποδηθῶσι καὶ ἀνδρωθῶσι καὶ τοῦ ὑψηλοῦ αὐτῶν τύχῳ σκοποῦ, δέονται ΓΑΛΗΝΗΣ ΚΑΙ ΠΣΥΧΙΑΣ, ΑΛΛ' ΟΥΧΙ ΤΑΡΑΧΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΑΤΩΣΕΩΝ. Ἐὰν καλῶς

ἐν τῷ νῷ πάντες βάλωμεν, ὅτι ἐν Πρωσσίᾳ, ἧς τὰ σχολεῖα παρὰ πάντων δικαίως γεραίρονται ἐντὸς ἐτῶν ἐξήκοντα, μόνον ἐννέα μὲν, ἢ μάλλον ἐξ τῶν τῆς παιδείας ἐπεμελήθησαν ὑπουργοί, ἐξ ὧν ὁ τὰς πρώτας αὐτοῖς στερεάς θέμενος βάσεις **Altenstein** τρία καὶ εἴκοσι ἔτη τὰ τῆς παιδείας διηύθυνεν, πάντες δὲ οἱ λόγιοι, μικροὶ καὶ μεγάλοι, συνεργοὺς καὶ συναντιλήπτορας ἔχοντες ἅπασαν τὴν πολιτείαν καὶ ἅπαν τὸ ἔθνος, ὑπὲρ τῶν σχολείων ἐργάσθησαν καὶ διηνεκῶς καὶ ἀκαμάτως ἐργάζονται, ἐν δὲ τῷ ὑπουργεῖῳ ἐλειτούργησαν οἱ **Humboldt**, οἱ **Schleiermacher**, οἱ **Trendelenburg** καὶ ἄλλων ἐπιφανεστῶτων καὶ σοφῶν ἀνδρῶν ἡρώων ὀνόματα, οὐδενὶ ἄπορον καὶ ἀνεξήγητον θέλει φανῆ, διὰ τί εἰς τοσοῦτον ἀκμῆς τὰ σχολεῖα αὐτῆς ἀφίκοντο. Παρ' ἡμῖν δὲ, ἐάν τις . . . δὲν συμπληροῦμεν τὸ κεκμηῶς, διότι ἕκαστος ῥαδίως αὐτὸ νὰ ἀναπληρώσῃ δύναται, διὰ τί τὰ σχολεῖα ἡμῶν ἔχουσι, ὥσπερ οὐκ ἦν δυνατόν ἄλλως νὰ ἔχουσι. Ἀνάγκη, καὶ ἀνάγκη κατεπείγουσα ἀπαξάπαντες εἰλικρινῶς ὑπὲρ τῶν σχολείων τῆς πατρίδος νὰ ἐργασθῶμεν, ὅση ἡμῖν δύναμις. Διότι, εἴτε καὶ ἕτερον, ἢ εἰλικρινῆς καὶ ἢ μετ' ἐπιγνώσεως πάντων διηνεκῆς ἐργασία ὑπὲρ τῶν σχολείων δύναται νὰ σώσῃ ἡμᾶς ἀπὸ τοσοῦτων ἐπικρεμαμένων ἡμῖν παταχόθεν κινδύνων. Μόνον δὲ τὰ συνεχῆ καὶ διαρκῆ ἐν τοῖς ἔθνεσιν, οὐδέποτε δὲ οὐδαμῶς τὰ ἱστορικά καὶ ἐφήμερα, τὸ ἄριστον αὐτοῖς παρέχουσι μέλλον. «Εἰ δέ τινες οὕτω γιγνώσκουσιν, ὡς, ἐάν ἡ πόλις εἰρήνην ἄγουσα διατελῆ, ἀδυνατωτέρα τε καὶ ἀδοξοτέρα καὶ ἥττον ὀνομαστὴ ἐν τῇ Ἑλλάδι ἔσται, οὗτοί γε ὡς ἐμῇ δόξῃ πικρὰ λόγως σκοποῦσιν· εὐδαιμονέσταται μὲν γὰρ δῆπου πόλεις λέγονται αἱ ἂν πλείστον χρόνον ἐν εἰρήνῃ διατελώσιν· πασῶν δὲ πόλειων (καὶ πάντων σχολείων) Ἀθηναί (καὶ τὰ τῶν Ἀθηνῶν σχολεῖα) μάλιστα πεφύκασιν ἐν εἰρήνῃ αὐξέσθαι» πρῶτον.

Ἐνταῦθα δὲ τοῦ λόγου γενομένου, εὐλόγως τὴν δικαίαν τις πρὸς τὴν ἐφορείαν θέλει ποιῆσαι τὴν ἐρώτησιν· ἐν ταῖς ἐλλείψεσιν, ἃς κατ' ἀνάγκην καὶ διὰ λόγους πολλοὺς τὰ σχολεῖα τῆς ἀναγεννωμένης καὶ ὡς περ θάλασσα συγκυκλωμένης πατρίδος ἔχουσι, οὐδένευ ἄρα τυγχάνουσιν οἱ πρὸς ἄρην καὶ πρὸς θεραπείαν αὐτῶν εἰλικρινῶς ἐργαζόμενοι, τίνες οὗτοι καὶ διὰ τί ὀνομαστὶ παρὰ τῆς ἐφορείας αὐτῶν δὲν γίνεται μεία· Εἰς τὴν εὐλογον καὶ δικαίαν ταύτην ἐρώτησιν ἀποκρινομένη ἡ ἐφορεία λέγει, ὅτι ὑπάρχουσι μὲν καὶ οἱ τῶν σχολείων τὴν προκοπὴν ἐθέλοντες καὶ εἰς τὴν τῶν νέων τῆς πατρίδος ἀληθῆ ἐπι-

ὄσων διὰ τε τῶν γνώσεων καὶ τοῦ βίου αὐτῶν συντελοῦντες, οὗτοι δὲ οὐδὲν ἄλλο, ὡς αὐτοὶ γιγνώσκουσιν, οὐδὲν ἄλλο ποιούσιν, ἢ τὸ καθήκον πρὸς τὴν πατρίδα ἡμῶν καὶ τοὺς νέους αὐτῆς ἐπιτελοῦσιν, καὶ ὅτι ὁ μόνος αὐτοῖς ἀριστος καὶ δικαιοτάτος ἔπαινος εἶναι ἔνθεν μὲν ἡ συνειδήσις αὐτῶν, ὅτι πράττουσι τὸ ἑαυτῶν καθήκον, ἔνθεν δὲ, ὅτι ἡ ἐργασία καὶ ἡ φροντίς καὶ ἐπιμέλεια αὐτῶν ὀρθῶς καὶ δικαίως παρὰ πάντων τῶν νοῦν ἐχόντων μαθητῶν καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν ἀριστα ἐκτιμᾶται· ἡ δὲ ἐφορεία καὶ μετ' αὐτῆς πάντες οὗτοι βδελύσσονται τοὺς ἀκαίρους καὶ ματαίους ἐπαινοὺς καὶ τὰ ἐγκώμια ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς, τῆς ἐν ἡσυχίᾳ καὶ γαλήνῃ, ἀλλ' οὐχὶ ἐν θορύβῳ καὶ ἐπιδείξει κεναῖς νὰ ἐργάζεται φιλοσύνης. Καὶ τοὺς ἡμιτελῶς δὲ καὶ ἀδεξίως ὑπὲρ τῶν σχολείων ἐργαζομένους οὐδέποτε, ἀπαγε! οὐδαμῶς ἡ ἐφορεία νὰ κακίσῃ διανοήθῃ· διότι καὶ οὗτοι, ὡς περ ἔμαθον καὶ γιγνώσκουσιν, οὕτως ὑπὲρ τῶν σχολείων πονοῦσιν. Διότι τί λ. χ. αὐτὸς ὁ πηλοφόρος πταίει, εἰ μὴ αὐτὸς ἔμαθε, μήτε νὰ εὕρῃ δύναται ποῦ, πῶς καὶ διὰ τίνων ἀκλινῇ καὶ λαμπρὰ νὰ ἀνεγείρῃ μέγαρα;

Περαινοῦσα ἡ ἐφορεία τὴν περὶ τῶν σχολείων ἐκθεσιν αὐτῆς, ἥτις (πάλιν εἰρήσθω) ἡμεῖς παντὸς μᾶλλον πρῶτοι ἀνομολογοῦμεν καὶ συναισθανόμεθα, ὅτι δὲν εὔρε οὐδ' ἔτυχε τοῦ τελείου, κρίνει καλὸν ταῦτα νὰ ἐπέιπῃ· ὅταν ἕκαστος μὲν τῶν διδασκόντων αὐστηρῶς καθ' ἑαυτὸν ἐρευνᾷ, ἂν ὑπάρχουσι καὶ πόσον δίκαιαι εἶναι αἱ πρὸς αὐτὸν μομφαὶ τῆς σπουδαζούσης νεότητος καὶ τῶν πολιτῶν· ὅταν ἕκαστος αὐτῶν καθ' ἑαυτὸν ἐξετάζῃ, μὴ διὰ τοῦ ὑπερβάλλοντος καὶ τοῦ τυφλοῦ ζήλου καὶ τῆς πλημμελούς μεθόδου τῆς διδασκαλίας παρακωλύονται οἱ μαθηταὶ ἐν τῇ πνευματικῇ ἀναπτύξει αὐτῶν καὶ δὲν ἀποφέρῃται ὁ εὐκαίριος καρπός, ὃν προτίθεται ἡ σκόπιμος καὶ ὑγιής διδασκαλία· ὅταν ἕκαστος αὐτῶν δεικνύῃ ἔργῳ τοῖς μαθηταῖς, ὅτι ἔχει ὑπὲρ αὐτῶν νοῦν καὶ καρδίαν καὶ ἠδέως παρ' αὐτοῖς νὰ παραμένῃ θέλῃ· ὅταν δ' ἕκαστος τῶν μαθητῶν μάθῃ νὰ λογίζεται πατέρας αὐτοῦ πνευματικούς τοὺς ἀληθεῖς διδασκάλους καὶ μὴ αἶρῃ δίκην ἀγρίου Κύκλωπος βαρεῖαν καὶ δολοφόνον ἐπ' αὐτοὺς χεῖρα, ὑπὲρ τοῦ γνησίου αὐτοῖς συμφέροντος κηδόμενος· ὅταν δὲ οἱ τῶν μαθητῶν γονεῖς καὶ πάντες οἱ πολῖται καὶ πᾶσα ἡ κοινότης μετὰ πάσης τῆς πολιτείας καὶ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῶν μάθωσι ζωηρὰν ὑπὲρ τῶν σχολείων νὰ ἐπιδεικνύωνται τὴν ἐπιμέλειαν καὶ φροντίδα καὶ περὶ τῆς ὀρθότητος, ἢ μὴ, τοῦ διορισμοῦ μὴ μόνον τοῦ ἀνωτέρου, ἀλλὰ καὶ

τοῦ κατωτέρου ἐκ τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων γιγνώσκουσι
 νὰ κρίνωσι, καὶ ἔργῳ τοὺς μὲν αὐτῶν νὰ δέχονται καὶ ἀγα-
 πῶσι, τοὺς δὲ εὐθὺς νὰ ἀποπέμπουσιν· οἱ δὲ λόγοι πάντες οἱ
 περὶ τὰ ὑψηλότερα ἀσχολούμενοι καὶ τὰ τελειότερα διδάσκοντες
 ὅταν γιγνώσκουσιν, ὅτι ἐν τῇ τῶν γραμμάτων καλλιέργειᾳ καὶ
 ἐν τῇ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἀναπτύξει οὐδεὶς αὐτῶν δύ-
 ναται νὰ εἴπῃ, ὅτι οἱ τοὺς παῖδας τὰ πρῶτα στοιχειώδη
 γράμματα διδάσκοντες γραμματισταὶ χλεύης εἶναι ἄξιοι, αὐ-
 τοὶ δὲ μόνον πολλῆς τιμῆς, ἀλλ' ὅτι πάντες ἐν ἴσῃ τίθεν-
 ται μοίρᾳ, διότι καὶ οὗτοι ἄνευ ἐκείνων καὶ κείνοι ἄνευ τού-
 των δὲν δύναται νὰ ἐργασθῶσι, διότι καὶ οὗτοι ἐκείνοις
 διδάσκει καὶ κείνοι παρὰ τούτων λαμβάνουσιν· ὅταν οἱ τοῦ
 ἔθνους ἀντιπρόσωποι μάθωσι μετὰ πάσης τῆς πολιτείας ἐν
 ἐκάστῃ σχεδὸν βουλευτικῇ περιόδῳ πρῶτον καὶ κυριώτατον
 αὐτοῖς μέλημα νὰ ποιῶνται τὴν τῶν σχολείων τῆς πατρίδος
 ἐξέτασιν, τὰς ἐλλείψεις καὶ τὴν δυνατὴν διόρθωσιν αὐτῶν, τὰς
 ἐν αὐτοῖς παρανομίας καὶ τὴν ἀμείλικτον αὐτῶν τιμωρίαν καὶ
 ὅλως τὴν τῶν σχολείων προκοπὴν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ βελτίον αὐ-
 τῶν ἐπίδοσιν· ὅταν ταῦτα ἀρξῶνται γιγνόμενα, τότε μόνον θαρ-
 ρούντως νὰ εἴπωμεν δυνάμεθα, ὅτι ἐγένετο τὸ πρῶτον ἀληθὲς
 ἔθιμα εἰς τὴνεύρεσιν τῆς γνώσεως τῆς φύσεως καὶ τῆς πηγῆς τοῦ
 κακοῦ καὶ τοσοῦτω ἀσφαλέστερον, ὅσον τὴν θεραπείαν αὐτοῦ ἡμεῖς
 αὐτοὶ πάντες δι' ἡμῶν αὐτῶν ὀφείλομεν νὰ ἐπενέγκωμεν. Ἐν
 τέλος θέλωμεν νὰ ζήσωμεν καὶ ἔνδοξον καὶ ἐν τιμῇ νὰ ποιή-
 σωμεν τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναστάσαν Ἑλλάδα ἡμῶν, τὴν ὑπὸ το-
 σοῦτων δεινῶν πολεμίων πανταχόθεν ἐπαπειλουμένην, ἀνάγκη,
 εἰάν καὶ ὑπὲρ ἄλλων, ὑπὲρ τῶν σχολείων μάλιστα αὐτῆς καὶ
 τῆς ὀρθῆς καὶ ἑλληνοπρεποῦς παιδεύσεως τῆς νεότητος ἀπα-
 ξάπαντες νὰ φροντιζώμεν· ἐν τῇ ἀνορθώσει τῶν σχολείων
 καὶ ἐν τῇ ὀρθῇ καὶ ὑγίει τῆς νεότητος τῆς Ἑλλάδος μάλι-
 στα παιδεύσει ἐγκλείεται ἡ ἀληθὴς ἀνάστασις καὶ ἡ σωτηρία
 πάντων καὶ τὸ ἀληθὲς τῆς Ἑλλάδος κράτος.

Εὐπειθέστατος

I. ΑΡΓΥΡΙΑΔΗΣ.

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ :

Ἐκδοθέντα :

1) Περὶ Οἰκιακῆς μορφώσεως τῶν παιδῶν	Ἐξηνητλήθη	
2) Περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ παραδείγματος	>	
3) Πνευματικὴ καὶ ὀλικὴ ἐξύψωσις τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου	>	
4) Περὶ οἰκιακῆς μορφώσεως καὶ ἀγωγῆς τῶν παιδῶν καὶ περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ παραδείγματος γενικῶς καὶ ἰδίᾳ τῆς οἰκογενείας ἐπὶ τῶν τέκνων	>	
5) Οἰκογένεια—Σχολεῖον—Ἐκκλησία (Οἱ σπουδαιότεροι συντελεστοὶ τῆς ἀγωγῆς)	Δρχ.	12.000
6) Χιλιασμός καὶ Χριστιανικὰ Δόγματα	>	14.000
7) Τὸ καταγγέλλομεν καὶ κατηγοροῦμεν τῶν Χιλιαστῶν κατὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου	>	16.000
8) Ὁδηγὸς διὰ τὴν διοργάνωσιν τῶν σχολικῶν ἐργῶν καὶ ὀμιλιῶν (συνταχθεὶς ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν ὀδηγιῶν καὶ διαταγῶν τοῦ Ὑπ. Παιδείας)	>	18.000
9) Οἱ Τρεῖς Μεγάλοι τῆς Ἐκκλησίας Ἱεράρχαι καὶ τῆς Οἰκουμένης Διδάσκαλοι (Παιδαγωγικὴ ἀνάλυσις τοῦ ἔργου τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν)	>	4.000
10) Τὸ Πράσινον καὶ αἱ ἐξ αὐτοῦ ἀτομικαὶ καὶ ἐθνικαὶ ὠφέλειαι	>	3.000
11) Ὀδιδίλος εἰς τὸνάγωνα τῆς ἐξυγιάνσεως τῆς χώρας	>	3.000
12) Ὁ Σχολικὸς Κῆπος : (Παιδαγ., Διδακτικῇ, Ἐθνικῇ καὶ πλουτοπαραγωγικῇ αὐτοῦ σημασίᾳ)	>	7.000
13) Αἱ παιδιαὶ ὡς μέσον ἀγωγῆς ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον	>	8.000

ὑπὸ ἐκτύπωσιν :

- Ἐσατολογία. Ἡτοι : Ἀναίρεσις τῆς περὶ συντελείας τοῦ κόσμου καὶ δευτέρας παρουσίας τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας τῶν Χιλιαστῶν.
- Περὶ ψυχῆς καὶ Ἀθανασίας τῆς ψυχῆς. Ἡτοι : Ἀναίρεσις τῆς ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ὀλοφρόνου διδασκαλίας τῶν Χιλιαστῶν.
- Ποῖα ἐμπόδια συνήντησα κατὰ τὴν ἐσωσχολικὴν καὶ ἐξωσχολικὴν ἐνάσκησιν τοῦ ἔργου μου καὶ πῶς ὑπερεπήδησα ταῦτα.
- Αἱ πανανθρώπινα αἰώνια ἀρχαὶ (Θρησκεία-Οἰκογένεια-Πατρίς).
- Ἡ κατὰ Χριστὸν ἀγωγή.

ΣΗΜ. Ἄπαντα τ' ἀνωτέρω εὑρίσκονται εἰς τὸν συγγραφεῖα (ΟΔΟΣ ΚΑΝΑΡΗ ΑΡΙΘ. 29—ΠΑΤΡΑΙ) καὶ ἀποστέλλονται εἰς τὸν ἐμβάζοντα τὸ ἀντίτιμον αὐτῶν καὶ ἐπὶ πλέον 10 0)0 δι' ἔξοδα ταχυδρομικὰ ἐπὶ συστάσει καὶ συσκευασίας.

Τιμᾶται δρχ. 8.000